

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย
Analysis of political science in the perspective of Buddhist scholars
in political science in Thailand

โดย

ดร.พิเชฐ ทังโต

ผศ.ดร.ประยูร สุธะใจ

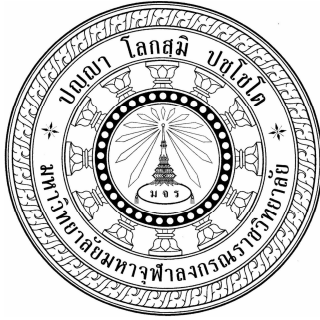
นายอนุชา พลทะกุล

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 601653059

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย
Analysis of political science in the perspective of Buddhist scholars
in political science in Thailand

โดย

ดร.พิเชฐ ทั้งโต

ผศ.ดร.ประยูร สุยะใจ

นายอนุชา พลทะกุล

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 601653059

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Analysis of political science in the perspective of Buddhist scholars
in political science in Thailand

By

Dr. Phichet Thangto

Asst. Prof. Dr. Prayoon Suyajai

Mr. Anucha Palakul

Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2553

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 601653059

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย
ผู้วิจัย:	ดร.พิเชฐ ทังโต ผศ.ดร.ประยูร สุยะใจ นายอนุชา พลทะกุล
ส่วนงาน:	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ:	๒๕๕๓
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ และ เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน ๑๒รูป/คน และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ แบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ยร้อยละและสถิติเชิงพรรณนา

ผลการศึกษารูปได้ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่าการศึกษารัฐศาสตร์แนวพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธานุศาสน์ที่ใช้ในการเมืองการปกครองทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ ตลอดจนการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางเศรษฐกิจและทางสังคม เช่น หลักธรรมที่ค้นพบ หลักทศพิธราชธรรม หลักสาราณียธรรม ๖ กุศลกรรมบถ ๑๐ จักรวรรดิวัตร อปริหานิยธรรม สปัปฺริสธรรม ๗ พรหมวิหาร ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สังคหัตถุ ๔ อริยสัจ ๔ อคติ ๔ และหลักวินัยคือ ศีล ๕ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหลักคำสอนทางพระพุทธานุศาสน์ได้จัดไว้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งง่ายต่อการนำไปประยุกต์ใช้ทั้งด้านการเมืองการปกครอง การแก้ไขปัญหาสังคม และการเสริมสร้างความปรองดอง หลักธรรมทุกระดับสามารถช่วยในการพัฒนามนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ได้ ดังนั้น หลักพุทธธรรมสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือหรือกำหนดยุทธศาสตร์การบริหารจัดการตามทิศทางที่พระพุทธองค์ได้ค้นพบ รัฐศาสตร์เชิงพุทธจึงเป็นฐานแนวคิดด้านการเมืองการปกครองในระบอบธรรมมาธิปไตยได้

ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ พบว่า ด้านการปกครอง ด้านนิติศาสตร์ ด้านเศรษฐศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์มีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธานุศาสน์ทุกมิติ นักวิชาการได้ให้ความสำคัญทั้งแนวคิดทฤษฎีทาง

การเมืองและแนวคิดทางรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ซึ่งในกระบวนการคิดจะเห็นว่าองค์ความรู้ทั้งสองด้านสามารถนำมาประยุกต์กับการบริหารทางการเมืองการปกครองรวมถึงการจัดการทุกองค์กร หน่วยงาน กรม กองทั้งในเชิงบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายกระบวนการมีส่วนร่วม และสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนคือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ต้องถูกการแก้ไข แต่สิ่งที่นักวิชาการเสนอแนะ โดยเฉพาะหลักธรรมสาราณียธรรม ๖ มีความจำเป็นต่อการสร้างความปรองดองแห่งชาติ ตลอดถึงหลักของสังคหัตถุธรรม ที่จำเป็นต่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ผลการวิจัย พบว่าข้อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน นักวิชาการได้เสนอประเด็นหลักคือการพัฒนาตน การพัฒนาคนและการพัฒนางาน ซึ่งการพัฒนาแต่ละระดับจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีฐานคิดทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักสัมมาทิฐิที่เป็นหนทางแห่งความเจริญฝ่ายเดียว และสามารถเข้าไปแก้ไขปัญหาทั้งในระดับบุคคล ระดับองค์กรและสามารถแก้ไขปัญหาในระดับที่สูงขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความปรองดองในระดับชาติได้ เพราะการปฏิบัติการยุทธศาสตร์เชิงพุทธที่ช่วยแก้ความทุกข์ให้กับมนุษย์ได้ และเป็นการพัฒนาฐานคิด องค์ความรู้ทางด้านปัญญา เพิ่มพูนวิชา ซึ่งเอื้อให้ สังคมเกิดสันติสุข และสันติภาพอย่างสมดุล

Research Title: Analysis of political science in the perspective of Buddhist scholars in political science in Thailand

Researchers: Dr.Pichet Thangto
Asst.Prof.Dr.Prayoon Suyajai
Mr. Anucha Palakul

Department: Faculty of Social Sciences in Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2553 / 2009

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research is qualitative research (Quality Research), which is intended. To study political science concepts that appear in the Buddhist Tripitaka. To study the Buddhist in point of view of political science scholars, political science, and to propose the application of Buddhist Political order to raise the living standards of the people. By sampling from a specific (Purposive Sampling). The sample comprised of 12 people and the instruments used in this research is 1 interview were used for data analysis. Including averages, percentages and descriptive statistics.

The results are summarized as follows:

The results showed that the concepts that appear in Political Buddhist Tripitaka found that the study that appears in the Tripitaka. In particularly, Doctrinal Buddhism used in the political and legislative and judiciary to apply the principles of economic and social such as Principles discovered Tripitaka ,Saraniyadhamma six,commandment 10, Aparihaniyadhamma, Sappurisadhamma seven, promvihara four, Kanranamittadhamma seven, Sankrahawatu four, Four noble truths , Akati four, And principles of Viniya is five precepts, etc. Perhaps the Doctrine of Buddhism is organized into categories. This easy to use both sides of politics. Troubleshooting and strengthening social harmony. Principles at all levels can help in the development of man to be free from suffering. So Buddhist principles can be used as a tool or strategy for managing the direction of the Buddha have been found. Political Science, is the Buddhist concept of the political regime has ThammaThipatai.

The results showed that the Comments on Political Buddhist. In view of scholars political science. The rule the Law Economics and social sciences are consistent with the principles of Buddhism all dimensions. The scholars have featured both political theory and political science Buddhist concepts. The thought process is that knowledge can be applied to both sides of the political executive. Management of all Government departments in both corporate management and network building process is involved and what is needed urgently is a problem in today's society to be resolved. But particular what in scholars suggest Saraniyadhamma six principles are essential to the creation of national reconciliation. As the Sungkahawattudham essential to the ASEAN community.

The results showed that the proposed approach, the application of Buddhist Political to raise the living standards of the people. Scholars have proposed the main issue is the development their and the development work. Each level of development necessary to have a religious base, especially the right views to which way of progress. Be able to resolve both on a personal level, corporate level and can fix the problem in a higher level. Also creates harmony in the state. Because Buddhist practice strategies that help to solve the human suffering and the development of the mind, cognitive intelligence, gain enlightenment. Which promotes peace, social peace and balance.

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้สนับสนุนให้ทุนการวิจัย และขอขอบพระคุณอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่สละเวลาให้ความช่วยเหลือ ได้ตรวจงานวิจัยพร้อมทั้งตั้งข้อสังเกตและให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัยในเรื่องนี้ จึงทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงได้ และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยทุก ๆ ท่านที่ได้ช่วยเหลือในการประสานงานและตรวจรูปเล่มให้มีความสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณพระภิกษุสงฆ์และขอขอบคุณคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนร่วม ทุกๆ ท่าน ที่ได้ช่วยให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ และตอบข้อซักถามตามความเป็นจริง จนได้ข้อมูลเพื่อการทำวิจัยในครั้งนี้

ท้ายสุดนี้ คุณความดี คุณค่าและประโยชน์อันจะพึงมีจากการศึกษาค้นคว้าในการทำ รายงานวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอตั้งกุศลจิต แก่ท่านผู้มีอุปการคุณ ท่านผู้สนับสนุนช่วยเหลือ ขอให้ทุกท่านจงมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง มีความสุขตามหลักสัมมาทิฐิทุกประการ

ดร.พิเชฐ ทั่งโต และคณะ

๑ ตุลาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ญ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๕ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์สมัยใหม่.....	๘
๒.๑.๑ แนวการวิเคราะห์เชิงระบบ.....	๘
๒.๑.๒ แนวการวิเคราะห์หน้าที่.....	๑๐
๒.๑.๓ แนวการวิเคราะห์เชิงพฤติกรรม.....	๑๑
๒.๑.๔ แนวการวิเคราะห์กระบวนการทางสังคม.....	๑๔
๒.๑.๕ แนวการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ.....	๑๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธ.....	๑๗
๒.๒.๑ กำเนิดรัฐและรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก.....	๑๗
๒.๒.๒ ธรรมาธิปไตยหัวใจของรัฐศาสตร์.....	๑๙
๒.๒.๓ ธรรมาธิปไตยไม่ใช่ระบอบการปกครอง.....	๒๐
๒.๒.๔ หลักธรรมสำคัญในการปกครอง.....	๒๑
๒.๒.๕ อุดมการณ์ทางการเมืองการปกครอง ในทัศนะของพระพุทธศาสนา.....	๓๒

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๒.๓ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๓๒
๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๓๙
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๔๐
๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๔๐
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๔๑
๓.๓ วิธีการรวบรวมข้อมูล.....	๔๒
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๔๓
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๔๔
๔.๑ วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก.....	๔๔
๔.๒ สรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์.....	๕๕
๔.๓ สรุปข้อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน.....	๗๘
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ.....	๙๒
๕.๑ สรุปผลการศึกษา.....	๙๒
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๐๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๐
บรรณานุกรม.....	๑๑๒
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๑๒๐
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์	๑๔๖
ภาคผนวก ค ตัวอย่างแบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์/แนวคำถาม	๑๔๙
ประวัตินักวิจัย.....	๑๕๒

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑ ทฤษฎีระบบของ Easton.....	๑๐
๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๓๙
๔.๑ สรุปภาพรวมบูรณาการรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการ.....	๙๑
๕.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐศาสตร์และรัฐศาสตร์เชิงพุทธในทัศนะของนักรัฐศาสตร์.....	๑๑๐

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง.....	๕๖
๔.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์.....	๕๗
๔.๓ ข้อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน.....	๘๖
๔.๔ เสนอภาพรวมตามแผนภูมิภาพกรอบแนวคิด.....	๙๐

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

๑. อักษรย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

งานวิจัยที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งใช้ข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก – อรรถกถา – ภิกขา – ปกรณวิเสส ผู้วิจัยสามารถใช้พระไตรปิฎก ฉบับใดเป็น เอกสารอ้างอิงก็ได้ แต่มีเงื่อนไขให้ใช้ฉบับนั้นอ้างอิงตลอด และต้องระบุเอาไว้ให้ชัดเจนว่า ใช้ฉบับ สยามรัฐหรือฉบับมหาจุฬาฯ โดยบอกรายละเอียดไว้ในคำชี้แจงการใช้อักษรย่อในงานวิจัย เช่น อักษร ย่อในงานวิจัยฉบับนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎก – อรรถกถา – ภิกขา ภาษาบาลีและพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์ธมมปฎกฐกถา และอรรถกถาภาษาไทย ใช้ฉบับ มหามกุฏราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกทุกฉบับที่ใช้อ้างอิง ให้ใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์เป็นระบบเดียวกัน หมด ตามที่ทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์กำหนด การอ้างอิงให้ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อ คัมภีร์ ดังตัวอย่าง เช่น ที.สี. (บาลี) ๙/๒๗๖/๙๗, ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สิลกขุณฺหวคคปาลี ภาษาบาลี เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๗ ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐ และทีฆนิกาย สิลกขุณฺหวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

การอธิบายบอกอักษรย่อในรายงานการวิจัย ให้ทำเฉพาะที่อ้างอิงในรายงานการวิจัย เท่านั้น ไม่ต้องบอกอักษรย่อคัมภีร์ (พระไตรปิฎก – อรรถกถา – ภิกขา) ทั้งหมด

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (บาลี)	=	วินัยปิฎก	มหาวคคปาลี (ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาลี (ภาษาบาลี)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวคคปาลี (ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกววรรค (ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสกปาลี (ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสก (ภาษาไทย)
ม.อุ. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	มชฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสกปาลี (ภาษาบาลี)
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก (ภาษาไทย)
อง.สตุตค. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	องคตุตทรนิกาย	สตุตคณิปาตปาลี (ภาษาบาลี)
อง.สตุตค. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคตุตทรนิกาย	สตุตคณิปาต (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

สภาพสังคมปัจจุบัน สิ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของหมู่ชนมากที่สุด นอกเหนือจากปัญหาเศรษฐกิจหรือปัญหาเรื่องปัจจัยสี่แล้ว นั่นคือ เรื่องของการเมืองการปกครอง เพราะแนวคิดความต้องการอยากหรือกระบวนการเพื่อการเข้าไปสู่อำนาจ ถือเป็นพฤติกรรมเสี่ยงของบุคคลที่ไม่มีความรู้ ความสามารถและศักยภาพเชิงยุทธศาสตร์ อาจทำให้ประเทศมีโอกาเสี่ยงที่จะล่มสลาย ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และเสี่ยงที่จะนำประเทศไปสร้างความขัดแย้งกับเพื่อนบ้าน ซึ่งการเมืองในยุคโลกาภิวัตน์ จำเป็นอย่างยิ่งที่นักการเมืองหรือผู้นำ ผู้บริหาร ประเทศต้องมีพื้นที่สำหรับการพัฒนาประเทศอย่างบูรณาการและเป็นการพัฒนาที่สมดุลอันจะเอื้อเพื่อความยั่งยืนในบริบทของสังคมทุกระดับ ถ้ามองว่าหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยหรือหลักธรรมาธิปไตยมีกระบวนการขับเคลื่อนอย่างไรบ้าง

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น มิใช่จะเกิดขึ้นได้โดยอาศัยแต่เพียงรูปแบบเท่านั้น เพราะในประเทศที่ถือกันว่าเป็นต้นแบบของประชาธิปไตย เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาหรือประเทศอังกฤษ ก็ยังต้องอาศัยเวลาและกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงมาเป็นเวลานานกว่าจะมาถึงจุดที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะการสร้างจิตสำนึกทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่จะต้องอาศัยเวลา และการพิจารณาถึงพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละสังคม ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป และแนวความคิดตลอดจนรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่เรานำมาใช้ทุกวันนี้ เป็นรูปแบบตามแนวความคิดทฤษฎีของตะวันตกที่ผ่านกระบวนการของวิวัฒนาการมาจนถึงระดับหนึ่ง ซึ่งหากจะเปรียบเทียบกับกรปลูกต้นไม้แล้ว ระบบที่เรานำมาใช้ก็คือ ผลที่เกิดจากต้นไม้ประชาธิปไตยที่เติบโตและมั่นคงเต็มที่แล้วนั่นเอง ดังนั้น ถ้าเราต้องการผลเช่นนั้น ก็จะต้องสร้างรากฐานของต้นไม้ประชาธิปไตยให้มั่นคง โดยคำนึงถึงแนวความคิด และความเชื่อพื้นฐานของคนในสังคมเป็นหลักด้วยการมองตัวเราและสังคมของเราให้ชัดเจนขึ้น ซึ่งท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า วงวิชาการปัจจุบันของเราได้ศึกษามาแบบตะวันตก เมื่อจะหันกลับมาศึกษาเรื่องของไทยเราเอง เราก็จะมีกรอบความคิดแบบตะวันตกมาด้วย บางทีเราเลยมองตัวเราแบบที่ฝรั่งมอง^๑

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะในประเด็นความแตกต่างทางสังคม และวัฒนธรรม น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แนวความคิดการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามรูปแบบ และวิธีการของตะวันตกนั้นไม่พัฒนาไปเท่าที่ควรจะเป็น เพราะอาจจะมีบางสิ่งที่แตกต่างกับวิถีชีวิตของประชาชนไทยส่วนใหญ่ อันมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมไทย และของ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), มหาวิทยาลัยกษัตริย์ทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๘๑.

สังคมไทย^๒ แม้แต่ทัศนคติต่อชีวิตของคนไทยในทุกวันนี้ก็เป็นทัศนคติของชีวิตที่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาทั้งสิ้น^๓ โดยจะเห็นได้จากพรรคการเมืองบางพรรคที่อาศัยภาพของผู้ยึดมั่นในหลักธรรมของพุทธศาสนา อันเป็นที่ศรัทธา และนับถือของคนส่วนใหญ่มาเป็นเรื่องมือเสริมสร้างให้พรรคเติบโตอย่างรวดเร็ว เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้ มิได้ก่อให้เกิดพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด เพราะการสนับสนุนของประชาชนนั้น อาจเกิดจากความเชื่อถือในภาพพจน์ของความดีงามตามหลักศาสนา แต่มิได้เกิดจากความรู้ ความเข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยที่แท้จริง เป็นการอาศัยสถาบันศาสนา เพื่อประโยชน์ทางการเมืองเฉพาะหน้าเท่านั้น

ในสังคมไทย พุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีความสำคัญและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ เป็นที่มาและถ่ายทอดวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไทย กล่าวโดยรวบยอดพุทธศาสนาเป็นเสมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาติไทยทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรมและการเมือง^๔ ซึ่งส่วนที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนชาวพุทธมากที่สุด ได้แก่ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในรูปแบบต่างๆ ดังปรากฏในพระสูตร ในชาดกและนอกจากพระธรรมแล้วยังมีพระสงฆ์ วัดซึ่งเป็นส่วนประกอบที่เป็นรูปธรรมและเกี่ยวพันมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมอยู่ตลอดเวลา^๕

หลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาที่สามารถประยุกต์ใช้การบริหารงานราชการแผ่นดินซึ่งมีกระบวนการเกิดฐานคติของรัฐศาสตร์เชิงพุทธ สืบเนื่องจากเรื่องราวในอัครคัมภีร์สูตร ซึ่งได้แสดงให้เห็นว่า มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ "การกำเนิดของรัฐ" อยู่ เพราะคำว่า "รัฐ" หมายถึง "กลุ่มคนหรือชุมชนซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบในดินแดนหรืออาณาเขตแน่นอน มีรัฐบาลและอำนาจอธิปไตยของตนเอง สามารถบริหารกิจการทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอกรัฐโดยอิสระ พ้นจากการควบคุมของรัฐภายนอก

“รัฐศาสตร์เชิงพุทธ” คืองานค้นคว้าศึกษาพระไตรปิฎกซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการไขความลับแห่งมนุษยชาติอันเป็นวิชาจักรวาล และเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาจากพระไตรปิฎก^๖ พระพุทธศาสนาในมุมมองจากนักวิชาการภายนอกที่มีความสมบูรณ์ครบถ้วน ช่วยให้เห็นภาพรวมในการใช้พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อมุ่งผลปฏิรูปมนุษยชาติ สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการสร้างสังคมใหม่ในอุดมคติที่มนุษย์ต่างมุ่งใฝ่ฝันกันมานานแล้ว

การตั้งเป้าหมายของรัฐศาสตร์ หรือการเมืองการปกครองในพระพุทธศาสนา อยู่ที่การสร้างสภาพเอื้อให้มนุษย์ในสังคมประพฤติปฏิบัติตน เพื่อบรรลุเป้าหมายของชีวิตทั้ง ๓ ระดับได้ คือทั้งเป้าหมายในชาตินี้ ชาติหน้า และในชาติสุดท้าย คือบรรลุมรรคผลนิพพาน

^๒ อ้างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), มหาวิทยาลัยกัมภังการกิจทางพระพุทธศาสนา, หน้า ๔๓.

^๓ ศักดิ์สิทธิ์ ปราโมช, “เอกลักษณ์ของชาติ”, ในพระพุทธศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๗๑.

^๔ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๔.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^๖ พระภาวนาวิริยคุณ. รัฐศาสตร์เชิงพุทธและบทวิเคราะห์ทักษิณมิกส์, (ปทุมธานี : มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๓๖).

หลักธรรมาธิปไตยหรือการยึดธรรมเป็นใหญ่ เป็นหัวใจสำคัญของหลักรัฐศาสตร์ใน พระไตรปิฎก ธรรมาธิปไตยนั้นไม่ถือว่าเป็น "ระบอบการปกครอง" ระบอบหนึ่ง เหมือนอย่างระบอบประชาธิปไตย หรือ ระบอบคอมมิวนิสต์ แต่ทุกระบอบการปกครองที่มีอยู่ สามารถนำธรรมาธิปไตยไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งนั้น โดยยกเอา "หลักธรรม" เป็นเกณฑ์ในการตัดสินสูงสุดคล้ายกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ การตัดสินใจใดๆ หรือการกระทำใดๆ ก็ตามจะต้องไม่ขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญฉันทใด การตัดสินใจนั้นๆ หรือการกระทำนั้นๆ ก็ต้องไม่ขัดต่อ "หลักธรรม" ฉันทนั้น

หลักธรรมนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ หลักในการปกครองตนเองของผู้ปกครอง และหลักในการปกครองประชาชน โดยหลักในการปกครองตนเองของผู้ปกครอง ได้แก่ ทศพิธราชธรรม, กุศลกรรมบถ ๑๐, จักรวรรดิวัตร และอปริหานิยธรรม ส่วนหลักในการปกครองประชาชน ได้แก่ สังคหวัตถุ ๓, อคติ ๓, กุศลกรรมบถ ๑๐ และ ศีล ๕ หลักธรรมในการปกครองนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะประกอบด้วยศีลและหลักอื่นๆ เช่น การให้ทาน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนจึงมักจะเรียกกันว่า "หลักศีลธรรม" หลักศีลธรรมจึงเป็นหัวใจหรือเป็นแก่นของการปกครองประเทศ แต่ทั้งนี้ การจะให้ศีลธรรมคงอยู่ได้อย่างมั่นคง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนา "เศรษฐกิจ" ควบคู่ไปด้วย เพราะหากเศรษฐกิจไม่ดีประชาชนจะอดอยากยากจน ความยากจนจะกดดันให้คนทำอกุศลธรรมด้วยการลักขโมยเพื่อยังชีพ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ศีลธรรมจึงตั้งอยู่ไม่ได้

การปกครองประเทศจึงต้องพัฒนาศีลธรรมและเศรษฐกิจควบคู่กันไป จะขาดตัวใดตัวหนึ่งไม่ได้ เศรษฐกิจเป็นเสมือนราก ใบ เปลือกและกระพี้ที่คอยหล่อหุ้มและดูดซับอาหารมาหล่อเลี้ยงแก่นคือศีลธรรมให้เจริญเติบโต เศรษฐกิจที่ดีจะเป็นฐานให้คนประพฤติศีลธรรมได้สะดวก ส่วนศีลธรรมจะควบคุมและกำจัดกิเลสของมนุษย์ให้เบาบางลงและหมดไปในที่สุดก็ตาม การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพุทธจึงมุ่งเป้าหมายสำคัญเพื่อช่วยเติมเต็ม ช่วยสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีศีลธรรม คุณธรรม ที่เจริญรุ่งเรืองทั้งทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับความเจริญทางศีลธรรม ซึ่งคือความยากแต่จะได้รับความแตกต่างที่ดีโดดเด่นกว่าประเทศต่าง ๆ ในโลก อาจกลายเป็นต้นแบบที่ดีจริงหากปฏิบัติกันได้อย่างต่อเนื่องทั่วถึงจากการศึกษาหลักการและแนวคิดรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อกระบวนการพัฒนาการเมืองการปกครอง ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าจะต้องมีการศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย เพราะผลจากการศึกษารัฐศาสตร์เชิงพุทธ จะสามารถประเมินการเมืองการปกครองในปัจจุบันได้ และจะช่วยให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารความขัดแย้งในสังคม เพื่อสร้างความสมานฉันท์ที่เหมาะสมยิ่งขึ้น และยังผลให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ให้เป็นไปตามแผน นโยบาย ยุทธศาสตร์ของรัฐที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้ทุกประการ

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัย เรื่องการศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย ของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษาขอบเขตดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหาออกเป็น ๒ ชั้น คือ

- ๑) การศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (primary sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาบาลี อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา
- ๒) การศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ (secondary sources) ได้แก่ หนังสือประวัติและแนวคิดทางพุทธศาสนา หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธ หลักการ แนวคิด ทฤษฎีรัฐศาสตร์การเมืองการปกครองทางพระพุทธศาสนา แนวคิดนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ โลกทัศน์/ทัศนคติ บทความบทวิจารณ์ บทสัมภาษณ์ เอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น งานวิจัยทางพุทธศาสตร์ วิจัยทางรัฐศาสตร์ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และบทความทางวิชาการ

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้เป็นขอบเขตในการศึกษา ได้แก่ กรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑล ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่พักอาศัยของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

๑) ประชากร ที่ใช้ในการวิจัย คือ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ รัฐศาสตร์เชิงพุทธ และรัฐศาสตร์ประยุกต์ ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑล ที่ซึ่งอยู่ในฐานะคณาจารย์ และนักวิชาการอิสระ

๒) กลุ่มตัวอย่าง คือ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ รัฐศาสตร์เชิงพุทธ และรัฐศาสตร์ประยุกต์ ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑล ที่เป็นคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อาจารย์พิเศษ และนักวิชาการอิสระ รวมทั้งหมดจำนวน ๑๒รูป/คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

๓) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งก็คือผู้ที่ได้รับเลือกด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทั้งหมดจำนวน ๑๒รูป/คน

๑.๓.๔. ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยได้กำหนดเวลาในการเก็บข้อมูลเป็นเวลา ๖ เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ถึง เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

๑.๔ นิยามศัพท์ในการวิจัย

รัฐศาสตร์ หมายถึง การศึกษากระบวนการแบ่งปันและถ่ายโอนอำนาจในกระบวนการตัดสินใจ ทางการเมืองการปกครอง กระบวนการทางการเมือง สถาบันทางการเมือง และปรากฏการณ์ต่างๆ ทางการเมือง รัฐศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่มีลักษณะโดยรวมแบบสหวิทยาการ โดยอาศัยองค์ความรู้ในศาสตร์สาขาอื่นมาช่วยในการอธิบายลักษณะทางการเมืองต่างๆ ที่เกิดขึ้น

นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์เชิงลึกในหลากหลายมิติ ซึ่งเกิดจากการได้สังส่ององค์ความรู้ในระบบ และความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง จนกลายเป็นที่ยอมรับในแวดวงนักวิชาการจากหลายๆ สาขาว่าเป็นผู้มีความรู้ด้านรัฐศาสตร์อย่างแท้จริง

รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก หมายถึง การค้นหาศาสตร์ด้านการเมืองการปกครองที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งอาจกระจายกันอยู่ตามพระสูตรต่างๆ ทั้งที่เห็นได้ชัดตามหัวข้อธรรม และที่อาจต้องใช้กระบวนการวิเคราะห์ร่วมสมัยเข้าช่วย เพื่อให้ได้หลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักรัฐศาสตร์สมัยใหม่อย่างแท้จริง โดยทั้งหมดใช้พื้นฐานทางนิตินัยเข้าตีความ เพื่อให้ได้ความเกี่ยวข้องระหว่างหลักธรรมกับบุคคล ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันจากอิทธิพลของหลักธรรมเอง และพื้นฐานทางประพัตินัยเข้าสังเกตการณ์ ด้วยว่าบุคคลแสดงพฤติกรรมบางอย่างอันเป็นผลมาจากหลักธรรมโดยตรง โดยทั้งหมดนั้นล้วนเป็นพฤติกรรมของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง

รัฐศาสตร์เชิงพุทธ หมายถึง การนำปรากฏการณ์ต่างๆ ทางการเมืองมาประยุกต์ใช้ตามหลักทางวิชาการ ด้วยกระบวนการศึกษาวิเคราะห์และค้นคว้าจากพระไตรปิฎก อันเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญร่วมสมัย และสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม ผ่านการศึกษาค้นคว้าและวิจัยเชิงทดลอง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน และการสังเกตการณ์ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์ในบริบททางพระพุทธศาสนา ได้สรุปหลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธไว้ว่า ได้แก่ ด้านหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องการเมืองการปกครอง และด้านนิติศาสตร์ ที่วินิจฉัยโทษเฉพาะตัวของบุคคลที่พึงได้รับในปัจจุบัน (และอนาคต)

ความคิดเห็นของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์เกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธ หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์สมัยใหม่ (สากล) หันมาศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ให้ความสนใจไปที่หัวข้อธรรมโดยตรง ซึ่งทั้งอดีตและปัจจุบันมักส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้ปกครองและประชาชน โดยที่ผ่านมาการปกครองภายใต้หลักธรรมมีความผ่อนคลาย

การประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ หมายถึง การนำหลักธรรมบางหมวดหมู่และบางข้อมาเป็นแนวทางในการปกครอง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนทั่วไป ซึ่งจะสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ปกครอง ประชาชน และหลักธรรม

คุณภาพชีวิตของประชาชนที่ได้รับจากรัฐศาสตร์เชิงพุทธ หมายถึง ประชาชนทุกระดับ โดยเฉพาะประชาชนชาวพุทธ ที่ควรได้รับการยกระดับคุณภาพชีวิตจากกลวิธีทางการเมืองการปกครอง ความยุติธรรมการระบบกฎหมาย การประกอบอาชีพเพื่อพัฒนารายได้ตามหลักเศรษฐศาสตร์ และการมีชีวิตที่สมบูรณ์เบื้องต้นหรือสูงขึ้นไปตามลักษณะทางสังคม

๑.๕ วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการดำเนินงานออกเป็น ๒ ขั้นตอน คือ ศึกษาภาคเอกสาร และศึกษาภาคสนาม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑.๕.๑ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาวิจัยจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมและกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธ และแนวคิดทัศนคติที่เกี่ยวกับมุมมองด้านรัฐศาสตร์ โดยเอกสารที่ใช้เป็นแหล่งอ้างอิงจะมาจากแหล่งข้อมูล (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำราวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสาร อินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัยครั้งนี้ แล้วนำมาประมวลความ เสนอในรูปแบบของการบรรยายเชิงพรรณนา

๑.๕.๒ การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นขั้นตอนหลังจากวิจัยเอกสารแล้วเสร็จและได้เป็นข้อสรุปเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิด จึงจัดทำและพัฒนาเป็นแบบการสัมภาษณ์ (In-Depth Interview) จากนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ด้านพระพุทธศาสนา ด้านรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ด้านการเมืองการปกครอง และคณาจารย์และนักวิชาการอิสระ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ประกอบด้วยขั้นตอนการศึกษาดังนี้

๑. ศึกษาจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี และภาษาไทย ฎีกาต่าง ๆ และอรรถกถาทั้งหมด

๒. ศึกษาจากข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) โดยศึกษาจากงานเขียนของนักวิชาการ ตลอดจนผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา หนังสือ บทความ วารสาร หนังสือพิมพ์ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓. แบบบันทึก (Record Form) ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องบันทึกเทป เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ และผู้วิจัยได้ถอดข้อความจากเครื่องบันทึกเทปออกมา เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ พร้อมกันนี้ผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร

๔. แบบสังเกต (Observation) ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาข้อมูล โดยวิธีการสังเกตการณ์โดยการสัมภาษณ์บุคคลที่เข้าร่วมโครงการคือจากนักวิชาการพระพุทธศาสนา นักการเมือง คณาจารย์ และนักวิชาการอิสระ ขณะที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยสังเกตการณ์ความตั้งใจในการให้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ

๕. การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) บุคคลที่เป็นกลุ่มประชากรคือ จากนักวิชาการพระพุทธศาสนา นักการเมือง คณาจารย์ นักวิชาการอิสระ และภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยทำการคัดเลือกจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๒รูป/คน ในการให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ที่มีคุณสมบัติตามกลุ่มเป้าหมาย และเต็มใจให้สัมภาษณ์ หรืออาจสัมภาษณ์บุคคลใกล้ชิด แนวทางการสัมภาษณ์เจาะลึกครั้งนี้ มีโครงสร้างหลัก ๆ อยู่ ๕ ส่วน ตามกรอบแนวคิดของการวิจัย ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานกลุ่มเป้าหมาย

๑. ชื่อ (นามสกุล)

๒. เพศ

๓. อายุ

๔. ระดับการศึกษา

๕. ระดับการศึกษาทางภาษาบาลี

๖. ตำแหน่งสถานภาพปัจจุบัน

ส่วนที่ ๒ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐศาสตร์

ส่วนที่ ๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ประกอบด้วย ด้านการเมืองการปกครอง ด้านนิติศาสตร์ ด้านเศรษฐศาสตร์ และด้านสังคมศาสตร์

ส่วนที่ ๔ แนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

ส่วนที่ ๕ ข้อเสนอแนะเชิงรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์

๖. อภิปรายผลการวิจัย นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกมาเรียบเรียงเพื่ออภิปรายผลการวิจัย

๗. สรุปผลการวิจัย ที่ได้จากอภิปรายผล เพื่อเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงหลักการแนวคิดรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

๑.๖.๒ ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย

๑.๖.๓ ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคการบริหารรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทยซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยหลักการแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์สมัยใหม่
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธ
- ๒.๓ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์สมัยใหม่

รัฐศาสตร์ในฐานะที่เป็นองค์ความรู้ได้ก่อตัวขึ้นและเปลี่ยนแปลงคู่ขนานไปกับการเกิดและพัฒนาการของรัฐในสังคมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยศตวรรษที่ ๒ เป็นต้นมา อันเป็นผลมาจากแนวทางการศึกษาวิเคราะห์และขอบข่ายการศึกษารัฐศาสตร์ที่หลากหลาย ได้เริ่มพัฒนาขึ้นมาอย่างกว้างขวางในช่วงระยะนี้ โดยสรุปรัฐศาสตร์สมัยใหม่ใช้การวิเคราะห์ออกเป็น ๕ แนวทาง^๑ ดังนี้

๒.๑.๑ แนวการวิเคราะห์เชิงระบบ

ความมีชีวิตชีวาทางการเมืองในฐานะเป็นพลวัตตามทัศนะของ Easton นั้น เห็นว่าการเมืองมีการขับเคลื่อนโดยระบบ ซึ่งมีพื้นฐานความคิดเห็นสำคัญ ๔ ประการ เป็นกรอบความในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย

๑. ระบบ (System) Easton เฝ้าสังเกตว่าการเมืองมีชีวิตลักษณะเป็นระบบพฤติกรรม (Behavioral system) ที่แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเมืองด้วยกัน ทั้งยังทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างหน่วยสถาบันทางการเมืองกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำหน้าที่ได้เป็นรูปธรรมเชิงประจักษ์ ที่มีลักษณะเน้นย้ำความสัมพันธ์ต่อกัน เพื่อสร้างความดำรงอยู่ของระบบให้สมบูรณ์

^๑ สิทธิพันธ์ พุทธหุน, ทฤษฎีพัฒนาการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๕.

๒. สิ่งแวดล้อม (Environment) ในความเห็นของ Easton เขากล่าวว่า ตัวระบบนั้นสามารถแยกตัวออกเป็นอิสระจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว แต่ต้องเปิดรับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นที่เข้ามาคุกคามกระทบกระทั่งระบบ ซึ่งจำแนกออกเป็นสิ่งแวดล้อมภายในระบบ (Intra-Societal Environment) และสิ่งแวดล้อมภายนอก (Extra-Societal Environment)

๓. การตอบสนอง (Response) ความแปรเปลี่ยนภายในระบบโครงสร้างและกระบวนการ เป็นความพยายามสร้างสรรค์ของสมาชิกที่กำกับ ต้านทาน หรือความกดดัน ที่มาจากสภาพแวดล้อมภายนอก บางครั้งสภาพแวดล้อมภายในก็เป็นการตอบสนองที่สำคัญเช่นกัน

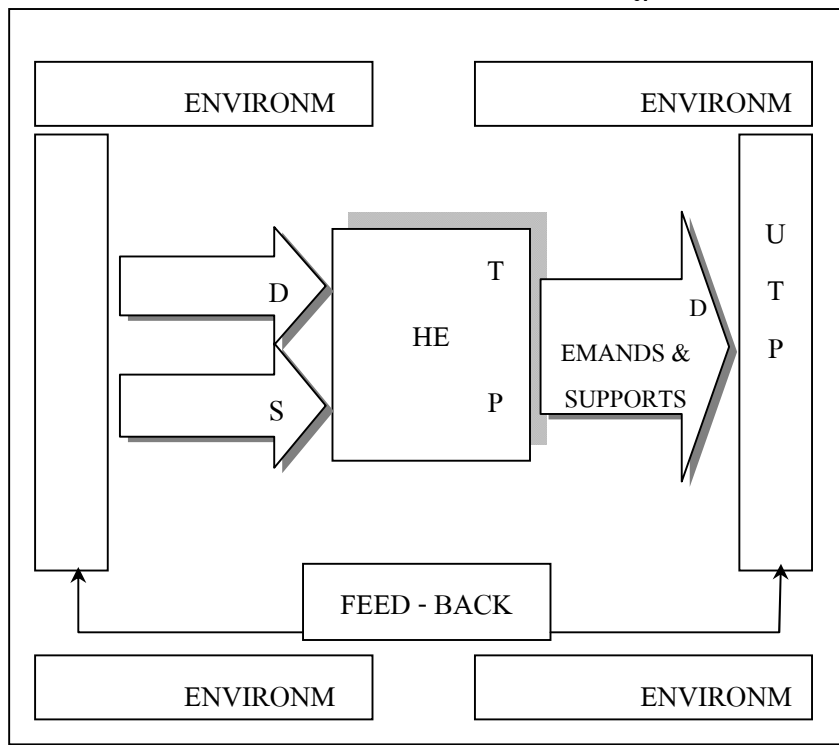
๔. ผลกระทบ (Impact) ศักยภาพในการต้านทานแรงกดดัน ซึ่งปรากฏในลักษณะของข้อมูล (Information) ที่ส่งผลย้อนกลับไปสู่ผู้กระทำและผู้ตัดสินใจ

จากฐานคิดดังกล่าวนี้ Easton พรณนาให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างระบบการเมืองกับสภาพแวดล้อมไว้ว่า อะไรก็ตามที่เกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของสภาพแวดล้อม ย่อมส่งผลกระทบเข้าสู่ระบบการเมืองในรูปของปัจจัยนำเข้าอย่างแน่นอน (Inputs) ถัดจากนั้นระบบการเมืองจะต้องทำหน้าที่ตัดสินใจ แล้วจำนำผลการตัดสินใจนั้นไปสู่วิธีการปฏิบัติ จึงนำไปสู่ผลผลิตจากระบบการเมืองคือ ปัจจัยนำออก (Outputs) จากนั้นจะกลับเข้าสู่ระบบเดิม (คงที่) ในรูปแบบปัจจัยสิ่งแวดล้อม หรืออาจส่งผลโดยตรงต่อระบบการเมือง โดยไม่ผ่านการแลกเปลี่ยนจากปัจจัยสิ่งแวดล้อม ท้ายที่สุดปัจจัยสิ่งแวดล้อมจะถูกนำเข้าสู่ระบบการเมืองในรูปแบบของความต้องการ (Demands) และการสนับสนุน (Supports) ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างระบบการเมืองและปัจจัยสิ่งแวดล้อมแสดงให้เห็นชัดเจนว่า ปัจจัยที่ส่งออกไปก็คือผลผลิตของระบบการเมืองเอง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันเรื่อยมา อย่างไรก็ตามระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวสามารถแสดงให้เห็นได้ตามแผนภาพที่ ๒.๑ ทฤษฎีระบบของ Easton ด้านล่างดังนี้

ความสัมพันธ์ตาม แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่อยู่นอกระบบ จะต้องถูกเปลี่ยนแปลงให้เป็นปัจจัยนำเข้า ในลักษณะของความต้องการและแรงสนับสนุน เมื่อปัจจัยนำเข้าถูกนำเข้าสู่ระบบการเมืองเรียบร้อยแล้ว ระบบการเมืองจะทำหน้าที่ในการผลิตหรือแปลงให้เป็นปัจจัยนำออก ซึ่งปัจจัยนำออกจะส่งผลย้อนกลับมาในรูปของผลกระทบ (Feedback) ออกไปสู่สภาพแวดล้อม และทำหน้าที่ป้อนกลับเป็นวัฏวนอยู่อย่างนี้สืบไป^๒

^๒ Easton, 1965 อ้างถึงใน สมบัติ อารังธัญวงศ์, การเมือง: แนวคิดและการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑๕-๒๑๗.

ความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมและระบบการเมืองตามทฤษฎีระบบของ Easton

แผนภาพที่ ๒.๑ ทฤษฎีระบบของ Easton

ที่มา: Easton, 1965: 112 อ้างถึงใน สมบัติ อารังชญวงศ์, การเมือง : แนวคิดและการพัฒนา, หน้า ๒๑๖.

๒.๑.๒ แนวการวิเคราะห์หน้าที่

การศึกษารัฐศาสตร์การเมืองโดยการอาศัยแนวการวิเคราะห์เชิงหน้าที่ Almond กับ Powell ได้ชี้ให้เห็นว่า “ความสามารถ” (Capability) ของระบบการเมือง ถือเป็นภาระหน้าที่หรือกิจกรรมที่มีความสำคัญยิ่งในการดำรงรักษาไว้ซึ่งความอยู่รอดของระบบการเมือง ทั้งนี้ทั้งสองคนได้แบ่งออกเป็นหน้าที่หลักใน ๓ ด้าน ประกอบด้วย

๑. หน้าที่ทั่วไปของระบบการเมืองในการโต้ตอบต่อสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งอาจจัดได้ว่าเป็น “ความสามารถ” (Capability) ของระบบการเมือง ประกอบด้วย

- ๑) การควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม (Regulation)
- ๒) การดึงทรัพยากรและสรรพกำลังมาใช้ (Extraction)
- ๓) การจัดสรรทรัพยากรหรือสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม (Distribution)

๒. หน้าที่ของระบบการเมืองในการเปลี่ยน Inputs ให้เป็น Outputs หรือเรียกว่า Conversion Processes ประกอบด้วย

- ๑) การแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ (Interest Articulation)
- ๒) การรวบรวมผลประโยชน์ (Interest Aggregation)
- ๓) การสร้างกฎ กำหนดนโยบาย (Policy Making)

๔) การนำนโยบายมาปฏิบัติและการบังคับใช้กฎหมาย (Policy Application and Rule Enforcement)

๕) การปรับใช้และการตีความกฎและนโยบาย (Policy Adjudication)

๓. หน้าที่ของระบบการเมืองในการรักษาไว้และการปรับปรุงระบบเอง (System Maintenance and Adaptation Functions)^๓

ส่วน Robert Holt ซึ่งให้เห็นว่าระบบการเมืองใดจะอยู่รอดได้ โครงสร้างต่างๆ ในระบบการเมืองนั้น ต้องมีการทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ในองค์ประกอบพื้นฐาน ๔ ประการด้วยกัน คือ

๑. การดำรงไว้ซึ่งแบบแผนเดิมของระบบการเมือง (Pattern Maintenance) โดยที่ค่านิยมหลักของระบบจะต้องได้รับการปฏิบัติต่อเนื่อง การละเมิดต่อค่านิยมหลักของระบบจะต้องมีการควบคุมและลงโทษ ความตึงเครียดที่เกิดจากพัฒนาการตามสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมจะต้องได้รับการป้องกันไม่ให้นำไปสู่การละเมิดค่านิยมหลักของระบบ

๒. การบรรลุถึงเป้าหมายของระบบการเมือง (Goal Attainment) โดยการรักษาระบบให้ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง

๓. การปรับตัว (Adaptation) โดยการที่ระบบการเมืองมีการปรับปรุงโครงสร้างและหน้าที่ของตนอยู่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีความสามารถในการนำทรัพยากรและสิ่งมีคุณค่ามาตอบสนองต่อข้อเรียกร้องที่เข้ามาในระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔. การบูรณาภาพ (Integration) โดยที่ระบบการเมืองสามารถรักษาความสมดุลให้ระบบมีความบูรณาภาพอยู่ในสภาวะการณ์ของการเปลี่ยนแปลงที่สลับซับซ้อน ความตึงเครียด และแรงกดดันใหม่ๆ ที่เพิ่มเข้ามาในระบบการเมือง^๔

๒.๑.๓ แนวการวิเคราะห์เชิงพฤติกรรม

ในระยะเริ่มต้นของศตวรรษที่ ๒๐ รัฐศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์เริ่มกระจ่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งได้พัฒนาขึ้นเป็นทวีคูณและได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลาย หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง ด้วยการเคลื่อนย้ายบุคลากรจากต่างประเทศเข้าสู่ดินแดนอเมริกา มากขึ้น บวกกับคนเหล่านั้นมีพื้นฐานทางการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว จึงเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการระหว่างนักสังคมศาสตร์หลากหลาย เป็นต้นว่า จิตวิทยา สังคมวิทยา และเศรษฐศาสตร์ ซึ่งใช้ความสนใจพื้นฐานด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ที่ผ่านการสังเคราะห์ข้อมูลไว้เชิงประจักษ์พร้อมทั้งพัฒนาวิธีการศึกษา กระทั่งตกผลึกเป็นแนวทางการศึกษาแบบใหม่ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์เป็นหลัก

ฉะนั้นรัฐศาสตร์ในยุคนี้จึงได้นำเอาเทคนิควิธีการและองค์ความรู้ของศาสตร์แขนงอื่นๆ โดยเฉพาะสาขาจิตวิทยาประยุกต์ ซึ่งสามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ทางการเมืองได้อย่างมีระบบ ด้วยการจับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มเป็นหน่วยศึกษาวิเคราะห์ โดยทำการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมผ่านการปะทะเชิงโครงสร้างที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของกลุ่มต่างๆ เพราะการ

^๓ เซวานะ ไตรมาศ,แนวทางการออกแบบรัฐธรรมนูญใหม่ให้มีความสามารถทางการเมืองการปกครอง, (ม.ป.ป.), หน้า ๗.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๙.

แสดงออกทั้งหลายย่อมก่อให้เกิดกิจกรรมทางการเมือง เหตุนี้ผู้ศึกษาจึงมุ่งไปที่บุคคลเป็นจุดเน้นหลักในการศึกษาในเชิงค่านิยม ความเชื่อ ความคาดหวัง เจตคติ และการกระทำทางการเมือง ทั้งนี้ Graham Wallas ได้นำแนวคิดทางจิตวิทยามาศึกษาผลกระทบด้านแรงจูงใจต่อกิจกรรมการแสดงออกทางการเมือง ในขณะที่ Paul Lazarsfeld ทำการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการออกเสียงเลือกตั้ง

ครั้นล่วงเลยสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา ในแวดวงการศึกษาสาขารัฐศาสตร์มีความตื่นตัวมากขึ้น ในสหรัฐอเมริกาวิทยาลัยต่างๆ เปิดสาขาวิชารัฐศาสตร์เป็นจำนวนมากและให้กำเนิดบัณฑิตมากเช่นกัน ซึ่งนำไปสู่การศึกษาวิชาญรัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมด้วยทฤษฎีเชิงประจักษ์ในทุกแขนงทางรัฐศาสตร์ เป็นต้นว่า การเมืองภายในประเทศ การเมืองระหว่างประเทศ การเมืองเปรียบเทียบ รัฐประศาสนศาสตร์ กฎหมายมหาชน และอื่นๆ จึงกล่าวได้ว่ารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในแวดวงรัฐศาสตร์ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปสู่รัฐศาสตร์ประยุกต์แบบเต็มขั้น เพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาประเด็นปัญหาทางการเมือง^๕

ความสำคัญของการศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม

รัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมที่ประกอบด้วยหลายๆ แนวคิด ซึ่งนักรัฐศาสตร์ได้จำแนกความสำคัญตามหลักเกณฑ์ออกเป็น ๒ ประการ ได้แก่

ประการแรก นักรัฐศาสตร์กลุ่มนี้ให้ความสนใจศึกษาพฤติกรรมปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคล มากกว่าเน้นจุดสนใจไปที่ตัวสถาบันและความเป็นทางการของระบบสถาบัน ตลอดจนเห็นถึงความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการระหว่างบุคคลกับบุคคล และบุคคลกับสถาบัน ซึ่งถือว่ามีความสำคัญโดยตรงต่อปรากฏการณ์ทางการเมืองเชิงสถาบัน ทั้งนี้การศึกษาวิเคราะห์จำแนกเป็นพฤติกรรมทางการเมืองของปัจเจกบุคคล (Individual political behavior) และของกลุ่มบุคคล (Mass political behavior) อย่างไรก็ตามทฤษฎีและแนวคิดจากสาขาอื่นๆ ยังมีความสำคัญต่อการศึกษารัฐศาสตร์ เช่น จิตวิทยาบุคคล จิตวิทยาพฤติกรรมบุคคลและกลุ่ม และจิตวิทยาสังคม จิตวิทยาสังคมเหล่านี้ได้แก่ ทฤษฎีสัญชาตญาณและจิตวิเคราะห์ของ Sigmund Freud ทฤษฎีความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ของ Abraham Maslow ทฤษฎีบุคลิกภาพของ Gordon Allport, Henry Murray และของท่านอื่นๆ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นพื้นฐานได้ดีให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ตามหลักจิตวิทยา เช่น ทักษะค่านิยม ความเชื่อ และบุคลิกภาพของมนุษย์ ส่วนทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมของบุคคลและกลุ่ม เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้และพฤติกรรมโต้กลับ (S-R theory of human learning and behavioral) ซึ่งเป็นพื้นฐานความเข้าใจสิ่งเร้าของมนุษย์ที่ตนแสดงพฤติกรรมเพื่อสนองตอบ สำหรับทฤษฎีเกี่ยวกับจิตวิทยาสังคม เช่น ทฤษฎีการปรับตัวของ Carl Jung, B.F. Skinner และทฤษฎีอื่นๆ ซึ่งสามารถช่วยให้เข้าใจอิทธิพลต่างๆ ของสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่ครอบงำพฤติกรรมทั้งโดยตรงและโดยอ้อมของมนุษย์ทั้งระดับปัจเจกและระดับกลุ่ม

การศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมทางการเมืองของปัจเจกบุคคลระดับผู้นำ เน้นไปที่บุคลิกลักษณะ (personality trait) การขัดเกลาทางสังคม (Socializing background) การทดลองนี้ Harold Lasswell ได้นำแนวคิดของ Ego Defense ของ Freud มาเป็นกรอบประยุกต์เพื่ออธิบายว่า กิริยา

^๕ ชลัช จงสืบทันท์, การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม, วารสารพฤติกรรมศาสตร์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (สิงหาคม, ๒๕๓๗), หน้า ๖๒-๖๓.

อาการ และบุคลิกลักษณะของบุคคล เป็นผลสืบเนื่องมาจากการได้สัมผัสประสบการณ์ในแต่ละช่วงวัย ตามสถานการณ์ ฉะนั้นเมื่อบุคคลเรียนรู้และผ่านประสบการณ์ต่างกัน จึงย่อมส่งผลต่อบุคลิกภาพ ต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดย Lasswell ได้แบ่งบุคลิกลักษณะของผู้ นำออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ แบบนักบริหาร (administrator) ที่ซึ่งมองโลกในแง่ดี ไม่ก้าวร้าว และมีกริเริ่ม และแบบก่อวณ (agitator) ซึ่งมักมองโลกในแง่ร้าย และมักแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว รวมไปถึงการศึกษาพฤติกรรมเผด็จการ คุณลักษณะของประธานาธิบดี และบุคลิกภาพของประธานาธิบดี

ส่วนการศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมการเมืองของกลุ่มบุคคล ได้แก่ การเน้นศึกษามติมหาชน ของ Walter Lippman, V.D.Key Jr. แม้แต่การศึกษาพฤติกรรมการเมืองออกเสียงเลือกตั้งของ Herbert Tingsten รวมไปถึงการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของ Gabriel Almond และ Sidney Verba และการศึกษาเกี่ยวกับการกล่อมเกลากองการเมืองของ Richard E. Dawson และ Kenneth Prewitt เป็นอาทิ

ประการสุดท้าย การนำวิธีวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการศึกษา โดยนักวิทยาศาสตร์ กลุ่มนี้มุ่งพัฒนาให้เป็นทฤษฎีเชิงประจักษ์ (Empirical Theory) ที่ซึ่งพยายามหาคำอธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ ที่ปรากฏเป็นนัยปกติทั่วไป (Generalization) เพื่อให้สามารถอธิบายเชิงพรรณนาและทำนายปรากฏการณ์ทางการเมืองที่กำลังจะเกิดขึ้นได้อย่างครอบคลุม ขั้นตอนตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์คือ ๑) ตั้งคำถามเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่จะศึกษา ๒) ตั้งสมมติฐาน ๓) ทดสอบสมมติฐาน และ ๔) สรุปผลการศึกษา โดยขั้นตอนทั้งหมดนี้ใช้เป็นระเบียบวิธีการศึกษา^๖

วิธีการทางวิทยาศาสตร์กับการศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม

เมื่อได้รูปแบบที่เป็นประโยชน์จากวิทยาศาสตร์ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับรัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม จึงสามารถสรุปลักษณะสำคัญของกระบวนการศึกษาดังกล่าวได้ดังนี้

๑. เป็นระบบ (systematization) การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมศาสตร์ต้องมีความเป็นระบบ ทั้งกระบวนการ วิธีการ และข้อค้นพบ เพื่อให้ทฤษฎีและผลลัพธ์จากความจริงสอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างลงตัว

๒. มีกฎเกณฑ์ (regularities) พึงเข้าใจเข้าเบื้องต้นว่า พฤติกรรมทางการเมืองที่ศึกษานั้นๆ ล้วนมีกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์ในโครงสร้าง เป็นระเบียบ มีแบบแผน และรูปแบบของตัวเอง ที่ซึ่งเมื่อศึกษาแล้วสามารถค้นพบอะไรบางอย่างได้ โดยข้อสรุปต้องมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีที่เพียงพอ และชี้ประเด็นพฤติกรรมการเมืองที่จะเกิดขึ้นได้

๓. มีเทคนิค (Techniques) ในการศึกษาวิธีการที่ใช้ต้องมีโครงสร้างของกระบวนการและขั้นตอนวิธีการที่ชัดเจนตรวจสอบได้ ทั้งด้านการแจกแจง ด้านการอธิบายตัวแปร ด้านการออกแบบวิธีการศึกษาและด้านการเก็บข้อมูล ซึ่งขั้นเหล่านี้สามารถย้อนกลับมาศึกษาซ้ำอีกได้ เมื่อเกิดความสงสัย หรือต้องการตรวจสอบที่มาของข้อมูล

๔. ตรวจสอบได้ (Verification) ข้อค้นพบจากการศึกษาต้องมีการจดบันทึกให้เป็นข้อสรุปทั่วไป เพื่อที่จะสามารถตรวจสอบความถูกต้องหรือสำรวจซ้ำ

๕. ใช้วิธีการเชิงปริมาณ (Quantification) ระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลต้องดำเนินการไปสภาพความเป็นจริง ในการแปรความหมายของข้อมูลเชิงปริมาณต้องมีมาตรฐานและ

^๖ อ่างแล้ว, ชลช จงสืบพันธ์, การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม, หน้า ๖๓-๖๕.

กฎเกณฑ์ที่แม่นยำเที่ยงตรง ซึ่งสามารถลดความลำเอียงของผู้เก็บรวบรวมข้อมูล หากแต่กลับเป็นประโยชน์ในการจัดเก็บข้อมูลทางสถิติ ที่ผู้มีความรู้ด้านนี้สามารถวิเคราะห์และแปลความหมายได้ทันที

๖. ปลอดจากค่านิยม (Value-Free) โดยทั่วไปการศึกษาทางรัฐศาสตร์ มักนำปทัสถานและค่านิยมทางสังคมมาใช้ในการอธิบายพฤติกรรมของบุคคลและกลุ่ม ซึ่งบางครั้งค่านิยมส่วนตัวมักชักนำความคิดเห็นของผู้ศึกษาวิเคราะห์ในขณะนั้น เพื่อให้เป็นไปตามข้อมูลประจักษ์ที่ปรากฏอยู่ในสถานการณ์นั้น แต่การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมตามวิธีวิทยาศาสตร์ ต้องเป็นไปตามข้อเท็จจริงในช่วงเวลานั้น ที่ซึ่งอาจขัดแย้งกับค่านิยมช่วงเวลานั้นของสังคมส่วนใหญ่ ซึ่งมีได้เป็นข้อห้ามหรือจำกัดว่า ห้ามนำค่านิยมและจริยธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องในการศึกษาพฤติกรรม แต่เน้นจำกัดไปที่การแปลความหมายของข้อมูลที่ต้องไม่ลำเอียง

๗. มุ่งความเป็นศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Science) การศึกษาทางรัฐศาสตร์เชิงสังคมมีเป้าหมายอยู่ที่การหาคำตอบความรู้ที่ถูกต้อง ทั้งที่เป็นความเชื่อเดิมและความเชื่อรูปแบบใหม่ ก่อนนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคม

๘. บูรณาการ (Integration) การศึกษาทางรัฐศาสตร์หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ต้องผสมผสานศาสตร์แขนงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรในการศึกษา ให้ผสมกลมกลืนกันได้อย่างสอดคล้องและลงตัว ถือเป็นการศึกษาในทุกมิติของรัฐศาสตร์และศาสตร์สาขาอื่นๆ จากสภาพของตัวแปร เมื่อได้ข้อค้นพบจะมีความเป็นทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ที่เชื่อมโยงกับองค์ความรู้ในสาขาสังคมศาสตร์ต่างๆ ที่กล่าวถึงพฤติกรรมมนุษย์ได้อย่างสอดคล้องน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น^๗

๒.๑.๔ แนวการวิเคราะห์กระบวนการทางสังคม

การวิเคราะห์ในลักษณะนี้พยายามเชื่อมโยงพฤติกรรมกระบวนการทางการเมืองกับกระบวนการทางสังคมเข้าด้วยกัน ยุคแรก Daniel Lerner ได้นำตัวแปรต่างๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้ทันสมัย^๘ ถัดจากนั้น Karl Deutsch ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เรียกว่า Social Mobilization กับการพัฒนาทางการเมือง^๙ ในทัศนะของ Karl Deutsch ได้ให้ความหมายต่อความสำคัญของ Social Mobilization ไว้ว่า เป็นกระบวนการที่จะช่วยผลักดันให้มนุษย์หลุดพ้นจากโชครวนของชนบทรอบมณฑลประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และ/หรือความมั่งงาย ที่ฝังอยู่ในวิถีคิดและรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม พร้อมทั้งนำเสนอให้มนุษย์หันมาอมรับในวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ โดยเขาได้ตัวบ่งชี้ของกระบวนการนี้ออกเป็น ๗ ประการ ดังนี้

๑. จำนวนคนที่รับเอาความทันสมัย เช่น นำอุปกรณ์สมัยใหม่เข้ามาใช้ในครัวเรือน

^๗ อ่างแล้ว, ชลัช จงสืบพันธ์, การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม, หน้า ๖๕-๖๖.

^๘ Daniel Lerner, The Passing of Traditional Society, (N. Y.: Free Press, 1958). อ้างถึงใน สิทธิพันธ์ พุทธหุน, ทฤษฎีพัฒนาการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘.

^๙ Karl Deutsch, "Social Mobilization and Political Development" in Finkle and Gable, Political Development and Social Change, (N.Y.: John Wileys and Sons, 1978), pp. 384-405. อ้างถึงใน สิทธิพันธ์ พุทธหุน, ทฤษฎีพัฒนาการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๑๘-๒๐.

๒. จำนวนคนที่สัมผัสสื่อสารมวลชนในรูปแบบต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

๓. จำนวนคนที่เปลี่ยนที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่มักตั้งข้อสงสัยคิดว่า เป็นลักษณะการเคลื่อนย้ายไปสู่สภาพสังคมที่ดีกว่าที่เป็นอยู่

๔. การขยายตัวของสังคมเมือง

๕. จำนวนคนที่เปลี่ยนแปลงอาชีพจากกิจกรรมไปเป็นอาชีพอื่นๆ ตามความต้องการในระบบอุตสาหกรรม

๖. จำนวนคนที่อ่านออกเขียนได้และระดับการศึกษา

๗. รายได้โดยเฉลี่ยต่อหัว

พร้อมกันนี้ Deutsch ได้ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการนี้สร้างผลกระทบต่อความพยายามในการพัฒนาการเมืองในหลายๆ ด้าน ได้แก่

๑. บุคคล กระบวนการนี้จะส่งผลให้ปัจเจกบุคคลและสังคมวงกว้าง ละทิ้งแบบแผนของรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบเดิม ขณะเดียวกันก็หันมาให้ความสนใจและเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างจริงจังและยากที่จะหลีกเลี่ยง เพราะมีความรู้สึกว่าการเมืองมีส่วนบีบให้ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง การเมืองมีความเป็นชีวิตเชิงระบบที่วิถีชีวิตนำบุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมในรูปแบบแตกต่างกัน เช่น การลงสมัครนับเลือกตั้ง การลงคะแนนเสียง การเดินขบวน การนัดหยุดงาน หรือการลอบบี้ เป็นต้น

๒. สถาบันการเมือง ผลการจากกระบวนการ Social Mobilization กระตุ้นให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งจะเป็นการส่งผลต่อความต้องการไปให้ระบบการเมืองระบบดั้งเดิม แต่อยากที่จะตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างน่าพอใจ เนื่องจากเป็นความต้องการแบบใหม่และมีความรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดระบบการเมืองแบบใหม่เข้ามาแทนระบบเดิม

๓. ผู้นำทางการเมือง เมื่อเปลี่ยนแปลงสถาบันการเมือง ย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมือง เนื่องจากผู้นำแบบดั้งเดิม/ระบบเดิม ที่ประกอบด้วย หัวหน้าเผ่า ขุนนาง หรือผู้นำท้องถิ่น เริ่มหมดความน่าเชื่อถือ เหตุเพราะไม่สามารถแก้ไขปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างเช่น ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการประกันสังคม เป็นต้น

อย่างไรก็ตามแนวทางการวิเคราะห์ในลักษณะนี้ ยังมีข้อจำกัดอย่างน้อย ๓ ประการ ที่ยังส่งผลต่อความเสียหายทางสังคม คือ

๑. ตัวแปรที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ เป็นตัวแปรเกี่ยวกับระดับการพัฒนาเสียเป็นส่วนใหญ่ ขาดตัวแปรเกี่ยวกับอัตราเร่งของการพัฒนา ทั้งยังใช้สังคมระดับรัฐเป็นหน่วยการศึกษา ซึ่งนับว่าใหญ่โตและมีความซับซ้อนมากเกินไป ดังนั้นการวิเคราะห์บางเงื่อนไขจึงไม่ได้ข้อสรุปที่ถูกต้องเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองซึ่งเป็นตัวแปรตาม ซึ่งโดยธรรมชาติเป็นผลมาจากความพยายามให้เป็นของมนุษย์ที่ต้องการให้เกิดขึ้น โดยอาจเป็นเพราะทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมของบุคคลในขณะนั้นเป็นเกณฑ์ ที่ซึ่งทำให้ได้เราได้คำตอบที่ไม่สัมพันธ์กับตัวแปรที่กำหนด

๓. การวิเคราะห์กระบวนการทางสังคมนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรมการเมือง ผู้นำการเมือง สถาบันการเมือง ซึ่งถือว่ามามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๒.๑.๕ แนวการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ

การวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ แตกต่างไปจากหลักการวิเคราะห์ด้วยหลักอื่นๆ อย่างสิ้นเชิง โดยเริ่มที่ให้ความสนใจการเปรียบเทียบวิวัฒนาการของสังคม ซึ่งเริ่มที่ความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ สังคมขึ้นไป แนวคิดนี้ประกอบด้วยนักวิชาการเหล่านี้คือ C. E. Black, S. N. Eisenstadt, Dankwart Rustow, Seymour Martin Lipset, Barrington Moor, Jr., Reinhard Bendix, S. Huntington, Lucian Pye และสมาชิกของคณะกรรมการการเมืองเปรียบเทียบของสภาวิจัยทางสังคมศาสตร์อเมริกา^{๑๐}

โดยผลงานของคณะวิจัยมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ มีการนำข้อมูลมาสนับสนุนอย่างเป็นระบบน่าเชื่อถือ แต่การจัดลำดับข้อมูลไม่ได้กระทำตามเทคนิคคณิตศาสตร์มากนักซึ่งถือว่าไม่สอดคล้องกับการดำเนินการของนักวิเคราะห์เชิงพฤติกรรม อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้วิจัยเหล่านี้ให้ความสนใจต่อปัจจัยที่นักวิเคราะห์ตามกระบวนการทางสังคมละเลย เพิกเฉย และไม่ให้ความสนใจ ซึ่งประกอบด้วย สถาบัน วัฒนธรรม และผู้นำ รวมทั้งรูปแบบต่างๆ ของการพัฒนาทางการเมือง โดยที่ Moor ได้แบ่งกระบวนการที่จะนำบ้านเมืองไปสู่ความทันสมัยได้ ๓ รูปแบบคือ ๑) การปฏิบัติประชาธิปไตย โดยนายทุนและชนชั้นกลางอยู่ในอังกฤษและอเมริกา ๒) การเปลี่ยนแปลงโดยชนชั้นสูงอย่างในเยอรมันและญี่ปุ่น และ ๓) การเปลี่ยนแปลงโดยขบวนการ อย่างในรัสเซียและจีน^{๑๑} ทั้งนี้ Black ยังได้แบ่งขั้นของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยออกเป็น ๔ ขั้น ซึ่งสังคมส่วนใหญ่ทั่วโลกจะต้องวิวัฒนาการไปเป็นขั้นๆ ได้แก่ ๑) การประสบกับสิ่งทำลายจากความทันสมัย ๒) ผู้นำที่มีความเป็นทันสมัยผนึกกำลังเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ๓) มีการปฏิรูปทางเศรษฐกิจและสังคมจากสังคมชาวไร่ชาวนาแบบชนบท ให้เป็นสังคมอุตสาหกรรมเมืองทุกพื้นที่ และ ๔) บุรณภาพแห่งสังคมซึ่งจะเกี่ยวกับการจัดระเบียบโครงสร้างทางสังคมใหม่ เพื่อให้รับกับความเปลี่ยนแปลงแบบทันสมัยมากขึ้น^{๑๒}

^{๑๐} S. Huntington, "The Change to Change: Modernization, Development, and Politics," in C.E. Black, ed., **Comparative Modernization**, (N. Y.: The Free Press, 1976), pp.50-53 และ สุจิตร์ บุญบงการ, "การพัฒนาการเมือง" ใน รัฐศาสตร์: สถานภาพและพัฒนาการ, Op. cit., pp.181-184. อ้างถึงใน สิทธิพันธ์ พุทธิคุณ, **ทฤษฎีพัฒนาการเมือง**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐-๒๒.

^{๑๑} Barrington Moor, Jr., **Social Origins of Dictatorship and Democracy**, (Boston: Beacon Press, 1966). อ้างถึงใน สิทธิพันธ์ พุทธิคุณ, **ทฤษฎีพัฒนาการเมือง**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐.

^{๑๒} C.E. Black, **The Dynamics of Modernization**, (N. Y.: Harper and Row, 1966). อ้างถึงใน สิทธิพันธ์ พุทธิคุณ, **ทฤษฎีพัฒนาการเมือง**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๒๑.

ในขณะที่ Huntington^{๑๓} ให้ความสำคัญกับการเมืองอย่างมาก โดยเปรียบเทียบและชี้ให้เห็นว่าสังคมที่ทันสมัยกับสังคมที่พัฒนาแล้วแตกต่างกันที่รูปแบบสถาบัน นั่นเพราะสังคมที่ทันสมัยอาจมีโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่มีความหลากหลายและสลับซับซ้อนสูง มีอำนาจทางการเมืองเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ใช้เหตุผลเป็นอำนาจทางการเมืองแห่งรัฐ ใช้กฎหมายที่บังคับใช้และให้ความเสมอภาคกับบุคคลทุกคนในสังคม และให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองแก่ประชาชนในระดับกว้างและถี่ขึ้น กระบวนการนี้มีผลให้แรงกดดันหรือความตึงเครียดอันเนื่องมาจากการที่ประชาชนมีข้อเรียกร้องในระดับสูงมากขึ้น ฉะนั้นสังคมจะอยู่รอดได้ต่อไปจึงจำเป็นต้องพัฒนาตนเอง ด้วยการปรับปรุงให้สถาบันทางการเมืองมีประสิทธิภาพเพียงพอ ที่จะต้องตอบสนองต่อความต้องการที่เพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณให้ได้ อาจกล่าวได้ว่า สถานภาพทางการเมืองขึ้นอยู่กับสัดส่วนระหว่างประสิทธิภาพของสถาบันทางการเมือง (Political Institutionalization) กับอัตราการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) ของประชาชนนั่นเอง ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า แนวทางการศึกษาแบบประวัติศาสตร์เปรียบเทียบ ด้วยการเริ่มจากศึกษาวิวัฒนาการของสังคม แล้วพยายามที่จะจัดแบ่งวิวัฒนาการเหล่านี้ออกเป็นแบบแผนต่างๆ แล้วสร้างข้อสมมติฐานว่า ความแตกต่างกันในแต่ละแบบแผนนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยอะไรและตัวใดบ้าง ฉะนั้นการศึกษาแนวนี้จึงให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์มากกว่าการที่จะคิดค้นระบบทฤษฎีที่เป็นนามธรรม หรือหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยการคำนวณเชิงปริมาณด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ทั้งหมดจึงพอสรุปได้ว่า แนวทางการวิเคราะห์ในลักษณะนี้จึงมักต้องมีการอธิบายเป็นอักษรด้วยการพรรณนา ซึ่งคนทั่วไปจะเข้าใจง่ายกว่าการอธิบายโดยใช้ตัวเลขทางคณิตศาสตร์ที่ค่อนข้างจะสลับซับซ้อน เพราะต้องอาศัยพื้นฐานเบื้องต้นทางตัวเลขจึงจะเข้าใจความหมายได้

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธ

๒.๒.๑ กำเนิดรัฐและรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก

การกำเนิดรัฐ

เนื้อหาของอัครัญญสูตรได้กล่าวถึง การเกิดขึ้นของมนุษย์ยุคแรก ความเป็นอยู่ในสังคมของมนุษย์ การเกิดขึ้นของสถาบันครอบครัว ความเป็นมาของอาชีพและประเภทของคนในสังคม คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร และสมณะ ที่สำคัญได้กล่าวถึงความคิดทางการเมือง และ สถาบันทางการเมืองด้วย

พระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า ระบบระเบียบแบบแผนความเป็นอยู่ต่างๆ มีการวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ โดยเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดจากการทำอกุศลกรรมของมนุษย์ อันเป็นเหตุให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมและคนในสังคมได้รับความเดือดร้อน เนื่องจากในยุคแรกที่มนุษย์จุติจากชั้นอาภัสสรพรหมลงมาอาศัยบนโลก มนุษย์อาศัยอยู่กันอย่างสงบสุข แต่ละคนรู้ว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร ไม่มีการทำอกุศลกรรมใดๆ จึงไม่จำเป็นต้องมีการวางกฎระเบียบต่างๆ ขึ้นบังคับผู้คนในสังคมแต่อย่างใด คล้ายๆกับความเป็นอยู่ของพระอริยสงฆ์ในช่วงปฐมโพธิกาล ซึ่งไม่มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระภิกษุปฏิบัติตาม เพราะพระอริยเจ้าแต่ละท่านรู้ว่า สิ่งใด ควร สิ่งใดไม่ควร สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว ไม่มีการทำผิดศีลธรรม

^{๑๓}S. Huntington, Political Order in Changing Societies, (New Haven: Yale University Press, 1968). อ้างถึงใน สิทธิพันธ์ พุทธทฺน, ทฤษฎีพัฒนาการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๒๑.

ใดๆ จึงยังไม่จำเป็นต้องบัญญัติพระวินัย มนุษย์ยุคแรกอาศัยรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม ทำมาหากินร่วมกัน คือ อาหารเป็นของกลางซึ่งมีอยู่เหลือเฟือในธรรมชาติ เป็นประจวบสมบัติจักรพรรดิตกไม่พรวง แต่เพราะกิเลสคือความเกียจคร้านและความโลภ เป็นเหตุให้มนุษย์ทำการสะสมอาหารคือข้าวสาลี ต่างคนต่างเก็บมาสะสมจนเกินความจำเป็น จึงทำให้ข้าวสาลีงอกขึ้นไม่ทัน บางแห่งก็ไม่งอกอีกเลย มนุษย์ยุคนั้นจึงประชุมกันและตกลงปักปันเขตแดนกันขึ้น ทำให้เกิดทรัพย์สินส่วนตัวขึ้นมาเป็นครั้งแรก

แต่ถึงกระนั้นก็ยังมิมีปัญหาตามมาเมื่อมีมนุษย์บางจำพวกไม่ทำตามกติกาหรือกฎระเบียบที่ตกลงกันไว้ คือ สงวนส่วนของตนไว้แล้วไปลักขโมยข้าวสาลีในเขตแดนของผู้อื่นเพราะความโลภ เมื่อมีการทำบ่อยครั้งเข้าจึงทำให้คนในสังคมเดือดร้อน จนถึงขนาดมีการทบตีกันเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงมีการปรึกษากันว่าควรมีใครสักคนหนึ่ง ที่มีหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยของสังคม คอยว่ากล่าวตักเตือน มีอำนาจลงโทษผู้ที่ทำอกุศลกรรมเหล่านี้ และผู้นั้นจะได้รับส่วนแบ่งข้าวสาลีจากทุกๆ ครอบครัวในสังคม โดยไม่ต้องเก็บเกี่ยวข้าวสาลีเอง ซึ่งเปรียบเสมือนการเสียภาษีให้รัฐบาลในปัจจุบัน เมื่อตกลงกันอย่างนี้แล้ว พวกมนุษย์จึงพากันไปหาบุคคลที่มีความประพฤติดี มีความสามารถและมีบุคลิกน่าเชื่อถือ นำเกรงขามกว่าคนอื่นๆ สมมติให้ผู้นั้นเป็นหัวหน้า

ด้วยเหตุนี้ อีกชื่อว่า มหาชนสมมติจึงอุบัติขึ้น เพราะผู้นั้นทำหน้าที่เป็นหัวหน้า เป็นใหญ่ในเขตแดนแห่งข้าวสาลีทั้งหลาย และอีกชื่อว่า กษัตริย์ ก็อุบัติขึ้น เพราะเหตุที่ผู้นั้นยังชนเหล่าอื่นให้มีความสุขใจ "โดยธรรม" และอีกชื่อว่า ราชา ก็อุบัติขึ้นตามมาเช่นกัน ซึ่งกษัตริย์ หรือ ราชา ที่เกิดจากการที่มหาชนสมมติขึ้นนี้ ก็คล้ายๆ กับการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ต่างกันเพียงแต่ว่าผู้ที่ได้รับเลือกนั้นปัจจุบันเรียกว่า นายกรัฐมนตรีบ้าง ประธานาธิบดีบ้าง ส่วนกษัตริย์ในยุคปัจจุบันโดยส่วนใหญ่สืบราชสมบัติโดยสายโลหิต และไม่ได้มีหน้าที่บริหารประเทศแล้ว

จากเรื่องราวในอัครคัมภีร์ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ "การกำเนิดของรัฐ" อยู่ เพราะคำว่า "รัฐ" หมายถึง "กลุ่มคนหรือชุมชนซึ่งอาศัยอยู่รวมกันอย่างเป็นระเบียบในดินแดนหรืออาณาเขตแน่นอน มีรัฐบาลและอำนาจอธิปไตยของตนเอง สามารถบริหารกิจการทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกรัฐโดยอิสระ พ้นจากการควบคุมของรัฐภายนอก" โดยรัฐบาลที่ปรากฏในอัครคัมภีร์ธรรมนั้น หมายถึง "กษัตริย์" ซึ่งยุคต่อมาได้พัฒนาจนกลายเป็นสถาบันมีอำนาจในการปกครองประชาชนในดินแดนของตนให้สงบเรียบร้อย

รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก

การกำเนิดรัฐถือเป็นเป้าหมายของรัฐศาสตร์ หรือการเมืองการปกครองในพระพุทธศาสนา อยู่ที่ว่าสร้างสภาพเอื้อให้มนุษย์ในสังคมประพฤติปฏิบัติตน เพื่อบรรลุเป้าหมายของชีวิตทั้ง ๓ ระดับได้ โดยง่าย ทั้งเป้าหมายในชาตินี้ ชาติหน้า และในชาติสุดท้าย คือบรรลุมรรคผลนิพพาน

ธรรมาธิปไตยหรือการยึดธรรมเป็นใหญ่ เป็นหัวใจสำคัญของหลักรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก ธรรมาธิปไตยนั้นไม่ถือว่าเป็น "ระบอบการปกครอง" ระบอบหนึ่ง เหมือนอย่าง ระบอบประชาธิปไตย หรือ ระบอบคอมมิวนิสต์ แต่ทุกระบอบการปกครองที่มีอยู่ สามารถนำธรรมาธิปไตยไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งนั้น โดยยกเอา "หลักธรรม" เป็นเกณฑ์ในการตัดสินสูงสุดคล้ายกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ การตัดสินใจใดๆ หรือการกระทำใดๆ ก็ตามจะต้องไม่ขัดต่อกฎหมายรัฐธรรมนูญอันใด การตัดสินใจนั้นๆ หรือการกระทำนั้นๆ ก็ต้องไม่ขัดต่อ "หลักธรรม" ฉะนั้น

หลักธรรมนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ หลักในการปกครองตนเองของผู้ปกครอง และหลักในการปกครองประชาชน โดยหลักในการปกครองตนเองของผู้ปกครอง ได้แก่ ทศพิธราชธรรม, กุศล

กรรมบท ๑๐, จักรวรรดิวัตร และอภิธานิยธรรม ส่วนหลักในการปกครองประชาชน ได้แก่ สังคหัตถุ ๔, อคติ ๔, กุศลกรรมบท ๑๐ และ ศีล ๕ หลักธรรมในการปกครองนั้น ส่วนใหญ่แล้วจะประกอบด้วย ศีลและหลักอื่น ๆ เช่น การให้ทาน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนจึงมักจะเรียกกันว่า "หลักศีลธรรม"

หลักศีลธรรมจึงเป็นหัวใจหรือเป็นแก่นของการปกครองประเทศ แต่ทั้งนี้ การจะให้ศีลธรรมคงอยู่ได้อย่างมั่นคง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนา "เศรษฐกิจ" ควบคู่ไปด้วย เพราะหากเศรษฐกิจไม่ดี ประชาชนจะอดอยากยากจน ความยากจนจะกดดันให้คนทำกุศลธรรมด้วยการลักขโมยเพื่อยังชีพ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ศีลธรรมจึงตั้งอยู่ไม่ได้

การปกครองประเทศจึงต้องพัฒนาศีลธรรมและเศรษฐกิจควบคู่กันไป จะขาดตัวใดตัวหนึ่งไม่ได้ เศรษฐกิจเป็นเสมือนราก ใบ เปลือกและกระพี้ที่คอยหล่อหุ้มและดูดซับอาหารมาหล่อเลี้ยงแก่นคือศีลธรรมให้เจริญเติบโต เศรษฐกิจที่ดีจะเป็นฐานให้คนประพฤติศีลธรรมได้สะดวก ส่วนศีลธรรมจะควบคุมและกำจัดกิเลสของมนุษย์ให้เบาบางลงและหมดไปในที่สุด

๒.๒.๒ ธรรมาธิปไตยหัวใจของรัฐศาสตร์

ธรรมาธิปไตย หมายถึง มีธรรมเป็นใหญ่ มีธรรมเป็นอธิปัตย์ กระทำกิจการราชกิจทุกอย่างด้วยอำนาจธรรมเท่านั้น กล่าวคือ การตัดสินใจในการปกครองทุกอย่าง จะต้องยึดหลักธรรมเป็นเกณฑ์เท่านั้น ธรรมาธิปไตยจึงถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการปกครอง หรือเป็นหัวใจสำคัญของหลักรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก

ธรรม หมายถึง ความถูกต้อง ความดีงาม ซึ่งมีทั้งที่เป็นหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น มรรคมงคล ๘, อภิธานิยธรรม เป็นต้น และหลักธรรมที่มีมาแต่เดิมก่อนการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ เช่น ศีล ๕, ทศพิธราชธรรม, กุศลกรรมบท ๑๐ และ จักรวรรดิวัตร เป็นต้น

เรื่องธรรมาธิปไตยนี้ ปรากฏอยู่ในราชสูตร ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการปกครองทวีปทั้ง ๔ ของพระเจ้าจักรพรรดิ และตรัสถึงการปกครองพุทธบริษัทของพระองค์เองว่าใช้หลักเดียวกัน คือ ธรรมาธิปไตย

พระเจ้าจักรพรรดิ หมายถึง กษัตริย์ผู้มีบุญญาธิการมาก เป็นผู้ปกครองทวีปทั้ง ๔ คือ ชมพูทวีป อุตตรกुरुทวีป ปุพพิเทหทวีป และอมรโคยานทวีป พระเจ้าจักรพรรดิทุกพระองค์จะมีรัตนะ ๗ คือ จักรแก้ว ขุนพลแก้ว ขุนคลังแก้ว นางแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว และแก้วมณี

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในราชสูตรมีใจความว่า พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงดำรงอยู่ในธรรมเป็นพระธรรมราชา... ทรงสักการะ เคารพนอบน้อมธรรม... มีธรรมเป็นใหญ่ ย่อมทรงจัดแจงการรักษาป้องกัน คุ่มครองที่เป็นธรรมในชนภายในคือ พระมเหสี พระราชโอรส พระราชธิดา และย่อมทรงจัดแจง การรักษา ป้องกัน คุ่มครอง ที่เป็นธรรม ในพระราชวงศานุวงศ์ หมูทหาร พราหมณ์ คหบดี ชวานิคม ชนบท สมณพราหมณ์ เนื้อและนกทั้งหลาย ธรรมในที่นี้ คือ กุศลกรรมบท ๑๐ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เหมือนกัน ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นพระธรรมราชา... ทรงสักการะ เคารพ นอบน้อมธรรม... มีธรรมเป็นใหญ่ ย่อมทรงจัดแจงการรักษา ป้องกัน คุ่มครองที่เป็นธรรมในพุทธบริษัทว่า สิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ควรพูด สิ่งนี้ควรคิด การเลี้ยงชีพอย่างนี้ควรทำ สถานที่เช่นนี้ควรไป และส่วนสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ควรทำ พูด หรือคิด เป็นต้น

จากเนื้อหาในราชสูตรนี้จะเห็นว่า หัวใจของรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎกนั้น คือ ธรรมาธิปไตย หมายถึง การมีธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งใช้หลักเดียวกันทั้งการปกครองทางโลก และการปกครองในทางธรรม ซึ่งแนวคิดนี้ พุทธทาสภิกขุให้ความหมายธรรมะกับการเมืองว่า การเมืองคือธรรมในความหมายที่ ๑ คือ หน้าที่และการทำหน้าที่ต้องสอดคล้องถูกต้องตามธรรมในความหมายที่ ๒ คือ กฎของธรรมชาติ เมื่อปฏิบัติหน้าที่จะได้ผลตามความหมายของธรรมในความหมายที่ ๓ คือ ผลจากการปฏิบัติหน้าที่ ผู้ปฏิบัติหน้าที่เป็นตัวธรรมชาติในความหมายที่ ๑ สิ่งที่เราเรียกว่า การเมืองนั้นเกี่ยวพันกันอยู่กับธรรมใน ๔ ความหมายอย่างแยกกันไม่ได้ การเมืองที่ถูกต้องคือ ธรรมะนั้นเอง^{๑๔} ท่านอธิบายว่า ธรรมะคือหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติเพื่อสันติภาพของโลก ส่วนการเมืองคือการกระทำเพื่อให้เกิดสันติภาพของโลก^{๑๕} ท่านอธิบายว่า ศีลธรรมก็คือธรรมซึ่งทำให้เกิดปกติ ถ้าศีลธรรมอยู่ในฐานะที่เป็นเหตุก็ต้องเรียกว่าสิ่งที่ทำให้เกิดความปกติ ถ้าศีลธรรมอยู่ในฐานะเป็นผล ก็หมายความว่าภาวะแห่งความปกติที่เราได้รับ^{๑๖} ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมสืบเนื่องมาจากการแยกธรรมหรือศีลธรรมออกจากเรื่องต่าง ๆ คนที่ไม่รู้จักศีลธรรมก็ไม่ค่อยคิดที่จะใช้ศีลธรรมในรูปแบบของการปกครอง การทหาร เศรษฐกิจ การเมือง ในระบบศีลธรรมสากลก็ไม่มองเช่นนี้คือมองตามหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งอาศัยความจริงของธรรมชาติ ท่านสรุปว่า การแก้ปัญหาระบบการปกครอง เศรษฐกิจ การเมืองและสังคมนั้นต้องแก้ปัญหาคือต้นเหตุ ต้นเหตุของปัญหาคือการขาดศีลธรรม ขาดธรรมะ ขาดหลักการทางศาสนา ขาดภาวะที่เป็นปกติ นั่นเอง

๒.๒.๓ ธรรมาธิปไตยไม่ใช่ระบอบการปกครอง

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ธรรมาธิปไตยไม่ถือว่าเป็น "ระบอบการปกครอง" ระบอบหนึ่งเหมือนอย่าง ระบอบประชาธิปไตย หรือ ระบอบคอมมิวนิสต์ แต่ทุกระบอบการปกครองที่มีอยู่สามารถนำธรรมาธิปไตยไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งนั้น เพราะธรรมาธิปไตยเป็นเรื่องของหลักการ ที่ถือเอาความถูกต้องชอบธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งจะรักษาป้องกันให้ผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขไม่มีการเบียดเบียนกัน

ระบอบการปกครองในสมัยพุทธกาลและในอดีต ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีอยู่ ๒ ระบอบใหญ่ๆ คือ การปกครองโดยคนๆ เดียว และการปกครองโดยคณะบุคคล การปกครองโดยคนๆ เดียว หมายถึง การปกครองโดยกษัตริย์ เช่น แคว้นมคธปกครองโดยพระเจ้าพิมพิสาร แคว้นโกศลปกครองโดยพระเจ้าปเสนทิโกศล แคว้นวัชชีปกครองโดยพระเจ้าอุเทน หรือ หากเป็นการปกครองโดยคนๆ เดียวในอดีตก็ได้แก่ การปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นต้น ส่วนการปกครองโดยคณะบุคคลเป็นการปกครองโดยคณะของเจ้าต่างๆ ในยุคนั้น เช่น แคว้นวัชชี ปกครองโดยคณะเจ้าลิจฉวี และ แคว้นมัลละปกครองโดยคณะเจ้ามัลละ

ระบอบการปกครองทั้ง ๒ ระบอบนี้ มีอยู่แล้วในสมัยพุทธกาล ซึ่งสืบทอดมาจากใน อดีตเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น พระองค์ไม่ได้ตรัสให้มีการเปลี่ยนแปลงตัวระบอบใดๆ ทั้งสิ้น

^{๑๔} พุทธทาสภิกขุ. การเมืองกับธรรมะ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๓๑), หน้า ๗๙-๘๐”

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙.

^{๑๖} พุทธทาสภิกขุ. สังคมนิยมตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา, ในธัมมิกสังคมนิยม, บรรยายแก่ คณะผู้พิพากษา เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๑๘, หน้า ๑๐๑.

แคว้นใดเคยปกครองแบบใดก็ปกครองไปเหมือนเดิม แต่สิ่งที่พระองค์สอน คือ "ธรรม" สำหรับนำไปใช้ในการปกครองแต่ละระบอบ เช่น อปริหานิยธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เหมาะสมกับการปกครองโดยคณะบุคคล เช่น แคว้นวัชชีและแคว้นมัลละ ฯลฯ ส่วนธรรมที่เหมาะสมกับการปกครองโดยกษัตริย์ ได้แก่ ทศพิธราชธรรม, จักรวรรดิวัตร ฯลฯ แต่ทั้งนี้ อปริหานิยธรรม ทศพิธราชธรรม และ จักรวรรดิวัตร ฯลฯ ก็สามารถประยุกต์ใช้ในการปกครองได้ทุกระบอบ

นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะสอนหลักธรรมสำหรับการปกครองแล้ว พระองค์ยังทรงสอนให้กษัตริย์และผู้ปกครองแคว้นต่าง ๆ บรรลุธรรมด้วย เช่น พระองค์เสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ ในครั้งนั้นพระเจ้าพิมพิสารและประชาชน ๑๑๐,๐๐๐ คน ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน เมื่อพระราชบิดาเป็นพระโสดาบันแล้ว จึงทำให้มีศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัย มีใจตั้งมั่นในธรรม เป็นเหตุให้ปกครองประชาราษฎร์โดยธรรมไปโดยปริยาย สำหรับการปกครองของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ไม่เคยมีมาก่อน แต่ถึงกระนั้น ในสมัยพุทธกาลระบอบที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้ปกครองพุทธบริษัทก็คล้าย ๆ กับทางโลก โดยฐานะทางการปกครองของพระพุทธองค์ คือ "ธรรมราชา" คล้าย ๆ กับการเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรมในทางโลก

ก่อนพระองค์จะปรินิพพานก็ไม่ได้แต่งตั้งภิกษุรูปใดเป็นศาสดาแทน แต่ทรงใช้หลักการธรรมาธิปไตยในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมอบอำนาจให้คณะสงฆ์ในแต่ละพื้นที่ แต่ละวัดทุกรูปปกครองบริหารการคณะสงฆ์ในพื้นที่นั้นๆ ร่วมกัน โดยยึด "พระธรรมวินัย" ที่พระองค์ตรัสไว้ดีแล้วเป็นศาสดาแทนพระองค์ และที่สำคัญพระองค์ได้ตรัสถึงหลัก "อปริหานิยธรรม" ให้พระภิกษุและภิกษุณีปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ซึ่งหลักนี้พระองค์เคยสอนให้เจ้าลิจฉวีใช้ปกครองแคว้นวัชชีมาก่อน แต่มีความแตกต่างกันบางข้อ ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับเพศภาวะของบรรพชิต

การปกครองคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้นแตกต่างกับทางโลกตรงที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดกฎระเบียบสำหรับพระภิกษุและภิกษุณีอย่างเคร่งครัด ดังที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทกวีในพระไตรปิฎกต่อไป ส่วนทางโลกพระองค์เพียงตรัสสอนหลักธรรมให้บรรดากษัตริย์และผู้ปกครองแคว้นต่าง ๆ นำไปประยุกต์ใช้กันเอง พระองค์ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกฏระเบียบ และกระบวนการปกครองภายในรัฐแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสิ่งเหล่านี้มีมาแต่เดิมแล้ว เพียงแต่บางรัฐบางแคว้นหรือโดยส่วนใหญ่ยังขาด "หลักธรรม" ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญสำหรับเป็นเครื่องนำทางการปกครองเท่านั้น

ส่วนคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้นเกิดขึ้นใหม่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงต้องวางระบบระเบียบต่าง ๆ ให้ชัดเจน จะอาศัยเพียงหลักธรรม เช่น อปริหานิยธรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นหลักการกว้าง ๆ นั้นไม่พอ เพราะผู้เข้ามาบวชมีอุปนิสัยและการอบรมหล่อหลอมต่างกัน หากไม่มีกฏระเบียบที่ชัดเจน ก็มีโอกาสปฎิบัติไม่เหมาะสม สร้างความเสื่อมเสียให้แก่พระพุทธ-ศาสนาได้ ซึ่งต้นบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อในพระวินัยปิฎก ล้วนมาจากสาเหตุเหล่านี้ทั้งสิ้น ดังนั้น พระวินัยจึงเปรียบเสมือนด้ายที่ช่วยร้อยดอกไม้คือภิกษุและภิกษุณี ให้เป็นระเบียบสวยงาม สร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ผู้พบเห็น และเป็นเหตุให้ภิกษุและภิกษุณีอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สามารถสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาไปได้ยาวนาน

๒.๒.๔ หลักธรรมสำคัญในการปกครอง

หลักธรรมในการปกครองนั้นมีอยู่ ๒ ประเภทคือ หลักธรรมในการปกครองตน และหลักธรรมในการปกครองคน หลักธรรมในการปกครองตน อาจจะเรียกว่า "หลักศีลธรรม" ก็ได้เพราะ

โดยส่วนใหญ่แล้วหลักธรรมในการปกครองนั้นมี "ศีล" รวมอยู่ด้วยแทบทั้งสิ้น เพื่อให้เกิดความชัดเจน จึงมักเรียกกันว่าหลักศีลธรรม

หลักธรรมในการปกครองตน หมายถึง หลักธรรมที่ผู้ปกครองจะต้องปฏิบัติเพื่อ ปกครองดูแลตนเองให้ตั้งอยู่ในธรรมอันดีงาม เพื่อเป็นต้นแบบที่ดีและยังความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองของตน หากเป็นการปกครองโดยกษัตริย์จะใช้หลัก "ทศพิธราชธรรม" หรือ "กุศลกรรมบถ ๑๐" หากเป็นการปกครองโดยพระเจ้าจักรพรรดิ ก็จะใช้หลัก "จักรวรรดิวัตร" สำหรับจักรวรรดิวัตรนี้จะมีธรรมในการปกครองคนรวมอยู่ในหมวดเดียวกันด้วย แต่ถ้าเป็นการปกครองโดยคณะบุคคล เช่น แคว้นวัชชี ก็จะใช้หลัก "อปริหานิยธรรม" เพื่อให้ผู้ปกครองเหล่านั้นนำไปปกครองตน และเพื่อหลอมรวมคณะผู้ปกครองทุกคนให้เป็นหนึ่งเดียวกัน หลักธรรมในการปกครองคน หมายถึง หลักธรรมที่ผู้ปกครองจะต้องนำไปใช้ในการปกครองคน คือผู้อยู่ภายใต้การปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เจริญรุ่งเรือง และสมัคสมานสามัคคี ซึ่งจะใช้หลักธรรมดังต่อไปนี้ คือ สังคหวัตถุ ๔, อคติ ๔, กุศลกรรมบถ ๑๐ และ ศีล ๕ เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้ สามารถนำไปใช้ในการปกครองได้ทั้งระบอบกษัตริย์ และระบอบที่ปกครองโดยคณะบุคคล

หลักธรรมในการปกครองตน

ลำดับขั้นของการปกครองในพระพุทธศาสนานั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนให้ปกครองตนก่อน เมื่อปกครองตนเองได้แล้วจึงค่อยปกครองคนอื่น ปกครองหมู่คณะ หรือ ปกครองประเทศชาติ แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง ก่อนที่พระองค์จะทรงปกครองพุทธบริษัท พระองค์ก็ปกครองพระองค์เองด้วยธรรมก่อน

การปกครองตนโดยธรรมของพระพุทธองค์นั้น เริ่มจากเมื่อครั้งที่ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์ปกครองตนด้วยการประพฤดีดีทางกาย วาจาและใจ งดเว้นจากความชั่วทั้งปวง จนกระทั่งตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อทรงปกครองพระองค์เองได้แล้ว จึงทรงปกครองพุทธบริษัทต่อไป โดยทรงสอนหลักธรรมให้พุทธบริษัทนำไปใช้ปกครองตน เมื่อผู้ใดปฏิบัติตามหลักธรรมจนถึงที่สุดแล้วก็จะได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ซึ่งถือเป็นการเสร็จสิ้นภาระในการปกครองตน จากนั้นพระพุทธองค์ก็จะให้ภิกษุหรือภิกษุณีที่ปกครองตนได้แล้วรับหน้าที่ช่วยปกครองหมู่คณะต่อไป

สำหรับหลักธรรมที่สำคัญในการปกครองตนของพระราชามหากษัตริย์ทั้งหลายมี ๔ หมวด คือ ทศพิธราชธรรม, กุศลกรรมบถ ๑๐, จักรวรรดิวัตร และอปริหานิยธรรม มีรายละเอียดดังนี้

๑. หลักทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ ๑๐ ประการ เป็นธรรมที่มีมาแต่เดิมก่อนการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังที่พระพุทธองค์ตรัสถึงธรรมนี้ในชาดกต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นก่อนยุคพุทธกาล เช่น เวสสันดรชาดก สุมังคลชาดก กุมมาสปีณชาดก มหาหังสชาดก ฯลฯ ทศพิธราชธรรมมีดังนี้

- ๑) ทาน หมายถึง เจตนาให้วัตถุ ๑๐ เช่น ข้าว, น้ำ เป็นต้น
- ๒) ศีล หมายถึง ศีล ๕
- ๓) การบริจาค หมายถึง การบริจาคไทยธรรม
- ๔) ความซื่อตรง หมายถึง ความเป็นคนตรง
- ๕) ความอ่อนโยน หมายถึง ความเป็นคนอ่อนโยน
- ๖) ความเพียร หมายถึง กรรมคือการรักษาอุโบสถ

- ๗) ความไม่โกรธ หมายถึง ความมีเมตตาเป็นเบื้องต้น
- ๘) ความไม่เบียดเบียน หมายถึง ความมีกรุณาเป็นเบื้องต้น
- ๙) ความอดทน หมายถึง ความอดกลั้น
- ๑๐) ความไม่คลาดจากธรรม หมายถึง ความไม่ซัดเคือง

๒. หลักกุศลกรรมบถ ๑๐

กุศลกรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล หรือ ทางแห่งกรรมดี กุศลกรรมบถนั้นเป็นธรรมที่มีมาก่อนยุคพุทธกาล ผู้ปกครองในอดีต ใช้เป็นหลักในการปกครองตน ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในจริยาปิฎก เรื่องเอกราชจริยาว่า ในกาลเมื่อเราเป็นพระราชอาชญาว่าเอกราช เราอธิษฐานศีลอันบริสุทธิ์ยิ่งปกครองแผ่นดินใหญ่ สมทานกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการครบถ้วน สงเคราะห์มหาชนด้วยสังคหัตถุ ๔ ประการ ๑ กุศลกรรมบถ ๑๐ นั้นประกอบด้วย

- ๑) เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์
- ๒) เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้
- ๓) เว้นขาดจากการประพฤตินอกใจ
- ๔) เว้นขาดจากการพูดเท็จ
- ๕) เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด
- ๖) เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ
- ๗) เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ
- ๘) ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา
- ๙) มีจิตไม่พยาบาท
- ๑๐) มีสัมมาทิฐิคือมีความเห็นชอบ

๓. หลักจักรวรรดิวัตร

จักรวรรดิวัตร หมายถึง ธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นธรรมที่มีมาแต่เดิมก่อนการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นกัน ซึ่งมี ๕ ประการ โดยข้อที่ ๑ และ ข้อที่ ๕ เป็นธรรมสำหรับปกครองตนของพระเจ้าจักรพรรดิ ส่วนข้อ ๒, ๓ และ ๔ เป็นธรรมสำหรับปกครองคน

๑) พระเจ้าจักรพรรดิทรงอาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ ธรรมในที่นี้ คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ

๒) พระเจ้าจักรพรรดิทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายใน คือ พระมเหสี, พระราชโอรสและพระราชธิดา, เหล่าทหาร, พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ, พรหมณ์และคหบดีชาวนิคมน และชาวชนบท, สมณพราหมณ์, สัตว์จำพวกเนื้อและนก โดยธรรม

๓) พระเจ้าจักรพรรดิป้องกันการกระทำที่เป็นอธรรม เช่น การทำอกุศลกรรม

๔) พระเจ้าจักรพรรดิบริจาครทรัพย์แก่คนที่ไม่มียศ

๕) พระเจ้าจักรพรรดิทรงคบบัณฑิตคือ เข้าไปหาสมณพราหมณ์ ๑ ตามกาลอันควร แล้วไต่ถามถึง สิ่งที่เป็นกุศล และ อกุศล สิ่งที่มีโทษ และ ไม่มีโทษ สิ่งที่เกี่ยวข้อง และ ไม่เกี่ยวข้อง สิ่งที่ทำแล้วเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือสิ่งใดที่ทำแล้วเป็น ไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน เมื่อสอบถามแล้วก็น้อมนำมาปฏิบัติคือ สิ่งใดเป็นอกุศล ทรงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล ทรงยึดถือประพฤตีสั่งนั้น

วัตรในข้อที่สองนั้น พระอรรถกถาจารย์อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า พระเจ้าจักรพรรดิจะต้องยังชนภายในคือ พระมเหสี พระราชโอรส และ พระราชธิดาให้ตั้งอยู่ในศีล ให้อัตถุ เช่น ฝ้าย ดอกไม้ และของหอม ฯลฯ แก่ชนเหล่านั้น และป้องกันภัยทั้งปวงให้แก่เขา

สำหรับเหล่าทหาร กษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พร้อมทั้งพราหมณ์และคหบดี เป็นต้น พระเจ้าจักรพรรดิก็ต้องปฏิบัติอย่างนี้เหมือนกัน แต่มีข้อแตกต่างบางประการดังนี้ เหล่าทหารควรสงเคราะห์ด้วยการเพิ่มบำเหน็จรางวัลให้ ไม่ให้ล่วงเลยกาลเวลา กษัตริย์ผู้ได้รับการอภิเษก ควรสงเคราะห์ด้วยการให้รัตนะ เช่น ม้าอาชาไนยอันสง่างาม เป็นต้น กษัตริย์ประเทศราช ควรมอบยานพาหนะที่สมควรแก่ความเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ทั้งหลายควรมอบไทยธรรม เช่น ข้าวน้ำ และ ฝ้าย เป็นต้น

พวกคหบดีและราษฎรทั่วไป ควรสงเคราะห์ด้วยการให้พันธุ์ข้าว, ไถ, ฆาล และ โคงาน เป็นต้น สำหรับสมณพราหมณ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ควรสักการะด้วยการถวายบริวาร ส่วนหมู่ เนื้อและนก ควรให้โปร่งใจด้วยการให้อภัย๒ กล่าวคือ แบ่งเขตให้อภัยทานด้วยการห้ามฆ่าสัตว์ในพื้นที่ต่างๆ

๔. หลักอภิธานิยธรรม

อภิธานิยธรรม หมายถึง ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม ๗ ประการ จะทำให้เกิดความเจริญฝ่ายเดียว เป็นหลักที่จะสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ ซึ่งมีอยู่ ๒ ประเภท คือ สำหรับคฤหัสถ์ และ สำหรับบรรพชิต ทั้ง ๒ ประเภทนี้ มีความใกล้เคียงกันมาก ต่างกันเพียงบางข้อตามภาวะของเพศคฤหัสถ์และบรรพชิต ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะธรรมสำหรับคฤหัสถ์เท่านั้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสอภิธานิยธรรมสำหรับคฤหัสถ์แก่เจ้าลิจฉวี ผู้ปกครองแคว้นวัชชี ณ สารินทพเจดีย์ ใกล้กรุงเวสาลี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เจ้าวัชชีทั้งหลายที่เป็นคณะผู้ปกครอง นำไปเป็นหลักปกครองตน ตนในที่นี้คือคณะผู้ปกครองทั้งคณะ ซึ่งต้องปฏิบัติดังนี้

- ๑) ประชุมกันเนืองๆ เพื่อให้ได้รับข้อมูลทั่วถึงกัน
- ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ
- ๓) ไม่บัญญัติข้อที่ไม่เคยบัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนข้อที่บัญญัติไว้แล้ว สมทานวัชชีธรรมแบบโบราณ ตามที่บัญญัติไว้แล้ว ประพฤติกันอยู่

๔) สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าและเชื่อถือถ้อยคำที่ควรฟังของผู้ใหญ่ผู้เฒ่าเหล่านั้น เพราะเมื่อมีความเคารพ ผู้เฒ่าก็จะเมตตาแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้

๕) ไม่ฉูด คร่ำ ข่มเหง กักขัง กุลสตรีทั้งหลาย และ กุมารีของสกุลทั้งหลาย เพราะจะทำให้ประชาชนโกรธแค้นและต่อต้านผู้ปกครอง

๖) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ ทั้งภายในและภายนอกพระนครและไม่ลดเครื่องสักการะที่เคยถวายแล้วแก่เจดีย์เหล่านั้น เพื่อให้เทวดาที่รักษาเจดีย์พึงพอใจและช่วยคุ้มครองรักษาบ้านเมือง

๗) จัดอารักขา ป้องกัน และคุ้มครอง พระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่าทำอะไรพระอรหันต์ที่ยังไม่มาพึงมาสู่แคว้น ทำอย่างไรพระอรหันต์ที่มาแล้วขอให้อยู่สบาย ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นเนืองนิตย์บุญให้แก่ชาววัชชีทั้งหลาย

วัชชีธรรมโบราณ หมายถึง ธรรมเนียมปฏิบัติดั้งเดิมด้านการปกครองของแคว้นวัชชี ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ดี ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้รักษาวัชชีธรรมโบราณนี้ไว้อย่างเดิม ไม่ให้บัญญัติข้อที่ไม่เคยบัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนข้อที่บัญญัติไว้แล้ว เช่น ไม่ตั้งภาษีอากรหรือไม่กำหนดอาชญา คือบทลงโทษที่ไม่เคยมีมาก่อน หรือ เมื่อราชบุรุษจับผู้ต้องสงสัยว่าเป็นโจรมา

แสดงแก่เจ้าลิจฉวี ๆ ก็ไม่สั่งลงโทษเสียเองโดยไม่ผ่านการสอบสวนตามกระบวนการสอบสวนคดีความดั้งเดิม

การสอบสวนคดีความตามวัชชีธรรมโบราณนั้น มีการแบ่งเป็นฝ่าย ๆ อย่างชัดเจน ไม่มีการก้าวก่างานกัน งานของฝ่ายใดมีหน้าที่แค่นั้นก็ทำแค่นั้น เมื่อหมดหน้าที่แล้วก็ส่งงานให้ฝ่ายอื่นทำต่อไปดังนี้

เมื่อมีเจ้าหน้าที่นำผู้ต้องสงสัยว่าเป็นโจรมาแสดงแก่เจ้าวัชชี ๆ ก็จะไม่ตัดสินคดีเอง แต่จะมอบให้มหาอำมาตย์ฝ่ายสอบสวนเป็นผู้สอบสวน เมื่อฝ่ายอำมาตย์เหล่านั้นสอบสวนแล้ว ทราบว่าไม่ใช่โจรก็ปล่อยไป แต่ถ้าเป็นโจรก็ไม่พูดอะไรๆ ด้วยตนเอง แล้วมอบให้มหาอำมาตย์ฝ่ายผู้พิพากษา เมื่อมหาอำมาตย์ผู้พิพากษาวินิจฉัยแล้ว ถ้าไม่ใช่โจรก็ปล่อยตัวไป ถ้าเป็นโจรก็มอบให้แก่มหาอำมาตย์ฝ่ายที่ชื่อว่า ลูกขุน

เมื่อลูกขุนเหล่านั้นวินิจฉัยแล้ว หากไม่ใช่โจรก็ปล่อยตัวไป หากเป็นโจร ก็มอบให้มหาอำมาตย์ ๘ ตระกูล มหาอำมาตย์ ๘ ตระกูลนั้น ก็กระทำอย่างนั้นเหมือนกัน แล้วมอบให้เสนาบดี เสนาบดีก็มอบให้แก่อุปราช อุปราชก็มอบถวายแต่พระราชา พระราชาวินิจฉัยแล้วหากทราบว่าไม่ใช่โจรก็ปล่อยตัวไป หากว่าเป็นโจร ก็จะโปรดให้เจ้าหน้าที่อ่านคัมภีร์ กฎหมายประเพณี

ในคัมภีร์กฎหมายประเพณีนั้นเขียนไว้ว่า ผู้ใดทำความผิดชื่อนี้ ผู้นั้นจะต้องมีโทษชื่อนี้ พระราชาก็ทรงนำการกระทำของผู้นั้น มาเทียบกับตัวบทกฎหมายนั้นแล้ว ทรงลงโทษตามสมควรแก่ความผิดนั้น ดังนั้น เมื่อพวกเจ้ายึดถือวัชชีธรรมโบราณอย่างนี้ ผู้คนทั้งหลายย่อมไม่ติเตียน โทษจะไม่เกิดขึ้นแก่เจ้าวัชชีทั้งหลาย มีแต่ความเจริญอย่างเดียวเท่านั้น

อุปธานิยธรรมนั้น ไม่จำกัดไว้สำหรับใช้ในการปกครองแบบคณะบุคคลเท่านั้น แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการปกครองโดยระบอบกษัตริย์ได้ด้วย เพราะกษัตริย์เองแม้จะมีอำนาจในการปกครองแบบเบ็ดเสร็จ แต่ก็ต้องหมั่นประชุมเหล่าอำมาตย์ราชบริพารเช่นกัน ทุกคนต้องพร้อมเพรียงกันทำกิจต่างๆ เช่นกัน บ้านเมืองจึงจะเจริญรุ่งเรือง ในขณะเดียวกันทศพิธราชธรรม ฯลฯ นั้น เจ้าวัชชีทั้งหลายก็ควรนำไปปฏิบัติด้วย เพื่อส่งเสริมให้คุณธรรมของคณะผู้ปกครองประเทศงดงามยิ่งขึ้น

๒. หลักธรรมในการปกครองคน

หลักธรรมในการปกครองคนมี ๒ ประเภท โดยประเภทที่ ๑ คือ หลักในการยึดเหนี่ยวน้ำใจคน สร้างความสมัครสมานสามัคคีกัน ป้องกันการแตกความสามัคคี ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ และอคติ ๔ สาราณียธรรม ๖ เป็นต้น และประเภทที่ ๒ คือกฎระเบียบสำหรับให้คนที่อยู่ภายใต้การปกครองปฏิบัติตาม ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ และศีล ๕ เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑) หลักสังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ แปลว่า หลักการสงเคราะห์กัน เป็นคุณเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่ผู้ปกครองต้องมีเพื่อใช้ในการยึดเหนี่ยวน้ำใจประชาชน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ในกาลเมื่อเราเป็นพระราชานามว่าเอกราช เราอธิษฐานศีลอันบริสุทธิ์ยิ่ง ปกครองแผ่นดินใหญ่ สมทานกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการอย่าง ครั่งครัด สงเคราะห์มหาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ ๑ ได้แก่ ทานคือการให้ ปิยวาจาคือเจรจาถ้อยคำน่ารัก อุตถจริยาคือประพฤติประโยชน์ และ สมานัตตตาคือความมีตนเสมอในธรรม และในบุคคลประกอบด้วย

(๑) ทาน แปลว่า การให้ สำหรับผู้ปกครองแล้วการให้ นั้น ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก เมื่อผู้ปกครองหมั่นให้ทานแก่พสกนิกรอยู่เสมอ ก็จะเป็นที่รักของปวงชน เมื่อเป็นที่รักแล้วก็จะง่ายต่อการปกครอง

(๒) ปิยวาจา แปลว่า เจรจาถ้อยคำน่ารัก ไพเราะเสนาะโสต เป็นที่ดึงดูดใจ เห็นยิว รังใจเป็นที่สมควรสมานในกันและกัน ไม่เป็นที่กระทบกระเทือนในกันและกัน ผู้ฟังฟังแล้วอยากจะฟังอีกอยู่รำไป ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับผู้ปกครอง เพราะจะสามารถโน้มน้าวจิตใจให้ประชาชนสมควรสมานสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันได้

(๓) อัตถจริยา แปลว่า ประพฤติประโยชน์ สำหรับผู้ปกครองหมายถึงการประพฤติตน ให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนพลเมือง ไม่เอาแต่ความสุขส่วนตนผู้เดียว ให้ความสุขแก่ราษฎรโดยทั่วหน้ากัน

(๔) สมานัตตตา แปลว่า ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมนั้นๆ ในบุคคลนั้นๆ กล่าวคือ เมื่อเราเข้าไปในหมู่ไหน พวกไหน ก็เป็นหมู่นั้นพวกนั้นไปหมด ไม่แตกแยกจากกัน นี่ก็ความเป็นผู้มีตนเสมอเขา พอเหมาะพอดีกับเขา เข้าใกล้ใครคนนั้นก็บอกว่าเป็นพวกเขา สำหรับ ผู้ปกครอง หมายถึง การไม่วางตนสูงส่งเกินไปจนประชาชนเข้าไม่ถึง แต่ให้วางตนเหมือนเป็นพ่อปกครองลูก ทำให้ประชาชนมีความรู้สึกอบอุ่น เหมือนได้อยู่ในครอบครัวที่มีพ่อใจดีมีเมตตาคอยดูแลสุขทุกข์ของลูกๆ เป็นอย่างดี

๒) หลักสัปปริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมของท่านผู้รู้ พระสาวกผู้มีคุณธรรมเหล่านี้ ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

(๑) ธัมมัญญญตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักความจริงของธรรมชาติรู้หลักการ กฎเกณฑ์ แบบแผนหน้าที่ ซึ่งจะเป็เหตุให้กระทำการได้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย

(๒) อัตถัญญญตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรมหรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะต้องทำ

(๓) อัตตัญญญตา รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ของตนตามเป็นจริงเพื่อประพฤติได้เหมาะสมและ ให้เกิดผลดี

(๔) มัตตัญญญตา รู้จักประมาณ คือรู้จักความเหมาะสมในงานที่ทำ

(๕) กาลัญญญตา รู้จักกาล เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร รู้จักเวลาทำงานเวลาพักผ่อน เป็นต้น

(๖) ปริสัญญญตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน รู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรรู้ ควรปฏิบัติอื่นๆ ต่อชุมชนนั้นๆ

(๗) ปุคคลัญญญตา รู้จักบุคคลคือรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยอาศัยความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น เพื่อปฏิบัติต่อผู้นั้นโดยถูกต้องเช่นควรจะคบหรือไม่ จะเกี่ยวข้องจะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้นเมื่อกกล่าวโดยสรุป คือ รู้ เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคล^{๑๗}

๓) หลักกัลยาณมิตร หมายถึง ความเป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้แนะนำแนวทางดำเนินชีวิตแก่ประชาชน เป็นหน้าที่ของพระธรรมทูตจะต้องนำหลักธรรมมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินงาน

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔, อง.สตุตค. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

พระธรรมทูตเป็นผู้นำแสงสว่างมาสู่ประชาชนในถิ่นต่างๆ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันท ไต ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่ง อริยมรรคมีองค์ ๘ ฉะนั้น”

เมื่อพระธรรมทูตไปในสถานที่ใดจะต้องมีหลักธรรมแห่งกัลยาณมิตร เพื่อจะไปแนะนำประชาชนได้ทุกชนชั้น ทำหน้าที่เป็นพระสาวกเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งองค์ประกอบหลักกัลยาณมิตรมี ๗ ประการ คือ

(๑) ปิโย เป็นผู้ที่น่ารัก สร้างความคุ้นเคย สนิทสนมกับประชาชนทุกหมู่เหล่าให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ได้

(๒) ครุ เป็นผู้นำเคารพเลื่อมใส ประพฤติเป็นแบบอย่างประชาชนมีความหนักแน่นในเรื่องราวต่าง ๆ เป็นผู้รับฟังและแนะนำได้

(๓) ภาวะนียโย เป็นผู้นำยกย่อง มีความประพฤติเรียบร้อยเป็นที่รักของชุมชนเป็นผู้มีภูมิธรรมทั้งทางโลกและทางธรรม

(๔) วิตตา จะเป็นผู้มีเหตุผล สามารถแนะนำเหตุผล แก่ประชาชนได้ทุกโอกาส เมื่อประชาชนสงสัยอะไร พระธรรมทูตสามารถนำเหตุผลมาชี้แจงได้ชัดเจน

(๕) วัจะนิกขะโม เป็นผู้ทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ได้ พร้อมจะรับฟังคำชี้แนะนำมาปรับปรุงให้เข้ากับชุมชนท้องถิ่น

(๖) คัมภีริญจะ กะถัง กัตตา เป็นผู้มีความรู้แจ่มแจ้ง สามารถตอบข้อสงสัยให้แก่ประชาชนได้

(๗) โน จัฎฐาเน นีโยชะเย พระธรรมทูตไม่เป็นผู้แนะนำไปในทางเสียหายอันเป็นหนทางแห่งความเสื่อม^{๑๘}

๔) หลักพรหมวิหาร หมายถึง ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม อันเป็นหลักความประพฤติดของพระธรรมทูตที่จะต้องมียุติในใจตลอดเวลา มีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

(๑) เมตตา ความรัก คือ มีความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าประสบประโยชน์และความสุข

(๒) กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน

(๓) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นประชาชนอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีด้วยพร้อมส่งเสริมสนับสนุน

(๔) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียงตรง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม^{๑๙} ยกตัวอย่าง เช่น พระกุมารกัสสปะ เป็นผู้มีธรรมภายใน สามารถนำหลักธรรมมาแสดงชี้แนะให้ประชาชนฟังได้ดังตาม ยกอุปมา

^{๑๘} อ.ส.ต.ด.ก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๓๓

^{๑๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

เรื่องราวมาประกอบให้ผู้ ฟังเข้าใจง่ายขึ้นเป็นผู้ประกอบด้วยความเมตตาธรรม

๕) หลักอคติ ๔ อคติ หมายถึง ความลำเอียง เป็นหลักสำคัญที่ผู้ปกครองทุกคนจะต้อง "ละเว้น" ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในระบอบใดก็ตาม เพราะหากไม่ละเว้นความลำเอียงแล้ว จะเกิดการแตกความสามัคคีกันอย่างรุนแรง จนผู้ปกครองไม่อาจจะควบคุมได้ เนื่องจากผู้ที่รู้สึกว่าคุณไม่ได้รับความเป็นธรรมจะไม่เชื่อฟัง อคตินี้มี ๔ ประการดังนี้

- (๑) ฉันทาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะรัก หรือ เพราะชอบพอกัน
- (๒) โทสาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะโกรธ หรือ เพราะเกลียดชัง
- (๓) โมหาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะหลง หรือ เพราะความไม่รู้
- (๔) ภยาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะกลัว ได้แก่ กลัวอิทธิพล ฯลฯ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใดละเมิดความชอบธรรม เพราะ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม ดุจดวงจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น ส่วน บุคคลใด ไม่ละเมิดความชอบธรรมเพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ ยศของบุคคลนั้นย่อม บริบูรณ์ ดุจดวงจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น๑ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตัวอย่างของผู้ปกครองที่ประกอบด้วย อคติ ๔ แล้วเป็นเหตุให้ยศเสื่อมไว้หลายเรื่อง ในที่นี้จะยกตัวอย่างเรื่อง "จันทกุมารขาดก" ดังมีใจความ ดังนี้

ในอดีตกาล กรุงพาราณสีนี้มีชื่อว่า เมืองปุพพวดี พระเจ้าเอกราชทรงครองราชสมบัติใน เมืองนั้น พระราชโอรสของพระองค์ทรงพระนามว่า พระจันทกุมารได้ดำรงตำแหน่งเป็น อุปราช พราหมณ์ชื่อว่ากัณฑหาละ ได้เป็นปุโรหิตและดำรงตำแหน่งตัดสินคดีความ กัณฑหาละ พราหมณ์นั้น เป็นคนมีใจฝึกฝืนในสินบน เมื่อรับสินบนแล้วจึงตัดสินคดีไม่ตั้งอยู่บนธรรม ทำคนผิดให้ถูก ทำคนถูกให้ผิด

วันหนึ่ง มีบุรุษผู้แพศย์โดยไม่เป็นธรรมได้เข้าไปหาพระจันทกุมาร แล้วทูลเรื่องดังกล่าวให้ ทรงทราบ พระจันทกุมารจึงพาบุรุษนั้นไปสู่วินิจฉัยคดีความ แล้วทรงตัดสินคดีด้วยพระองค์เองอีกครั้ง ทรงทำให้บุรุษผู้แพศย์โดยไม่เป็นธรรมนั้นชนะคดี มหาชนจึงพากันแซ่ซ้องสาธุการด้วยเสียงอันดัง ต่อมาพระราชาก็มอบหมายให้พระจันทกุมารตัดสินคดีความทั้งปวง ผลประโยชน์จากสินบนของกัณฑหาละพราหมณ์จึงขาดไป เขาจึงผูกอาฆาตและเพ่งโทษในพระจันทกุมารตั้งแต่นั้นมา

วันหนึ่ง พระราชาทรงสุบินเห็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อันน่ารื่นรมย์ มีหมู่นางอัปสรเป็นอันมาก ฟ้อนรำขับร้องและประโคมดนตรี เมื่อตื่นบรรทมแล้ว ทรงใคร่จะเสด็จไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น พระองค์จึงเรียกกัณฑหาละปุโรหิตมาตรัสถามว่า ท่านจงบอกทางสวรรค์แก่เรา เหมือนนรชนทำบุญแล้ว ไปสู่สุคติภพเถิด

กัณฑหาละพราหมณ์คิดว่า บัดนี้ เป็นเวลาที่จะได้เห็นหลังศีตรูของเรา เราจักกระทำพระ จันทกุมารให้สิ้นชีวิต จึงกราบทูลพระราชว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ คนทั้งหลายให้ท่านอัน ล่วงล้ำท่าน ฆ่าแล้วซึ่งบุคคลอันไม่พึงฆ่า ชื่อว่าทำบุญแล้วย่อมไปสู่สุคติ"

ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ยัญพิงบุชาด้วยพระราชบุตร ด้วยมเหสี ด้วยขาวนิคม ด้วยโค อูสกราช ด้วยม้าอาชาไนยอย่างละ ๔ ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ยัญพิงบุชาด้วยหมวด ๔ แห่งสัตว์ทั้ง ปวงนี้

พระราชารู้ใจเขาเพราะประกอบด้วยโมหาคติ คือความไม่รู้ และถูกความปรารถนาที่จะ ไปสู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ครอบงำ จึงรับสั่งให้นำพระราชบุตร และพระมเหสีทั้งหลาย เป็นต้น มาทำพิธี

บุชายัญ แม้ว่าพระจันทกุมารและหม่อมอำมาตย์ราชบริพาร จะกราบทูลทัดทานอย่างไร ก็ไม่อาจจะเปลี่ยนพระทัยพระราชชาติได้

ข่าวนี้ได้แพร่สะพัดไปทั่วเมืองปุพพวดี ชาวเมืองทราบความเป็นมาเป็นไปของเรื่องดีว่า กัณฑลพราหมณ์ผู้กษัตริย์ในพระจันทกุมาร จึงคิดจะฆ่าพระราชกุมารด้วยวิธีการนี้ ด้วยเหตุที่พระจันทกุมารเป็นที่รักของมหาชน ชาวเมืองปุพพวดีจึงช่วยกันฆ่ากัณฑลพราหมณ์เสีย จากนั้นก็คิดจะฆ่าพระราชชาติด้วย แต่พระจันทกุมารได้สวมกอดพระราชบิดาไว้

แล้วมหาชนกล่าวว่า เราจะให้ชีวิตแก่พระราชชาชนั้น แต่พวกเราจะไม่ยอมให้ฉัตรแก่พระราชชาชนั้น แล้วก็ช่วยกันนำเครื่องทรงสำหรับพระราชชาออก ส่งไปสู่อุทยานที่อยู่ของกัณฑลพราหมณ์ และได้อภิเษกพระจันทกุมารให้เป็นพระราชชาแทน เมื่อพระจันทกุมารเป็นพระราชชาแล้ว ก็ทรงปกครองบ้านเมืองโดยธรรมปราศจากอคติ ยศของพระองค์จึงเจริญยิ่งขึ้น ไปตลอดพระชนมายุ จากชาตเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า เกียรติยศของผู้ปกครองที่ไม่มีอคตินั้น จะรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป และสามารถปกครองประชาชนให้อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข

๖) หลักสารณียธรรม ๖ หมายถึง ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้มีความเคารพ นับถือช่วยเหลือกันและกัน และสามารถค้ำประคองกัน อันจะทำให้คนสามารถอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขได้ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่แสดงการมีน้ำใจเมตตาต่อผู้อื่น ถือเป็นหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงสอนว่า การแสดงความเมตตาควรแสดงออกในทางใดบ้าง เรียกว่า สารณียธรรม ๖ คือ

(๑) เมตตาภยกรรม หมายถึง การกระทำโดยทางกาย ที่ประกอบด้วยความเมตตาต่อผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง การกระทำโดยทางกาย ที่ประกอบด้วยความเมตตานั้นได้แก่การไม่ประทุษร้ายเบียดเบียนผู้อื่น หรือกระทำการใดๆ โดยทางกายหรือใช้กำลังทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน จำเป็นต้องมีการปฏิบัติ การกระทำต่อกันทางกาย ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพต่อกัน เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๒) เมตตาวาจากรรม หมายถึง การกระทำโดยทางวาจาที่ประกอบไปด้วยความเมตตาต่อผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง การกระทำโดยทางวาจา ได้แก่ การไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจา เช่นไม่พูดจาให้ร้ายผู้อื่นไม่ใช้คำพูดทำร้ายผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย ด้วยการโกหก ให้ผู้อื่นเสียหาย การใช้คำพูดส่อเสียด ถากถาง เยาะเย้ยหรือกล่าวโทษผู้อื่นโดยไม่เป็นความจริง ควรจะต้องมีการกล่าววาจาที่สุภาพต่อกัน ไม่ด่าทอ นินทา กล่าวร้าย หรือพูดคำหยาบ มีแต่บอกลีลาที่เป็นประโยชน์สั่งสอน แนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี พูดถึงกันด้วยความเคารพนับถือทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๓) เมตตาโมหกรรม หมายถึง การกระทำทางใจหรือความคิดที่ประกอบด้วยความเมตตาอันได้แก่ การคิดที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความเดือดร้อนทั้งปวง ทั้งต่อหน้าและลับหลัง การคิดถึงผู้อื่นในการที่ดี ย่อมส่งผลให้การกระทำทางกาย วาจา ทางวาจาดีได้ด้วย จึงส่งผลให้หมู่คณะมีความสุขความเจริญตามไปด้วยการมีจิตปรารถนาดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

(๔) สารณโภคิ หมายถึง การรู้จักแบ่งปันทรัพย์สินที่ตนหามาได้ ด้วยความชอบธรรมให้แก่ผู้ต้องการในโอกาสอันสมควร การรู้จักแบ่งปันทรัพย์สินหรือสิ่งของของตนให้กับบุคคลที่ขาดแคลนนั่นเป็นการกระทำที่ช่วยให้เกิดความรักใคร่ ตัวอย่างของสารณโภคิคือ การให้เพื่อนยืมสิ่งของเครื่องใช้การบริจาคทรัพย์ หรือสิ่งของให้กับผู้ประสบภัยต่างๆ การบริจาคเงินแก่ผู้ที่ขาดแคลน

การให้สิ่งของแก่ผู้ที่หิวโหย เป็นต้น ควรมีการแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

(๕) สีสสามัญญา หมายถึง การรักษาศีลให้สม่ำเสมอ หรือเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ การรักษาศีลให้เสมอกับคนอื่น ๆ ศีลในพระพุทธศาสนามีหลายระดับ เช่น ศีลของคฤหัสถ์ ศีลของเพศบรรพชิต เป็นต้น ควรมีการประพฤติที่สุจริตตั้งมรรคาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

(๖) ทิฐีสสามัญญา หมายถึง การมีความเห็นร่วมกับคนอื่นในทางที่ถูกต้อง ไม่ขัดแย้งกับเพื่อนด้วยมิฉะทิฐิของตน รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น คือต้องมีการเคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ ในหลักการสำคัญ ไม่สร้างข้อขัดแย้งโดยไม่มีเหตุผลจนทำให้ไม่มีเมตตาทายกรรม วชิกรรม และมโนกรรมต่อกัน ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงาม หรือ จุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

๗) หลักกุศลกรรมบถ ๑๐

กุศลกรรมบถ ๑๐ นอกจากจะใช้เป็นหลักในการปกครองตนของพระราชาและพระเจ้าจักรพรรดิแล้ว ยังใช้เป็นหลักในการปกครองคนด้วย กล่าวคือ เป็นกฎระเบียบให้ประชาชนในยุคหนึ่งๆ ปฏิบัติตาม เช่น ในสมัยของพระเจ้ามหาราชวิชัย ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในกฎทนต์สูตร และในราชสูตรก็มีบันทึกไว้ว่า พระเจ้าจักรพรรดิบางพระองค์ก็ใช้กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นหลักในการปกครองคนเช่นกัน

๘) หลักศีล ๕

ศีล แปลว่า ปกติ หมายถึง ความเป็นปกติของมนุษย์ ๕ ประการ เช่น ปกติมนุษย์จะไม่ฆ่าสัตว์ เป็นต้น ศีล ๕ ก็เป็นธรรมที่มีมาก่อนยุคพุทธกาลเช่นกัน โดยเฉพาะในยุคที่มีพระเจ้าจักรพรรดิมาบังเกิดขึ้น พระองค์จะใช้ศีล ๕ เป็นธรรมสำหรับให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติ เช่น ในจกกวัตติสูตรที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๕ เป็นต้น

๙) หลักอริยสัจ ๔

อริยสัจ ๔ เป็นหลักพุทธธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ลักษณะของคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นการสอนความจริงที่เป็นประโยชน์ กล่าวคือ ความจริงที่นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตได้ ส่วนสิ่งไม่เป็นประโยชน์ไม่เป็นความจริงก็ไม่สอน และอริยสัจนี้ถือว่าเป็นความจริงที่เป็นประโยชน์ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญของอริยสัจว่าเป็นการประกอบกุศลธรรมอันยิ่งใหญ่ เปรียบดั่งกับรอยเท้าช้างซึ่งมีขนาดใหญ่ยอดเยี่ยมกว่ารอยเท้าของสัตว์อื่น ดังพระพุทธพจน์ว่า

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลาย ผู้เที่ยวไปบนพื้นแผ่นดิน รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมด รวมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างชาวโลกกล่าวว่า เป็นยอดของรอยเท้าเหล่านั้น . . . แม้ฉันใด กุศลกรรม . . . นับเข้าในอริยสัจ ๔”^{๒๐}

หลักความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ เรียกว่า อริยสัจ^{๒๑} มี ๔ ประการ คือ

^{๒๐} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๓๐๐/๒๖๒, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๐/๓๒๙.

(๑) **ทุกข์** หมายถึง ความดับทุกข์, สภาพที่ทนได้ยาก, สภาพที่บีบคั้น ชัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ได้ความพึงพอใจแท้จริง, ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่า อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์ อริยสัจข้อที่ ๑ นี้ จัดเป็นชั้นแถลงปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจและรู้ขอบเขต

(๒) **ทุกข์สมุทัย** หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์, สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา อริยสัจข้อที่ ๒ นี้ จัดเป็นชั้นวิเคราะห์และวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหา ซึ่งจะต้องแก้ไขกำจัดให้หมดสิ้นไป

(๓) **ทุกข์นิโรธ** หมายถึง ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป, ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกต้อง ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ คือนิพพาน อริยสัจข้อที่ ๓ นี้ จัดเป็นชั้นชี้บอกภาวะปราศจากปัญหา อันเป็นจุดหมายที่ต้องการให้เห็นว่าการแก้ปัญหาเป็นไปได้ และจุดหมายนั้นควรเข้าถึงซึ่งจะต้องทำให้สำเร็จ

(๔) **ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา** หมายถึง ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์, ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมืองค์ ๘ นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อริยสัจข้อที่ ๔ นี้ จัดเป็นชั้นกำหนดวิธีการ ขั้นตอน และรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติในการลงมือแก้ปัญหา^{๒๒}

อริยสัจ ๔ นี้ เรียกกันสั้น ๆ ว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค การแสดงอริยสัจ ๔ นี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็นหลักใหญ่ในการแก้ปัญหาในระดับต้น และเป็นข้อปฏิบัติเพื่อนำพาไปสู่การพ้นทุกข์อันเป็นประโยชน์ในระดับสูงได้

กิจในอริยสัจ คือ หน้าที่อันจะพึงทำต่ออริยสัจ ๔ แต่ละอย่างหรือแต่ละข้อนั้น ๆ โดยจะต้องให้อริยสัจแต่ละข้อสัมพันธ์ตรงกันกับหน้าที่ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นการแสดงอริยสัจ และเป็นการปฏิบัติธรรมโดยชอบ มิฉะนั้นจะทำให้เกิดความผิดพลาดทั้งในความเข้าใจและการประพฤติปฏิบัติมีดังนี้^{๒๓}

(๑) ทุกขอริยสัจ ควรกำหนดรู้ หมายถึง การศึกษาให้รู้จักให้เข้าใจสภาวะที่เป็นทุกข์ ตามที่มันเป็นของมันจริง ๆ โดยทำการเข้าใจปัญหา และกำหนดขอบเขตของปัญหาให้ชัดเจน จัดเป็นขั้นเริ่มต้นที่จะช่วยให้การดำเนินการขั้นต่อ ๆ ไปเป็นไปได้และตรงปัญหา

(๒) ทุกขสมุทัยอริยสัจ ควรละ หมายถึง การกำจัดเหตุแห่งทุกข์ ทำสิ่งที่ป็นสาเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป เป็นการแก้ไขกำจัดต้นตอของปัญหา

(๓) ทุกขนิโรธอริยสัจ ควรทำให้แจ้ง หมายถึง การประจักษ์แจ้ง หรือบรรลุถึงภาวะดับทุกข์ เป็นการเข้าถึงภาวะที่แก้ไขปัญหาได้เสร็จสิ้น ภาวะหมดปัญหา หรือภาวะปราศจากปัญหา บรรลุจุดหมายที่ต้องการ

(๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ควรเจริญ หมายถึง การทำให้เกิดขึ้นและเจริญเพิ่มพูนขึ้น ด้วยการฝึกอบรมตามข้อปฏิบัติของมรรค และการลงมือปฏิบัติตามมรรควิธีที่จะกำจัดเหตุ

^{๒๑} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๓๐๐/๒๖๒, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๐/๓๒๙.

^{๒๒} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๓๗๑/๓๑๖, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๑/๔๑๖-๔๑๗.

^{๒๓} วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๕/๑๔-๑๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕/๒๒-๒๓.

แห่งทุกซ์ เป็นการกระทำตามวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย หรือการกำหนดวางรายละเอียดวิธีปฏิบัติ แล้วลงมือแก้ไขปัญหา

๒.๒.๕ อุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองในทัศนะของพระพุทธศาสนา

อัครคัมภีร์ได้ให้ทัศนะไว้ว่า เป้าหมายเบื้องต้นของการเมืองการปกครองนั้น คือการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยธรรม ตีเตียน ตักเตือน ลงโทษคนที่ประพฤติอสุจริตธรรม อันเป็นเหตุให้คนในสังคมเดือดร้อน เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข อันนี้เป็นเป้าหมายหลักของการเมืองการปกครองยุคแรก อย่างไรก็ตาม เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในแต่ละยุค พระองค์ตรัสสอนเป้าหมายของชีวิตมนุษย์ไว้ ๓ ระดับ คือ เป้าหมายระดับต้น เป้าหมายระดับกลาง และเป้าหมาย ระดับสูงสุด โดยเป้าหมายระดับต้น คือ การสร้างตัวสร้างฐานะให้ได้ในปัจจุบันชาตินี้ บนพื้นฐานของศีลธรรม เป้าหมายระดับกลาง คือ การสั่งสมบุญเพื่อให้ได้ไปเกิดยังสุคติในภพชาติหน้า ส่วนเป้าหมายระดับสูงสุด คือ การสร้างบารมีอย่างยิ่งยวดเพื่อละกิเลสเข้าสู่พระนิพพาน

เมื่อเป้าหมายของชีวิตมนุษย์มี ๓ ระดับเช่นนี้ ดังนั้นเป้าหมายของการเมืองการปกครองในทางพระพุทธศาสนา จึงอยู่ที่การสร้างสภาพเอื้อให้มนุษย์ในสังคมสามารถประพฤติปฏิบัติตนเพื่อบรรลุเป้าหมายทั้ง ๓ ระดับนี้ได้โดยง่าย ซึ่งแน่นอนเบื้องต้นต้องสร้างความสงบเรียบร้อยขึ้นในสังคมก่อน ด้วยการควบคุมคนพาลและอภิปาลคนดี จากนั้นจึงสร้างสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายเหล่านี้ให้แก่พลเมือง

๒.๓ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเมื่อพิจารณาธรรมสำคัญๆ ที่เกี่ยวกับการปกครองแล้ว จะพบว่าคำสอนของพระพุทธองค์มิได้ทรงสอนแบบเป็นระบบที่ชัดเจนหรือเป็นปรัชญาการเมือง หากแต่คำสอนนั้นเป็นไปเพื่อความสุขของประชาชน ซึ่งย่อมตั้งอยู่ในความดีงามตามหลักของพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์มิได้มุ่งระบบการเมืองว่าระบบใดจะเป็นระบบที่ดีที่สุด จึงสามารถที่จะพิจารณาได้ว่าคำสอนของพระพุทธองค์เป็นหลักแห่งพระธรรมวินัย พระองค์ทรงให้ความสำคัญแก่บุคคลผู้มีหน้าที่ปกครองมากกว่าจะทรงเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง กล่าวคือ เมื่อบุคคลเป็นคนดีแล้ว การปกครองไม่ว่าระบอบใดย่อมดีด้วย เพราะจะทำให้ประชาชนมีความสุขอันเกิดจากผลแห่งการกระทำดีและการปกครองที่ดีของผู้ปกครอง ซึ่งมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

พระยุพธนา รมณียธมโม (แก้วกันหา) ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า บริบททางสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาล กำลังอยู่ในช่วงระยะของการเจริญเติบโตทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา และสังคม ทำให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตของประชาชนในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลที่อยู่ในวรรณะต่ำ จะได้รับการเบียดเบียน และการเอาเปรียบจากกลุ่มบุคคลที่อยู่ในวรรณะสูง ซึ่งในยุคนั้น พราหมณ์จัดได้ว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลมากที่สุดในสังคมการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ขององค์กรคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงเป็นทางเลือกอย่างหนึ่งของคนในสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาล ที่ต้องการแสวงหาแนวทางในการดำเนินชีวิตในรูปแบบใหม่ที่มีความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของคนใน

สังคม หลังจากการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้าและเหล่าพระอริยสาวก จึงทำให้มีบุคคลจาก
วรรณะต่างๆ เข้ามาบวชเป็นจำนวนมาก การตั้งและการจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล เป็นการ
จัดสภาพการณ์ทางสังคมเพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาและพัฒนาตนเองของสมาชิกในองค์กรคณะ
สงฆ์ ให้ได้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดที่เรียกว่า พระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของสังคมพุทธ โดยมี
พระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองและให้การศึกษาพัฒนาตนเองของภิกษุที่เป็นสมาชิกในองค์กร
คณะสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงมีพุทธวิธีในการป้องกันและการแก้ไขปัญหา ที่เกิดจากการจัดองค์กรคณะ
สงฆ์ ด้วยการยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกัน จึงทำให้การดำเนินการป้องกันและ
การแก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นในองค์กรคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และหลักการที่พระ
พุทธองค์ทรงวางไว้ก็ยังคงใช้มาจนถึงปัจจุบันการนำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับ การจัดองค์กรคณะสงฆ์ใน
พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล มาประยุกต์ใช้ในองค์กรคณะสงฆ์และสังคมทั่วไปในสมัยปัจจุบันจะทำ
ให้ได้รับประโยชน์ ๒ ประการ คือ ๑) ในด้านศาสนธรรม คือ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่ง
มีเนื้อหาสาระหรือคุณค่าแท้ที่อยู่ในรูปแบบของการจัดองค์กรคณะสงฆ์ และ๒) ในด้านรูปแบบและ
วิธีการการจัดองค์กร ซึ่งยืนยันถึงผลสำเร็จของการนำ^{๒๔}

อำนวยการ ยัสโยธา ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การแนะนำและการแก้ปัญหาทางสังคมและ
การเมืองของพระพุทธเจ้า” ผลการศึกษาจากหลักธรรมพบว่า แนวคิดเรื่องหลักบริหารจัดการ
บ้านเมืองที่ดีที่รู้จักในนาม “หลักธรรมาภิบาล” (Good governance) ที่ว่า ภาครัฐ ภาคธุรกิจ เอกชน
และประชาชน จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้ จะต้องดำเนินตามหลักการพื้นฐานดังนี้

๑. หลักนิติธรรม (The rule of law) คือ จะต้องปกครองโดยกฎหมาย มิใช่ตาม
อำเภอใจ (ที่เรียกว่า “อัตตาริปไตย”) แต่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับอย่างเสมอ
ภาค เป็นธรรม ยุติธรรม รัตกุมและรวดเร็ว

๒. หลักคุณธรรม (Morality) คือ จะต้องดำเนินการด้วยความถูกต้องตามทำนอง
คลองธรรม เปิดโอกาสให้แต่ละคนได้รับการพัฒนาตนเอง และให้มีความซื่อสัตย์ จริงใจ อดทน มี
ระเบียบวินัย ประกอบอาชีพโดยสุจริต

๓. หลักความโปร่งใส (Accountability) คือ จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึง
แหล่งข้อมูลข่าวสารทางราชการและสามารถตรวจสอบการกระทำของฝ่ายรัฐได้ ซึ่งจะช่วยป้องกันการ
ทุจริตคอร์รัปชันอีกทางหนึ่งด้วย

๔. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) คือ จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามี
ส่วนร่วมในการบริหารจัดการและร่วมกระบวนการตัดสินใจในกิจการสำคัญของรัฐที่อาจส่งผลกระทบต่อ
ต่อพวกเขา หรือส่งผลกระทบต่อบ้านเมืองในวงกว้าง

๕. หลักความรับผิดชอบ (Responsibility) คือ จะต้องหาวิธีทำให้แต่ละฝ่าย
ตระหนักในสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงมีต่อรัฐ แต่ในขณะเดียวกันจะต้องตระหนักถึงสิทธิ
ของผู้อื่น และเคารพในความเห็นที่แตกต่างกันของแต่ละฝ่ายอีกด้วย

^{๒๔} พระยุดธนา รมณียธมโม (แก้วกัณฑ์), การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัย
พุทธกาล, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

๖. หลักความคุ้มค่า (Cost – effectiveness or Economy) คือ จะต้องรู้จักประหยัดและใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งรู้จักรักษาไว้ให้อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เพราะฉะนั้น ถ้าจะนำหลัก “โค่นาฝูงที่ไปตรง” (หลักแห่งความเป็นแบบอย่างที่ดี) หลัก “ธรรมราชา” (หลักแห่งความเป็นผู้นำที่ดีและฉลาดรอบรู้ในกิจการงานด้านการปกครอง) และหลักการใช้อำนาจแบบ “ธรรมาธิปไตย” (หลักแห่งการใช้อำนาจอย่างเป็นธรรม) ที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำไว้เมื่อประมาณ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว มาประยุกต์เข้ากับ “หลักธรรมาภิบาล” ของโลกยุคใหม่ ก็เชื่อได้ว่าจะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งทางสังคมและการเมืองลงได้เป็นอย่างดี^{๒๕}

พระมหามหาราชวงศ์ กวีวิโส (ศรีสุเมธิตานนท์) ทำการศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสิทธิของจอห์น ล็อคกับพุทธปรัชญาเถรวาท โดยพบว่า มีหลักการที่เหมือนกันและต่างกัน กล่าวคือพุทธปรัชญาเถรวาทจะเน้นเรื่องจิตมากกว่าวัตถุ และก็นำไปในการพัฒนาชีวิตไปสู่ความเป็นอิสระหรือเจตจำนงแห่งพระอรหันต์ ส่วนของ จอห์น ล็อค เน้นเรื่องสิทธิไปในทางที่เป็นวัตถุหรือการดำรงอยู่ในสังคมการเมืองจะต้องใช้สิทธิที่ต้องอยู่ใต้กฎธรรมชาติ แต่ก็มีสิทธิที่เท่าเทียมกันในการแสวงหา ในเรื่องทรัพย์สิน การกำหนดระบอบการปกครองในสังคมของตน ประชาชนสามารถคัดค้านในอำนาจที่ถูกละเมิดสิทธิ โดยการเรียกร้องสิทธิเพื่อปกป้องสิทธิของพลเมืองได้ ดังนั้นแนวคิดทั้งสองระบบถูกนำเสนอจากคนละมุมมอง โดยที่แนวคิดของจอห์น ล็อค เป็นมุมมองทางการเมือง ที่มองทางโลก ที่ถือว่าถ้าสามารถแก้ปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมได้ ก็สามารถที่จะแก้ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้เช่นกัน ในขณะที่แนวคิดของพุทธปรัชญาเป็นมุมมองทางธรรม มุมมองของศาสนา ที่สามารถจัดกิเลสต้นเหตุได้หมดสิ้นแล้วโดยถือว่าสาเหตุแห่งการละเมิดสิทธิที่แท้จริงเกิดจากเงื่อนไขภายในตัวมนุษย์เอง ถ้ารู้จักอบรมบ่มจิตใจโดยการแก้ที่ตนเองหรือรักษาตนเองให้ดีกว่าก่อน ก็จะช่วยแก้ปัญหาละเมิดสิทธิของผู้อื่นในขณะเดียวกันด้วย^{๒๖}

ทวิชา แยมสอาด ได้ศึกษาความคิดเห็นต่อประชาธิปไตยในสังคมไทยของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พบว่า ความคิดเห็นต่อประชาธิปไตยในสังคมไทยของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีค่าเฉลี่ย ๒.๕๕ ถ้าพิจารณาโดยรวมกลุ่มตัวอย่างนิสิตเกษตรศาสตร์ มีความคิดเห็นต่อประชาธิปไตยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับความคิดเห็นต่อประชาธิปไตยในสังคมไทยมากที่สุดคืออำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชนมีค่าเฉลี่ย ๓.๘๔ รองลงมาคือการใช้อำนาจเด็ดขาดรวดเร็ว มีความจำเป็นต่อการแก้ปัญหาบ้านเมืองในปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ย ๓.๖๕ แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างอาจจะยังไม่มี ความเข้าใจในประชาธิปไตยอย่างแท้จริง จึงสะท้อนออกมาที่ความคิดเห็นในลักษณะอำนาจนิยมแบบเผด็จการ ส่วน

^{๒๕} อำนวย ยัสโยธา, การแนะนำและแก้ไขปัญหาทางสังคมและการเมืองของพระพุทธเจ้า, (ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

^{๒๖} พระมหามหาราชวงศ์ กวีวิโส (ศรีสุเมธิตานนท์), การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสิทธิของจอห์น ล็อค กับพุทธปรัชญาเถรวาท, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

ข้อที่มีระดับความคิดเห็นต่อประชาธิปไตยน้อยที่สุดคือการไปใช้สิทธิเลือกตั้งถือเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย^{๒๗}

พระมหากฤตวิทย์ อธิภูธราโน (สนธิสุข) ได้ทำงานเรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน ซึ่งผลการศึกษาแบ่งออกเป็น ๓ ประเด็น คือ **ประเด็นแรก** ในพุทธปรัชญาเถรวาท ไม่มีการแบ่งการปกครองที่ชัดเจนว่าเป็นแบบไหน แต่อย่างไรก็ตามการปกครองนั้นก็เพื่อสันติของสังคมโลกโดยส่วนรวม การปกครองตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ การปกครองโดยยึดหลักอภิธานิยธรรม ๗ และหลักอธิปไตย ๓ ประการ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสหลักการของอธิปไตยไว้ ๓ ประการด้วยกัน คือ ๑) อัตตาธิปไตยคือความมีตนเป็นใหญ่ ๒) โลกาธิปไตยคือความมีโลกเป็นใหญ่และ๓) ธรรมาธิปไตย คือความมีธรรมเป็นใหญ่ พุทธปรัชญาไม่เน้นหลักอธิปไตยในเชิงการเมืองและการปกครอง แต่เราสามารถนำเอาอธิปไตยทั้ง ๓ ที่กล่าวแล้วไปประยุกต์ใช้กับระบบการเมือง การปกครองได้หรือแม้แต่การทำงานทุกอย่าง ซึ่งเป็นการนำเอาหลักธรรมไปประยุกต์ใช้นั่นเอง **ประเด็นที่สอง** แนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบันเป็นทัศนคติที่มองการเมืองว่าประชาธิปไตยนั้น มีทั้งแบบโดยตรง และโดยอ้อม กล่าวคือ แบบโดยตรงคือการที่ประชาชน มีส่วนร่วมในการปกครองโดยตรง ประชาชนใช้อำนาจปกครองกันเอง และเลือกเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยตนเอง การปกครองลักษณะนี้เหมาะสำหรับ กลุ่มประเทศเล็กๆ มีประชากรไม่มากนัก เช่นนครรัฐกรีกในสมัยโบราณ ส่วนประชาธิปไตยแบบโดยอ้อมนั้น คือ การที่ประชาชนเลือกผู้แทน เข้าไปทำหน้าที่ใช้อำนาจอธิปไตยทางด้านนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการแทนประชาชนประชาธิปไตยเช่นนี้แบ่งรูปแบบของรัฐบาล เป็น ๓ ระบบ คือ ๑) ระบบรัฐสภา ๒) ระบบประธานาธิบดี และ๓) ระบบกึ่งรัฐสภาทั้งประธานาธิบดี และ**ประเด็นสุดท้าย** ระบบการบริหารการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประชาธิปไตยแบบโดยตรง ซึ่งมีลักษณะกรรมวิธีและกระบวนการที่แตกต่างไปจากประชาธิปไตยในปัจจุบัน เพราะประชาธิปไตยตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นประชาธิปไตยที่ทั้งผู้ปกครอง และผู้อยู่ใต้ปกครองจะต้องมีคุณธรรมด้วยกัน เพื่อความเจริญของสถาบัน สังคมประเทศชาติหรือสังคมโลก ส่วนประชาธิปไตยในปัจจุบันนั้น มุ่งเน้นไปในเชิงปริมาณเป็นเกณฑ์ตัดสิน เช่น การหาเสียงเลือกตั้ง คะแนนที่ได้เหล่านี้ เป็นเครื่องตัดสินความเป็นประชาธิปไตยส่วนหลักการที่ว่า ประชาธิปไตยต้องมีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพนั้น เป็นเพียงอุดมคติ เพราะถ้าจะให้มันเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง จะต้องมีการพัฒนารากฐานของภูมิปัญญาปัจเจกชน ให้มีคุณธรรมและจริยธรรม กล่าวโดยสรุปคือ ต้องมีการพัฒนาให้สามารถนำไปถึงขั้นธรรมาธิปไตยให้ได้ จึงจะเป็นการปกครองที่ถูกต้องตามอุดมคติการปกครองแบบพุทธปรัชญาเถรวาท^{๒๘}

พระมหาทวิช ธีรชาโต (ศรีพรหม) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่หมินกายจากการศึกษาพบว่า แนวความคิดทางการเมืองและการปกครองนั้นมุ่งที่จะสร้างระบอบการเมืองการปกครองที่ดีที่สุดขึ้นมา โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ความเจริญรุ่งเรืองของรัฐความมั่นคงของรัฐ

^{๒๗} ตวิชา แยม สะอาด, “ความคิดเห็นต่อประชาธิปไตยในสังคมไทย ของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๒.

^{๒๘} พระมหากฤตวิทย์ อธิภูธราโน (สนธิสุข), ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

ความเป็นเอกราชของชาติและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของคนภายในรัฐ อย่างไรก็ตาม การเมือง การปกครองทุกระบบล้วนมีข้อบกพร่องด้วยกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในระบอบเผด็จการ หรือระบอบประชาธิปไตยก็ตาม ทั้งนี้เพราะระบอบการเมืองนั้นๆ มุ่งที่จะสร้างระบอบการเมืองที่ดีโดยยึดถือกฎระเบียบที่เคร่งครัดเป็นสำคัญ แต่ยิ่งขาดหลักการที่จะทำให้ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองนั้นเป็นคนดีด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้ปกครองในระบอบนั้นๆ มักถูกโค่นล้ม เพราะเนื่องมาจากการใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ถูกต้อง มุ่งแต่ประโยชน์ตนและพวกพ้องมากกว่าประโยชน์สุขของประชาชน ซึ่งก็เป็นเพราะผู้ปกครองในระบอบนั้นๆ ขาดคุณธรรมและจริยธรรมในการปกครองและไม่ยึดหลักธรรมาธิปไตยในการปกครองนั่นเอง ฉะนั้น ธรรมาภิบาลจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกสังคม ส่วนแนวความคิดทางการเมืองการปกครองตามทรรศนะของพระพุทธศาสนานั้นมุ่งที่จะสร้างบุคคลให้เป็นผู้หน้าที่ดีไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในสถานะใดๆ ก็ตาม ทุกคนล้วนสามารถที่จะพัฒนาตนให้มีศักยภาพที่สูงขึ้นไปได้ หากได้น้อมนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปกครองตนเองและผู้อื่น แนวความคิดทางการเมืองของพระพุทธศาสนาจึงมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมที่สูงขึ้นไป คือถึงความ เป็นอริยะได้ในที่สุด และพร้อมกันนั้นยังต้องมีการพัฒนาเศรษฐกิจภายในรัฐควบคู่กันไปด้วย ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของคนภายในรัฐจึงต้องทำควบคู่กันไปด้วยจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้^{๒๙}

นิพนธ์ สุตสวัสดิ์ ได้ศึกษาคุณสมบัติของผู้นำทางการเมืองของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร โดยได้กล่าวไว้ว่า จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ พบว่า พันตำรวจโททักษิณ มีความคิดที่จะหาแนวทางและนโยบายเพื่อบริหารประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า และตามทันกระแสโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่บางครั้งก็พบอุปสรรคเป็นธรรมดา ดังนั้นหนทางที่ดีที่สุดก็คือท่านจะพยายามแก้ปัญหาให้หมดสิ้นไปทันที ไม่ปล่อยปัญหาคั่งค้างไว้ มิฉะนั้นแล้วงานอื่นก็จะไม่สามารถที่จะเดินก้าวต่อไปได้พันตำรวจโททักษิณ รู้จุดมุ่งหมายและแนวทางสำคัญๆ ของการบริหารประเทศ นโยบายที่สำคัญคือ การแก้ปัญหาความยากจน การพิกนี้เกษตรกร โครงการ ๓๐ บาทรักษาทุกโรค นโยบายปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูประบบราชการ การประกาศสงครามกับยาเสพติด และการแก้ปัญหาคอร์ปชั่นของบรรดาข้าราชการทุกระดับและนักการเมือง^{๓๐}

วิสุทธิ จรบบุรี ได้ศึกษาการรับรู้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังการรัฐประหาร ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ ระหว่างประชาชนในอำเภอแม่แตงกับประชาชนในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ประชาชนอำเภอแม่แตง ไม่แน่ใจต่อการทำรัฐประหารของ พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน พร้อมคณะคมช. ที่มีต่อรัฐบาล พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร แต่ประชาชนอำเภอสันกำแพงกลับมองว่าไม่เห็นด้วยกับการกระทำดังกล่าว การบริหารประเทศของรัฐบาลพล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ประชาชนทั้งสองอำเภอไม่แน่ใจว่า แนวทางการบริหารประเทศ จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังการรัฐประหารและเกิดการยอมรับว่าเป็นประชาธิปไตยในสายตาต่างชาติ ประกอบกับไม่แน่ใจในการในการปฏิบัติงานของ คตส. ว่า จะกระทำการสอบสวนคดีของ พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร อย่างเที่ยงธรรมและเป็นกลาง รัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๕๕๐ ที่จัดทำขึ้นมาแทนฉบับปี ๒๕๔๐ นั้น ประชาชนทั้งสองอำเภอต่างคิดเห็นตรงกันว่า ไม่แน่ใจว่า กระบวนการในการแสดงความคิดเห็นในการแสดงออกของ

^{๒๙} พระมหาทวิช ธีรชาโต (ศรีพรหม), การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่หมินกาย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๐} นิพนธ์ สุตสวัสดิ์, ร้อยเอก. “คุณสมบัติของผู้นำทางการเมืองของพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๗.

ประชาชนจะมีความอิสระหรือเสรีหรือไม่ รัฐธรรมนูญจะให้สิทธิประโยชน์แก่ประชาชนได้มากกว่าฉบับปี ๒๕๔๐ จริงหรือ^{๓๑}

วันทณีย์ พรรณนคร ที่ศึกษาเรื่อง พุทธธรรมกับการเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตยในทัศนะพุทธทาสภิกขุ ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ มองการที่จะพัฒนาการเมืองไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงได้นั้น จำเป็นที่บุคคลในสังคมจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรมในพระพุทธานุชาตนา เพราะระบอบประชาธิปไตยที่มีพุทธธรรมเป็นหลักเรียกว่า “ประชาธิปไตยแบบธัมมิกสังคมนิยม” เป็นระบอบประชาธิปไตยที่ดีที่สุดในความคิดของท่านนั้น เป็นลักษณะสังคมในอุดมคติที่ประกอบอยู่ด้วยธรรม ซึ่งสามารถจัดให้คนจำนวนมากอยู่ด้วยกันอย่างผาสุกโดยใช้หลักการของสังคมนิยมที่ประกอบด้วยธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการบริหารบ้านเมือง^{๓๒}

พระคณิสสร อัมลา และปริญญา อุ่นทิตเพชร ได้ร่วมกันศึกษาเรื่อง การบริหารเชิงพุทธศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธานุชาตนาภิบาล ซึ่งผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมทางพระพุทธานุชาตนามีความสอดคล้องกับหลักธรรมภิบาล และสามารถนำไปปรับใช้กับองค์กรการบริหารได้ทุกระดับ โดยสามารถจำแนกได้ ๖ ด้าน ประกอบด้วย ๑) หลักนิติธรรม ข้อคิด ๔ ประการ คือ (๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบใจเป็นการส่วนตัว (๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะความเกลียดชังเข้าครอบงำ (๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงผิดและขาดไหวพริบ และ (๔) ภยากติ ลำเอียงเพราะกลัวภัยอันตรายเข้ามาเป็นเครื่องปกกันตนเองให้ออกห่างการประพฤติจริยธรรมของผู้บริหาร ๒) หลักคุณธรรม (สำหรับการบริหาร) ใช้หลักธรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมต่อผู้บริหารหลักๆ ๓ หัวข้อธรรมคือ (๑) ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ได้แก่ ทาน ศีล ความเสียสละ ความซื่อตรง ความอ่อนโยน ความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน ความเที่ยงธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมที่ผู้ปกครองประเทศใช้มานาน โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ (๒) พรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และ (๓) ธรรมาธิปไตย ได้แก่ การบริหารกิจการบ้านเมืองโดยยึดถือธรรมเป็นใหญ่ เป็นที่ตั้ง ๓) หลักความโปร่งใส ใช้หลักสุจริต ๓ ประการ คือ (๑) กายสุจริต ประพฤติชอบด้วยกาย (๒) วาจาสุจริต ประพฤติชอบด้วยวาจา และ (๓) มโนสุจริต ประพฤติชอบด้วยใจ โดยทั้งหมดนี้เพื่อตรวจสอบความถูกต้องชอบธรรม ๔) หลักการมีส่วนร่วม ใช้หลักอภิปรายธรรม ๗ ประการ คือ (๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม (๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง (๕) บรรดาบุคคลสตรีกุลมารีทั้งหลายให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรืออวดคร่ำครวญใจ (๖) เคารพสักการะบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่าง ๆ) ของวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป และ (๗) จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิตผู้ดำรงธรรมเป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมีได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก ๕) หลักความรับผิดชอบ ใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ ประการ คือ (๑) อัถถัญญตา คือ

^{๓๑}วิสุทธิ จรบุรี, “การรับรู้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังการรัฐประหาร ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ ระหว่างประชาชนในอำเภอแม่แตงกับประชาชนในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๘๒.

^{๓๒} วันทณีย์ พรรณนคร, พุทธธรรมกับการเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตยในทัศนะพุทธทาสภิกขุ, (การค้นคว้าอิสระ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

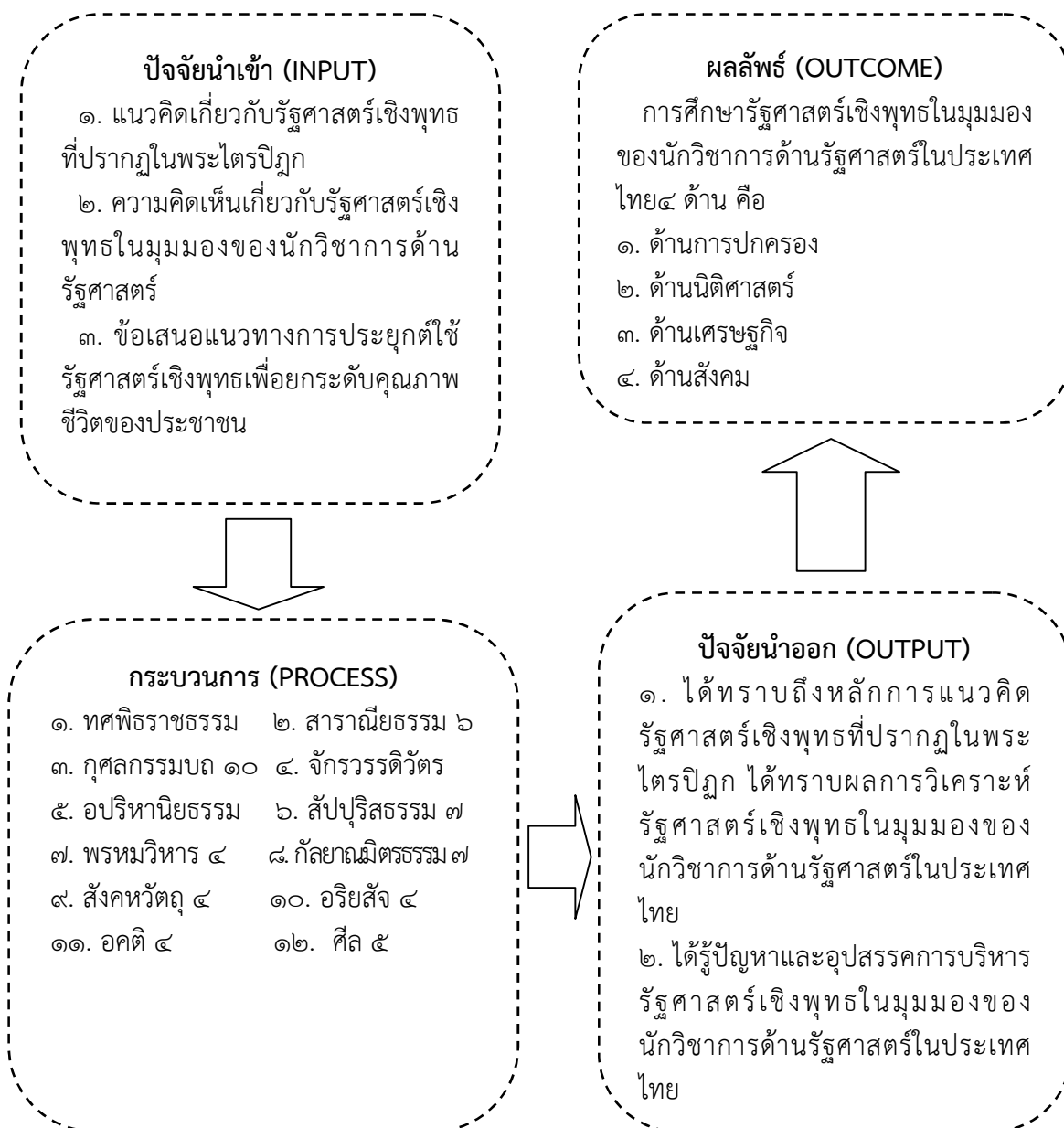
ความเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์และความเป็นไปของชีวิต (๒) ธัมมัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์สภาวะและผลอันเกิดจากสาเหตุดังกล่าว (๓) อัตตัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์ตนเองทั้งในด้านความรู้ คุณธรรม และความสามารถ (๔) มัตตัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักหลักของความพอดี การดำเนินชีวิตพอเหมาะพอควร (๕) กาลัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้ถูกกาลเทศะ (๖) ปริสัจญตา คือ ความเป็นผู้รู้ปฏิบัติ การปรับตนและแก้ไขตนให้เหมาะกับสภาพของกลุ่มและชุมชน และ(๗) ปุคคลัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลที่มีความแตกต่างกัน และ๖) หลักความคุ้มค่า ในทางพระพุทธศาสนาใช้หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔ ประการ คือ (๑) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น (๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา (๓) กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี และ(๔) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ เป็นเครื่องมือสำรวจความคุ้มค่าของการบริหารจัดการส่งเสริมหลักธรรมาภิบาล^{๓๓}

^{๓๓} พระคันสีห์ อัมลา และปริญญา อุ๋นทิตเพชร, การบริหารเชิงพุทธ ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับธรรมาภิบาล, (การค้นคว้าอิสระ ปริญญารัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดที่เป็นปัจจัยหลักคือ หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และแนวคิดของนักรัฐศาสตร์ต่อการปกครองของไทยในปัจจุบันดังนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยประกอบด้วยขั้นตอนการศึกษาดังนี้

- ๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๒ เครื่องมือในการวิจัย
- ๓.๓ วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๑.๑ ประชากร ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์เชิงพุทธในกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑล

๓.๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ด้านรัฐศาสตร์ และด้านรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ซึ่งทั้งหมดนั้นมีฐานะเป็นคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย ที่มีอิทธิพลต่อการอธิบายตีความหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับหลักรัฐศาสตร์ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้เป็นส่วนหนึ่งในการใช้เป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

๓.๑.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงภายใต้ขอบเขตการวิจัย โดยแยกออกเป็นกลุ่มสาขาตามความเชี่ยวชาญในประเด็นนั้นๆ ซึ่งสามารถแยกออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๔ รูป/คน ประกอบด้วย
 - ๑) พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต, ป.ธ.๙, ศ. ดร.)
 - ๒) พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, ป.ธ.๙)
 - ๓) ศาสตราจารย์พิเศษ จำนง ทองประเสริฐ
 - ๔) พระเมธีธรรมาจารย์ (ประสาน จนทสาโร)

๒. ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์ จำนวน ๔ รูป/คน ประกอบด้วย

- ๑) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม
- ๒) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธาพันธ์ โพธิ์โรจน์
- ๓) รองศาสตราจารย์ นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์
- ๔) รองศาสตราจารย์ ดร.อดิสร เพียงเกศ

๓. ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์เชิงพุทธ จำนวน ๔ รูป/คน ประกอบด้วย

- ๑) พระมหาสม กลยาโณ, ดร.
- ๒) ดร. ธีรภัทร์ ไชยชนะ
- ๓) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อนุภูมิ โสวเกษม
- ๔) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปฐมพงษ์ ทินบรรเจิตฤทธิ์

ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดนั้นเลือกโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวมเป็นจำนวน ๑๒ รูป/คน

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ แบ่งเนื้อหาและโครงสร้างแบบสัมภาษณ์ออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ

๓.๒.๑ แบบบันทึก (Record Form) ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องบันทึกเทป เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ และผู้วิจัยได้ถอดข้อความจากเครื่องบันทึกเทปออกมา เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ พร้อมกันนี้ผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร

๓.๒.๒ แบบสังเกต (Observation) ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาข้อมูล โดยวิธีการสังเกตการณ์โดยการสัมภาษณ์บุคคลที่ให้ การเก็บข้อมูลโดยการสังเกตการณ์อย่างเป็นทางการ กล่าวคือ ผู้วิจัยได้ออกสังเกตการณ์ตามประเด็นของงานวิจัย ขณะที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยสังเกตการณ์เรื่องอารมณ์ ความรู้สึก และความตั้งใจในการให้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ

๓.๒.๓ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ใช้แนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยการใช้แบบสัมภาษณ์ที่ออกแบบมาแล้ว และตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ โดยผู้ทำการวิจัยได้ทำการสอบถามข้อมูล โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีผลต่อการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางรัฐศาสตร์เชิงพุทธศาสนา

๓.๓ วิธีการรวบรวมข้อมูล

โดยผู้ศึกษาใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เป็นการพูดคุยสนทนาพยายามที่จะตั้งประเด็นคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาที่มุ่งศึกษาเกี่ยวข้องมากที่สุด เป็นการพูดคุยสนทนาได้กำหนดคำถามไว้ โดยตั้งประเด็นคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาที่มุ่งศึกษาด้วยการเข้าไปติดตามอย่างต่อเนื่อง

๓.๓.๑ ศึกษาจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) โดยศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี และภาษาไทย ฎีกาต่าง ๆ และอรรถกถาทั้งหมด

๓.๓.๒ ศึกษาจากข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) โดยศึกษาจากงานเขียนของนักวิชาการ ตลอดจนผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา หนังสือ บทความ วารสาร หนังสือพิมพ์ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓.๓.๓ การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) ผู้บริหาร นักวิชาด้านพระพุทธศาสนา และด้านรัฐศาสตร์ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล จำนวน ๑๒ รูป/ คน ในการให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ที่มีคุณสมบัติตามกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ บุคคลที่เต็มใจให้สัมภาษณ์ หรืออาจสัมภาษณ์บุคคลใกล้ชิด โดยใช้โครงสร้างการสนทนาเป็น ๔ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมาย

๑. ชื่อ (นามสกุล)
๒. เพศ
๓. อายุ
๔. ระดับการศึกษา
๕. ระดับการศึกษาทางภาษาบาลี
๖. ตำแหน่งสถานภาพปัจจุบัน

ส่วนที่ ๒ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐศาสตร์

ส่วนที่ ๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของรัฐศาสตร์เชิงพุทธ

ส่วนที่ ๔ แนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพ

ชีวิตของประชาชน

ส่วนที่ ๕ ข้อเสนอแนะเชิงรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์

๓.๓.๔ การสังเกต (Observation) ใช้วิธีการเฝ้าดูปฏิบัติการ อารมณ์ ท่าทาง และการแสดงออกของผู้ให้ข้อมูลสำคัญขณะทำการสัมภาษณ์

๓.๓.๕ อภิปรายผลการวิจัย นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกมาเรียบเรียงเพื่ออภิปรายผลการวิจัย

๓.๓.๖ สรุปผลการวิจัย ที่ได้จากอภิปรายผล เพื่อเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นต่างๆ หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วยวิธีการดังนี้

๓.๔.๑ วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ใช้วิธีวิเคราะห์แบบบรรยาย (Descriptive Analysis)

๓.๔.๒ วิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน แยกตามเพศ อายุ การศึกษา และอาชีพที่แตกต่างกัน ใช้วิธีวิเคราะห์แบบค่าเฉลี่ย ร้อยละและแบบพรรณนา (Descriptive Analysis)

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ดังนี้

๔.๑ วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

๔.๒ สรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์

๔.๓ สรุปข้อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

๔.๑ วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

๔.๑.๑ สรุปหลักธรรมสำคัญในการปกครองรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

หลักธรรมในการปกครองนั้นมีอยู่ ๒ ประเภทคือ หลักธรรมในการปกครองตน และหลักธรรมในการปกครองคน หลักธรรมในการปกครองตน อาจเรียกรวมว่า "หลักศีลธรรม"

๔.๑.๑.๑ หลักธรรมในการปกครองตน

หลักธรรมที่ผู้ปกครองจะต้องปฏิบัติเพื่อ ปกครองดูแลตนเองให้ตั้งอยู่ในธรรมอันดีงาม เพื่อเป็นต้นแบบที่ดีและยังความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองของตน หากเป็นการปกครองโดยกษัตริย์จะใช้หลัก "ทศพิธราชธรรม" หรือ "กุศลกรรมบถ ๑๐" หากเป็นการปกครองโดยพระเจ้าจักรพรรดิ ก็จะใช้หลัก "จักรวรรดิวัตร" สำหรับจักรวรรดิวัตรนี้จะมีธรรมในการปกครองคนรวมอยู่ในหมวดเดียวกันด้วย แต่ถ้าวางเป็นการปกครองโดยคณะบุคคล เช่น แคว้นวัชชี ก็จะใช้หลัก "อปรีหานิยธรรม" เพื่อให้ผู้ปกครองเหล่านั้นนำไปปกครองตน และเพื่อหลอมรวมคณะผู้ปกครองทุกคนให้เป็นหนึ่งเดียวกัน หลักธรรมในการปกครองคน หมายถึง หลักธรรมที่ผู้ปกครองจะต้องนำไปใช้ในการปกครองคน คือผู้อยู่ภายใต้การปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เจริญรุ่งเรือง และสมัคสมานสามัคคี ซึ่งจะใช้หลักธรรมดังต่อไปนี้ คือ สังคหวัตถุ ๔, อคติ ๔, กุศลกรรมบถ ๑๐ และ ศีล ๕ เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้ สามารถนำไปใช้ในการปกครองได้ทั้งระบอบกษัตริย์ และระบอบที่ปกครองโดยคณะบุคคล

ส่วนหลักธรรมในการปกครองตน ในพระพุทธศาสนานั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนให้ปกครองตนก่อน เมื่อปกครองตนเองได้แล้วจึงค่อยปกครองคนอื่น ปกครองหมู่คณะ หรือปกครองประเทศชาติ แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง ก่อนที่พระองค์จะทรงปกครองพุทธบริษัท พระองค์ก็ปกครองพระองค์เองด้วยธรรมก่อน การปกครองตนโดยธรรมของพระพุทธองค์นั้น เริ่มจากเมื่อ

ครั้งที่ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์ปกครองตนด้วยการประพฤติดีทางกาย วาจาและใจ งดเว้นจากความชั่วทั้งปวง จนกระทั่งตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อทรงปกครอง พระองค์เองได้แล้ว จึงทรงปกครองพุทธบริษัทต่อไป โดยทรงสอนหลักธรรมให้พุทธบริษัทนำไปใช้ ปกครองตน เมื่อผู้ใดปฏิบัติตามหลักธรรมจนถึงที่สุดแล้วก็จะได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ซึ่งถือเป็นการเสร็จสิ้นภาระในการปกครองตน จากนั้นพระพุทธองค์ก็จะให้ภิกษุหรือภิกษุณีที่ปกครองตนได้แล้ว รับหน้าที่ช่วยปกครองหมู่คณะต่อไป

สำหรับหลักธรรมที่สำคัญในการปกครองตนของพระราชามหากษัตริย์ทั้งหลายมี ๔ หมวด คือ ทศพิธราชธรรม, กุศลกรรมบถ ๑๐, จักรวรรดิวัตร และอภิธานิยธรรม มีรายละเอียดดังนี้

๑. หลักทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ ๑๐ ประการ เป็นธรรมที่มีมาแต่เดิมก่อนการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังที่พระพุทธองค์ตรัสถึงธรรมนี้ในชาดกต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นก่อนยุคพุทธกาล เช่น เวสสันดรชาดก, สุมังคลชาดก, กุมมาสปีณชชาดก, มหาหังสชาดก ฯลฯ ทศพิธราชธรรมมีดังนี้ (๑) ทาน หมายถึง เจตนาให้วัตถุ ๑๐ เช่น ข้าว น้ำ เป็นต้น (๒) ศีล หมายถึง ศีล ๕ (๓) การบริจาค หมายถึง การบริจาคไทยธรรม (๔) ความซื่อตรง หมายถึง ความเป็นคนตรง (๕) ความอ่อนโยน หมายถึง ความเป็นคนอ่อนโยน (๖) ความเพียร หมายถึง กรรมคือการรักษาอุโบสถ (๗) ความไม่โกรธ หมายถึง ความมีเมตตาเป็นเบื้องต้น (๘) ความไม่เบียดเบียน หมายถึง ความมีกรุณาเป็นเบื้องต้น (๙) ความอดทน หมายถึง ความอดกลั้น และ(๑๐) ความไม่คลาดจากธรรม หมายถึง ความไม่ซัดเคือง

๒. หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ หมายถึง ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล หรือ ทางแห่งกรรมดี กุศลกรรมบถนั้นเป็นธรรมที่มีมาก่อนยุคพุทธกาล ผู้ปกครองในอดีต ใช้เป็นหลักในการปกครองตน ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในจรียาปิฎก เรื่องเอกราชจรียาว่า ในกาลเมื่อเราเป็นพระราชาพระนามว่าเอกราช เราอธิษฐานศีลอันบริสุทธิ์ยิ่งปกครองแผ่นดินใหญ่ สมทานกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการครบถ้วน สงเคราะห์มหาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ ๑ กุศลกรรมบถ ๑๐ นั้น ประกอบด้วย (๑) เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ (๒) เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ (๓) เว้นขาดจากการประพฤติดิฉินในกาม (๔) เว้นขาดจากการพูดเท็จ (๕) เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด (๖) เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ (๗) เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ (๘) ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา (๙) มีจิตไม่พยาบาท และ(๑๐) มีสัมมาทิวติคือมีความเห็นชอบ

๓. หลักจักรวรรดิวัตร หมายถึง ธรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นธรรมที่มีมาแต่เดิมก่อนการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นกัน ซึ่งมี ๕ ประการ โดยข้อที่ ๑ และ ข้อที่ ๕ เป็นธรรมสำหรับปกครองตนของพระเจ้าจักรพรรดิ ส่วนข้อ ๒, ๓ และ ๔ เป็นธรรมสำหรับปกครองคน

๑) พระเจ้าจักรพรรดิทรงอาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ ธรรมในที่นี้ คือ กุศล-กรรมบถ ๑๐ ประการ

๒) พระเจ้าจักรพรรดิทรงจัดการรักษาป้องกัน และคุ้มครองชนภายใน คือ พระมเหสี พระราชโอรสและพระราชธิดา เหล่าทหาร พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พรหมณ์ และคหบดี ขวานิคมและชาวชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อและนก โดยธรรม

๓) พระเจ้าจักรพรรดิป้องกันการกระทำที่เป็นอธรรม เช่น การทำอกุศลกรรม

๔) พระเจ้าจักรพรรดิบริจาคทรัพย์แก่คนที่ไม่มีทรัพย์

๕) พระเจ้าจักรพรรดิทรงคบบัณฑิตคือ เข้าไปหาสมณพราหมณ์ ๑ ตามกาลอันควรแล้วไต่ถามถึง สิ่งที่เป็นกุศล และ อกุศล สิ่งที่มีโทษ และ ไม่มีโทษ สิ่งที่เกี่ยวข้อง และ ไม่เกี่ยวข้อง สิ่งที่ทำแล้วเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือสิ่งใดที่ทำแล้ว เป็น ไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน

๔. หลักอภิธานิยธรรม หมายถึง ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม ๗ ประการ จะทำให้เกิดความเจริญฝ่ายเดียว เป็นหลักที่จะสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ ซึ่งมีอยู่ ๒ ประเภท คือ สำหรับคฤหัสถ์ และ สำหรับบรรพชิต ทั้ง ๒ ประเภทนี้ มีความใกล้เคียงกันมาก ต่างกัน เพียงบางข้อตามภาวะของเพศคฤหัสถ์และบรรพชิต ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะธรรมสำหรับคฤหัสถ์ เท่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เจ้าวัชชีทั้งหลายที่เป็นคณะผู้ปกครอง นำไปเป็นหลักปกครองตนเองในที่นี้คือคณะผู้ปกครองทั้งคณะ ซึ่งต้องปฏิบัติดังนี้

๑) ประชุมกันเนืองๆ เพื่อให้ได้รับข้อมูลทั่วถึงกัน

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกัน

ทำกิจที่พึงทำ

๓) ไม่บัญญัติข้อที่ไม่เคยบัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนข้อที่บัญญัติไว้แล้ว สมทานวัชชีธรรมแบบโบราณ ตามที่บัญญัติไว้แล้ว ประพฤติกันอยู่

๔) สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าและเชื่อถ้อยคำที่ควร ฟังของผู้ใหญ่ผู้เฒ่าเหล่านั้น เพราะเมื่อมีความเคารพ ผู้เฒ่าก็จะเมตตาแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้

๕) ไม่ฉูด คร่ำ ข่มเหง กักขัง กุสตรียุททั้งหลาย และ กุมาริของสกุล ทั้งหลาย เพราะจะทำให้ประชาชนโกรธแค้นและต่อต้านผู้ปกครอง

๖) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ ทั้งภายในและภายนอกพระ นครและไม่ลดเครื่องสักการะที่เคยถวายแล้วแก่เจดีย์เหล่านั้น เพื่อให้เทวดาที่รักษาเจดีย์พึงพอใจและ ช่วยคุ้มครองรักษาบ้านเมือง

๗) จัดอารักขา ป้องกัน และคุ้มครอง พระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจ ว่าทำอะไรพระอรหันต์ที่ยังไม่มาพึงมาสู่แคว้น ทำอย่างไรพระอรหันต์ที่มาแล้วขอให้อยู่สบาย ทั้งนี้ก็ เพื่อเป็นเนืองนาบุญให้แก่ชาววัชชีทั้งหลาย

ดังนั้น หลักอภิธานิยธรรม ไม่จำกัดไว้สำหรับใช้ในการปกครองแบบคณะบุคคลเท่านั้น แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการปกครองโดยระบอบกษัตริย์ได้ด้วย เพราะกษัตริย์เองแม้จะมี อำนาจในการปกครองแบบเบ็ดเสร็จ แต่ก็ต้องหมั่นประชุมเหล่าอำมาตย์ราชบริพารเช่นกัน ทุกคนต้อง พร้อมเพรียงกันทำกิจต่างๆ เช่นกัน บ้านเมืองจึงจะเจริญรุ่งเรือง ในขณะที่เดียวกันทศพิธราชธรรม ฯลฯ นั้น เจ้าวัชชีทั้งหลายก็ควรนำไปปฏิบัติด้วย เพื่อส่งเสริมให้คุณธรรมของคณะผู้ปกครองประเทศงดงาม ยิ่งขึ้น

๔.๑.๑.๒. หลักธรรมในการปกครองคน

หลักธรรมในการปกครองคนมี ๒ ประเภทโดยประเภทที่ ๑ คือ หลักในการยึดเหนี่ยวน้ำใจคน สร้างความสมัคสมานสามัคคีกัน ป้องกันการแตกความสามัคคี ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ สัมปยุตธรรม ๗ กัลยาณมิตรธรรม ๗ พรหมวิหาร ๔ อคติ ๔ และสาราณียธรรม ๖ เป็นต้น และ

ประเภทที่ ๒ คือกฎระเบียบสำหรับให้คนที่อยู่ภายใต้การปกครองปฏิบัติตาม ได้แก่ กุศลกรรณบท ๑๐ และ ศีล ๕ เป็นต้น

๑. หลักสังคหวัตถุ ๔ หมายถึง หลักการสงเคราะห์กัน เป็นคุณเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติที่ผู้ปกครองต้องมีเพื่อใช้ในการยึดเหนี่ยวน้ำใจประชาชน สงเคราะห์มหาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการได้แก่ ทานคือการให้ ปิยวาจาคือเจรจาถ้อยคำน่ารัก อุตถจริยาคือประพฤติประโยชน์ และ สมานัตตาคือความมีตนเสมอในธรรม และในบุคคล

๑) ทาน แปลว่า การให้ สำหรับผู้ปกครองแล้วการให้ นั้น ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก เมื่อผู้ปกครองหมั่นให้ทานแก่พสกนิกรอยู่เสมอ ก็จะเป็นที่รักของปวงชน เมื่อเป็นที่รักแล้วก็จะง่ายต่อการปกครอง

๒) ปิยวาจา แปลว่า เจรจาถ้อยคำน่ารัก ไพเราะเสนาะโสต เป็นที่ดึงดูดใจ เหนียวรั้งใจเป็นที่สมัคสมานในกันและกัน ไม่เป็นที่กระทบกระเทือนในกันและกัน ผู้ฟังฟังแล้วอยากจะฟังอีกอยู่รำไป ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับผู้ปกครอง เพราะจะสามารถโน้มน้ำใจจิตใจให้ประชาชนสมัคสมานสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกันได้

๓) อุตถจริยา แปลว่า ประพฤติประโยชน์ สำหรับผู้ปกครอง หมายถึงการประพฤติตน ให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนพลเมือง ไม่เอาแต่ความสุขส่วนตนผู้เดียว ให้ความสุขแก่ราษฎรโดยทั่วหน้ากัน

๔) สมานัตตา แปลว่า ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมนั้นๆ ในบุคคลนั้นๆ กล่าวคือ เมื่อเราเข้าไปในหมู่ไหน พวกไหน ก็เป็นหมู่นั้นพวกนั้นไปหมด ไม่แตกแยกจากกัน นี่ก็ความเป็นผู้มีตนเสมอเขา พอเหมาะพอดีกับเขา เข้าใกล้ใครคนนั้นก็บอกว่าเป็นพวกเขา สำหรับ ผู้ปกครอง หมายถึง การไม่วางตนสูงส่งเกินไปจนประชาชนเข้าไม่ถึง แต่ให้วางตนเหมือนเป็นพ่อปกครองลูก ทำให้ประชาชนมีความรู้สึกอบอุ่น เหมือนได้อยู่ในครอบครัวที่มีพ่อใจดีมีเมตตาคอยดูแลสุขทุกข์ของลูกๆ เป็นอย่างดี

๒. หลักสัปปุริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมของท่านผู้รู้ พระสาวกผู้มีคุณธรรมเหล่านี้ ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

๑) ฉัมมัถยญญตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือรู้หลักความจริงของธรรมชาติรู้หลักการ กฎเกณฑ์ แบบแผนหน้าที่ ซึ่งจะเป็เหตุให้กระทำการได้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย

๒) อุตถัญญญตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรมหรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะต้องทำ

๓) อุตถัญญญตา รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัดความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ของตนตามเป็นจริงเพื่อประพฤติได้เหมาะสมและให้เกิดผลดี

๔) มัตถัญญญตา รู้จักประมาณ คือรู้จักความเหมาะสมในงานที่ทำ

๕) กาลัญญญตา รู้จักกาลเช่นรู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไรรู้จักเวลาทำงานเวลาพักผ่อน เป็นต้น

๖) ปริสัจญญตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน รู้จักมารยาท ระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรรู้ ควรปฏิบัติอื่น ๆ ต่อชุมชนนั้น ๆ

๗) บุคคลัญญตา รู้จักบุคคลคือรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลโดย อัจฉริยะ ความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น เพื่อปฏิบัติต่อผู้นั้นโดยถูกต้องเช่นควรจะคบหรือไม่ จะเกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้นเมื่อกกล่าวโดยสรุป คือ รู้เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคล^๑

๓. หลักกัลยาณมิตร หมายถึง ความเป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้แนะนำแนวทางดำเนินชีวิตแก่ประชาชน เป็นหน้าที่ของพระธรรมทูตจะต้องนำหลักธรรมมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินงาน พระธรรมทูตเป็นผู้นำแสงสว่างมาสู่ประชาชนในถิ่นต่างๆ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทิ ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่ง อริยมรรคมีองค์ ๘ ฉันทินั้น” เมื่อพระธรรมทูตไปในสถานที่ใดจะต้องมีหลักธรรมแห่งกัลยาณมิตร เพื่อจะไปแนะนำประชาชนได้ทุกคนชั้น ทำหน้าที่เป็นพระสาวกเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งองค์ประกอบหลักกัลยาณมิตรมี ๗ ประการ คือ

๑) ปิโย เป็นผู้ที่น่ารัก สร้างความคุ้นเคย สนิทสนมกับประชาชนทุกหมู่เหล่าให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ได้

๒) ครุ เป็นผู้น่ารักพลีเอื้อเฟื้อ ประพฤติเป็นแบบอย่าง ประชาชนมีความหนักแน่นในเรื่องราวต่าง ๆ เป็นผู้รับฟังและแนะนำได้

๓) ภาวะนियो เป็นผู้น่ายกย่อง มีความประพฤติเรียบร้อยเป็นที่รักของชุมชนเป็นผู้มีภูมิธรรมทั้งทางโลกและทางธรรม

๔) วัตตา จะ เป็นผู้ที่มีเหตุผล สามารถแนะนำเหตุผล แก่ประชาชนได้ทุกโอกาส เมื่อประชาชนสงสัยอะไร พระธรรมทูตสามารถนำเหตุผลมาชี้แจงได้ชัดเจน

๕) วัจะนักรชะโม เป็นผู้ทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ได้ พร้อมจะรับฟังคำชี้แนะมาปรับปรุงให้เข้ากับชุมชนท้องถิ่น

๖) คัมภีรัญจะ กะถัง กัตตา เป็นผู้มีความรู้แจ่มแจ้ง สามารถตอบข้อสงสัยให้แก่ประชาชนได้

๗) โน จัญญาเน นियोชะเย พระธรรมทูตไม่เป็นผู้แนะนำไปในทางเสียหายอันเป็นหนทางแห่งความเสื่อม^๒

๔. หลักพรหมวิหาร หมายถึง ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม อันเป็นหลักความประพฤติของพระธรรมทูตที่จะต้องมียุติในใจตลอดเวลา มีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔, อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

^๒ อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๓๓

๑) เมตตา ความรัก คือ มีความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าประสบประโยชน์และความสุข

๒) กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน

๓) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นประชาชนอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแจ่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีด้วยพร้อมส่งเสริมสนับสนุน

๔) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียงตรง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม^๓ ยกตัวอย่าง เช่น พระกุมารกัสสปะ เป็นผู้มีธรรมภายใน สามารถนำหลักธรรมมาแสดงชี้แนะให้ประชาชนฟังได้ดั่งตามยกอุปมาเรื่องราวมาประกอบให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายขึ้นเป็นผู้ประกอบด้วยความเมตตาธรรม

๕. หลักอคติ ๔ อคติ หมายถึง ความลำเอียง เป็นหลักสำคัญที่ผู้ปกครองทุกคนจะต้อง "ละเว้น" ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในระบอบใดก็ตาม เพราะหากไม่ละเว้นความลำเอียงแล้ว จะเกิดการแตกความสามัคคีกันอย่างรุนแรง จนผู้ปกครองไม่อาจจะควบคุมได้ เนื่องจากผู้ที่รู้สึกว่าคุณไม่ได้รับความเป็นธรรมจะไม่เชื่อฟัง อคตินี้มี ๔ ประการดังนี้

๑) ฉันทาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะรัก หรือ เพราะชอบพอกัน

๒) โทสาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะโกรธ หรือ เพราะเกลียดชัง

๓) โมหาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะหลง หรือ เพราะความไม่รู้

๔) ภยาคติ แปลว่า ลำเอียงเพราะกลัว ได้แก่ กลัวอิทธิพล ฯลฯ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใดละเมิดความชอบธรรม เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม ดุจดวงจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น ส่วนบุคคลใด ไม่ละเมิดความชอบธรรมเพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ ยศของบุคคลนั้นย่อมบริบูรณ์ ดุจดวงจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น

๖. หลักสารณียธรรม ๖ หมายถึง ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้มีความเคารพ นับถือช่วยเหลือกันและกัน และสามารถพึ่งพิงกัน อันจะทำให้คนสามารถอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขได้ เรียกว่า สารณียธรรม ๖ คือ

๑) เมตตาภาวกรรม หมายถึง การกระทำโดยทางกาย ที่ประกอบด้วยความเมตตาต่อผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง การกระทำโดยทางกาย ที่ประกอบด้วยความเมตตานั่นได้แก่การไม่ประทุษร้ายเบียดเบียนผู้อื่น หรือกระทำการใดๆ โดยทางกายหรือใช้กำลังทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

๒) เมตตาวจีกรรม หมายถึง การกระทำโดยทางวาจาที่ประกอบไปด้วยความเมตตาต่อผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง การกระทำโดยทางวาจา ได้แก่ การไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจา เช่นไม่พูดจาให้ร้ายผู้อื่นไม่ใช้คำพูดทำร้ายผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย ด้วยการโกหก ให้ผู้อื่นเสียหาย การใช้คำพูดส่อเสียด ถากถาง เยาะเย้ยหรือกล่าวโทษผู้อื่นโดยไม่เป็นความจริง

๓) เมตตามโนกรรม หมายถึง การกระทำทางใจหรือความคิดที่ประกอบด้วยความเมตตาอันได้แก่ การคิดที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความเดือดร้อนทั้งปวง ทั้งต่อหน้าและลับหลัง การคิดถึงผู้อื่นในการที่ดี ย่อมส่งผลให้การกระทำทางกาย วาจา ทางวาจาดีได้ด้วย จึงส่งผลให้หมู่คณะมีความสุขความเจริญตามไปด้วยการมีจิตปรารถนาดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันมองเห็นในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔) สาธารณโภคี หมายถึง การรู้จักแบ่งปันทรัพย์สินที่ตนหามาได้ด้วย ความชอบธรรมให้แก่ผู้ต้องการในโอกาสอันสมควร การรู้จักแบ่งปันทรัพย์สินหรือสิ่งของของตนให้กับบุคคลที่ขาดแคลนนั่นเป็นการกระทำที่ช่วยให้เกิดความรักใคร่

๕) สีสสามัญญตา หมายถึง การรักษาศีลให้สม่ำเสมอ หรือเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ การรักษาศีลให้เสมอกับคนอื่น ๆ ศีลในพระพุทธศาสนามีหลายระดับ เช่น ศีลของคฤหัสถ์ ศีลของเพศบรรพชิต เป็นต้น

๖) ทิฐีสามัญญตา หมายถึง การมีความเห็นร่วมกับคนอื่นในทางที่ถูกต้อง ไม่ขัดแย้งกับเพื่อนด้วยมีจักษุทิฐิของตน รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น

๗. **หลักกุศลกรรมบถ ๑๐** นอกจากจะใช้เป็นหลักในการปกครองตนเองของพระราชาและพระเจ้าจักรพรรดิแล้ว ยังใช้เป็นหลักในการปกครองคนด้วย กล่าวคือ เป็นกฎระเบียบให้ประชาชนในยุคหนึ่งๆ ปฏิบัติตาม เช่น ในสมัยของพระเจ้ามโหฬารวิจิตรราช ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในกฎทนต์สูตร และในราชสูตรก็มีบันทึกไว้ว่า พระเจ้าจักรพรรดิบางพระองค์ก็ใช้กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นหลักในการปกครองคนเช่นกัน

๘. **หลักศีล ๕** ศีล แปลว่า ปกติ หมายถึง ความเป็นปกติของมนุษย์ ๕ ประการ เช่น ปกติมนุษย์จะไม่ฆ่าสัตว์ เป็นต้น ศีล ๕ ก็เป็นธรรมที่มีมาก่อนยุคพุทธกาลเช่นกัน โดยเฉพาะในยุคที่มีพระเจ้าจักรพรรดิมาบังเกิดขึ้น พระองค์จะใช้ศีล ๕ เป็นธรรมสำหรับให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติ เช่น ในจกัถวัตตสูตร เป็นต้น

๙. **หลักอริยสัจ ๔** หลักอริยสัจ ๔ เป็นหลักพุทธธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ลักษณะของคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นการสอนความจริงที่เป็นประโยชน์ กล่าวคือ ความจริงที่นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตได้ ส่วนสิ่งไม่เป็นประโยชน์ไม่เป็นความจริงก็ไม่สอน และอริยสัจนี้ถือว่าเป็นความจริงที่เป็นประโยชน์ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญของอริยสัจว่าเป็นการประกอบกุศลธรรมอันยิ่งใหญ่ เปรียบดั่งกับรอยเท้าช้างซึ่งมีขนาดใหญ่ยอดเยี่ยมกว่ารอยเท้าของสัตว์อื่น ดังพระพุทธพจน์ว่า

“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลาย ผู้เที่ยวไปบนผืนแผ่นดิน รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมด รวมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างชาวโลกกล่าวว่า เป็นยอดของรอยเท้าเหล่านั้น . . . แม้ฉันใด กุศลกรรม . . . นับเข้าในอริยสัจ ๔”^๔

^๔ ม.ม. (บาลี) ๑๒/๓๐๐/๒๖๒, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๐/๓๒๙.

หลักความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ เรียกว่า อริยสังข์ มี ๔ ประการ คือ

๑. ทุกขอริยสังข์
๒. ทุกขสมุทัยอริยสังข์
๓. ทุกขนิโรธอริยสังข์
๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังข์^๕ โดยหลักธรรมทั้ง ๔ ข้อนี้มีความหมายพอสมควรดังนี้

๑. ทุกข์ หมายถึง ความดับทุกข์, สภาพที่ทนได้ยาก, สภาวะที่บีบคั้น ชัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่ได้ความพึงพอใจแท้จริง, ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่าอุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์ อริยสังข์ข้อที่ ๑ นี้ จัดเป็นขั้นแถลงปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจและรู้ขอบเขต

๒. ทุกขสมุทัย หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์, สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา อริยสังข์ข้อที่ ๒ นี้ จัดเป็นขั้นวิเคราะห์และวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหา ซึ่งจะต้องแก้ไขกำจัดให้หมดสิ้นไป

๓. ทุกขนิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป, ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกต้อง ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย เป็นอิสระ คือ นิพพาน อริยสังข์ข้อที่ ๓ นี้ จัดเป็นขั้นชี้บอกภาวะปราศจากปัญหา อันเป็นจุดหมายที่ต้องการให้เห็นว่าการแก้ปัญหานั้นเป็นไปได้ และจุดหมายนั้นควรเข้าถึงซึ่งจะต้องทำให้สำเร็จ

๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หมายถึง ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์, ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมืองค์ ๘ นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อริยสังข์ข้อที่ ๔ นี้ จัดเป็นขั้นกำหนดวิธีการ ขั้นตอน และรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติในการลงมือแก้ปัญหามิ^๖

อริยสังข์ ๔ นี้ เรียกกันสั้น ๆ ว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค การแสดงอริยสังข์ ๔ นี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็นหลักใหญ่ในการแก้ปัญหามิในระดับต้น และเป็นข้อปฏิบัติเพื่อนำพาไปสู่การพ้นทุกข์อันเป็นประโยชน์ในระดับสูงได้

กิจในอริยสังข์ คือ หน้าที่อันจะพึงทำต่ออริยสังข์ ๔ แต่ละอย่างหรือแต่ละข้อนั้น ๆ โดยจะต้องให้อริยสังข์แต่ละข้อสัมพันธ์ตรงกันกับหน้าที่ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นการแสดงอริยสังข์ และเป็นการปฏิบัติธรรมโดยชอบ มิฉะนั้นจะทำให้เกิดความผิดพลาดทั้งในความเข้าใจและการประพฤติปฏิบัติมีดังนี้^๗

๑. ทุกขอริยสังข์ ควรกำหนดรู้ หมายถึง การศึกษาให้รู้จักให้เข้าใจสภาวะที่เป็นทุกข์ตามที่มันเป็นของมันจริง ๆ โดยทำการเข้าใจปัญหา และกำหนดขอบเขตของปัญหาให้ชัดเจน จัดเป็นขั้นเริ่มต้นที่จะช่วยให้การดำเนินการขั้นต่อไป เป็นไปได้อย่างถูกต้องและตรงปัญหา

๒. ทุกขสมุทัยอริยสังข์ ควรละ หมายถึง การกำจัดเหตุแห่งทุกข์ ทำสิ่งที่ป็นสาเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป เป็นการแก้ไขกำจัดต้นตอของปัญหา

^๕ ม.ม. (บาลี) ๑๒/๓๐๐/๒๖๒, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๐/๓๒๙.

^๖ ม.อ. (บาลี) ๑๔/๓๗๑/๓๑๖, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๑/๔๑๖-๔๑๗.

^๗ วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๕/๑๔-๑๕, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕/๒๒-๒๓.

๓. ทุกชนิโรธอริยสัง ควรทำให้แจ้ง หมายถึง การประจักษ์แจ้ง หรือบรรลุถึง ภาวะดับทุกข์ เป็นการเข้าถึงภาวะที่แก้ไขปัญหาคือเสร็จสิ้น ภาวะหมดปัญหา หรือภาวะปราศจาก ปัญหา บรรลุจุดหมายที่ต้องการ

๕. ทุกชนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง ควรเจริญ หมายถึง การทำให้เกิดขึ้นและ เจริญเพิ่มพูนขึ้น ด้วยการฝึกอบรมตามข้อปฏิบัติของมรรค และการลงมือปฏิบัติตามมรรควิธีที่จะกำจัด เหตุแห่งทุกข์ เป็นการกระทำตามวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย หรือการกำหนดวางรายละเอียดวิธี ปฏิบัติแล้วลงมือแก้ไขปัญหา

สรุปหลักการปกครองของพระเจ้ามหาวชิราวุธ

สรุปหลักการปกครองประเทศ และหลักการแก้ปัญหาสังคมของพระเจ้ามหาวชิราวุธ ซึ่ง พระองค์ทรงปฏิบัติตามคำแนะนำของพระโพธิสัตว์ได้ ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๑. แบ่งกลุ่มเป้าหมายในการแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศออกเป็น ๒ ระดับ คือ

๑) กลุ่มเป้าหมายระดับบน คือ กลุ่มผู้มีอิทธิพล ๔ กลุ่ม

๒) กลุ่มเป้าหมายระดับล่าง คือ กลุ่มของประชาชนทั่วไป ๓ กลุ่ม

๒. มุ่งแก้ไขปัญหาและพัฒนากลุ่มเป้าหมายระดับล่างก่อน เพราะเป็นกลุ่มที่กำลัง เตือดร้อนด้วยปัญหาต่างๆ ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำซึ่งลูกหลานใหญ่โตและขยายวงมาสู่ปัญหา ศีลธรรม คือ การลักขโมยและปล้นบ้านปล้นเมือง จึงต้องแก้ไขด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่ไปกับ พัฒนาจิตใจคือศีลธรรม ดังนี้

๑) พัฒนาเศรษฐกิจด้วยการส่งเสริมคนระดับล่างที่ขยันทำมาหากิน ๓ กลุ่ม เพื่อเป็นต้นแบบแก่คนอื่นในสังคม โดยการสนับสนุนสิ่งที่เขาขาด อย่างเหมาะสมต่อกลุ่มคน และให้ใน โอกาสอันสมควร

๒) พัฒนาจิตใจหรือศีลธรรมของประชาชนโดยใช้กุศลกกรรม ๑๐ อันเป็น มาตรฐานของคนดีในยุคนั้น

การพัฒนาประเทศนั้น จะต้องพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับจิตใจเสมอ การพัฒนานั้นจึงจะ ส่งผลยั่งยืน ชาติสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้เปรียบเสมือนไม้ ๒ ท่อนที่วางพิงกันไว้ หากเอาอันใดอันหนึ่งออกอีก อันหนึ่งก็ต้องล้มไปด้วย กล่าวคือ หากมุ่งเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจไม่นำพาเรื่องจิตใจคือศีลธรรม คนก็จะ ขาดคุณภาพเพราะอำนาจกิเลสที่ไม่มีศีลธรรมควบคุม ส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย เช่น การคอร์รัปชัน เป็นต้น อันจะเป็นเหตุให้เศรษฐกิจย่ำแย่ไปด้วย แต่หากพัฒนาเพียงศีลธรรมไม่ส่งเสริมเรื่อง เศรษฐกิจ คนก็จะอดอยากและความอดอยากนี้ ก็จะกดดันให้คนทำผิดศีลด้วยการลักขโมย เป็นต้น ศีลธรรมก็ไม่อาจจะตั้งอยู่ได้เช่นกัน

๓. การแก้ปัญหาและปกครองประเทศนั้นเป็นงานใหญ่ พระราชาไม่อาจจะทำ เพียงลำพังได้ จำเป็นจะต้องสร้างและพัฒนาทีมบริหารขึ้นมาจากกลุ่มคนระดับบน ๔ กลุ่ม ซึ่งเป็นผู้มี อิทธิพลในสังคม

๑) การสร้างทีมนี้ใช้การให้เกียรติ ซึ่งเป็นสิ่งที่คน ๔ กลุ่มนี้ขาดและ ต้องการ วิธีการให้เกียรติของพระราชาคือ การเชิญคนทั้ง ๔ กลุ่มนี้มา แล้วขอความเห็นชอบและขอ ความร่วมมือในกิจการต่างๆ ที่จะต้องจัดทำ

๒) การพัฒนาทีมบริหารนั้น ทำได้ด้วยการที่พระราชาต้องเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้เขาปฏิบัติตาม เช่น การที่พระราชาบริจาคตานแก่พสกนิกรนั้น ก็เป็นแบบอย่างให้แก่คนทั้ง ๔ กลุ่มนี้ ซึ่งเป็นผู้ที่มีทรัพย์มากทำตามด้วย ด้วยวิธีการนี้ จะทำให้ใจของผู้นำประเทศและทีมบริหาร

กว้างขวางครอบคลุมทั้งประเทศ เท่ากับเป็นการป้องกันการหาทรัพย์สินโดยมิชอบไปในตัว ซึ่งจะส่งผลให้พสกนิกรเป็นสุขกันทั่วหล้า

สรุปเปรียบเทียบรัฐศาสตร์ทางโลกกับทางธรรม

หลักธรรมาธิปไตยกับการปกครองในยุคปัจจุบัน โดยจะหยิบยกมาเพียงบางประเด็นเท่านั้น คือ ในเรื่องการปกครองโดยคณะบุคคลของแคว้นวัชชี กับการปกครองระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน เพราะระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นระบอบที่ใช้กันมากที่สุดในยุคนี้ ส่วนประเด็นอื่นๆ ได้เปรียบเทียบแทรกไว้ในเนื้อหาข้างแล้ว

การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นมีลักษณะบางประการคล้ายกับการปกครองแบบคณะบุคคลของแคว้นวัชชี กล่าวคือ เป็นระบอบที่ไม่ได้ปกครองโดยคนๆ เดียวแบบระบอบกษัตริย์แต่ปกครองโดยคณะบุคคลที่มีสิทธิ์ตัดสินใจร่วมกัน แต่ทั้งนี้ก็มีความต่างกันตรงที่ระบอบประชาธิปไตยนั้นเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนสมัครเข้าไปเป็นคณะผู้ปกครองประเทศได้โดยผ่านการเลือกตั้ง แต่การปกครองของแคว้นวัชชีนั้นสงวนสิทธิ์ไว้เฉพาะคณะเจ้าเท่านั้น ส่วนกระบวนการปกครองมีความคล้ายคลึงกันคือ ระบอบประชาธิปไตยยกเอารัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของการปกครอง ส่วนแคว้นวัชชียกเอา "ธรรม" ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ เช่น อปทานิยธรรม เป็นต้น ให้เป็นหลักปฏิบัติสูงสุดของคณะผู้ปกครอง

ในการจัดสรรอำนาจนั้นก็มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ระบอบประชาธิปไตยแบ่งอำนาจออกเป็น ๓ ฝ่ายคือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ ส่วนแคว้นวัชชีนั้นก็มีการจัดสรรอำนาจออกเป็นฝ่ายๆ อย่างชัดเจนไม่ก้าวก่ากัน เท่าที่ปรากฏอยู่ในอรรถกถา พระไตรปิฎกพบว่า มีการแบ่งอำนาจบริหาร และ อำนาจตุลาการชัดเจนมาก คือ คณะเจ้าวัชชีเป็นฝ่ายบริหารโดยมีคัดเลือกตัวแทนคณะเจ้าหนึ่งท่านให้เป็นพระราชา อำนาจตุลาการนั้นเป็นหน้าที่ของ "มหาอำมาตย์" เป็นต้น ส่วนอำนาจนิติบัญญัตินั้นไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนว่า มีการแบ่งอำนาจนี้ออกไปต่างหากหรือไม่ แต่จากพระดำรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายว่า "ไม่บัญญัติข้อที่ไม่เคยบัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนข้อที่บัญญัติไว้แล้ว สมทานวัชชีธรรมแบบโบราณ ตามที่บัญญัติไว้แล้ว ประพฤติกันอยู่"

พระดำรัสนี้สามารถตีความได้ ๒ ประเด็นคือ ประเด็นแรก คือ อำนาจนิติบัญญัติรวมอยู่กับอำนาจบริหารของเจ้าวัชชีคณะเดียวกัน ประเด็นที่สอง เจ้าวัชชีแบ่งออกเป็น ๒ คณะคือ คณะที่ทำหน้าที่บริหาร และ คณะที่ทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย จากข้อมูลที่มีอยู่นี้ยังไม่อาจจะสรุปได้ว่าเป็นประเด็นไหนกันแน่ แต่ทั้งนี้อำนาจนิติบัญญัติตามอปทานิยธรรมนั้นเป็นอำนาจที่ค่อนข้างนิ่งคือบัญญัติตามประเพณีอันดีงามแต่โบราณของชาววัชชีเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ความเคลื่อนไหวที่สำคัญทางการปกครองจึงอยู่ที่ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการซึ่งมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนเป็นหลัก

ในส่วนของอำนาจตุลาการของแคว้นวัชชีนั้นยังมีประเด็นที่น่าสนใจคือ มีการแบ่งอำนาจออกเป็นชั้นๆ คล้ายๆ กับอำนาจตุลาการปัจจุบันที่มีแบ่งเป็น ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา นอกจากนี้ยังมีศาลย่อยอื่นๆ อีกหลายศาล ในอำนาจตุลาการของแคว้นวัชชีนั้นมีการแบ่งออกเป็น ๗ ชั้น คือ มหาอำมาตย์ฝ่ายสอบสวน, มหาอำมาตย์ฝ่ายผู้พิพากษา, มหาอำมาตย์ฝ่ายที่ชื่อว่าลูกขุน, มหาอำมาตย์ ๘ ตระกูล, เสนาบดี, อุปราช และ พระราชา บางคดีก็สิ้นสุดที่มหาอำมาตย์ฝ่ายสอบสวน กล่าวคือ หากฝ่ายนี้สอบสวนจำเลยแล้วพบว่า "บริสุทธิ์" ก็จะปล่อยตัวไป แต่ถ้าสอบสวนแล้วมีข้อมูลที่บ่งบอกว่า "จำเลยผิดจริง" ก็จะส่งจำเลยไปในฝ่ายที่สูงขึ้นตามลำดับจนถึงพระราชา หากพระราชาสอบสวนแล้วพบว่าจำเลยผิดจริง ก็จะโปรดให้เจ้าหน้าที่อ่านคัมภีร์กฎหมายประเพณี ในคัมภีร์กฎหมายประเพณีนั้นเขียนไว้ว่า ผู้ใดทำความผิดชื่อนี้ผู้นั้นจะต้องมีโทษชื่อนี้ พระราชาก็ทรงนำการกระทำของผู้นั้นมาเทียบกับตัวบทกฎหมายนั้นแล้ว ทรงลงโทษตามสมควรแก่ความผิดนั้น

ประเด็นนี้มีข้อสังเกตว่า พระราชาซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดฝ่ายบริหารนั้น ก็ต้องทำหน้าที่ฝ่ายตุลาการด้วยในกรณีที่ "คดีความ" บางคดีไม่ว่าจะระงับได้ในกระบวนการยุติธรรม ชั้นต้น ซึ่งประเด็นนี้ ก็แตกต่างจากระบบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ที่ผู้นำฝ่ายบริหารได้แก่ นายกรัฐมนตรี เป็นต้น จะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับคดีความเลย จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่า มีทั้งส่วนที่เหมือนกัน คล้ายกัน และแตกต่างกันอยู่หลายประการ โดยข้อแตกต่างที่สำคัญที่สุดคือ แคว้นวิชชียึดหลักธรรม ได้แก่ อปริหานิยธรรม เป็นต้น เป็นหัวใจสำคัญในการปกครองประเทศ แต่ระบบประชาธิปไตยนั้น ยึดรัฐธรรมนูญที่คนซึ่งยังมีกิเลสอยู่ช่วยกันร่างขึ้น เป็นกฎหมายสูงสุดเป็นหัวใจสำคัญที่สุดในการปกครองประเทศ

จุดอ่อนของประชาธิปไตยและแนวทางแก้ไข

หากผู้ปกครองเป็นคนดี มีความสามารถ ระบบการปกครองแบบเผด็จการไม่ว่าจะเป็นโดยบุคคล เช่น ระบบราชาธิปไตย หรือ โดยหมู่คณะ เช่น ระบบสังคมนิยม จะสามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของสังคมได้เร็วที่สุด แต่มีความเสี่ยงสูง เพราะคนเราเมื่อยังไม่หมดกิเลส การมีอำนาจสิทธิ์ขาดโดยไม่มีการถ่วงดุล ทำให้มีแนวโน้มการใช้อำนาจในทางมิชอบสูงไปด้วย และหากเป็นอย่างนั้น จะสร้างความเสียหายแก่สังคมได้อย่างมหาศาล

ในสภาพสังคมโลกปัจจุบัน ระบบประชาธิปไตยซึ่งเป็นการปกครองที่ใช้อำนาจอธิปไตยมาจากประชาชน จึงเป็นระบอบการปกครองที่มีความบกพร่องน้อยที่สุด แต่ก็มีจุดอ่อนคือ หากคนหมู่มากถูกชักนำด้วยอำนาจอิทธิพลของสื่อ การประชาสัมพันธ์สร้างภาพลักษณ์ที่เก๋เกี้ยว อำนาจเงิน หรือด้วยอิทธิพลอันใด ทำให้เลือกคนไม่ดี คนขาดความสามารถในการบริหารเข้ามาปกครองประเทศแล้ว ก็อาจสร้างความเสียหายได้มาก ไม่ว่าจะเป็นการคอร์รัปชัน การใช้อำนาจรัฐไปในทางมิชอบ หรือการบริหารนำพาประเทศไปในทางที่ผิด การทำให้เกิดความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

แนวทางแก้ไข คือ จะต้องให้ความรู้กับประชาชนให้รู้เท่าทันสื่อ รู้เท่าทันนักการเมือง ให้คิดตัดสินใจอย่างมีเหตุผล อิงข้อมูลที่เป็นจริงมากกว่าใช้อารมณ์ และสร้างเป็นกระแสนิยมของคนทั้งชาติให้ทุกคนยึดธรรมเป็นใหญ่คือ นำหลักธรรมความถูกต้องดีงาม ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้มาเป็นค่านิยมร่วมของสังคม เป็นเครื่องนำทางสังคมไปสู่ทิศทางที่พึงประสงค์ ซึ่งจะทำให้นักการเมืองต้องประพฤติตนอยู่ในกรอบของหลักธรรมนั้นด้วย เพราะมิฉะนั้นประชาชนจะไม่ยอมรับ โดยสรุปคือนำหลักธรรมมาธิปไตยมาประยุกต์ใช้กับหลักประชาธิปไตยนั่นเอง

สรุปจริยธรรมนักการเมืองตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์

ในหลักพุทธธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้เกี่ยวข้องกับการเมือง ซึ่งหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองนั้น เพราะการเมืองเป็นเรื่องที่นับเนื่องอยู่ในธรรมะ และธรรมะเองก็ไม่ทอดทิ้งฝ่ายการเมือง แต่ในสังคมไทยของเราทุกวันนี้ได้มีความเข้าใจกันอย่างผิด ๆ ว่าการเมืองเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกัน ธรรมะ บางคนถึงกับกล่าวว่าธรรมะอยู่ส่วนธรรมะ การเมืองอยู่ส่วนการเมือง เมื่อนักการเมืองแยกธรรมะออกจากกิจกรรมทางการเมืองก็เลยส่งผลให้เกิดวิกฤติทางการเมืองในสังคมไทย

ท่านพุทธทาสภิกขุ พระมหาเถระผู้เป็นนักปราชญ์ ได้พยายามแก้ไขความเข้าใจผิดเช่นนี้ ด้วยการเพียรชี้ให้เห็นว่าการเมืองต้องมีธรรมะ และธรรมะต้องถูกนำไปบูรณาการในการเมือง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) พระมหาเถระนักปราชญ์ พยายามชี้ให้เห็นว่าธรรมะคือสาระสำคัญของกิจกรรมทางการเมือง จริยธรรม ตามความหมายในพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินชีวิตหรือกระบวนการแห่งชีวิตที่ดำเนินไปทั้งหมด คือ ความเป็นอยู่ การแสดงออก ความรู้สึกนึกคิด และคุณสมบัติต่าง ๆ ทั้งจิตใจ ทั้งปัญญา ทั้งพฤติกรรม

พฤติกรรมของนักการเมืองต้องมีจริยธรรมในระดับของคนชั้นนำอย่างนักการเมืองต้องมีศีล ๕ การไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายร่างกาย ไม่ทำลายชีวิตผู้อื่น การไม่ละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่น การไม่

ประพตติผิดทางเพศ การไม่พูดเท็จโกหกหลอกลวง การไม่ดื่มสุรายาเมา สิ่งเสพติด และการงดเว้นอบายมุข ซึ่งเป็นจริยธรรมพื้นฐานซึ่งทุกคนควรมีอยู่แล้ว จริยธรรมนักการเมืองจะต้องพูดถึงจุดหมายของงานการเมือง เช่น การบริหาร การปกครองหรือการดำเนินการกิจการงานสาธารณะต่างๆ ที่เกี่ยวกับประเทศชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องรู้ คือ เป็นเรื่องทางด้านปัญญา

ดังนั้นจุดหมายของงานทางการเมือง หมายถึง การที่จะบริหารกิจการหรือปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุขให้ประชาชนอยู่ดีกินดี สร้างสภาพเอื้อที่จะช่วยให้ชีวิตและสังคมพัฒนาไปสู่จุดหมายค่านึงอยู่เสมอว่า งานการที่เราทำหรือการที่จะบริหารกิจการบ้านเมืองนั้นก็เพื่อให้ชีวิตและสังคมได้สภาพที่เกื้อหนุนต่อการที่จะก้าวไปสู่จุดหมาย เช่น ให้คนมีโอกาสพัฒนาชีวิตในทางจิตใจและทางปัญญา สังคมสามารถพัฒนาศิลปวัฒนธรรม มีการสร้างสรรค์ต่าง ๆ เจริญในอารยธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป มิใช่เป็นจุดหมายปลายปิดที่เพียงว่าให้ชีวิตและสังคมอยู่กันสบายแล้ว

สรุปโดยภาพรวม แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่าการศึกษารัฐศาสตร์แนวพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ใช้ในด้านการเมืองการปกครองทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ ตลอดจนการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางเศรษฐกิจและทางสังคม เช่น หลักธรรมที่ค้นพบ หลักทศพิธราชธรรม หลักสาราณียธรรม ๖ กุศลกรรมบถ ๑๐ จักรวรรดิวัตร อปริหานิยธรรม สัมปยุตธรรม ๗ พรหมวิหาร ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สังคหวัตถุ ๔ อริยสัจ ๔ อคติ ๔ และหลักวินัยคือ สีล ๕ ดังนั้นระบบรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ถือได้ว่ามีรากฐานทางการเมืองการปกครองโดยเฉพาะหลักพุทธธรรมที่ถือเป็นเครื่องมือหรือยุทธศาสตร์การบริหารที่พระพุทธองค์ได้ค้นพบ รัฐศาสตร์เชิงพุทธ จึงเป็นระบบกระบวนการคิดทางการเมืองการปกครองโดยถือเอาระบอบธรรมาประชาธิปไตยเป็นใหญ่

๔.๒ สรุปความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์

๔.๒.๑ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้สัมภาษณ์ ร้อยละ ๖๖.๗ เป็นเพศฆราวาส รองลงมาร้อยละ ๓๓.๓ เป็นเพศบรรพชิต ด้านอายุ ร้อยละ ๕๐ เป็นผู้มีอายุระหว่าง ๔๑-๖๐ ปี ร้อยละ ๕๐.๐ อายุ ๖๑ ปีขึ้นไป และด้านระดับการศึกษา ร้อยละ ๕๐ เป็นปริญญาโท และ ร้อยละ ๕๐ เป็นปริญญาเอก ด้านระดับการศึกษาบาลี ร้อยละ ๔๑.๗ เปรียญธรรม ประโยค ๔-๖ รองลงมาเท่ากันหมดร้อยละ ๓๓.๓ ได้แก่เปรียญธรรม ประโยค ๗-๙ รองลงมาร้อยละ ๑๖.๗ ไม่มีเปรียญธรรม และรองลงมาร้อยละ ๘.๓ เปรียญ ประโยค ๑-๒ ถึง ๓ และ ด้านตำแหน่งทางการบริหาร ร้อยละ ๔๑.๗ คณาจารย์ รองลงมาร้อยละ ๒๕.๕ นักการเมือง รองลงมาร้อยละ ๑๖.๗ รองอธิการบดี และรองลงมาอีกจากนั้น ร้อยละ ๘.๓ ได้แก่ อธิการบดีและนักวิชาการอิสระ ตารางที่ ๔.๑ จำนวน และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามข้อมูลทั่วไป

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
๑. เพศ		
เพศบรรพชิต	๔	๓๓.๓
เพศฆราวาส	๘	๖๖.๗
๒. อายุ		
อายุระหว่าง ๔๑-๖๐ ปี	๖	๕๐.๐
อายุ ๖๑ ปีขึ้นไป	๖	๕๐.๐
๓. ระดับการศึกษา		
ปริญญาโท	๖	๕๐.๐
ปริญญาเอก	๖	๕๐.๐
๔. ระดับการศึกษาบาลี		
เปรียญธรรม ประโยค ๑-๒ ถึง ๓	๑	๘.๓
เปรียญธรรม ประโยค ๔-๖	๕	๔๑.๗
เปรียญธรรม ประโยค ๗-๙	๔	๓๓.๓
ไม่มี	๒	๑๖.๗
๕. ตำแหน่งสถานภาพปัจจุบัน		
อธิการบดี	๑	๘.๓
รองอธิการบดี	๒	๑๖.๗
คณาจารย์	๕	๔๑.๗
นักการเมือง	๓	๒๕.๕
นักวิชาการอิสระ	๑	๘.๓
รวม	๑๒	๑๐๐

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

๔.๒.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มตัวอย่างที่ปฏิบัติงานหรือทำงานด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนาและผู้มีใ้โอกาสได้ทำงานด้านการเมืองการปกครอง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ตามตารางที่ ๔.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับปรัชญาศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์

แนวคิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
แนวคิดที่ ^๔	การบริหารอิงธรรมาธิปไตย จะช่วยในการแก้ปัญหาาระบบการเมืองการปกครองของไทยได้คือไม่เป็นอิตาลีปไตยที่เจ้านายเป็นใหญ่ไม่เป็นโลกาธิปไตยที่ลูกน้องเป็นใหญ่แต่เป็นธรรมาธิปไตยที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์แบบ Win - Win	การประยุกต์หลักศีล ๕ และใช้หลักธรรมาธิปไตยปราศจากอคติ ๔ ประการ บุคคลเห ปคค หารหึ ยกย่องคนที่ควรยกย่อง นคคคเห นคคค หารหึ ช่มคนที่ควรช่ม - กระบวนการแต่งตั้งข้าราชการประจำ ต้องตัดตอนจากอำนาจทางการเมือง นั่นคือให้ข้าราชการมีคณะกรรมการดูแลกันเองเหมือนคณะกรรมการตุลาการดูแลผู้พิพากษา ระบบของประเทศสหรัฐอเมริกา น่าจะเป็นแบบอย่างได้	หลักการพัฒนาทางเศรษฐกิจแนวพุทธ ที่ควรนำไปปฏิบัติคือหลักผละ ๔ สำหรับราชการการเมือง คือ ๑) ปัญญาผละ เลือกคนเก่งบมาทำราชการ อย่าเอาแต่ระบบญาติ ระบบเส้น ๒) วิริยผละ เลือกคนที่ขยันทำงาน อย่าเอาคนขี้เกียจมาทำงาน ๓) อนวัชชผละ สร้างระบบราชการให้สุจริต สะอาดทุกระดับ ให้รางวัลคนทำดีลงโทษคนชั่วให้เด็ดขาด	-ใช้หลักฆราวาสธรรมพระบรมราชาโหวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสอนให้สมათานคุณธรรม ๔ ประการ (สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ) -ให้สอดแทรกคุณธรรมนำชีวิต แก่ข้าราชการและประชาชนทุกหมู่เหล่าจนซึมซับในจิตวิญญาณของทุกคน	-หลักธรรมมาธิปไตย -หลักผละ ๕

^๔ พระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖.

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนวคิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
			๔) สังคหพละ มีมิตรภาพต่อกัน ทำงาน เป็นทีม มี ระบบ สวัสดิการที่ดี ทั่วถึง		-หลักฆราวาส ธรรม ๔
แนวคิดที่ ^๙	หลักการปกครอง ของนักรัฐศาสตร์ เชิงพุทธ จำเป็นต้องสร้าง จิตสำนึก คือ หิริโอตตปปะแก่ ข้าราชการที่มี อำนาจให้คุณให้ โทษให้ได้ก่อน -ใช้หลัก นิคคณเห นิคคหารหุ อย่าง เข้มงวด คือลงโทษ ผู้ไม่ยุติธรรมอย่าง ตรงไปตรงมา -สร้างระบบใหม่ ด้วยการใช้ หลักธรรมนำความรู้ ความสามารถ	ใช้หลักอริยสัจ ๔ ต้องรู้ปัญหา ว่า ระบบ นิติศาสตร์มา จากอะไร และ หาหนทาง แก้ปัญหา ผู้บริหารต้องมี จิตสำนึกในการ บริหารเชิงพุทธ ซึ่งต้อง ปราศจากอคติ ไม่ต้องคำนึงถึง ความเป็นเพื่อน เป็นญาติพี่น้อง การรับบุคคล เข้ารับราชการ ต้องสอบด้วย ความรู้ ความสามารถ บริสุทธิ์ยุติธรรม	หลักการ พัฒนาทาง เศรษฐกิจแนว พุทธ จำเป็นต้องมี การพัฒนาฝึ กอบรม ทดสอบ ข้าราชการ ประจำและ ข้าราชการ นักการเมือง ทุกระดับชั้น เมื่อบรรจุใหม่ หรือย้ายไปรับ หน้าที่ใหม่ เพราะจะ สามารถ เพิ่มพูน ทัศนคติ ทักษะ ตลอด ถึงทำความเข้าใจ ในงาน ได้ระดับหนึ่ง	นักการเมือง หรือผู้มีอำนาจ หน้าที่ในการ บริหารงาน ของแผ่นดิน - รณรงค์ทุกภาค ส่วนให้ ประพฤติธรรม ให้สุจริต ขยัน ซื่อสัตย์ อดทน เป็นแบบอย่าง ที่ดีแก่เยาวชน ในสังคม -ผู้ใหญ่ต้อง ประพฤติเข้ม เพื่อเป็นแบบที่ ดีแก่เยาวชน -สอนให้ทุก ระดับของ ครอบครัว	-หลักอริยสัจ ๔ -หลักอคติ ๔

^๙ พระธรรมกิตติวงศ์ สัมภาษณ์วันที่ ๑๐ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖.

ตารางที่ ๔.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนวคิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
			ทั้งเป็นการ กวดขันและ กระตุ้นให้ทำงาน เป็นไปในตัว อัน จะเอื้อต่อการ พัฒนาเศรษฐกิจ ของประเทศ	สังคม ประเทศชาติ ยึดหลัก คุณธรรมนำ ชีวิต อาย่ยอม ให้มะเร็งร้าย ทำลายสังคม อีกต่อไป	
แนวคิด ที่ ^{๑๐}	คำสอนใน พระพุทธศาสนา สอนให้รู้จักพัฒนา ตนเองให้ก้าวหน้า และประสบ ผลสำเร็จในการ ทำงาน ๑. หลักสร้าง ปัญญา ๒. หลักสร้าง ความสำเร็จในการ ทำงาน ๓. หลักสร้างตน เป็นคนดี ๔. การอยู่ร่วมกัน อย่างสันติสุขทั้ง ๔ หลัก ในการฝึกคน ในองค์กร ให้ปฏิบัติ ตาม โดยเฉพาะ อย่างยิ่ง นักการเมืองการ ปกครอง	หลักการบริหาร เชิงนิติศาสตร์ ของนักการเมือง จำเป็นต้องมีหลัก ศีล ๕ และมีหลัก อคติ ๔ ซึ่งจาก ปรากฏการณ์ ทำงานในอดีต -การแก้ปัญหา สังคมไทยในสมัย เป็นเลขานุการ อีกประการหนึ่ง เด็กไม่สนใจ ทางด้านศาสนา ก็ใช้หลักอริยสัจ ๔ ค้นหาเหตุ ทำไมเด็กไม่ สนใจด้านศาสนา ไม่สนใจด้าน ศีลธรรม -เด็กไม่ เข้าเรียนวิชา ศีลธรรมเพราะ นึกว่า พระจะไป สอนศีลธรรม ทำ ให้วังงนอน	การพัฒนาหลัก เศรษฐศาสตร์ เชิงพุทธ คือ หลัก ก มัชฌิมาปฏิปท าต้องดำเนิน ชีวิตด้วยทาง สายกลาง เพื่อให้การ ทำงานของ องค์กร ใน ระบบราชการ ได้เกิดประสบ ความสำเร็จ ดังนั้นต้องมี หลักธรรมอิทธิ บาท ๔ - ฉันทะ พอใจ ในงานที่ทำ ทำ ให้ประสบ ความสำเร็จ -วิริยะ ขยัน ไม่ย่อท้อ อุปสรรค	การแก้ปัญหา จากระบบ ราชการของ นักการเมือง เกิดขึ้นในส่วน ราชการไทย ผ่านกรอง แนวคิดแบบ อริยสัจ ๔ ว่า ปัญหาที่เกิด จากระบบ บริหารเชิง สังคม ไม่ได้ เกิดขึ้นลอย ๆ โดยไม่มีสาเหตุ ทุก ๆ คือ ปัญหาวิกฤต สังคมไทยใน ปัจจุบัน เช่น ระบบการเล่น	หลัก อิทธิ บาท ๔ หลักอริยสัจ ๔ หลักธรรม มาภิบาล หลักสี่ปฐริส ธรรม ๗ หลักกาลาม สูตร

^{๑๐} ศาสตราจารย์ พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ สัมภาษณ์วันที่ ๘ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖.

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนว คิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
		<p>-ตอนหลังรู้ว่า พระอาจารย์ จ่านง ทอง ประเสริฐไปสอน มีวิธีการสอน มี การเตรียมการที่ ดีเด็กก็สนใจ ตั้งใจเรียน</p> <p>-มีเด็กคนหนึ่งนับ ถือศาสนาคริสต์ พอได้มาศึกษา วิชาศีลธรรมกับ อาจารย์ มีความ สนใจตั้งใจเรียน และนำไป ประพฤติปฏิบัติ</p> <p>-ภายหลังมาบอก ว่า อาจารย์หนู อยากเปลี่ยน ศาสนาคริสต์มา เป็นพุทธศาสนา</p> <p>-อาจารย์บอกว่า ไม่ต้องเปลี่ยน ถือปฏิบัติตาม พุทธพจน์ว่า “ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี” - ธรรมะย่อม รักษาผู้ประพฤติ ธรรม</p> <p>-มิใช่ผู้รู้ธรรม รู้ อย่างเดียวไม่ ถูกต้อง ต้อง ปฏิบัติด้วย</p>	<p>-จิตตะ เอาใจใส่ ในการที่ทำ -วิมังสา ใช้ ปัญญา ไตร่ตรอง เพื่อ ให้งาน ก้าวหน้า</p>	<p>พรรคเล่นพวก สมุทัย คือ สาเหตุของ ปัญหาที่ เกิดขึ้นใน ปัจจุบัน ระบบ บริหารเข้มข้น ต้องการ ผลประโยชน์ จิตสำนึกของ คนในชาติ วิปริต บาง เมืองเต็มไป ด้วยคอร์รัปชั่น นิโรธ คือ เป้าหมายของ สังคมไทยใน อนาคต ได้แก่ การเมืองมี หลักธรรมมาภิ บาล คนทั้ง ชาติ เกลียด คอร์รัปชั่น และ คนไทยมีสันติ สุข ประการ สุดท้าย มรรค คือหนทางใน การแก้ปัญหา จากระบบ บริหารของ นักการเมืองที่</p>	

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนวคิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
		-ใช้หลักสัพบุริสธรรม ๗ นำไปประพฤติปฏิบัติ เป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบุคคล และรู้จักชุมชนที่จะเข้าร่วมสมาคมด้วย -ถ้าปฏิบัติได้ถือว่าเป็นคนดี -ธรรมมีอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าตรัสรู้ แล้วนำมาสอน -ถือปฏิบัติตามหลักกาลามสูตร		เกิดขึ้นในส่วนราชการไทย ควรปฏิบัติ ค่านิยมและจิตสำนึกของคนไทย ปฏิรูปโครงสร้างของสังคมไทย ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ปฏิรูปการศึกษา ตลอดจนการสร้างค่านิยมที่รู้จักพอ	
แนวคิดที่ ^{๑๑}	-หลักการปกครองที่ดีต้องมีความบริสุทธิ์ยุติธรรม -ให้อยู่ด้วยความยุติธรรม -หลักของความปองดอง คือหลักสาราณียธรรม มีความจำเป็นต่อการสร้างความปองดองให้สังคมไทยมีสันติสุขในปัจจุบัน -รัฐบาลต้องเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา	-หลักความยุติธรรมและหลักเมตตาธรรม มีหลักสาราณียธรรม ๖ คือ ๑.เมตตากรรม การกระทำโดยทางกายที่ประกอบด้วยความเมตตาต่อผู้อื่นได้แก่การไม่ประทุษร้าย เบียดเบียนผู้อื่น	-หลักความพอเพียงต้องพอตัวไม่จำเป็นต้องมีเงินก็ได้ หลักมัชฌิมาปฏิปทา ควรมีการดำเนินทางด้วยทางสายกลาง ความพอดีแต่ตัวต่อครอบครัว	- ต้องมีการฝึกอบรมเยาวชน ต้องเอาใจใส่หลักคุณธรรมศีลธรรม ต้องไปปรับยุทธศาสตร์การศึกษา -พระสงฆ์ต้องเข้ามามีบทบาทต่อการช่วยเหลือให้สังคมได้เข้าใจ หลักธรรมทาง	-หลักทศพิธราชธรรม -หลักสาราณียธรรม ๖

^{๑๑} พระเมธีธรรมาจารย์ (ประสาร จนทสาร์โร), น.ธ.เอก, พธ.บ., วท.ม. รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์ฯ, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, สัมภาษณ์ วันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๕.

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนว คิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
		<p>๒. เมตตา วจีกรรม การ กระทำโดยทาง วาจาที่ประกอบ ไปด้วยความ เมตตาต่อผู้อื่น</p> <p>๓. เมตตา มโนกรรม การ กระทำทางใจ หรือความคิดที่ ประกอบด้วย ความเมตตาอัน ได้แก่ การคิดที่ จะช่วยให้ผู้อื่น พ้นทุกข์</p> <p>๔. สาธารณ โภคี การรู้จัก แบ่งปันทรัพย์สิน ที่ตนหามาได้ ด้วยความชอบ ธรรมให้แก่ผู้ ต้องการใน โอกาสอันสมควร</p> <p>๕. สีสสามัญญา ตา การรักษาศีล ให้สม่ำเสมอ หรือเท่าเทียมกับ คนอื่น ๆ การ รักษาศีลให้เสมอ กับคนอื่น</p> <p>๖. ทิฐีสามัญญาตา</p>		<p>พระพุทธศาสน นามากขึ้น -หลักทางพุทธ ศาสนากับ อำนาจรัฐต้อง เดินทางไป ด้วยกันได้ -การเข้าสู่ ประชาคม อาเซียนทั้ง พุทธศาสนา และศาสนาอื่น ต้องเดินไป พร้อมกันได้ใน แง่การ ปกครอง เศรษฐกิจและ ในทางสังคม</p>	

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนวคิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
แนวคิดที่ ^{๑๒}	-วิชาเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ ศาสตร์ในการบริหาร การปกครองหลักที่ถูกต้องคือการมีส่วนร่วมกันในส่วนร่วมกันในส่วนร่วมกันอย่างสันติ - หลักที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วม ด้านพุทธศาสนาคือหลักการใช้ศีล - ผู้ที่จะเข้ามาบริหารประเทศ จำเป็นอย่างยิ่งต้องเป็นผู้มีศีลธรรม จรรยาที่เหมาะสม โดยนักการเมืองถูกกลั่นกรองมีการตรวจสอบมากที่สุด คือนักการเมืองไทย ดังนั้นนักการเมืองก็พร้อมให้มีการตรวจสอบ แต่อย่าตรวจสอบด้วยมีอคติธรรม ๔ เพราะจะทำให้สังคมมีการสร้าง	การมีความเห็นร่วมกับคนอื่น ในทางที่ถูกต้อง ไม่ขัดแย้งกับเพื่อนด้วย มิฉฉาทธิของตน รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น -หลักนิติศาสตร์ เป็นส่วนที่จะให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติต้องมีการบังคับใช้ให้ปฏิบัติร่วมกัน -ส่วนในด้านหลักพุทธศาสตร์ ไม่ต้องมีการบังคับ -หลักรัฐศาสตร์ ต้องมีการปฏิบัติให้ควบคู่ไปพร้อมกับหลักนิติศาสตร์ เพราะการบริหารราชการแผ่นดินนั้น จำเป็นต้องอาศัยกฎเกณฑ์ของกระบวนการ	-ทุกประเทศจะต้องมีหลักสังคหวัตถุธรรมจึงจะสามารถอยู่ร่วมกันได้ -และหลักของศีล ๕ ก็ยังถือว่าเป็นส่วนที่จำเป็นที่เอื้อให้ทำประโยชน์เพื่อการอยู่ร่วมกันทั้งระบบสังคมและเศรษฐกิจ -ในส่วนของเศรษฐกิจ อาเซียนถือเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจและสังคมเพราะอาเซียนมีความหลากหลายวัฒนธรรม	-การแข่งขันกันอย่างเสรี และเป็นธรรม ไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน -พุทธศาสนา ต้องเป็นหลักสำคัญไม่มีการแตกแยก ไม่เอารัดเอาเปรียบ เพื่อต่อสู้กับความรุนแรงกับโลกตะวันตกสมัยปัจจุบัน - พุทธศาสนา ต้องเข้าไปจัดการความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในสังคมหรือประชาคมอาเซียน เพราะหลักพุทธศาสนาถือกระบวนการแก้ปัญหาแบบสันติวิธี พยายามให้สังคมเกิดการตระหนักรู้ บทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบใน	หลักศีล ๕ หลักอคติ ๔ หลักทศพิธราช ธรรมและหลักสาราณียธรรม ๖

^{๑๒} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปฐมพงษ์ ทินบรรเจ็ดฤทธิ์ ป.ศ.๗,พ.ช.บ.,M.A. (Political Science), อดีตที่ปรึกษารัฐมนตรีและคณะอนุกรรมการ,อดีตหัวหน้าภาควิชาภาษาไทย, อาจารย์ประจำ สัมภาษณ์ วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๕.

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนวคิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
		ประชาธิปไตย เป็นหลัก		<p>ฐานะของความ เป็นมนุษย์เท่า เทียมกัน</p> <p>-หลักการอยู่ ร่วมกันทั้งสามมี และภริยาต้อง ใช้หลักศีลเป็น เบื้องต้นและ หลักสาราณีย ธรรม ๖</p> <p>-การอยู่ ร่วมกันอย่าง ปรองดองเป็น หลัก</p> <p>ทศพิธราชธรรม สังคมต้องมี ความเห็นต่าง แต่ต้องอยู่ ร่วมกันได้</p> <p>-การเข้าสู่ อาเซียนมี หลักการนับ ถือศาสนาต่าง กันควรใช้ กฎเกณฑ์แสวง หาจุดร่วม สงวนจุดต่าง ร่วมกัน</p> <p>พยายามคบ กันด้วยความ เสมอภาค ไม่ ตั้งตนเองเป็น ใหญ่ เพราะ ทุกศาสนาเป็น ส่วนแสวงหา สันติภาพของ</p>	

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนวคิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
				โลก -การพัฒนา คุณภาพชีวิต ของมนุษย์ยุค ปัจจุบัน จำเป็นต้องมี การตระหนักรู้ ในการอยู่ ร่วมกันอย่าง สันติและเอื้อ อาทรต่อกัน	
แนวคิด ที่ ^{๑๓}	หลักการปกครอง ในพุทธศาสนาที่ เป็นแบบอย่างที่ดี ตัวอย่างสูตร อัญญาสูตรเกี่ยวกับ การบริหารได้แก่ บริหารตน บริหารคน บริหารงาน -หลัก ๓ อย่าง คือ จักขุมา วิสัยทัศน์ นักบริหารต้องมี วิสัยทัศน์วิทูโร คือ นิสสัยสัมปันโนคือ การมีสัมพันธภาพที่ ดีสี่ปุริสธรรม ๗ หลักธรรมมาภิบาล	- การเมืองต้องมี การตัดสินใจ ถูกต้อง แต่ก็ยัง ขาดความถูกต้อง คือข้อเท็จจริง เป็นอย่างไร หลักธรรมที่ใช้ใน การตัดสินใจต้องมี หลักออคติธรรม ๔ คือ ความลำเอียง เป็นหลักสำคัญที่ ผู้ปกครองทุกคน จะต้อง "ละเว้น" ไม่ว่าจะเป็นการ ปกครองใน ระบอบใดก็ตาม เพราะหากไม่ละ เว้นความลำเอียง แล้ว จะเกิดการ แตกความ สามัคคีกันอย่าง	-หลักธรรมคำ สอนใน พระพุทธศาส นาได้แบ่งทุก ส่วนทั้งการ ปกครอง ด้าน นิติศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ เศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะ หลักการใช้ จ่ายโภควิภาค มีการแบ่งการ ใช้จ่ายอย่าง เป็นระบบ -หลักทฤษฎีธรรม มิกัตถ ประโยชน์ ๔ ถือเป็นหลัก เศรษฐศาสตร์ เชิงพุทธที่	-ปัญหาด้าน สังคมเกี่ยวกับ ครอบครัว -คณะสงฆ์ยัง ไม่ได้จัดการ ปัญหาความ ขัดแย้งใน สังคมอย่าง เต็มที่ โดยเฉพาะ หลักธรรมคำ สอน -การบริหาร จัดการของรัฐ ยังไม่สามารถ นำหลักการ ของศาสนามา ใช้อย่างเต็มที่ จึงทำให้เกิด ปัญหา -ชาวพุทธเรา จึงต้องอยู่ตัว	-สี่ปุริสธรรม ๗ -หลักธรรม มาภิบาล -หลักธรรม อคติ ๔ -หลักทฤษฎีธรรม มิกัตถ ประโยชน์ ๔

^{๑๓} ดร. ธีรภัทร์ ไชยชนะ. นบ. (กฎหมาย) MBA. (การบริหารจัดการ) Ph.D. (Political Science) อดีต
ที่ปรึกษาผู้ว่าฯ และคณะที่ปรึกษารัฐมนตรี สัมภาษณ์ วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๕.

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนว คิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
		รุนแรง จน ผู้ปกครองไม่ อาจจะควบคุม ได้ เนื่องจากผู้ที่ รู้สึกว่ามันไม่ได้ รับความเป็น ธรรมจะไม่เชื่อ ฟังอคตินั้นมี ๔ ประการ ดังนี้ ๑) ฉันทาคติ ๒) โทสาคติ ๓) โมหาคติ (๔) ภยาคติ ราชาธิปไตย ธรรมมาธิปไตย สามัคคีธรรม คือหลักอภิ ทานิยธรรม	สำคัญ จำเป็นต้อง นำมา ประยุกต์ใช้กับ สถานการณ์ ภาวะเศรษฐกิจ ในปัจจุบัน	ใครตัวมัน อัน ที่จริงต้องใช้ คำว่า “ควร” คือครอบครัว วัดและ โรงเรียนต้อง ทำหน้าที่ของ ตนเองให้ สมบูรณ์	
แนวคิ ดที่ ^{๑๔}	๑.หลักรัฐศาสตร์ เชิงพุทธ ถ้ากล่าว โดยทั่วไป อำนาจบริหารทาง พุทธ นิติธรรม คือ กฎเกณฑ์ในการ บริหาร โดยเฉพาะ การปกครองของ คณะสงฆ์ คือหลักวินัย สามารถนำมาใช้ใน	๒.การใช้อำนาจ ทางนิติบัญญัติ ว่าด้วยการออก กฎหมายคือ เครื่องมือในการ บริหาร พระวินัยใช้ หลักเกณฑ์เป็น ตัวตัดสิน ไม่ได้ ใช้บุคคลเป็นตัว ตัดสิน การมี พระวินัยต้องมี	๓.หลัก เศรษฐศาสตร์ เชิงพุทธให้มิติ การบริหารได้ อย่างเห็นชัดจน ตัวอย่างการ ดำรงอยู่ของ องค์กรคณะสงฆ์ ซึ่งพระสงฆ์จะ เป็นแบบอย่างผู้ ที่มีชีวิตที่ไม่ติด ยึด แต่ใน	๔.หลักการ สร้างการอยู่ ร่วมในสังคม หลักศีลคือ เป็นกฎที่จะ สร้างการอยู่ ร่วมกันอย่าง สันติสุขได้ นอกจากนั้น หลักทศ ๖ จำเป็นอย่าง ยิ่งคนในสังคม	-ศีล ๕ ศีล ๘ -หลักจักษุมา -หลักวิทูโร -หลักนิสยสัม

^{๑๔} รศ.ดร.อดิศร เพียรเกศ, อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม, อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สัมภาษณ์ วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๕.

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนว คิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
	<p>การปกครองคณะสงฆ์ ดังนั้น การปกครองสงฆ์ต้องถือเอาพระวินัยเป็นธรรมนูญเป็นเกณฑ์หลัก แต่มีการถือกฎหมายทางบ้านเมืองช่วยกำกับหรือส่งเสริม</p> <p>-การปกครองในคณะสงฆ์ถือหลักความเสมอภาค คนที่เข้ามาบวชต้องมีความเสมอภาคในหลักของความเป็นอาวุโสหรือความเป็นภราดรภาพให้ มีฐานะความเป็นสงฆ์เหมือนกัน</p> <p>-การบริหารปกครองแบบ สัทธีวิหาริกจะพูดการง่ายมากปกครองกันง่ายมากชัดเจนมีผลกระทบต่อการตัดสินใจ</p>	<p>ข้อมูลที่ประชาชนตำหนิมา พระองค์จะประชุมสงฆ์ -หลักนิติบัญญัติ ต้องถือหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักหรือเป็นใหญ่ คือความถูกต้องดีงาม</p> <p>-ตัวอย่างการรับคนเข้ามาในคณะสงฆ์ต้องมีความเป็นเอกฉันท์เท่านั้น นี่คือการต้องการความสามัคคีภายในกลุ่มสงฆ์ เช่น การรับภิกษุหรือการลงมติทุกอย่างเพื่อให้พระมีความปรองดองกัน</p> <p>-สัมมาวาณีย์ แก่ไข่อธิกรณ์ได้ ทุกคือการเรียกมาต่อหน้าเพื่อตัดสินทุกอธิกรณ์ก่อน จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากในการตัดสินอธิกรณ์หรือกระบวนการปรองดอง</p>	<p>ขณะเดียวกันก็ให้คุณค่ากับสิ่งที่จะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ได้ ดังนั้นในการบูรณาการในวิถีชีวิตเชิงพุทธนั้นว่ามีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของคนในสังคมปัจจุบัน เพราะปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั่วโลกส่วนมากมองเฉพาะประเด็นของวัตถุดิบที่จะเพียงพอกับความต้องการหรือไม่อย่างไร ตรงข้ามกับหลักความพอเพียงในการบริหารจัดการเชิงพุทธจะเห็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย จะเห็นได้ว่า เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธคือกระบวนการแก้ปัญหาที่จะ</p>	<p>ปัจจุบัน ถ้าจะอยู่ร่วมกันด้วยความรักและการปรองดองแล้ว จำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างสมดุลง เพราะทุกคนมีหน้าที่ต่อกัน การปฏิบัติหน้าที่คือการปฏิบัติธรรมนั่นเอง</p>	<p>ปันโน</p> <p>-หลักสังฆัตถุ ๔</p> <p>-หลักทศ ๖</p> <p>-หลักคิหิปฏิบัติ</p> <p>-อธิกรณ์ ๗</p>

ตารางที่ ๔.๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนวคิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
แนวคิดที่ ^{๑๕}	หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธ คือหนทางแห่งการปกครองที่สร้างแต่ความเจริญฝ่ายเดียว ซึ่งมีหลักธรรมที่สามารถนำมาบูรณาการได้ทุกสถานการณ์และทุกโอกาส	การปกครองด้านวิจัยที่พระพุทธศาสนาได้วางไว้คือหลักศีล ๕ คือความเป็นปกติดีตัวอย่างหลักของปาณาติปาตต้องคู่กับเมตตา หลักการบริหารเชิงนิติศาสตร์ในทางพุทธศาสนาเชิงรัฐศาสตร์ต้องใช้ควบคู่กับการพิจารณาที่ประกอบด้วยเจตนาทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล	ทำให้ชีวิตมนุษย์อยู่รอดได้และมีทำที่เกี่ยวกับชีวิตที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความเข้าใจสิ่งที่ควรรู้คือการนำหลักความเพียรอธิบาท ๔ และการใช้ชีวิตให้พอเพียง ภูมิใจในสิ่งที่เราหาได้ -ทิฏฐิ ประโยชน์สุข ๔ ด้านคือการพัฒนา เศรษฐกิจเชิงพุทธ การแสวงหาทรัพย์ การรักษาทรัพย์ การมีเพื่อนที่ดีและการวางตนเสมอต้นเสมอปลายเพื่อสร้างฐานะเข้าใจการปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียง	ต้องมีหลักสี่ป บริสธรรม การรู้จัก กระบวนการปรับตัวให้อยู่ในสังคม ชุมชนอย่างมีความสุข สี่ปบริสธรรม คือ (๑) รู้หลักและรู้จักเหตุ (๒) รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล (๓) รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ เพศ (๔) รู้จักประมาณ คือรู้จักความเหมาะสม (๕) รู้จักกาล (๖) รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น (๗) รู้จักบุคคล คือรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลเมื่อกล่าวโดยสรุป	หลักอิทธิบาท ๔ หลักศีล ๕ หลัก ประโยชน์ ๔ หลักกัลยาณิตตา

^{๑๕} พระมหาสม กลยาโณ, ดร. น.ธ.เอก,ป.ธ.๔,พธ.บ. (เกียรตินิยม), M.A. ,Ph.D. อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สัมภาษณ์วันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๕.

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนวคิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
			หรือสมบูรณ์ -ความสันโดษ หมายถึงความ พึงพอใจในสิ่งที่ เรามี เราได้ ต้องพอใจใน ปัญหาที่เราหา มาได้ ถ้าไม่ พอใจก็จะเกิด ความเดือดร้อน	คือ รู้เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคล	
แนวคิดที่ ^{๑๖}	หลักอภิธานิย ธรรม พระสงฆ์ให้ถือหลัก ของพระธรรมวินัย เป็นใหญ่ -รัฐบาลต้องนำ หลักธรรมมาใช้ โดยเฉพาะการ เสียสละ หลัก อริยสัจจ ^๔	หลักสามัคคี ธรรม ความ ปรานีปรานอม ต้องมีการ ประพฤติปฏิบัติ ให้เป็นไปตาม กรอบของศีลที่ พระพุทธองค์ได้ บัญญัติไว้ ซึ่งจะ เป็น กระบวนการ ด้านนิติบัญญัติ ให้มีการตัดสิน โดยฐานของ หลักธรรม ไม่ได้ ให้ตัวบุคคลมา ใช้ในการตัดสิน ความผิด ความถูก	-หลักคิทธิปฏิบัติ การครองเรือน การรักษาทรัพย์ -หลักของความ พอเพียงและ หลักทฤษฎีธรรม มีกัตถประโยชน์ ๔ ถือเป็นหลัก เศรษฐศาสตร์ เชิงพุทธที่สำคัญ เพราะถือเป็น ความสุขของผู้ ครองเรือน	-หลักสันติวิธี หลักความ ปองตองและ หลักของ ความสามัคคี ควรที่จะต้อง ให้สังคมนำ หลักเหล่านี้ มาใช้ โดยเฉพาะใน ปัจจุบันหลัก อหิสาที่ควร ตระหนักให้ มากขึ้น-สังคม จะเกิดสันติ สุขขึ้นได้ ต้อง เกิดการ ตระหนักรู้ และต้อง มีสังคหวัตถุ ธรรม ๔ จะ ทำให้สังคม	-หลักอภิ ธานิยธรรม -หลักคิทธิ ปฏิบัติ -หลักทฤษฎีธรรม มีกัตถ ประโยชน์ ๔ -หลักอริยสัจจ ๔

^{๑๖} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม ป.ธ.๔, พ.ม., พ.ธ.บ., M.A., Ph.D. รองอธิการบดีฝ่าย
กิจการทั่วไป, อาจารย์ประจำฯ ผอ. พ.ธ.ม., พ.ธ.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์, การจัดการเชิงพุทธ) สัมภาษณ์ วันที่ ๒๘
สิงหาคม ๒๕๕๕.

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนวคิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
แนวคิดที่ ๑๗	<p>หลักการปกครอง มีสังคหวัตถุ ๔ และหลักราชธรรม</p> <p>-นักปกครองต้องพัฒนาจิตใจตนเอง ให้นำหลักไตรสิกขา โดยการนำหลักของศีล ๕</p> <p>-พัฒนาจิตใจ ความรู้สึก พัฒนาจิตภาวนาใช้ปัญญา ในการแก้ไขปัญหา</p>	<p>นักการเมืองต้องรู้อำนาจด้านนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร จำเป็นอย่างยิ่งต้องรู้หลักศีลธรรม ถ้า นักการเมืองไม่มีศีล สมาธิและ ปัญญาก็ไม่สามารถจะ บริหารการเมืองได้</p> <p>-จำเป็นต้องเข้าใจกฎหมาย เพื่อให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยเฉพาะการนำหลักศีลธรรมเข้ามา ประยุกต์ใช้ในการปกครอง</p>	<p>พระพุทธเจ้า ได้ตรัสและรับสั่งกับภิกษุเหล่านั้นว่า ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็ นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์ สุขแก่ชน เป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ ชาวโลกเพื่อ ประโยชน์ แก่กุลและ ความสุขแก่ ทวยเทพและ มนุษย์ อย่าไป โดยทาง เดียวกันสอง รูป จงแสดง ธรรม มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด</p>	<p>เกื้อกูลแลเอื้ออาทรกัน มากกว่านี้</p> <p>-หลักการ บริหารงาน ของคณะสงฆ์ มีส่วนร่วมกับ การช่วยเหลือ สังคมอย่าง ครบวงจร</p> <p>-พระควรมี บทบาทเข้ามา ชี้แนะการ ปฏิบัติให้ สอดคล้องกับ แผนนโยบาย ของรัฐบาล เพื่อเปิดโอกาส ในการเข้าไป ช่วยเหลือให้ ประชาชน ได้รับ ผลประโยชน์ มากที่สุด</p>	<p>-หลัก ไตรสิกขา</p> <p>-หลักสังคห วัตถุ ๔</p> <p>-หลักทศ ๖</p>

^{๑๗} รองศาสตราจารย์นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ ป.ธ.๖, พธ.บ., M.A. (Political Science) สัมภาษณ์ วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๕.

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนวคิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
แนวคิดที่ ^{๑๘}	หลักทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในการเมือง การปกครอง ตัวอย่างหลักธรรมที่เหมาะสมคือหลักสาราณียธรรม ๖ คือ ด้านเมตตา กายกรรม วชิกรรม มโนธรรม ศิล สมาัญญตา และทิสฺฐิ สมาัญญตาจะ สามารถแก้ปัญหา ได้ทุกอย่างในการเมืองการปกครองหรือจะใช้ ทศพิชราชธรรมก็นำมาใช้ได้ -ผู้นำต้องมีหลัก ๓ อย่างคือ จริยธรรม ศิลธรรมและ คุณธรรมผู้นำต้อง พัฒนาฐาน หลักธรรมเหล่านี้ อย่่างไรก็ตามสังคม ก็ยังขาดหลักการ พัฒนาเชิงคุณธรรม ทางพุทธน้อยมาก	การปกครองในระบบรัฐศาสตร์เชิงพุทธมองประเด็นเรื่อง ของหลักพระ วินัยและ หลักธรรมเป็น สำคัญเพราะจะทำให้การตัดสินใจ ปัญหาทุกอย่าง เป็นไปอย่าง เที่ยงธรรมและมี ประโยชน์อย่าง แท้จริง	ในประเด็น ด้าน เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ จำเป็นอย่าง ยิ่งใช้หลัก สันโดษเพื่อ ความอยู่รอด ตาม กระบวนการ บริหารจัดการเชิงพุทธ ซึ่งหลัก เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ โดยเฉพาะ หลักทิสฺฐิธัม มิกัตถ ประโยชน์ ๔ หรือธรรมเพื่อ สร้างความสุข ให้กับผู้ครองเรือนถือเป็น บรรทัดฐาน เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธมี ความจำเป็น ต่อการดำเนิน ชีวิต	หลักสังคมตาม การบริหาร จัดการเชิงพุทธ ปัจจุบันที่มี ปัญหาความ ชัดแย้งไม่ สามารถจะสร้าง ความปรองดอง กันได้ ถ้ามว่า สังคมมีฐานคิด ะไร ทำไม่ข้าม พ้นปัญหา เหล่านั้นไม่ได้ การแสวงหา ความเป็นธรรม แต่ยังไม่เข้าใจ ว่าธรรม เหล่านั้นช่วย ื่อต่อสันติภาพ ภายใต้นตนเอง อย่่างไรบ้าง -หลักอริยสัจ๔ คือกระบวนการ แก้ปัญหาความ ชัดแย้งหรือการ สร้างความปอง ดองแห่งชาติ อย่่างน้อยคน ไทยทุกคนต้อง เปลี่ยนความคิด เป็นสัมมาทิสฺฐิ ให้มีความ เห็นชอบก่อน	หลักสาราณีย ธรรม ๖ หลักพระ ธรรม/วินัย หลักศีล ๕ หลักทิสฺฐิธัม มิกัตถ ประโยชน์ ๔ หลักอริยสัจ ๔

^{๑๘} ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนุภูมิ ไชวเกษม ป.ธ.๖, พธ.บ.,M.A. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ สัมภาษณ์ วันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๕.

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนวคิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
				เพราะเมื่อมี มีจิตที่ริษยา แตกแยกมันก็ เกิดขึ้น สาเหตุ ปัญหาหลักคือ การพูดด้วย ความเป็น อวิชชา เต็มไป ด้วยตัณหา ความอยาก ของตนเอง และพวกพ้อง แล้วสังคมไทย จะก้าวเดินไป อย่างไร	
แนวคิดที่ ^{๑๙}	การเมืองการ ปกครองสิ่งที่ควร คำนึงมากที่สุดคือ หลักของพรหม วิหาร ๔ เพราะ ความเป็นผู้นำทาง การเมือง จำเป็นต้องสร้าง ความเมตตาธรรม ในการปกครอง บ้านเมือง	ในด้านนิติศาสตร์ เชิงพุทธที่ควร นำมาประยุกต์ใช้ ส่วนมากคือหลัก ของศีล ๕ ซึ่งศีล ทำให้เข้าใจถึง กระบวนการคิด และข้อวัตรปฏิบัติ ให้มีความ ยุติธรรมในสังคม สามารถจะอยู่ ร่วมกันได้อย่าง สันติ	การบริหารเชิง เศรษฐศาสตร์ ทางพุทธ ศาสนาสิ่งที่ สำคัญที่จะเอื้อ ให้สังคมอยู่ ร่วมกันได้ จำเป็นต้องมี หลักของความ เมตตาธรรม เพราะการ ดำเนินชีวิต ของคนถ้าไม่ รู้จักความพอดี แต่กลับ พยายาม แสวงหา	ส่วนประเด็น ทางสังคมใน วิถีพุทธ จำเป็นอย่าง ยิ่งต้องนำหลัก สังคัมวัตถุ ๔ เป็น กระบวนการ จัดการเพื่อ ความเป็นอยู่ ในสังคมที่ดีขึ้น เพราะปัญหา ความขัดแย้ง ขาดความ สามัคคี ขาด การปรองดอง ทุกวัน	-หลักพรหม วิหาร ๔ -หลักศีล ๕ -หลักสังคห วัตถุ ๔

^{๑๙} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธาพันธุ์ โพธิ์ธีรโรจน์ ป.ธ.๖,พธ.บ.,M.A.,Ph.D. รองคณบดีฝ่ายวิชาการ, อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาต่างประเทศ อดีตคณะที่ปรึกษาสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี สัมภาษณ์ วันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๕.

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ (ต่อ)

แนว คิด	ด้านการปกครอง	ด้านนิติศาสตร์	ด้านเศรษฐกิจ	ด้านสังคม	หลักธรรม
			ประโยชน์ส่วน ตนอย่างเดียว สังคมก็อยู่ ไม่ได้ ดังนั้น หลักพรหม วิหารธรรมก็ จำเป็นในการ สร้างสันติสุข ให้เกิดขึ้นเพื่อ การอยู่ร่วมกัน ของคนใน สังคมอย่าง เข้าใจ	เพราะคนไม่ได้ นำหลักพุทธ ธรรมมาใช้ ปัญหาจึง เกิดขึ้น อย่า ลือว่าหลัก พุทธธรรมนั้น ที่พระพุทธ องค์ตรัสไว้ เป็นไปเพื่อ การพ้นทุกข์ ทั้งนั้น ยิ่ง บุคคลที่มี ปัญญาน้อยก็ ทุกข์มาก สร้างแต่ความ วุ่นวาย มี อวิชา ครอบงำอยู่ทุก ขณะแล้วจะ พ้นทุกข์ได้ อย่างไร จึง อยากให้มีการ ตระหนักรู้ หลักพุทธ ธรรมคือ ทาง รอดของ มนุษย์	

ตารางที่ ๔๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์

สรุปโดยภาพรวม จากการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์พบความแตกต่างในแต่ละประเด็นดังนี้

๑. ด้านการปกครอง

๑) หลักการปกครองที่ดีต้องมีความบริสุทธิ์ยุติธรรมให้อยู่ด้วยความยุติธรรมและหลักของความปองตอง คือหลักสาราณียธรรม มีความจำเป็นต่อการสร้างความปองตองให้สังคมไทยมีสันติสุขในปัจจุบัน ดังนั้นรัฐบาลต้องเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา

๒) หลักการปกครองในพุทธศาสนาที่เป็นแบบอย่างที่ดีตัวอย่างสุตตรอภัยสูตรเกี่ยวกับการบริหารได้แก่ บริหารตนบริหารคนบริหารงาน ด้วยหลัก ๓ อย่าง คือ จักขุมา วิสัยทัศน์ นักบริหารต้องมีวิสัยทัศน์วิทูโร คือนิสสัยสัมปันโนคือการมีสัมพันธภาพที่ดีสัปปริสธรรม ๗ และหลักธรรมมาภิบาล

๓) หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ถ้ากล่าวโดยทั่วไป คืออำนาจบริหารทางพุทธ ตามนิติธรรม คือกฎเกณฑ์ในการบริหาร โดยเฉพาะการปกครองของคณะสงฆ์ คือหลักวินัยสามารถนำมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ดังนั้น การปกครองสงฆ์ต้องถือเอาพระวินัยเป็นธรรมนุญเป็นเกณฑ์หลัก แต่มีการถือกฎหมายทางบ้านเมืองช่วยกำกับหรือส่งเสริม นอกจากนี้การปกครองในคณะสงฆ์ถือหลักความเสมอภาค คนที่เข้ามาบวชต้องมีความเสมอภาคในหลักของความเป็นอาวาสหรือความเป็นภราดรภาพให้มีฐานะความเป็นสงฆ์เหมือนกัน และการบริหารปกครองแบบสัทธิวิหาริกจะพูดการง่ายมากปกครองกันง่ายมากชัดเจนมีผลกระทบต่อการตัดสินใจอื่น

๔) หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธ คือหนทางแห่งการปกครองที่สร้างแต่ความเจริญฝ่ายเดียว ซึ่งมีหลักธรรมที่สามารถนำมาบูรณาการได้ทุกสถานการณ์และทุกโอกาส

๕) หลักการบริหารนิยธรรมพระสงฆ์ให้ถือหลักของพระธรรมวินัยเป็นใหญ่ รัฐบาลต้องนำหลักธรรมมาใช้โดยเฉพาะการเสียสละ หลักอริยสัจ ๔

๖) หลักการปกครองมีสังคหวัตถุ ๔ และหลักราชาธรรม นักปกครองต้องพัฒนาจิตใจตนเองให้นำหลักไตรสิกขาโดยการนำหลักของศีล ๕ และควรพัฒนาจิตใจความรู้สึกรู้จักพัฒนาจิตภาวนาใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา

๗) หลักทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในการเมืองการปกครองตัวอย่างหลักธรรมที่เหมาะสมคือหลักสาราณียธรรม ๖ คือ ด้านเมตตาทายกรรม วชิกรรม มโนธรรม ศีลสามัญญตา และทิสสามัญญตาจะสามารถแก้ปัญหาได้ทุกอย่างในการเมืองการปกครองหรือจะใช้ทศพิธราชธรรมก็นำมาใช้ได้ สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งผู้นำต้องมีหลัก ๓ อย่างคือ จริยธรรม ศีลธรรมและคุณธรรมผู้นำต้องพัฒนาฐานหลักธรรมเหล่านี้ อย่างไรก็ตามสังคหวัตถุหลักการพัฒนาเชิงคุณธรรมทางพุทธน้อยมาก

๘) การเมืองการปกครองสิ่งที่ควรคำนึงมากที่สุดคือหลักของพรหมวิหาร ๔ เพราะความเป็นผู้นำทางการเมืองจำเป็นต้องสร้างความเมตตาธรรมในการปกครองบ้านเมือง

๒. ด้านนิติศาสตร์

๑) หลักความยุติธรรมและหลักเมตตาธรรม มีหลักสาราณียธรรม ๖ ประกอบด้วย (๑) เมตตาทายกรรม การกระทำโดยทางกายที่ประกอบด้วยความเมตตาต่อผู้อื่นได้แก่การไม่ประทุษร้ายเบียดเบียนผู้อื่น (๒) เมตตาวจิกรรม การกระทำโดยทางวาจาที่ประกอบไปด้วยความเมตตาต่อผู้อื่น (๓) เมตตาโมกรรม การกระทำทางใจหรือความคิดที่ประกอบด้วยความเมตตาอันได้แก่ การคิดที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ (๔) สาธารณโภคี การรู้จักแบ่งปันทรัพย์สินที่ตนหามาได้ ด้วยความชอบธรรมให้แก่ผู้ต้องการในโอกาสอันสมควร (๕) ศีลสามัญญตา การรักษาศีลให้สม่ำเสมอ หรือเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ การรักษาศีลให้เสมอกับคนอื่น และ (๖) ทิสสามัญญตา การมีความเห็นร่วมกับคนอื่นในทางที่ถูกต้อง ไม่ขัดแย้งกับเพื่อนด้วยมีฉันทิฐิของตน รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

๒) ด้านการเมือง ต้องมีการตัดสินความถูกต้อง แต่ก็ยังขาดความถูกต้อง คือ ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร หลักธรรมที่ใช้ในการตัดสินต้องมีหลักอคติธรรม ๔ คือ ความลำเอียง เป็นหลักสำคัญที่ผู้ปกครองทุกคนจะต้อง "ละเว้น" ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในระบบใดก็ตาม เพราะหากไม่ละเว้นความลำเอียงแล้ว จะเกิดการแตกความสามัคคีกันอย่างรุนแรง จนผู้ปกครองไม่อาจจะควบคุมได้ เนื่องจากผู้ที่รู้สึกว่าคุณไม่ได้รับความเป็นธรรมจะไม่เชื่อฟัง อคตินี้มี ๔ ประการดังนี้ (๑) ฉันทาคติ (๒) โทสาคติ (๓) โมหาคติ และ(๔) ภยาคติ นอกจากนี้ยังมีหลักราชาธิปไตยและธรรมมาธิปไตย สามัคคีธรรม คือหลักอภิธานิยธรรม

๓) การใช้อำนาจทางนิติบัญญัติ ว่าด้วยการออกกฎหมายคือเครื่องมือในการบริหารพระวินัยใช้หลักเกณฑ์เป็นตัวตัดสิน ไม่ได้ใช้บุคคลเป็นตัวตัดสิน การมีพระวินัยต้องมีข้อมูลที่ประชาชนตำหนิมา พระองค์จะประชุมสงฆ์ หลักนิติบัญญัติต้องถือหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักหรือเป็นใหญ่ คือความถูกต้องดีงาม ตัวอย่างการรับคนเข้ามาในคณะสงฆ์ต้องมีความเป็นเอกฉันท์เท่านั้น นี่คือการต้องการความสามัคคีภายในกลุ่มสงฆ์ เช่น การรับภิกษุ หรือการลงมติทุกอย่างเพื่อให้พระมีความปรองดองกัน หลักสำคัญอีกอย่างคือ หลักสัมมุขาวินัย แก่ไขอติกรรมได้ทุกคือการเรียกมาต่อหน้าเพื่อตัดสินทุกอติกรรมก่อน จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากในการตัดสินอติกรรมหรือกระบวนการปรองดอง

๔) การปกครองด้านวิจิตรที่พระพุทธศาสนาได้วางไว้คือหลักศีล ๕ คือความเป็นปกติตัวอย่างหลักของปาณาติปาตต้องคู่กับเมตตา หลักการบริหารเชิงนิติศาสตร์ในทางพุทธศาสนาเชิงรัฐศาสตร์ต้องใช้ควบคู่กับการพิจารณาที่ประกอบด้วยเจตนาทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล

๕) หลักสามัคคีธรรม ความปรานีปรานอมต้องมีการประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามกรอบของศีลที่พระพุทธองค์ได้บัญญัติไว้ ซึ่งจะเป็กระบวนการด้านนิติบัญญัติให้มีการตัดสินโดยฐานของหลักธรรม ไม่ได้ให้ตัวบุคคลมาใช้ในการตัดสินความผิดความถูก

๖) นักการเมืองต้องรู้อำนาจด้านนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร จำเป็นอย่างยิ่งต้องรู้หลักศีลธรรม ถ้านักการเมืองไม่มีศีล สมาธิและปัญญาที่ไม่สามารถจะบริหารการเมืองได้ ซึ่งสิ่งที่สำคัญจำเป็นต้องเข้าใจกฎหมายเพื่อทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยเฉพาะการนำหลักศีลธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้ในการปกครอง

๗) การปกครองในระบบรัฐศาสตร์เชิงพุทธมองประเด็นเรื่องของหลักพระวินัย และหลักธรรมเป็นสำคัญเพราะจะทำให้การตัดสินปัญหาทุกอย่างเป็นไปอย่างเที่ยงธรรมและมีประโยชน์อย่างแท้จริง

๘) ในด้านนิติศาสตร์เชิงพุทธที่ควรนำมาประยุกต์ใช้ส่วนมากคือหลักของศีล ๕ ซึ่งศีลทำให้เข้าใจถึงกระบวนการคิดและข้อวัตรปฏิบัติที่มีความยุติธรรมในสังคมสามารถจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

๓. ด้านเศรษฐศาสตร์

๑) หลักความพอเพียงต้องพอตัวไม่จำเป็นต้องมีเงินก็ได้หลักมัชฌิมาปฏิปทา ควรมีการดำเนินทางด้วยทางสายกลาง ความพอดีแต่ตัว ต่อครอบครัว

๒) หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาได้แบ่งทุกส่วนทั้งการปกครอง ด้านนิติศาสตร์สังคมศาสตร์และเศรษฐศาสตร์โดยเฉพาะหลักการใช้จ่ายโภควิภาคมีการแบ่งการใช้จ่ายอย่างเป็นระบบ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ถือเป็นหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่สำคัญจำเป็นต้องนำมาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน

๓) หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธให้มีจัดการบริหารได้อย่างเห็นชัดจนตัวอย่างการดำรงอยู่ขององค์กรคณะสงฆ์ ซึ่งพระสงฆ์จะเป็นแบบอย่างผู้ที่มิชีวิตที่ไม่ติดยึด แต่ในขณะที่เดียวกันก็ให้คุณค่ากับสิ่งที่จะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ได้ ดังนั้น ในการบูรณาการในวิถีชีวิตเชิงพุทธนับว่ามี

ความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของคนในสังคมปัจจุบันเพราะปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั่วโลกส่วนมากมองเฉพาะประเด็นของวัตถุว่าจะเพียงพอต่อความต้องการหรือไม่อย่างไร ตรงข้ามกับหลักความพอเพียงในการบริหารจัดการเชิงพุทธจะเห็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย จะเห็นได้ว่าเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธคือกระบวนการแก้ปัญหาที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์อยู่รอดได้และมีท่าทีเกี่ยวกับชีวิตที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความเข้าใจ

๔) สิ่งที่ควรรู้คือการนำหลักความเพียรอธิบาท ๔ และการใช้ชีวิตให้พอเพียง ภูมิใจในสิ่งที่เราหาได้ นอกจากนั้นหลักแห่งความสุขคือหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์สุข ๔ ด้านคือการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงพุทธ การแสวงหาทรัพย์ การรักษาทรัพย์ การมีเพื่อนที่ดีและการวางตนเสมอตนเสมอปลายเพื่อสร้างฐานะเข้าใจการปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียงหรือสมบูรณ์ และหลักของความสันโดษหมายถึงความพึงพอใจในสิ่งที่เรามี เราได้ ต้องพอใจในปัญญาที่เราหามาได้ ถ้าไม่พอใจก็จะเกิดความเดือดร้อน

๕) หลักคิปปิปฏิบัติ การครองเรือน การรักษาทรัพย์ หลักของความพอเพียงและหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ ๔ ถือเป็นหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่สำคัญเพราะถือเป็นความสุขของผู้ครองเรือน

๖) พระพุทธเจ้าได้ตรัสและรับสั่งกับภิกษุเหล่านั้นว่า ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรม มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด

๗) ในประเด็นด้านเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธจำเป็นอย่างยิ่งใช้หลักสันโดษเพื่อความอยู่รอดตามกระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธ ซึ่งหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธโดยเฉพาะหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ ๔ หรือธรรมเพื่อสร้างความสุขให้กับผู้ครองเรือนถือเป็นบรรทัดฐานเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต

๘) การบริหารเชิงเศรษฐศาสตร์ทางพุทธศาสนาสิ่งสำคัญที่จะเอื้อให้สังคมอยู่ร่วมกันได้ เป็นต้องมีหลักของความเมตตาธรรม เพราะการดำเนินชีวิตของคนถ้าไม่รู้จักความพอดี แต่กลับพยายามแสวงหาประโยชน์ส่วนตนอย่างเดียวสังคมก็อยู่ไม่ได้ ดังนั้นหลักพรหมวิหารธรรมก็จำเป็นในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างเข้าใจ

๔. ด้านสังคมศาสตร์

๑) ต้องมีการฝึกอบรมเยาวชนต้องเอาใจใส่หลักคุณธรรมศีลธรรม ต้องไปปรับยุทธศาสตร์การศึกษา ซึ่งพระสงฆ์ต้องเข้ามามีบทบาทต่อการช่วยเหลือให้สังคมได้เข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้น และหลักทางพุทธศาสนากับอำนาจรัฐต้องเดินทางไปด้วยกันได้ ส่วนในมิติของการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนทั้งพุทธศาสนาและศาสนาอื่นต้องเดินไปพร้อมกันได้ในแง่การปกครอง เศรษฐกิจและในทางสังคม ในแง่ของการแข่งขันกันอย่างเสรีและเป็นธรรม ไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน พุทธศาสนาต้องเป็นหลักสำคัญไม่มีการแตกแยก ไม่เอาวัดเอาเปรียบ เพื่อต่อสู้กับความรุนแรงกับโลกตะวันตกสมัยปัจจุบัน พุทธศาสนาต้องเข้าไปจัดการความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในสังคมหรือประชาคมอาเซียน เพราะหลักพุทธศาสนาถือกระบวนการแก้ปัญหาแบบสันติวิธี พยายามให้สังคมเกิดการตระหนักรู้บทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะของความ เป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

๒) ปัญหาด้านสังคมเกี่ยวกับครอบครัว คณะสงฆ์ยังไม่ได้จัดการปัญหาความขัดแย้งในสังคมอย่างเต็มที่โดยเฉพาะหลักธรรมคำสอน การบริหารจัดการของรัฐยังไม่สามารถนำ

หลักการของศาสนาไม่ว่าอย่างใดก็ตามที่ จึงทำให้เกิดปัญหา ดังนั้นชาวพุทธเราจึงต้องอยู่ตัวใครตัวมัน อันที่จริงต้องใช้คำว่า “ควร” คือครอบครัว วัดและโรงเรียนต้องทำหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์

๓) หลักการสร้างการอยู่ร่วมในสังคม หลักศีลถือเป็นกฎที่จะสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ นอกจากนั้นหลักทศ ๖ จำเป็นอย่างยิ่งคนในสังคมปัจจุบัน ถ้าจะอยู่ร่วมกันด้วยความรักและการปรองดองแล้ว จำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างสมคูล เพราะทุกคนมีหน้าที่ต่อการปฏิบัติหน้าที่คือการปฏิบัติธรรมนั่นเอง

๔) ต้องมีหลักสัปปริสธรรม การรู้จักกระบวนการปรับตัวให้อยู่ในสังคม ชุมชนอย่างมีความสุขสัปปริสธรรม คือ (๑) รู้หลักและรู้จักเหตุ (๒) รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล (๓) รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ เพศ (๔) รู้จักประมาณ คือรู้จักความเหมาะสม (๕) รู้จักกาล (๖) รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น และ(๗) รู้จักบุคคลคือรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลเมื่อกล่าวโดยสรุป คือ รู้เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคล

๕) หลักสันติวิธี หลักความปรองดองและหลักของความสามัคคีควรที่จะต้องให้สังคมนำหลักเหล่านี้มาใช้โดยเฉพาะในปัจจุบันหลักอหิสาที่ควรตระหนักให้มากขึ้น สังคมจะเกิดสันติสุขขึ้นได้ ต้องเกิดการตระหนักรู้และต้องมีสังคหวัตถุธรรม ๔ จะทำให้สังคมเกื้อกูลแลเอื้ออาทรกันมากกว่านี้

๖) หลักการบริหารงานของคณะสงฆ์มีส่วนร่วมกับการช่วยเหลือสังคมอย่างครบวงจร กล่าวคือพระควรมิบทบาทเข้ามาชี้แนะการปฏิบัติให้สอดคล้องกับแผนนโยบายของรัฐบาล เพื่อเปิดโอกาสในการเข้าไปช่วยเหลือให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์มากที่สุด

๗) หลักสังคมตามการบริหารจัดการเชิงพุทธ ปัจจุบันที่มีปัญหาความขัดแย้งไม่สามารถจะสร้างความปรองดองกันได้ ถ้ามองว่าสังคมมีฐานคิดอะไร ทำไมข้ามพ้นปัญหาเหล่านั้นไม่ได้ การแสวงหาความเป็นธรรมแต่ยังไม่เข้าใจว่าธรรมเหล่านั้นช่วยเอื้อต่อสันติภาพภายในตนเองอย่างไรบ้าง และหลักอริยสัจ ๔ คือกระบวนการแก้ปัญหาคือความขัดแย้ง หรือการสร้างความปลอดภัยของชาติอย่างน้อยคนไทยทุกคนต้องเปลี่ยนความคิดเป็นสัมมาทิฐิ ให้มีความเห็นชอบก่อน เพราะเมื่อมีมิจฉาทิฐิความแตกแยกมันก็เกิดขึ้น สาเหตุปัญหาหลักคือ การพูดด้วยความไม่เป็นวิเศษ เต็มไปด้วยตัณหาความอยากของตนเองและพวกพ้องแล้วสังคมไทยจะก้าวเดินไปอย่างไร

๘) ส่วนประเด็นทางสังคมในวิถีพุทธ จำเป็นอย่างยิ่งต้องนำหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นกระบวนการจัดการเพื่อความปรองดองอยู่ในสังคมที่ดีขึ้น เพราะปัญหาความขัดแย้ง ขาดความสามัคคี ขาดการปรองดองทุกวัน เพราะคนไม่ได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้ปัญหาจึงเกิดขึ้น อย่าถือว่าหลักพุทธธรรมนั้นที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ เป็นไปเพื่อการพ้นทุกข์ทั้งนั้น ยิ่งบุคคลที่มีปัญญาน้อยก็ทุกข์มาก สร้างแต่ความวุ่นวาย มีอวิชชาครอบงำอยู่ทุกขณะแล้วจะพ้นทุกข์ได้อย่างไร จึงอยากให้มีการตระหนักรู้หลักพุทธธรรมคือ ทางรอดของมนุษย์

ดังนั้น ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์พบว่า ด้านการปกครอง ด้านนิติศาสตร์ ด้านเศรษฐศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์มีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทุกมิติ นักวิชาการได้ให้ความสำคัญทั้งแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองและแนวคิดทางรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ซึ่งในกระบวนการคิดจะเห็นว่าองค์ความรู้ทั้งสองด้านสามารถนำมาประยุกต์กับการบริหารทางการเมืองการปกครองรวมถึงการจัดการทุกองค์กร หน่วยงาน กรม กองทั้งในเชิงบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายกระบวนการมีส่วนร่วม และสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนคือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ต้องถูกการแก้ไข แต่สิ่งที่นักวิชาการเสนอแนะโดยเฉพาะหลักธรรมสาราณียธรรม ๖ มีความจำเป็นต่อการสร้างความปรองดองแห่งชาติ ตลอดถึงหลักของสังคหวัตถุธรรม ที่จำเป็นต่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

๔.๓ สรุปข้อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

๔.๓.๑ เปรียบเทียบแนวคิดของนักรัฐศาสตร์และนักรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ที่เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

จากข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมนั้น สามารถนำมาแจกแจงให้เห็นความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ให้ลัทธิธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่ว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านรัฐศาสตร์ดั้งเดิมและรัฐศาสตร์ประยุกต์เชิงพุทธ โดยได้ทำการจำแนกแนวคิดของทั้งนักรัฐศาสตร์และนักรัฐศาสตร์เชิงพุทธ และการประยุกต์ใช้ ของแต่ละท่านตามลำดับดังนี้

ข้อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

แนวคิด	การประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน	ลัทธิธรรม
แนวคิด ที่ ^{๒๐}	<p>-แนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน นั้นลัทธิธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักแห่งการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นกับมวลมนุษย และเป็นการช่วยเหลือให้บุคคลให้พ้นจากความทุกข์ ดังนั้นการพัฒนา กิจการบ้านเมืองจะให้เกิดสันติสุขได้ จำเป็นต้องอาศัยฐาน ลัทธิธรรมเพื่อช่วยในการบูรณาการบริหารงานทุกมิติ ดังเช่น การบริหารอิงธรรมาธิปไตย จะช่วยในการแก้ปัญหา ระบบ การเมืองการปกครองของไทยได้ คือไม่เป็นอัตตาธิปไตยที่ เจ้านายเป็นใหญ่ ไม่เป็นโลกาธิปไตยที่ลูกน้องเป็นใหญ่ แต่เป็น ธรรมาธิปไตยที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ แบบ Win – Win</p> <p>นอกจากนั้น หลักการปกครองที่ดีต้องมีความบริสุทธิ์ยุติธรรมให้อยู่ด้วยความยุติธรรมและหลักของความปองดอง คือหลัก สาราณียธรรม มีความจำเป็นต่อการสร้างความปองดองให้ สังคมไทยมีสันติสุขในปัจจุบัน ดังนั้นรัฐบาลต้องเห็นความสำคัญ ของข้อวัตรปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา</p> <p>-อีกประการหนึ่งต้องมีการประยุกต์หลักศีล ๕ และใช้หลัก ธรรมาธิปไตย ปราศจากอคติ ๔ ประการ ปคณเห ปคคหารหิ ยกย่องคนที่ควรยกย่อง นิคคณเห นิคคหารหิ ชมคนที่ควรชม</p>	<p>-หลักอธิปไตย ๓</p> <p>-หลักสารณียธรรม</p> <p>-หลักศีล ๕</p> <p>-หลักอคติ ๔</p> <p>-ลัทธิธรรม</p> <p>มาภิบาล</p> <p>-หลักสี่ปฐิสธรรม</p> <p>๗</p> <p>-และหลักบริหาร ๓</p>

^{๒๐} พระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖.

ตารางที่ ๔.๓ ข้อเสนอแนะทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ
เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (ต่อ)

แนวคิด	การประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน	หลักธรรม
แนวคิดที่ ^{๒๑}	<p>แนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน หลักการปกครองของนักรัฐศาสตร์เชิงพุทธ จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึก คือหิริโอตตปปะแก่ข้าราชการที่มีอำนาจให้คุณให้โทษให้ได้ก่อน สร้างระบบใหม่ ด้วยการใช้หลักธรรมนำความรู้ความสามารถให้หลักอริยสัจ ๔ ต้องรู้ปัญหาว่า ระบบนิติศาสตร์มาจากอะไร และหาหนทางแก้ปัญหา ผู้บริหารต้องมีจิตสำนึกในการบริหารเชิงพุทธ ซึ่งต้องปราศจากอคติ นักการเมืองและหลักการปกครองในพุทธศาสนาที่เป็นแบบอย่างที่ดีตัวอย่างสูตร อคฺฉฺญสูตร เกี่ยวกับการบริหารได้แก่ บริหารตนบริหารคนบริหารงาน ด้วยหลัก ๓ อย่าง คือ จักขุมา วิสัยทัศน์ นักบริหารต้องมีวิสัยทัศน์วิทูโร คือนิสสยสัมปันโนคือการมีสัมพันธภาพที่ดีสัปปุริสธรรม ๗ และหลักธรรมมาภิบาลให้สอดแทรกคุณธรรมนำชีวิตแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า จนซึมซับในจิตวิญญาณของทุกคนหรือผู้มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารงานของแผ่นดิน ควรมีการรณรงค์ทุกภาคส่วนให้ประพฤติธรรมให้สุจริต ขยัน ซื่อสัตย์ อุตุน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนในสังคม และผู้ใหญ่ต้องประพฤติเข้ม เพื่อเป็นแบบที่ดีแก่เยาวชน สอนให้ทุกระดับของครอบครัว สังคม ประเทศชาติ ยึดหลักคุณธรรมนำชีวิต ซึ่งจะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม ทั้งในประเทศและระดับสากลได้</p>	<p>-หลักอริยสัจ ๔ -หลักอคติ ๔</p>
แนวคิดที่ ^{๒๒}	<p>แนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน นั้นสิ่งสำคัญคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทุกคนโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา สอนให้รู้จักพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้า และประสบผลสำเร็จในการทำงาน</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. หลักสร้างปัญญา ๒. หลักสร้างความสำเร็จในการทำงาน ๓. หลักสร้างตนเป็นคนดี ๔. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข <p>ทั้ง ๔ หลัก ในการฝึกคนในองค์กร ให้ปฏิบัติตาม โดยเฉพาะ</p>	<p>-หลักศีล ๕ -หลักอคติ ๔ -หลักสัปปุริสธรรม ๗</p>

^{๒๑} พระธรรมกิตติวงศ์ สัมภาษณ์วันที่ ๑๐ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖.

^{๒๒} ศาสตราจารย์ พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ สัมภาษณ์วันที่ ๘ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖.

ตารางที่ ๔.๓ ข้อเสนอแนะทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ
เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (ต่อ)

แนวคิด	การประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน	หลักธรรม
	<p>อย่างยิ่งนักการเมืองการปกครองหลักการบริหารเชิงนิติศาสตร์ของนักการเมืองจำเป็นต้องมีหลักศีล ๕ และมีหลักกอคติ ๔ มีการแก้ปัญหาสังคมไทย ก็ใช้หลักอริยสัจ ๔ ค้นหาเหตุ เพื่อสร้างสังคมแห่งสันติสุขให้เพิ่มขึ้น และการจะมีชีวิตอยู่อย่างคุณภาพต้องใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ นำไปประพฤติปฏิบัติ เป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบุคคล และรู้จักชุมชนที่จะเข้าร่วมสมาคมด้วย ถ้าปฏิบัติได้ถือว่าเป็นคนดี เพราะหลักธรรมมีอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าตรัสรู้ แล้วนำมาสอน ดังนั้นคุณภาพชีวิตของประชาชนควรปฏิบัติค่านิยมและจิตสำนึกของคนไทย ปฏิรูปโครงสร้างของสังคมไทย ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ปฏิรูปการศึกษา ตลอดจนการสร้างค่านิยมที่รู้จักพอ</p>	
แนวคิดที่ ^{๒๓}	<p>-ความสามัคคีธรรมจะนำพาวิถีชีวิตมนุษย์ของคนในสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น</p> <p>-สังคมที่แตกแยกอยู่ในปัจจุบัน ทำให้เกิดการบั่นทอนคุณภาพชีวิตของประชาชน ที่เกิดขึ้นจากอำนาจของความหลง ความไม่รู้ เป็นสังคมที่เห็นแก่ตัว ขาดการยับยั้ง ไม่มีการไตร่ตรอง ทำให้เพราะพวกพ้อง</p> <p>-ควรประยุกต์ต่อศีลธรรมเกี่ยวกับการปกครองโดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรมมี ได้แก่ หลักการทาน ที่มีเจตนาให้วัตถุ ๑๐ เช่น ข้าว, น้ำ เป็นต้น หลักศีล ความเป็นปกติไม่เบียดเบียน และกัน การบริจจาค ที่เป็นการบริจจาคไทยธรรม หลักความซื่อตรง ความเป็นคนตรง ความอ่อนโยน หลักความเพียร เป็นกรรมคือการรักษาคุณภาพความดี หลักความไม่โกรธ ต้องมีความมีเมตตา เป็นเบื้องต้น หลักความไม่เบียดเบียน ต้องสร้างความมีกรุณาให้เกิดขึ้น หลักของความอดทน คนในสังคมจะอยู่ร่วมกันได้ต้องพยายามสร้างหลักของความอดทน ความอดกลั้น และหลักความไม่คลาดจากธรรม ต้องมีการประพฤติปฏิบัติในธรรมอยู่เนื่องๆ จะกระทำหน้าอย่างไรขอให้ถือธรรมเป็นใหญ่ สังคมมนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข</p>	<p>-หลัก ทศพิธราชธรรม -หลักสาราณียธรรม</p>

ตารางที่ ๔.๓ ข้อเสนอแนะทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ

^{๒๓} พระเมธีธรรมาจารย์ (ประสาร จนุทสาโร), น.ธ.เอก, พธ.บ., วท.ม. รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์ฯ, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์, สัมภาษณ์ วันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๕.

เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (ต่อ)

แนวคิด	การประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน	หลักธรรม
แนวคิด ที่ ^{๒๔}	<p>- คุณภาพชีวิตของประชาชนจะมีสันติสุขจะอยู่ร่วมกันได้โดยไม่มี ความขัดแย้ง ไม่มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่ต้องมีสีต่างๆ ที่กำลัง เป็นอยู่ในสังคม คือจำเป็นต้องมีหลักของสาราณียธรรม ได้แก่ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้มีความเคารพ นับ ถือช่วยเหลือกันและกัน และสามารถค้ำพิรอดเพียงกัน อันจะทำให้ คนสามารถอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขได้</p> <p>-แนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพ ชีวิตของประชาชน จำเป็นต้องทำความเข้าใจในวิชาเกี่ยวกับ รัฐศาสตร์ ศาสตร์ในการบริหาร การปกครองหลักที่ถูกต้องคือ การมีส่วนร่วมกันในสังคมอย่างสันติ หลักที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วม ด้านพุทธศาสนาคือหลักการใช้ศีล เพราะผู้ที่เข้ามา บริหารประเทศจำเป็นต้องเป็นผู้มีศีลธรรมจรรยาที่ เหมาะสม เพราะการบริหารราชการแผ่นดินนั้นจำเป็นต้องอาศัย กฎเกณฑ์ของกระบวนการประชาธิปไตยเป็นหลักทุกประเทศ จะต้องเป็นหลักสังคหัตถุธรรมจึงจะสามารถอยู่ร่วมกันได้ และ หลักของศีล ๕ ก็ยังถือว่าเป็นส่วนที่เอื้อให้ทำประโยชน์ เพื่อการอยู่ร่วมกันทั้งระบบสังคมและเศรษฐกิจ</p> <p>-ในส่วนของเศรษฐกิจอาเซียนถือเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ การปกครอง การเมือง เศรษฐกิจและสังคมเพราะสังคมของ อาเซียนมีความหลากหลาย วัฒนธรรม</p> <p>-หลักการอยู่ร่วมกันทั้งสามมีและภริยาต้องใช้หลักศีลเป็นเบื้องต้น และหลักสาราณียธรรม ๖</p> <p>-การอยู่ร่วมกันอย่างปรองดองเป็นหลักทศพิธราชธรรม สังคม ต้องมีความเห็นต่าง แต่ต้องอยู่ร่วมกันได้</p> <p>-การเข้าสู่อาเซียนมีหลักการนับถือศาสนาต่างกันควรใช้กฎเกณฑ์ แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่างร่วมกัน พยายามคบกันด้วยความ เสมอภาค ไม่ตั้งตนเองเป็นใหญ่ เพราะทุกศาสนาเป็นส่วน แสวงหาสันติภาพของโลก</p> <p>-การพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีการ ตระหนักรู้ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและเอื้ออาทรต่อกัน</p>	<p>-หลักศีล ๕</p> <p>-หลักสาราณียธรรม ๖</p> <p>-หลักอคติ ๔</p> <p>-หลักสังคหัตถุ ๔</p>

^{๒๔} รศ.ดร.อดิศร เพียรเทศ, อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม, อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สัมภาษณ์ วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๕๕.

ตารางที่ ๔.๓ ข้อเสนอแนะทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ
เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (ต่อ)

แนวคิด	การประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน	หลักธรรม
แนวคิด ที่ ^{๒๕}	<p>-พระสงฆ์ปัจจุบันที่เข้ามาศึกษาการบริหารจัดการเชิงพุทธได้เข้าไปมีบทบาทที่สร้างบริบทการพัฒนาสู่ชุมชน โดยการทำความเข้าใจสร้างรายได้ สร้างคุณภาพชีวิตอยู่ด้วยฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนา มีวิถีชีวิตอย่างพอเพียง</p> <p>-มองรัฐศาสตร์ ไม่ได้เข้ามาเชื่อม ขาดเครือข่าย รัฐนาวายังไม่รู้ว่าจะไปทิศทางไหน ถ้ามองว่า รัฐถามว่าประชาชนเห็นด้วยไหม ในสถานการณ์ที่เป็นอยู่</p> <p>-รัฐต้องเชื่อมโยงกับประชาชนว่าความต้องการที่รัฐจะดำเนินการอะไรต่างๆ ผลประโยชน์จะเกิดขึ้นกับประชาชนอย่างไร อันที่จริงศาสนาถือเป็นตัวเชื่อมอย่างดีที่จะสร้างความชอบธรรม ความยุติธรรม รัฐต้องนำพุทธบริหารมาใช้เพื่อก่อสร้างดีสุขให้เกิดกับประชาชนอย่างทั่วถึง</p> <p>-การแก้ไขปัญหาเพื่อคนในสังคมเกิดสันติสุขขั้นแรกต้องระดม นักการศึกษา ผู้นำรัฐต้องฟังเสียงของประชาชนด้วย โดยเฉพาะ นักการศึกษา ปัจจุบันคนในสังคมกำลังจิตตก ไม่รู้ว่ากลุ่มใด พรรคพวกของใคร ระบบอุปถัมภ์ก็เข้ามา สุดท้ายรัฐก็ไม่สามารถจะบริหารจัดการอะไรได้ ปัญหาหายสาบสูญ ปัญหาโสเภณี ปัญหาที่ดินทำกิน หรือจะต้องรอไปตายที่ประเทศมาเลเซีย</p> <p>- รัฐต้องฟังเสียงของประชาชน โดยเฉพาะนักการศึกษาต้องเข้ามาเสนอแนะทางออกให้กับรัฐบาล ซึ่งนักการศึกษาต้องเข้ามาเสียสละจริงๆ ไม่ใช่หวังลาภ ยศหรืออำนาจอื่นๆ ที่เข้าไปเกี่ยวข้อง และรัฐต้องที่จะให้การสนับสนุนเพื่อความสมดุลที่จะทำให้เกิดสังคมแห่งสันติสุขหรือการเกิดประชาธิปไตยเชิงพุทธ มีการปกครองด้วยฐานหลักธรรมจะเป็นรัฐนาวาที่เต็มไปด้วยความเจริญผลประโยชน์เพื่อปวงประชาทุกหมู่เหล่า</p>	<p>-สัพปุริสธรรม ๗</p> <p>-อธิปไตยธรรม</p>

^{๒๕} พระมหาสม กลยาโณ, ดร. น.ธ.เอก,ป.ธ.๔,พธ.บ.(เกียรตินิยม),M.A.,Ph.D. อาจารย์ประจำภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สัมภาษณ์วันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๕.

ตารางที่ ๔.๓ ข้อเสนอแนะทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ
เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (ต่อ)

แนวคิด	การประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน	หลักธรรม
แนวคิด ที่ ^{๒๖}	<p>-ประเด็นการนำหลักทางพุทธศาสนามาใช้ในปัจจุบันทางภาครัฐก็ยังไม่ได้นำหลักทางศาสนาไปใช้ เพราะรัฐไม่ได้มีนโยบายนำเอกลัทธิธรรมไปใช้ แต่ถ้าจะส่งเสริมทางพระพุทธศาสนา จะต้องมีการส่งเสริมเกี่ยวกับวาระแห่งชาติ ที่ผ่านมามีวันหยุดเพียงแต่เป็นวิธีการ แต่ไม่ได้มีการรณรงค์ในการให้คนไปประพฤติปฏิบัติ มันต้องมีเนื้อหาในวันหยุด อย่างอ่าเองเพียงพิธีกรรมอย่างเดียว-หลักการประยุกต์หลักพุทธในประชาคมอาเซียน จะมีทำที่อย่างไร ถ้ามองในประเทศทางพุทธศาสนาที่เข้มแข็งมีไทย พม่า ลาว กัมพูชา ควรจะมีมุมมองสื่อสัมพันธ์กันอย่างไรในการเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาของโลก</p> <p>-ในมิติการสร้างเสริมความเข้มแข็ง การศึกษา ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานจำเป็นต้องร่วมมือกันสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดองค์กรของพุทธศาสนาโลกที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนที่มีผลกระทบต่อสังคมกว้างขวางขึ้น</p> <p>-หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธสามารถประยุกต์ใช้ได้ทุกมิติ ตามหลักธรรมที่กล่าวมา รวมทั้งระบบนิติศาสตร์และหลักตุลาการ เพราะฐานเหล่านี้ หลักทางพระพุทธศาสนาได้วางกฎเกณฑ์ไว้อย่างสมบูรณ์เพียงแต่หน่วยงาน กรม กอง ทั้งส่วนภาครัฐหรือเอกชน จะบูรณาการกับศาสตร์ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างไร</p>	<p>-ศีล ๕ -ศีล ๘-หลักจักษุมา -หลักวิทูโร -หลักนิตยสัมปโน -หลักสังฆวัตถุ๔ -หลักทศ ๖ -หลักคิหิปฏิบัติ -อธิกรณ์ ๗</p>
แนวคิด ที่ ^{๒๗}	<p>ในแง่การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่จำเป็นต้องนำหลักธรรมมาบูรณาการ โดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งในปัจจุบัน จำเป็นต้องนำหลักสราณียธรรมมาสร้างความปองดองสร้างความชอบธรรม ไม่ได้มีการปฏิบัติโดยมีอคติลำเอียงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง</p> <p>-การใช้หลักการแก้ไขปัญหาของคนปัจจุบันนี้ช่วยใหญ่ใช้อารมณ์ในการแก้ไขปัญหา จึงไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ เพราะไม่ได้ใช้ปัญญาในการนำมาบูรณาการ สิ่งที่สำคัญต้องมีหลักอริยสัจ ๔</p>	<p>-สราณียธรรม ๖ -หลักความสามัคคี -หลักอคติ ๔ -หลักอริยสัจ ๔ -หลักพรหมวิหาร ๔ -หลักกัลยาณมิตร</p>

^{๒๖} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุยะพรหม ป.ธ.๔,พ.ม.,พธ.บ.,M.A.,Ph.D. รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป, อาจารย์ประจำฯ ผอ. พธ.ม.,พธ.ด.(รัฐประศาสนศาสตร์,การจัดการเชิงพุทธ) สัมภาษณ์ วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๕.

^{๒๗} รองศาสตราจารย์นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ ป.ธ.๖, พธ.บ., M.A. (Political Science) สัมภาษณ์ วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๕.

ตารางที่ ๔.๓ ข้อเสนอแนะทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ
เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (ต่อ)

แนวคิด	การประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน	หลักธรรม
	<p>-ความเป็นผู้นำในสังคม จะเป็นผู้ใหญ่ในระดับใด แต่ถ้าขาดหลัก ของความเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขาตามหลักพรหมวิหาร แล้ว จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับสังคมได้</p> <p>-แม้แต่การเปิดประเทศเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การใช้หลักพุทธ ธรรมในการบริหารจัดการ จำเป็นต้องใช้หลักสังคหัตถ์ ๔ ในการ ปรับตัวที่จะอยู่ร่วมสังคมอย่างสันติสุข-หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธต้อง ให้เมตตาต่อกัน มีความเพียงพอต่อตนเองและผู้อื่น รู้จักการหา และการเก็บ</p>	
แนวคิด ที่ ^{๒๘}	<p>-ควรใช้หลักสามัคคีธรรมที่จะสร้างความปองดองให้เกิดขึ้นในสังคม</p> <p>-บทบาทของพระสงฆ์ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสันติสุข ร่วมกับองค์กรทางรัฐและภาคเอกชน</p> <p>-รัฐศาสตร์เชิงพุทธมีบทบาทในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะถ้ามีความขัดแย้ง ไร้เสถียรภาพแล้ว ก็จะกระทบต่อ เศรษฐกิจ กระทบต่อสังคมมีความขัดแย้ง จะเป็นสังคมไม่มีสันติสุข จะเกิดขึ้นได้</p> <p>-พยายามใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาให้มาก ชัดเกล้าด้วยหลักพุทธ ธรรมจะเป็นสังคมประชาธิปไตย</p> <p>-ปัจจุบัน ต้องมีการเมืองแบบมีสติ การเมืองไม่มีธรรม มีแต่ความ ขัดแย้งมีแต่จะแย่งอำนาจ ดังนั้นจึงมีการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน การเมืองที่ดีต้องเป็นการเมืองแบบมีธรรม การเมืองแบบมีสติ ซึ่ง จะเป็นส่วนที่จะทำให้คนสังคมได้รับผลประโยชน์อย่างคุ้มค่า</p>	<p>-หลักสามัคคี ธรรม</p> <p>-หลักอภิปรินิย ธรรม</p>
แนวคิด ที่ ^{๒๙}	<p>-มองภาพรวมใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธจริงๆ เช่นการใช้หลักพุทธใน แคว้นวัชชี ได้นำหลักอภิปรินิยธรรม เพื่อเกิดความปองดอง แห่งชาติ หลักธรรมเหล่านี้ต้องมีกฎหมายรองรับ</p> <p>-ควรรนำหลักไตรสิกขามาใช้เพื่อจะได้นำพาสังคมให้เกิดสันติสุขกับ ประชาชนส่วนรวมได้</p> <p>-ประชาชนคือเจ้าของอำนาจประชาธิปไตย ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ ในประชาธิปไตย ๓ แต่เมื่อเกิดปัญหาในสังคมแล้ว แต่ยังไม่ได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ เพราะนักการเมืองเมื่อ</p>	<p>-หลักอภิปรินิย ธรรม</p> <p>-หลักไตรสิกขา ๓</p> <p>หลักอภิปไตย ๓</p>

^{๒๘} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อนุภูมิ โขเกษม ป.ธ.๖,พธ.บ.,M.A. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
สัมภาณณ์ วันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๕.

^{๒๙} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธาพันธุ์ โพธิ์ธีโรจน์ ป.ธ.๖,พธ.บ.,M.A.,Ph.D. รองคณบดีฝ่ายวิชาการ,
อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาต่างประเทศ สัมภาณณ์ วันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๕.

ตารางที่ ๔.๓ ข้อเสนอแนะทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ
เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (ต่อ)

แนวคิด	การประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน	หลักธรรม
	เข้าไปบริหารบ้านเมืองแล้ว มันจึงทำให้เกิดปัญหา จึงมองว่าพุทธศาสนากับการเมืองไม่เกี่ยวข้องกัน -ความจริงผู้บริหารต้องนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในทุกมิติเพื่อให้เกิดความผาสุกกับประชาชนทั่วหน้า	
แนวคิด ที่ ^{๓๐}	ประเด็นหลักที่ใช้หลักธรรมที่สังคมเกิดความขัดแย้ง ขาดความปองดอง ต้องมีสาธารณยธรรมจำเป็นที่จะชีวิตตัวบ่งชี้ในการเข้าไปแก้ปัญหาทุกด้าน -หลักประชาธิปไตยมี ระบบคือเห็นด้วย และไม่เห็นด้วย มันก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมด จริงๆ แล้วหลักแก้ปัญหาคือหลักอริยสัจ๔ คือกระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้ง หรือการสร้างความปลอดภัยแห่งชาติ -การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่กำลังจะก้าวเข้ามา มองว่ารัฐศาสตร์เชิงพุทธจะมีทำอย่างไรในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่กำลังดำเนินการหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ -สังคมปัจจุบันต้องหันหน้ามาสู่วิถีชาวพุทธเพื่อมาพัฒนาคุณภาพชีวิต คือต้องมาจากระบบการศึกษา โดยเฉพาะการเรียนรู้ ทุกคนในสังคมต้องเรียนรู้ทุกอย่างโดยใช้หลักสัปปุริสธรรม หลักอิทธิบาท ๔ ที่จะทำกระบวนการต่างๆ ให้สำเร็จ -ประเด็นหลักธรรมที่ต้องใช้เมื่อก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนคือหลักอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา ต้องนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาองค์กรทุกสัดส่วนเพื่อความสำเร็จของคนในสังคม	-หลักสาราณียธรรม ๖ -หลักศีล ๕ -หลักทศพิธราชธรรม -หลักอิทธิบาท ๔
แนวคิด ที่ ^{๓๑}	การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ถือเป็นบรรทัดฐานของการปกครองคือใช้ระบบของหลักธรรมวินัยเป็นส่วนช่วยส่งเสริมให้การอยู่ร่วมกันของคนได้อย่างไม่มีความขัดแย้ง -หลักของความมีเมตตาธรรมต่อกัน ทำให้ปัญหาความขัดแย้งลดน้อยลง แต่ในปัจจุบันสิ่งที่สังคมไทยต้องตระหนักให้มากขึ้น เราจะพัฒนาฐานคิดให้สังคมเป็นสังคมของผู้รู้ หรือที่เราพูดถึงคำว่า	-หลักพรหมวิหารธรรม ๔ -หลักศีล ๕ -หลักอิทธิบาท ๔

ตารางที่ ๔.๓ ข้อเสนอแนะทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ

^{๓๐} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปฐมพงษ์ ทินบรรเจิดฤทธิ์ ป.ธ.๗,พธ.บ.,M.A. (Political Science), อดีตที่ปรึกษารัฐมนตรีและคณะอนุกรรมการ,อดีตหัวหน้าภาควิชาภาษาไทย, อาจารย์ประจำ สัมภาษณ์ วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๕๕.

^{๓๑} ดร. วีรภัทร์ ไชยชนะ. นบ.(กฎหมาย) MBA. (การบริหารจัดการ) Ph.D. (Political Science) สัมภาษณ์ วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๕.

เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (ต่อ)

แนวคิด	การประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน	หลักธรรม
	<p>พุทธะ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่นและผู้เบิกบานได้อย่างไร</p> <p>-การปกครองของประเทศไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน เรามีการบริหารงานที่อาศัยกระบวนการคิดจากหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก จะเห็นได้ว่าสถาบันสูงสุดที่พวกเราให้ความเคารพนับถือ องค์กรสงฆ์ก็เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมทำให้ช่วยแก้ปัญหาได้ เพราะพระพุทธศาสนาถือหลักอหิสาที่ไม่ให้เกิดการทะเลาะเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่จองเวรถือโทษกัน แต่ให้อยู่ร่วมกันด้วยหลักพรหมวิหารธรรม</p> <p>- หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย ยิ่งจะเข้าสู่ประชาคมอาเซียน จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีการสร้างพลังของความสำเร็จให้เกิดขึ้นเพื่อการแข่งขันในสังคมที่กว้างขึ้น ดังนั้นหลักอิทธิบาทธรรม ๔ คือหลักแห่งความสำเร็จต้องประยุกต์ใช้เพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีศักดิ์ศรี</p> <p>- ปัญหาคุณภาพชีวิต ทางรอดของสังคมไทย เมื่อมองรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ณ สถานการณ์ปัจจุบัน ทุกคนต้องมาพัฒนาปัญญาทางพระพุทธศาสนา ด้วยการยึดหลักหัวใจทางพระพุทธศาสนา คือ การละเว้นความชั่ว การทำแต่ความดี และชำระจิตใจของตนเองให้ผ่องใส ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย สุดท้ายคือการไม่เข้าใจกฎของธรรมชาติ เพราะพุทธศาสนาให้มรรคหรือหนทางเพื่อการแก้ปัญหาแต่เราอาจจะยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจหรือมีประสบการณ์ชีวิตฐานคิดที่น้อยเกินไป จึงทำให้เราไม่สามารถข้ามพ้นความทุกข์เหล่านั้นได้</p> <p>-รัฐศาสตร์เชิงพุทธศาสตร์ คือ บรรทัดฐานของการพัฒนาชีวิตที่บูรณาการที่เอื้อต่อสันติสุขให้เกิดขึ้นกับคนทุกหมู่เหล่า พยายามเข้าใจแล้วนำไปประยุกต์ใช้ สิ่งที่เราถือว่าเป็นปัญหาอันที่จริงอาจจะเป็นพุทธะที่เกิดขึ้นอยู่ในใจตนก็ได้</p>	

ตารางที่ ๔.๓ ข้อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

๔.๓.๒ สรุปข้อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

หลังจากได้ทำการสรุปผลการศึกษามาโดยลำดับแล้ว จากนั้นจึงได้สรุปหลักธรรมที่เข้าข่ายหลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธโดยอนุโลม เพื่อประยุกต์ใช้ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วไปดังนี้

๑. ความสามัคคีธรรมจะนำพาวิถีชีวิตมนุษย์ของคนในสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๒. สังคมที่แตกแยกอยู่ในปัจจุบัน ทำให้เกิดการบั่นทอนคุณภาพชีวิตของประชาชน ที่เกิดขึ้นจากอำนาจของความหลง ความไม่รู้ เป็นสังคมที่เห็นแก่ตัว ขาดการยับยั้ง ไม่มีการไตร่ตรอง ทำไปเพราะพวกพ้อง

๓. ควรประยุกต์องค์ธรรมเกี่ยวกับการปกครองโดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรมมีได้แก่ หลักการทาน ที่มีเจตนาให้วัตถุ ๑๐ เช่น ข้าว, น้ำ เป็นต้น หลักศีล ความเป็นปกติไม่เบียดเบียนและกัน การบริจาค ที่เป็นการบริจาคไทยธรรม หลักความซื่อตรง ความเป็นคนตรง ความอ่อนโยน หลักความเพียร เป็นกรรมคือการรักษาคุณงามความดี หลักความไม่โกรธ ต้องมีความเมตตาเป็นเบื้องต้น หลักความไม่เบียดเบียน ต้องสร้างความมีกรุณาให้เกิดขึ้น หลักของความอดทน คนในสังคมจะอยู่ร่วมกันได้ต้องพยายามสร้างหลักของความอดทน ความอดกลั้น และหลักความไม่คลาดจากธรรม ต้องมีการประพฤติปฏิบัติในธรรมอยู่เรื่อยๆ จะกระทำหน้าอย่างไรขอให้ถือธรรมเป็นใหญ่ สังคมมนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๔. คุณภาพชีวิตของประชาชนจะมีสันติสุขจะอยู่ร่วมกันได้โดยไม่มีความขัดแย้ง ไม่มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่ต้องมีสีต่างๆ ที่กำลังเป็นอยู่ในสังคม คือจำเป็นต้องมีหลักของสาราณียธรรม ได้แก่ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้มีความเคารพ นับถือช่วยเหลือกันและกัน และสามัคคีพร้อมเพียงกัน อันจะทำให้คนสามารถอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขได้

๕. พระสงฆ์ปัจจุบันที่เข้ามาศึกษาการบริหารจัดการเชิงพุทธได้เข้าไปมีบทบาทที่สร้างบริบทการพัฒนาสู่ชุมชน โดยการทำความเข้าใจสร้างรายได้ สร้างคุณภาพชีวิตอยู่ด้วยฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนา มีวิถีชีวิตอย่างพอเพียง

๖. มองรัฐศาสตร์ ไม่ได้เข้ามาเชื่อม ขาดเครือข่าย รัฐนาวายังไม่รู้ว่าจะไปทิศทางไหน ถ้ามองว่า รัฐถ้ามองว่าประชาชนเห็นด้วยไหมในสถานการณ์ที่เป็นอยู่

๗. รัฐต้องเชื่อมโยงกับประชาชนว่าความต้องการที่รัฐจะดำเนินการอะไรต่างๆ ผลประโยชน์จะเกิดขึ้นกับประชาชนอย่างไร อันที่จริงศาสนาถือเป็นตัวเชื่อมอย่างดีที่จะสร้างความชอบธรรม ความยุติธรรม รัฐต้องนำพุทธบริหารมาใช้เพื่อก่อสันติสุขให้เกิดขึ้นกับประชาชนอย่างทั่วถึง

๘. การแก้ไขปัญหาเพื่อคนในสังคมเกิดสันติสุขขั้นแรกต้องระดมนักการศาสนา ผู้นำรัฐต้องฟังเสียงของประชาชนด้วย โดยเฉพาะนักการศาสนา ปัจจุบันคนในสังคมกำลังจิตตก ไม่รู้ว่ากลุ่มใดพรรคพวกของใคร ระบบอุปถัมภ์ก็เข้ามา สุดท้ายรัฐก็ไม่สามารถจะบริหารจัดการอะไรได้ ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี ปัญหาที่ดินทำกิน หรือจะต้องรอไปตายที่ประชาคมอาเซียน

๙. รัฐต้องฟังเสียงของประชาชน โดยเฉพาะนักการศาสนาต้องเข้ามาเสนอแนะทางออกให้กับรัฐบาล ซึ่งนักการศาสนาต้องเข้ามาเสียสละจริงๆ ไม่ใช่หวังลาภ ยศหรืออำนาจอื่นๆ ที่เข้าไปเกี่ยวข้อง และรัฐต้องที่จะให้การสนับสนุนเพื่อความสมดุลที่จะทำให้เกิดสังคมแห่งสันติสุขหรือการเกิดประชาธิปไตยเชิงพุทธ มีการปกครองด้วยฐานะหลักธรรมจะเป็นรัฐนาวาที่เต็มไปด้วยความเจริญผลประโยชน์เพื่อปวงประชาทุกหมู่เหล่า

๑๐. ประเด็นการนำหลักทางพุทธศาสนามาใช้ในปัจจุบันทางภาครัฐก็ยังไม่ได้นำหลักทางศาสนาไปใช้ เพราะรัฐไม่ได้มีนโยบายนำเอาหลักธรรมไปใช้ แต่ถ้าจะส่งเสริมทางพระพุทธศาสนา จะต้องมีการส่งเสริมเกี่ยวกับวาระแห่งชาติ ที่ผ่านมามีวันหยุดเพียงแต่เป็นวิธีการ แต่

ไม่ได้มีการรณรงค์ในการให้คนไปประพฤติปฏิบัติ มันต้องมีเนื้อหาในวันหยุด อย่าอ้างเอาเพียงพิธีกรรมอย่างเดียว

๑๑. หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธสามารถประยุกต์ใช้ได้ทุกมิติ ตามหลักธรรมที่กล่าวมา รวมทั้งระบบนิติศาสตร์และหลักตุลาการเพราะฐานเหล่านี้ หลักทางพระพุทธศาสนาได้วางกฎเกณฑ์ไว้อย่างสมบูรณ์เพียงแต่หน่วยงาน กรม กอง ทั้งส่วนภาครัฐหรือเอกชน จะบูรณาการกับศาสตร์ต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างไร

๑๒. ในแง่การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่จำเป็นต้องนำหลักธรรมมาบูรณาการ โดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งในปัจจุบัน จำเป็นต้องนำหลักสาราณียธรรมมาสร้างความปองดอง สร้างความชอบธรรม ไม่ได้มีการปฏิบัติโดยมีอคติ ลำเอียงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

๑๓. ประชาชนคือเจ้าของอำนาจประชาธิปไตย ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ในประชาธิปไตย ๓ แต่เมื่อเกิดปัญหาในสังคมแล้ว แต่ยังไม่ได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ เพราะนักการเมืองเมื่อเข้าไปบริหารบ้านเมืองแล้ว มันจึงทำให้เกิดปัญหา จึงมองว่าพุทธศาสนากับการเมืองไม่เกี่ยวข้องกัน

๑๔. ความจริงผู้บริหารต้องนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในทุกมิติเพื่อให้เกิดความผาสุกกับประชาชนทั่วหน้าประเด็นหลักที่ใช้หลักธรรมที่สังคมเกิดความขัดแย้ง ขาดความปองดอง ต้องมีสาราณียธรรมจำเป็นที่จะชี้วัดตัวบ่งชี้ในการเข้าไปแก้ปัญหาทุกด้าน

๑๕. หลักประชาธิปไตยมี ระบบคือเห็นด้วย และไม่เห็นด้วย มันก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมดจริงๆ แล้วหลักแก้ปัญหาคือหลักอริยสัจ๔ คือกระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้งหรือการสร้างความปลอดภัยแห่งชาติ

๑๖. ปัจจุบัน ต้องมีการเมืองแบบมีสติ การเมืองไม่มีธรรม มีแต่ความขัดแย้งมีแต่จะแย่งอำนาจ ดังนั้นจึงมีการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน การเมืองที่ดีต้องเป็นการเมืองแบบมีธรรม การเมืองแบบมีสติ ซึ่งจะเป็นส่วนที่จะทำให้คนสังคมได้รับผลประโยชน์อย่างคุ้มค่า

๑๗. หลักของความมีเมตตาธรรมต่อกัน ทำให้ปัญหาความขัดแย้งลดน้อยลง แต่ในปัจจุบันสิ่งที่สังคมไทยต้องตระหนักรู้ให้มากขึ้น เราจะพัฒนาฐานคิดให้สังคมเป็นสังคมของผู้รู้ หรือที่เราพูดถึงคำว่า พุทธะ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่นและผู้เบิกบานได้อย่างไร

๑๘. การปกครองของประเทศไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน เรามีการบริหารงานที่อาศัยกระบวนการคิดจากหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก จะเห็นได้ว่าสถาบันสูงสุดที่พวกเราให้ความเคารพนับถือ องค์ครุสงฆ์ก็เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมทำให้ช่วยแก้ปัญหาได้ เพราะพระพุทธศาสนาถือหลักอหิสาที่ไม่ให้เกิดการทะเลาะเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่จองเวรถือโทษกัน แต่ให้อยู่ร่วมกันด้วยหลักพรหมวิหารธรรม

๑๙. ปัญหาคุณภาพชีวิต ทางรอดของสังคมไทย เมื่อมองรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ฐานสถานการณ์ปัจจุบัน ทุกคนต้องมาพัฒนาปัญญาทางพระพุทธศาสนา ด้วยการยึดหลักหัวใจทางพระพุทธศาสนา คือ การละเว้นความชั่ว การทำแต่ความดี และชำระจิตใจของตนเองให้ผ่องใส ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย สุดท้ายคือการไม่เข้าใจกฎของธรรมชาติ เพราะพุทธศาสนาให้มรรคหรือหนทางเพื่อการแก้ปัญหาแต่เราอาจจะยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจหรือมีประสบการณ์ชีวิต ฐานคิดที่น้อยเกินไป จึงทำให้เราไม่สามารถข้ามพ้นความทุกข์เหล่านั้นได้

๒๐. รัฐศาสตร์เชิงพุทธศาสตร์ คือ บรรทัดฐานของการพัฒนารัฐที่บูรณาการที่เอื้อต่อสันติสุขให้เกิดขึ้นกับคนทุกหมู่เหล่า พยายามเข้าใจแล้วนำไปประยุกต์ใช้ สิ่งที่เราถือว่าเป็นปัญหาอันที่จริง อาจจะเป็นพุทธะที่เกิดขึ้นอยู่ในใจตนก็ได้

๔.๓.๓ การประยุกต์หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธในระดับสังคมอาเซียน

นอกจากนั้นผลการศึกษายังได้ระบุถึงความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ ของอาเซียน ดังนี้

๑. หลักการประยุกต์หลักพุทธในประชาคมอาเซียน จะมีทำอย่างไร ถ้ามองในประเทศทางพุทธศาสนาที่เข้มแข็งมีไทย พม่า ลาว และกัมพูชา ควรจะมีมุมมองที่สัมพันธ์กันอย่างไร เป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาของโลก

๒. ในมิติการสร้างเสริมความเข้มแข็ง การศึกษา ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานจำเป็นต้องร่วมมือกันสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดองค์กรของพุทธศาสนาโลกที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนที่มีผลกระทบต่อสังคมกว้างขวางขึ้น

๓. แม้แต่การเปิดประเทศเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการ จำเป็นต้องใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในการปรับตัวที่จะอยู่ร่วมสังคมอย่างสันติสุข

๔. รัฐศาสตร์เชิงพุทธมีบทบาทในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะถ้ามีความขัดแย้งในสังคม ไร้เสถียรภาพแล้ว ก็จะกระทบต่อเศรษฐกิจ กระทบต่อสังคมที่มีความขัดแย้ง จะเป็นสังคมไม่มีสันติสุขจะเกิดขึ้นได้

๕. การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่กำลังจะก้าวเข้ามา มองว่ารัฐศาสตร์เชิงพุทธจะมีทำอย่างไรในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่กำลังดำเนินการหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ

๖. ประเด็นหลักธรรมที่ต้องใช้เมื่อก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนคือหลักอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา ต้องนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาองค์กรทุกสัดส่วนเพื่อความสำเร็จของทุกคนในสังคม ซึ่งหลักการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ถือเป็นบรรทัดฐานของการปกครองคือใช้ระบบของหลักธรรมวินัยเป็นส่วนที่จะช่วยส่งเสริมให้การอยู่ร่วมกันของคนได้อย่างไม่มีความขัดแย้ง

๗. หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย ยิ่งจะเข้าสู่ประชาคมอาเซียน จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีการสร้างพลังของความสำเร็จให้เกิดขึ้นเพื่อการแข่งขันในสังคมที่กว้างขึ้น ดังนั้นหลักอิทธิบาทธรรม ๔ คือหลักแห่งความสำเร็จต้องประยุกต์ใช้เพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีศักดิ์ศรี

ดังนั้น ข้อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน นักวิชาการได้เสนอประเด็นหลักคือการพัฒนาตน การพัฒนาคนและการพัฒนางาน ซึ่งการพัฒนาแต่ละระดับจำเป็นต้องมีฐานคิดทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักสัมมาทิฐิที่เป็นหนทางแห่งความเจริญฝ่ายเดียว และสามารถเข้าไปแก้ไขปัญหาทั้งในระดับบุคคล ระดับองค์กร และสามารถแก้ไขปัญหาในระดับที่สูงขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความปรองดองในระดับชาติได้ จึงสรุปได้ว่ารัฐศาสตร์เชิงพุทธ จึงเป็นระบบการบริหารการเมืองการปกครองรวมทั้งองค์กรยุติธรรมที่ถือเป็นรูปแบบโครงสร้างการปกครองที่สมบูรณ์ที่สุดเพราะกระบวนการคือการปฏิบัติการพุทธศาสตร์เชิงพุทธธรรม ที่แก้ความทุกข์ให้กับมนุษย์ได้ และเป็นการพัฒนาฐานคิด องค์ความรู้ทางด้านปัญญา เพิ่มพูนวิชา จะเห็นได้ว่าสังคมใดที่มีคนผู้ทรงธรรม มีความเพียบพร้อมด้วยวิชา สังคมนั้นจะเกิดสันติสุข และสันติภาพพร้อมกับสันติวิธี

๔.๓.๔ สรุปผลการค้นพบจากการวิจัย

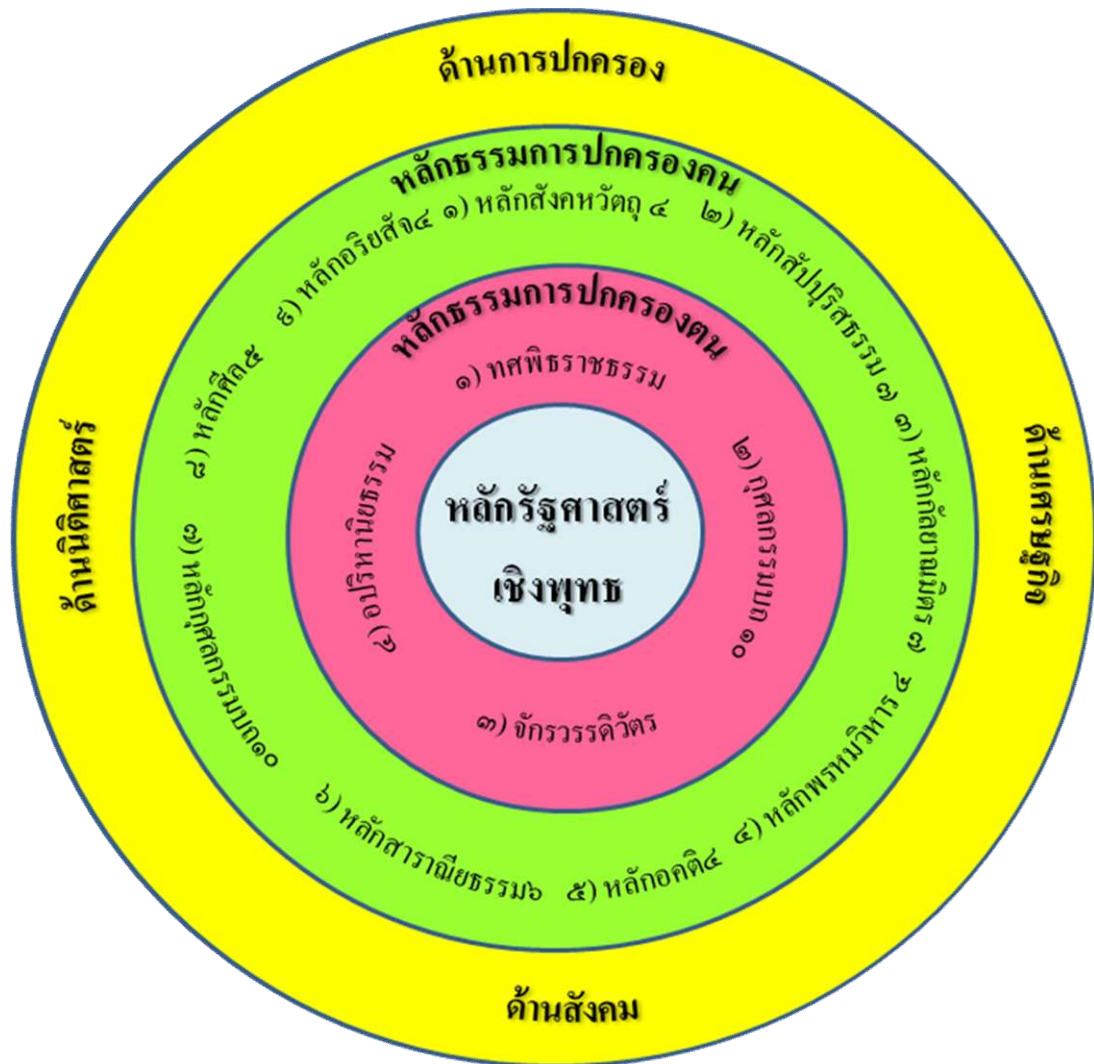
สรุปในการศึกษาค้นพบโดยภาพรวมจากกรอบแนวคิดและผลลัพธ์การวิจัย การวิเคราะห์ รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย พบว่า หลักรัฐศาสตร์เชิง พุทธถือเป็นนวัตกรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระบบโครงสร้างการเมืองการปกครอง ด้าน นิติศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปบูรณาการได้ ทุกมิติ แต่ในบริบททางพระพุทธศาสนาให้น้ำหนักและความสำคัญการพัฒนาในระดับบุคคลเป็นเบื้อ ต่อก่อน คือ หลักธรรมการปกครองตน ได้แก่หลักทศพิธราชธรรม กุศลกรรมบถ ๑๐ จักรวรรดิวัตร และหลักอภิธานิยธรรม ซึ่งการพัฒนาจำเป็นต้องมีการปรับพฤติกรรมทั้งด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านระดับสติปัญญาเพื่อให้มีสภาวะองค์ธรรมได้เกิดมีขึ้นกับตน จากนั้นเมื่อมีความ มั่นคงเข้มแข็งภายในจิตใจและจิตวิญญาณแล้ว จึงสามารถจะพัฒนาหลักธรรมในการปกครองคนในชั้น ที่สูงขึ้น อันประกอบด้วยหลักสังคหวัตถุ ๔ หลักสัพปุริสธรรม ๗ หลักกัลยาณมิตร ๗ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักอคติ ๔ หลักสารณียธรรม ๖ หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ หลักศีล ๕ และหลักอริสัจ ๔ ซึ่งหลักการ บริหารจัดการเชิงพุทธนี้ สามารถนำไปบูรณาการที่เอื้อต่อการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในชาติบ้านเมือง ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่นำไปประยุกต์ด้านการปกครอง ด้านนิติศาสตร์ ด้าน เศรษฐกิจและด้านสังคม ดังนั้น นักการเมืองหรือนักรัฐศาสตร์ที่หวังเพื่อความเจริญแก่ตน แก่องค์กร เพื่อพัฒนาสังคมและประเทศชาติ จำเป็นอย่างยิ่งต้องใช้หลักพุทธธรรมเป็นตัวบ่งชี้และตัวชี้วัดของการ พัฒนาในระดับตน ระดับสังคมและสูงสุดการสร้างสันติภาพให้เกิดในโลกยุคร่วมสมัย จึงขอเสนอ ภาพรวมตามแผนภูมิภาพกรอบแนวคิด ในตารางที่ ๔.๔ ที่ได้เสนอภาพรวมตามแผนภูมิภาพกรอบ แนวคิด ดังนี้

ภาพรวมตามแผนภูมิภาพกรอบแนวคิด

วัตถุประสงค์	กระบวนการ	ปัจจัยนำเข้า	ผลลัพธ์
INPUT	PROCESS	OUTPUT	OUTCOME
๑. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ๒. ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ๓. เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน	-ทศพิธราชธรรม -สารณียธรรม ๖ -กุศลกรรมบถ ๑๐ -จักรวรรดิวัตร -อภิธานิยธรรม -สัพปุริสธรรม ๗ -พรหมวิหาร ๔ -กัลยาณมิตรธรรม ๗ -สังคหวัตถุ ๔ -อริยสัจ ๔ -อคติ ๔ -ศีล ๕	๑. ได้ทราบถึงหลักการแนวคิดรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ๒. ได้ทราบผลการวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย ๓. ได้รู้ปัญหาและอุปสรรคการบริหารรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย	การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย ๑. ด้านการเมือง ๒. ด้านนิติศาสตร์ ๓. ด้านเศรษฐกิจ ๔. ด้านสังคม

ตารางที่ ๔.๔ เสนอภาพรวมตามแผนภูมิภาพกรอบแนวคิด

ภาพรวมบูรณาการรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการ

แผนภาพที่ ๔.๑ สรุปภาพรวมบูรณาการรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ และเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนผู้วิจัย นำเสนอสรุปและอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

๕.๑.๑ สรุปผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้สัมภาษณ์ ร้อยละ ๖๖.๗ เป็นเพศมาราวาส รองลงมาร้อยละ ๓๓.๓ เป็นเพศบรรพชิต ด้านอายุ ร้อยละ ๕๐ เป็นผู้มีอายุระหว่าง ๔๑-๖๐ ปี ร้อยละ ๕๐.๐ อายุ ๖๑ ปีขึ้นไป และด้านระดับการศึกษา ร้อยละ ๕๐ เป็นปริญญาโท และ ร้อยละ ๕๐ เป็นปริญญาเอก ด้านระดับการศึกษาบาลี ร้อยละ ๔๑.๗ เปรียญธรรม ๔-๖ ประโยค รองลงมาเท่ากันหมดร้อยละ ๓๓.๓ ได้แก่เปรียญธรรม ๗-๙ ประโยค รองลงมาร้อยละ ๑๖.๗ ไม่มีเปรียญธรรม และรองลงมาร้อยละ ๘.๓ เปรียญ ๑-๒ ถึง ๓ ประโยค และ ด้านตำแหน่งทางการบริหาร ร้อยละ ๔๑.๗ คณาจารย์ รองลงมาร้อยละ ๒๕.๕ นักการเมือง รองลงมาร้อยละ ๑๖.๗ รองอธิการบดี และรองลงมาอีกจากนั้น ร้อยละ ๘.๓ ได้แก่ อธิการบดีและนักวิชาการอิสระ

๕.๑.๒ สรุปผลการศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย

หลักธรรมมาธิปไตยกับการปกครองในยุคปัจจุบัน โดยจะหยิบยกมาเพียงบางประเด็นเท่านั้น คือ ในเรื่องการปกครองโดยคณะบุคคลของแคว้นวัชชี กับการปกครองระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน เพราะระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นระบอบที่ใช้กันมากที่สุดในยุคนี้ ส่วนประเด็นอื่นๆ ได้เปรียบเทียบแทรกไว้ในเนื้อหาข้างแล้ว การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นมีลักษณะบางประการคล้ายกับการปกครองแบบคณะบุคคลของแคว้นวัชชี กล่าวคือ เป็นระบอบที่ไม่ได้ปกครองโดยคนๆ เดียวแบบระบอบกษัตริย์แต่ปกครองโดยคณะบุคคลที่มีสิทธิ์ตัดสินใจร่วมกัน แต่ทั้งนี้ก็มีความต่างตรงที่ระบอบประชาธิปไตยนั้น เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนสมัครเข้าไปเป็นคณะผู้ปกครองประเทศได้โดยผ่านการเลือกตั้ง แต่การปกครองของแคว้นวัชชีนั้นสงวนสิทธิ์ไว้เฉพาะคณะเจ้าเท่านั้น ส่วนกระบวนการปกครองมีความคล้ายคลึงกันคือ ระบอบประชาธิปไตยยกเอารัฐธรรมนูญเป็นกฎหมาย

สูงสุดของการปกครอง ส่วนแคว้นวัชชียกเอา "ธรรม" ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ เช่น อปริหานิยธรรม เป็นต้น ให้เป็นหลักปฏิบัติสูงสุดของคณะผู้ปกครอง

ในการจัดสรรอำนาจนั้นก็มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ระบอบประชาธิปไตยแบ่งอำนาจออกเป็น ๓ ฝ่ายคือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ ส่วนแคว้นวัชชีนั้นก็มีการจัดสรรอำนาจออกเป็นฝ่ายๆ อย่างชัดเจนไม่ก้าวก่ากัน เท่าที่ปรากฏอยู่ในอรรถกถา พระไตรปิฎกพบว่า มีการแบ่งอำนาจบริหาร และ อำนาจตุลาการชัดเจนมาก คือ คณะเจ้าวัชชีเป็นฝ่ายบริหารโดยมีคัดเลือกตัวแทนคณะเจ้าหนึ่งท่านให้เป็นพระราชา อำนาจตุลาการนั้นเป็นหน้าที่ของ "มหาอำมาตย์" เป็นต้น ส่วนอำนาจนิติบัญญัตินั้นไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนว่า มีการแบ่งอำนาจนี้ออกไปต่างหากหรือไม่ แต่จากพระดำรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายว่า "ไม่บัญญัติข้อที่ไม่เคยบัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนข้อที่บัญญัติไว้แล้ว สมทานวัชชีธรรมแบบโบราณ ตามที่บัญญัติไว้แล้ว ประพดกัณอยู่"

พระดำรัสนี้สามารถตีความได้ ๒ ประเด็นคือ ประเด็นแรก คือ อำนาจนิติบัญญัติรวมอยู่กับอำนาจบริหารของเจ้าวัชชีคณะเดียวกัน ประเด็นที่สอง เจ้าวัชชีแบ่งออกเป็น ๒ คณะคือ คณะที่ทำหน้าที่บริหาร และ คณะที่ทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย จากข้อมูลที่มีอยู่ยังไม่อาจจะสรุปได้ว่าเป็นประเด็นไหนกันแน่ แต่ทั้งนี้อำนาจนิติบัญญัติตามอปริหานิยธรรมนั้นเป็นอำนาจที่ค่อนข้างนิ่งคือบัญญัติตามประเพณีอันดีงามแต่โบราณของชาววัชชีเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ความเคลื่อนไหวที่สำคัญทางการปกครองจึงอยู่ที่ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการซึ่งมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนเป็นหลัก

ในส่วนของอำนาจตุลาการของแคว้นวัชชีนั้นยังมีประเด็นที่น่าสนใจคือ มีการแบ่งอำนาจออกเป็นชั้นๆ คล้ายๆ กับอำนาจตุลาการปัจจุบันที่มีแบ่งเป็น ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา นอกจากนี้ยังมีศาลย่อยอื่นๆ อีกหลายศาล ในอำนาจตุลาการของแคว้นวัชชีนั้นมีการแบ่งออกเป็น ๗ ชั้น คือ มหาอำมาตย์ฝ่ายสอบสวน, มหาอำมาตย์ฝ่ายผู้พิพากษา, มหาอำมาตย์ฝ่ายที่ชื่อว่าลูกขุน, มหาอำมาตย์ ๘ ตระกูล, เสนาบดี, อุปราช และ พระราชา บางคดีก็สิ้นสุดที่มหาอำมาตย์ฝ่ายสอบสวน กล่าวคือ หากฝ่ายนี้สอบสวนจำเลยแล้วพบว่า "บริสุทธิ์" ก็จะปล่อยตัวไป แต่ถ้าสอบสวนแล้วมีข้อมูลที่บ่งบอกว่า "จำเลยผิดจริง" ก็จะส่งจำเลยไปในฝ่ายที่สูงขึ้นตามลำดับจนถึงพระราชา หากพระราชาสอบสวนแล้วพบว่าจำเลยผิดจริง ก็จะโปรดให้เจ้าหน้าที่อ่านคัมภีร์กฎหมายประเพณี ในคัมภีร์กฎหมายประเพณีนั้นเขียนไว้ว่า ผู้ใดทำความผิดชื่อนี้ผู้นั้นจะต้องมีโทษชื่อนี้ พระราชาก็ทรงนำการกระทำของผู้นั้นมาเทียบกับตัวบทกฎหมายนั้นแล้ว ทรงลงโทษตามสมควรแก่ความผิดนั้น

ประเด็นนี้มีข้อสังเกตว่า พระราชาซึ่งเป็นผู้นำสูงสุดฝ่ายบริหารนั้น ก็ต้องทำหน้าที่ฝ่ายตุลาการด้วยในกรณีนี้ "คติความ" บางคดีไม่อาจจะระงับได้ในกระบวนการยุติธรรม ชั้นต้น ซึ่งประเด็นนี้ ก็แตกต่างจากระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบัน ที่ผู้นำฝ่ายบริหารได้แก่ นายกรัฐมนตรี เป็นต้น จะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับคดีความเลย จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่า มีทั้งส่วนที่เหมือนกัน คล้ายกัน และแตกต่างกันอยู่หลายประการ โดยข้อแตกต่างที่สำคัญที่สุดคือ แคว้นวัชชียึดหลักธรรม ได้แก่ อปริหานิยธรรม เป็นต้น เป็นหัวใจสำคัญในการปกครองประเทศ แต่ระบอบประชาธิปไตยนั้น ยึดรัฐธรรมนูญที่คนซึ่งยังมีกิเลสอยู่ช่วยกันร่างขึ้น เป็นกฎหมายสูงสุดเป็นหัวใจสำคัญที่สุดในการปกครองประเทศ

จุดอ่อนของประชาธิปไตยและแนวทางแก้ไข

หากผู้ปกครองเป็นคนดี มีความสามารถ ระบบการปกครองแบบเผด็จการไม่ว่าจะเป็นโดยบุคคล เช่น ระบอบราชาธิปไตย หรือ โดยหมู่คณะ เช่น ระบอบสังคมนิยม จะสามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของสังคมได้เร็วที่สุด แต่มีความเสี่ยงสูง เพราะคนเราเมื่อยังไม่หมดกิเลส การมีอำนาจสิทธิ์ขาดโดยไม่มีการถ่วงดุล ทำให้มีแนวโน้มการใช้อำนาจในทางมิชอบสูงไปด้วย และหากเป็นอย่างนั้น จะสร้างความเสียหายแก่สังคมได้อย่างมหาศาล

ในสภาพสังคมโลกปัจจุบัน ระบอบประชาธิปไตยซึ่งเป็นการปกครองที่ใช้อำนาจอธิปไตยมาจากประชาชน จึงเป็นระบอบการปกครองที่มีความบกพร่องน้อยที่สุด แต่ก็มีจุดอ่อนคือ หากคนหมู่มากถูกชักนำด้วยอำนาจอิทธิพลของสื่อ การประชาสัมพันธ์สร้างภาพลักษณ์ที่เก๋เก๋จาง อำนาจเงิน หรือด้วยอิทธิพลอันใด ทำให้เลือกคนไม่ดี คนขาดความสามารถในการบริหารเข้ามาปกครองประเทศแล้ว ก็อาจสร้างความเสียหายได้มาก ไม่ว่าจะเป็นโดยการคอร์รัปชัน การใช้อำนาจรัฐไปในทางมิชอบ หรือการบริหารนำพาประเทศไปในทางที่ผิด การทำให้เกิดความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

แนวทางแก้ไขคือ จะต้องให้ความรู้กับประชาชนให้รู้เท่าทันสื่อ รู้เท่าทันนักการเมือง ให้คิดตัดสินใจอย่างมีเหตุผล อิงข้อมูลที่เป็นจริงมากกว่าใช้อารมณ์ และสร้างเป็นกระแสร่วมกันของคนทั้งชาติให้ทุกคนยึดธรรมเป็นใหญ่คือ นำหลักธรรมความถูกต้องดีงาม ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้มาเป็นค่านิยมร่วมของสังคม เป็นเครื่องนำทางสังคมไปสู่ทิศทางที่พึงประสงค์ ซึ่งจะทำให้นักการเมืองต้องประพฤติตนอยู่ในกรอบของหลักธรรมนั้นด้วย เพราะมีฉะนั้นประชาชนจะไม่ยอมรับ โดยสรุปคือนำหลักธรรมราชาธิปไตยมาประยุกต์ใช้กับหลักประชาธิปไตยนั่นเอง

สรุปจริยธรรมนักการเมืองตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์

ในหลักพุทธธรรม พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับการเมืองเอาไว้เป็นอันขาด การที่ทรงแสดงธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับการเมืองไว้มากเช่นนี้สะท้อนว่าการเมืองเป็นเรื่องที่นับเนื่องอยู่ในธรรมะ และธรรมะเองก็ไม่ทอดทิ้งฝ่ายการเมือง แต่ในสังคมไทยของเราทุกวันนี้ได้มีความเข้าใจกันอย่างผิด ๆ ว่าการเมืองเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับธรรมะ บางคนถึงกับกล่าวว่าธรรมะอยู่ส่วนธรรมะ การเมืองอยู่ส่วนการเมือง เมื่อนักการเมืองแยกธรรมะออกจากกิจกรรมทางการเมืองก็เลยส่งผลให้เกิดวิกฤติทางการเมืองในสังคมไทย

ท่านพุทธทาสภิกขุ พระมหาเถระผู้เป็นนักปราชญ์ ได้พยายามแก้ไขความเข้าใจผิดเช่นนี้ ด้วยการเพียรชี้ให้เห็นว่าการเมืองต้องมีธรรมะ และธรรมะต้องถูกนำไปบูรณาการในการเมือง

พระพรหมคุณาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) พระมหาเถระนักปราชญ์ พยายามชี้ให้เห็นว่าธรรมะคือสาระสำคัญของกิจกรรมทางการเมือง จริยธรรม ตามความหมายในพุทธศาสนา ได้แก่ การดำเนินชีวิตหรือกระบวนการแห่งชีวิตที่ดำเนินไปทั้งหมด คือ ความเป็นอยู่ การแสดงออก ความรู้สึกนึกคิด และคุณสมบัติต่าง ๆ ทั้งจิตใจ ทั้งปัญญา ทั้งพฤติกรรม

พฤติกรรมของนักการเมืองต้องมีจริยธรรมในระดับของขั้นนำอย่างนักการเมืองต้องมีศีล ๕ การไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายร่างกาย ไม่ทำลายชีวิตผู้อื่น การไม่ละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่น การไม่ประพฤติผิดทางเพศ การไม่พูดเท็จโกหกหลอกลวง การไม่ดื่มสุรายาเมา สิ่งเสพติด และการงดเว้นอบายมุข ซึ่งเป็นจริยธรรมพื้นฐานซึ่งทุกคนควรจะมีอยู่แล้ว จริยธรรมนักการเมือง จะต้องพูดถึงจุดหมายของงานการเมือง เช่น การบริหาร การปกครองหรือการดำเนินการกิจการงานสาธารณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประเทศชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องรู้ คือ เป็นเรื่องทางด้านปัญญา

ดังนั้นจุดหมายของงานทางการเมือง หมายถึง การที่จะบริหารกิจการหรือปกครอง บ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุขให้ประชาชนอยู่ดีกินดี สร้างสภาพเอื้อที่จะช่วยให้ชีวิตและสังคมพัฒนาไปสู่ จุดหมายค้ำนึ่งอยู่เสมอว่า งานการที่เราทำหรือการที่จะบริหารกิจการบ้านเมืองนั้นก็เพื่อให้ชีวิตและ สังคมได้สภาพที่เกื้อหนุนต่อการที่จะก้าวไปสู่จุดหมาย เช่น ให้คนมีโอกาสพัฒนาชีวิตในทางจิตใจและ ทางปัญญา สังคมสามารถพัฒนาศิลปวัฒนธรรม มีการสร้างสรรค์ต่าง ๆ เจริญในอารยธรรมยิ่ง ๆ ขึ้น ไป มิใช่เป็นจุดหมายปลายปิดที่เพียงว่าให้ชีวิตและสังคมอยู่กันสบายแล้ว

สรุปโดยภาพรวม แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า การศึกษารัฐศาสตร์แนวพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ หลักธรรมคำสอนใน พระพุทธศาสนาที่ใช้ในด้านการเมืองการปกครองทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ ตลอดถึงการ ประยุกต์ใช้หลักธรรมทางเศรษฐกิจและทางสังคม เช่น หลักธรรมที่ค้นพบ หลักทศพิธราชธรรม หลัก สาราณียธรรม ๖ กุศลกรรมบถ ๑๐ จักรวรรดิวัตร อปริหานิยธรรม สปัปฺริสธรรม ๗ พรหมวิหาร ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สังคหัตถุ ๔ อริยสัจ ๔ อคติ ๔ และหลักวินัยคือ ศิล ๕ ดังนั้นระบบรัฐศาสตร์ เชิงพุทธ ถือได้ว่ามีรากฐานทางการเมืองการปกครองโดยเฉพาะหลักพุทธธรรมที่ถือเป็นเครื่องมือหรือ ยุทธศาสตร์การบริหารที่พระพุทธองค์ได้ค้นพบ รัฐศาสตร์เชิงพุทธ จึงเป็นระบบกระบวนการคิดทาง การเมืองการปกครองโดยถือเอาระบอบธรรมมาประชาธิปไตยเป็นใหญ่

๕.๑.๓ สรุปผลศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการ ด้านรัฐศาสตร์

สรุปโดยภาพรวม จากการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ พบประเด็นสำคัญดังนี้

๕.๑.๓.๑ ด้านการปกครอง

๑. หลักการปกครองที่ดีต้องมีความบริสุทธิ์ยุติธรรมให้อยู่ด้วยความ ยุติธรรมและหลักของความปองดอง คือหลักสาราณียธรรม มีความจำเป็นต่อการสร้างความปองดอง ให้สังคมไทยมีสันติสุขในปัจจุบัน ดังนั้นรัฐบาลต้องเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา

๒. หลักการปกครองในพุทธศาสนาที่เป็นแบบอย่างที่ดี ตัวอย่าง อักคัณฺฐสูตรเกี่ยวกับการบริหารได้แก่ บริหารตนบริหารคนบริหารงาน ด้วยหลัก ๓ อย่าง คือ จักขุมา วิสัยทัศน นักบริหารต้องมีวิสัยทัศน์วิทูโร คือินิสสยสัมปโนคือการมีสัมพันธภาพที่ดีสปัปฺริสธรรม ๗ และหลักธรรมมาภิบาล

๓. หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ถ้ากล่าวโดยทั่วไป คืออำนาจบริหารทางพุทธ ตามนิตินธรรม คือกฎเกณฑ์ในการบริหาร โดยเฉพาะการปกครองของคณะสงฆ์ คือหลักวินัยสามารถ นำมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ดังนั้น การปกครองสงฆ์ต้องถือเอาพระวินัยเป็นธรรมนูญเป็นเกณฑ์ หลัก แต่มีการถือกฎหมายทางบ้านเมืองช่วยกำกับหรือส่งเสริม นอกจากนี้การปกครองในคณะสงฆ์ ถือหลักความเสมอภาค คนที่เข้ามาบวชต้องมีความเสมอภาคในหลักของความเป็นอาวุโสหรือความ เป็นภราดรภาพให้มีฐานะความเป็นสงฆ์เหมือนกัน และการบริหารปกครองแบบสหัตถิวิหาริกจะพูด การง่ายมากปกครองกันง่ายมากชัดเจนมีผลกระทบต่อการตัดสินใจกรณี

๔. หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธ คือหนทางแห่งการปกครองที่สร้างแต่ความ เจริญฝ่ายเดียว ซึ่งมีหลักธรรมที่สามารถนำมาบูรณาการได้ทุกสถานการณ์และทุกโอกาส

๕. หลักการบริหารนิยธรรมพระสงฆ์ให้ถือหลักของพระธรรมวินัยเป็นใหญ่ รัฐบาลต้องนำหลักธรรมมาใช้โดยเฉพาะการเสียดสละ หลักอริยสัจ๔

๖. หลักการปกครองมีสังคหวัตถุ ๔ และหลักราชาธรรม นักปกครองต้องพัฒนาจิตใจตนเองให้นำหลักไตรสิกขาโดยการนำหลักของศีล๕ และควรพัฒนาจิตใจความรู้สึก พัฒนาจิตภาวนาใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา

๗. หลักทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในการเมืองการปกครองตัวอย่าง หลักธรรมที่เหมาะสมคือหลักสาราณียธรรม ๖ คือ ด้านเมตตาทายกรรม วชิกรรม มโนธรรม ศีล สามัญญตา และทิวีสามัญญตาจะสามารถแก้ปัญหาได้ทุกอย่างในการเมืองการปกครองหรือจะใช้ ทศพิธราชธรรมก็นำมาใช้ได้ สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งผู้นำต้องมีหลัก ๓ อย่างคือ จริยธรรม ศีลธรรมและ คุณธรรมผู้นำต้องพัฒนาฐานหลักธรรมเหล่านี้ อย่างไรก็ตามสังคมก็ยังขาดหลักการพัฒนาเชิงคุณธรรม ทางพุทธน้อยมาก

๘. การเมืองการปกครองสิ่งที่ควรคำนึงมากที่สุดคือหลักของพรหมวิหาร ๔ เพราะความเป็นผู้นำทางการเมืองจำเป็นต้องสร้างความเมตตาธรรมในการปกครองบ้านเมือง

๕.๑.๓.๒ ด้านนิติศาสตร์

๑. หลักความยุติธรรมและหลักเมตตาธรรม โดยใช้หลักสาราณียธรรม ๖ คือ

๑) เมตตาทาย กรรม การกระทำโดยทางกายที่ประกอบด้วยความเมตตาต่อผู้อื่นได้แก่การไม่ประทุษร้ายเบียดเบียนผู้อื่น

๒) เมตตา วชิกรรม การกระทำโดยทางวาจาที่ประกอบไปด้วยความเมตตาต่อผู้อื่น

๓) เมตตา มโนกรรม การกระทำทางใจหรือความคิดที่ประกอบด้วยความเมตตาอันได้แก่ การคิดที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

๔) สาธารณโภคี การรู้จักแบ่งปันทรัพย์สินที่ตนหามาได้ ด้วยความชอบธรรมให้แก่ผู้ต้องการในโอกาสอันสมควร

๕) สีลสามัญญตา การรักษาศีลให้สม่ำเสมอ หรือเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ การรักษาศีลให้เสมอกับคนอื่น

๖) ทิวีสามัญญตา การมีความเห็นร่วมกับคนอื่นในทางที่ถูกต้อง ไม่ขัดแย้งกับเพื่อนด้วยมิจฉาทิวีสองตน รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

๒. การเมืองต้องมีการตัดสินความถูกต้อง แต่ก็ยังขาดความถูกต้อง คือ ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร หลักธรรมที่ใช้ในการตัดสินต้องมีหลักอคติธรรม ๔ คือ ความลำเอียง เป็นหลักสำคัญที่ผู้ปกครองทุกคนจะต้อง "ละเว้น" ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในระบอบใดก็ตาม เพราะหากไม่ละเว้นความลำเอียงแล้ว จะเกิดการแตกความสามัคคีกันอย่างรุนแรง จนผู้ปกครองไม่อาจจะควบคุมได้ เนื่องจากผู้ที่รู้สึกว่าคุณไม่ได้รับความเป็นธรรมจะไม่เชื่อฟัง อกตินั้นมี ๔ ประการดังนี้ (๑) ฉันทาคติ (๒) โทสาคติ (๓) โมหาคติ และ (๔) ภยากคติ นอกจากนั้นยังมีหลักราชาธิปไตยและธรรมมาธิปไตย สามัคคีธรรม คือหลักการบริหารนิยธรรม

๓. การใช้อำนาจทางนิติบัญญัติว่าด้วยการออกกฎหมายคือเครื่องมือในการบริหารพระวินัยใช้หลักเกณฑ์เป็นตัวตัดสิน ไม่ได้ใช้บุคคลเป็นตัวตัดสิน การมีพระวินัยต้องมีข้อมูล

ที่ประชาชนตำหนิมา พระองค์จะประชุมสงฆ์ หลักนิติบัญญัติต้องถือหลักพระธรรมวินัยเป็นหลักหรือเป็นใหญ่ คือความถูกต้องดีงาม ตัวอย่างการรับคนเข้ามาในคณะสงฆ์ต้องมีความเป็นเอกฉันท์เท่านั้น นี่คือการต้องการความสามัคคีภายในกลุ่มสงฆ์ เช่น การรับภิกษุ หรือการลงมติทุกอย่างเพื่อให้พระมีความปรองดองกัน หลักสำคัญอีกอย่างคือ หลักสัมมาวาณีย์ แก่ไขอริกรรมได้ทุกคือการเรียกมาต่อหน้า เพื่อตัดสินทุกอริกรรมก่อน จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากในการตัดสินอริกรรมหรือกระบวนการปรองดอง

๔. การปกครองด้านวิจัยที่พระพุทธศาสนาได้วางไว้คือหลักศีล ๕ คือความเป็นปกติตัวอย่างหลักของปาณาติปาตต้องคู่กับเมตตา หลักการบริหารเชิงนิติศาสตร์ในทางพุทธศาสนาเชิงรัฐศาสตร์ต้องใช้ควบคู่กับการพิจารณาที่ประกอบด้วยเจตนาทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล

๕. หลักสามัคคีธรรม ความปรานีปรานอมต้องมีการประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปตามกรอบของศีลที่พระพุทธองค์ได้บัญญัติไว้ ซึ่งจะเป็นกระบวนการด้านนิติบัญญัติให้มีการตัดสินโดยฐานของหลักธรรม ไม่ได้ให้ตัวบุคคลมาใช้ในการตัดสินความผิดความถูก

๖. นักการเมืองต้องรู้อำนาจด้านนิติบัญญัติและอำนาจบริหาร จำเป็นอย่างยิ่งต้องรู้หลักศีลธรรม ถ้านักการเมืองไม่มีศีล สมาธิและปัญญา ก็ไม่สามารถจะบริหารการเมืองได้ ซึ่งสิ่งที่สำคัญจำเป็นต้องเข้าใจกฎหมายเพื่อให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยเฉพาะการนำหลักศีลธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้ในการปกครอง

๗. การปกครองในระบบรัฐศาสตร์เชิงพุทธมองประเด็นเรื่องหลักพระวินัยและหลักธรรมเป็นสำคัญเพราะจะทำให้การตัดสินปัญหาทุกอย่างเป็นไปอย่างเที่ยงธรรมและมีประโยชน์อย่างแท้จริง

๘. ในด้านนิติศาสตร์เชิงพุทธที่ควรนำมาประยุกต์ใช้ส่วนมากคือหลักของศีล ๕ ซึ่งศีลทำให้เข้าใจถึงกระบวนการคิดและข้อวัตรปฏิบัติให้มีความยุติธรรมในสังคมสามารถจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

๕.๑.๓.๓ ด้านเศรษฐศาสตร์

๑. หลักความพอเพียงต้องพอตัวไม่จำเป็นต้องมีเงินก็ได้หลักมัชฌิมาปฏิปทา ควรมีการดำเนินทางด้วยทางสายกลาง ความพอดีแต่ตัว ต่อครอบครัว

๒. หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาได้แบ่งทุกส่วนทั้งการปกครองด้านนิติศาสตร์สังคมศาสตร์และเศรษฐศาสตร์โดยเฉพาะหลักการใช้จ่ายโภควิภาคมีการแบ่งการใช้จ่ายอย่างเป็นระบบ หลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ถือเป็นหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่สำคัญจำเป็นต้องนำมาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน

๓. หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธให้มีจัดการบริหารได้อย่างเห็นชัดเจน ตัวอย่างการดำรงอยู่ขององค์กรคณะสงฆ์ ซึ่งพระสงฆ์จะเป็นแบบอย่างผู้ที่มีชีวิตที่ไม่ติดยึด แต่ในขณะที่เดียวกันก็ให้คุณค่ากับสิ่งที่จะทำให้การดำรงชีวิตอยู่ได้ ดังนั้น ในการบูรณาการในวิถีชีวิตเชิงพุทธ นับว่ามีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของคนในสังคมปัจจุบันเพราะปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั่วโลกส่วนมากมองเฉพาะประเด็นของวัดดูว่าจะเพียงพอต่อความต้องการหรือไม่อย่างไร ตรงข้ามกับหลักความพอเพียงในการบริหารจัดการเชิงพุทธจะเห็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย จะเห็นได้ว่าเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธคือกระบวนการแก้ปัญหาที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์อยู่รอดได้และมีท่าทีเกี่ยวกับชีวิตที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความเข้าใจ

๔. สิ่งที่เราควรรู้คือการนำหลักความเพียรอธิบาท ๔ และการใช้ชีวิตให้พอเพียง ภูมิใจในสิ่งที่เราหาได้ นอกจากนั้นหลักแห่งความสุขคือหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์สุข ๔ ด้านคือการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงพุทธ การแสวงหาทรัพย์ การรักษาทรัพย์ การมีเพื่อนที่ดีและการวางตนเสมอตนเสมอปลายเพื่อสร้างฐานะเข้าใจการปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียงหรือสมบูรณ์ และหลักของความสันโดษหมายถึงความพึงพอใจในสิ่งที่เรามี เราได้ ต้องพอใจในปัญญาที่เราหามาได้ ถ้าไม่พอใจก็จะเกิดความเดือดร้อน

๕. หลักคิปปิปฏิบัติ การครองเรือน การรักษาทรัพย์ หลักของความพอเพียงและหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔ ถือเป็นหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่สำคัญเพราะถือเป็นความสุขของผู้ครองเรือน

๖. พระพุทธเจ้าได้ตรัสและรับสั่งกับภิกษุเหล่านั้นว่า ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้ว จากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรม มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด

๗. ในประเด็นด้านเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธจำเป็นอย่างไรจะใช้หลักสันโดษเพื่อความอยู่รอดตามกระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธ ซึ่งหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธโดยเฉพาะหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔ หรือธรรมเพื่อสร้างความสุขให้กับผู้ครองเรือนถือเป็นบรรทัดฐานเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต

๘. การบริหารเชิงเศรษฐศาสตร์ทางพุทธศาสนาสิ่งสำคัญที่จะเอื้อให้สังคมอยู่ร่วมกันได้ เป็นต้องมีหลักของความเมตตาธรรม เพราะการดำเนินชีวิตของคนถ้าไม่รู้จักความพอดี แต่กลับพยายามแสวงหาประโยชน์ส่วนตนอย่างเดียวสังคมก็อยู่ไม่ได้ ดังนั้นหลักพรหมวิหารธรรมก็จำเป็นในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างเข้าใจ

๕.๑.๓.๔ ด้านสังคมศาสตร์

๑. ต้องมีการฝึกอบรมเยาวชนต้องเอาใจใส่หลักคุณธรรมศีลธรรม ต้องไปปรับยุทธศาสตร์การศึกษา ซึ่งพระสงฆ์ต้องเข้ามามีบทบาทต่อการช่วยเหลือให้สังคมได้เข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้น และหลักทางพุทธศาสนากับอำนาจรัฐต้องเดินทางไปด้วยกันได้ ส่วนในมิติของการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนทั้งพุทธศาสนาและศาสนาอื่นต้องเดินทางไปพร้อมกันได้ในแง่การปกครอง เศรษฐกิจและในทางสังคม ในแง่ของการแข่งขันกันอย่างเสรีและเป็นธรรม ไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน พุทธศาสนาต้องเป็นหลักสำคัญไม่มีการแตกแยก ไม่เอาไรดเอาเปรียบ เพื่อต่อสู้กับความรุนแรงกับโลกตะวันตกสมัยปัจจุบัน พุทธศาสนาต้องเข้าไปจัดการความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในสังคมหรือประชาคมอาเซียน เพราะหลักพุทธศาสนาถือกระบวนการแก้ปัญหาแบบสันติวิธี พยายามให้สังคมเกิดการตระหนักรู้บทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

๒. ปัญหาด้านสังคมเกี่ยวกับครอบครัว คณะสงฆ์ยังไม่ได้จัดการปัญหาความขัดแย้งในสังคมอย่างเต็มที่โดยเฉพาะหลักธรรมคำสอน การบริหารจัดการของรัฐยังไม่สามารถนำหลักการของศาสนามาใช้อย่างเต็มที่ จึงทำให้เกิดปัญหา ดังนั้นชาวพุทธเราจึงต้องอยู่ตัวใครตัวมัน อันที่จริงต้องใช้คำว่า “ควร” คือครอบครัว วัดและโรงเรียนต้องทำหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์

๓. หลักการสร้างการอยู่ร่วมในสังคม หลักศีลถือเป็นกฎที่จะสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ นอกจากนั้นหลักทศ ๖ จำเป็นอย่างยิ่งคนในสังคมปัจจุบัน ถ้าจะอยู่ร่วมกันด้วยความรักและการปรองดองแล้ว จำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างสมดุลง เพราะทุกคนมีหน้าที่ต่อกัน การปฏิบัติหน้าที่คือการปฏิบัติธรรมนั่นเอง

๔. ต้องมีหลักสัปปุริสธรรม การรู้จักกระบวนการปรับตัวให้อยู่ในสังคมและชุมชนอย่างมีความสุข องค์ประกอบของสัปปุริสธรรม คือ (๑) รู้หลักและรู้จักเหตุ (๒) รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล (๓) รู้จักตน คือรู้ฐานะ ภาวะ และเพศ (๔) รู้จักประมาณ คือรู้จักความเหมาะสม (๕) รู้จักกาล (๖) รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น (๗) รู้จักบุคคลคือรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลเมื่อกล่าวโดยสรุป คือ รู้เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคล

๕. หลักสันติวิธี หลักความปรองดองและหลักของความสามัคคีควรที่จะต้องให้สังคมนำหลักเหล่านี้มาใช้โดยเฉพาะในปัจจุบันหลักอหิสาที่ควรตระหนักให้มากขึ้น สังคมจะเกิดสันติสุขขึ้นได้ ต้องเกิดการตระหนักรู้และต้องมีสังคหวัตถุธรรม ๔ จะทำให้สังคมเกื้อกูลแลเอื้ออาทรกันมากกว่านี้

๖. หลักการบริหารงานของคณะสงฆ์มีส่วนร่วมกับการช่วยเหลือสังคมอย่างครบวงจร พระควรมีบทบาทเข้ามาชี้แนะการปฏิบัติให้สอดคล้องกับแผนนโยบายของรัฐบาล เพื่อเปิดโอกาสในการเข้าไปช่วยเหลือให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์มากที่สุด

๗. หลักสังคมตามการบริหารจัดการเชิงพุทธ ปัจจุบันที่มีปัญหาความขัดแย้งไม่สามารถจะสร้างความปรองดองกันได้ ถ้ามองว่าสังคมมีฐานคิดอะไร ทำไมข้ามพ้นปัญหาเหล่านั้นไม่ได้ การแสวงหาความเป็นธรรมแต่ยังไม่เข้าใจว่าธรรมเหล่านั้นช่วยเอื้อต่อสันติภาพภายในตนเองอย่างไรบ้าง และหลักอริยสัจ ๔ คือกระบวนการแก้ปัญหาคือความขัดแย้ง หรือการสร้างความปลอดภัยของชาติอย่างน้อยคนไทยทุกคนต้องเปลี่ยนความคิดเป็นสัมมาทิฐิ ให้มีความเห็นชอบก่อน เพราะเมื่อมีมิจฉาทิฐิความแตกแยกมันก็เกิดขึ้น สาเหตุปัญหาหลักคือ การพูดด้วยความไม่เป็นวิเศษฯ เติมไปด้วยตัณหาความอยากของตนเองและพวกพ้องแล้วสังคมไทยจะก้าวเดินไปอย่างไร

๘. ส่วนประเด็นทางสังคมในวิถีพุทธ จำเป็นอย่างยิ่งต้องนำหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นกระบวนการจัดการเพื่อความปรองดองอยู่ในสังคมที่ดีขึ้น เพราะปัญหาความขัดแย้ง ขาดความสามัคคี ขาดการปรองดองทุกวัน เพราะคนไม่ได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้ปัญหาจึงเกิดขึ้น อย่าถือว่าหลักพุทธธรรมนั้นที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ เป็นไปเพื่อการพ้นทุกข์ทั้งนั้น ยิ่งบุคคลที่มีปัญญาน้อยก็ทุกข์มาก สร้างแต่ความวุ่นวาย มีอวิชชาครอบงำอยู่ทุกขณะแล้วจะพ้นทุกข์ได้อย่างไร จึงอยากให้มีการตระหนักรู้หลักพุทธธรรมคือ ทางรอดของมนุษย์

ดังนั้น ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์พบว่า ด้านการปกครอง ด้านนิติศาสตร์ ด้านเศรษฐศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์มีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทุกมิติ นักวิชาการได้ให้ความสำคัญทั้งแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองและแนวคิดทางรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ซึ่งในกระบวนการคิดจะเห็นว่าองค์ความรู้ทั้งสองด้านสามารถนำมาประยุกต์กับการบริหารทางการเมืองการปกครองรวมถึงการจัดการทุกองค์กร หน่วยงาน กรม กองทั้งในเชิงบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายกระบวนการมีส่วนร่วม และสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนคือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ต้องถูกการแก้ไข แต่สิ่งที่นักวิชาการเสนอแนะโดยเฉพาะหลักธรรมสาราณียธรรม ๖ มีความจำเป็นต่อการสร้างความปรองดองแห่งชาติ ตลอดถึงหลักของสังคหวัตถุธรรม ที่จำเป็นต่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

๕.๑.๔ สรุปข้อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

สรุปภาพรวมเกี่ยวกับข้อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนพบว่า

๑. ความสามัคคีธรรมจะนำพาวิถีชีวิตมนุษย์ของคนในสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๒. สังคมที่แตกแยกอยู่ในปัจจุบัน ทำให้เกิดการบั่นทอนคุณภาพชีวิตของประชาชน ที่เกิดขึ้นจากอำนาจของความหลง ความไม่รู้ เป็นสังคมที่เห็นแก่ตัว ขาดการยับยั้ง ไม่มีการไตร่ตรอง ทำไปเพราะพวกพ้อง

๓. ควรประยุกต์องค์ธรรมเกี่ยวกับการปกครองโดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรมมีได้แก่ หลักการทาน ที่มีเจตนาให้วัตถุ ๑๐ เช่น ข้าว, น้ำ เป็นต้น หลักศีล ความเป็นปกติไม่เบียดเบียนและกัน การบริจาค ที่เป็นการบริจาคไทยธรรม หลักความซื่อตรง ความเป็นคนตรง ความอ่อนโยน หลักความเพียร เป็นกรรมคือการรักษาคุณงามความดี หลักความไม่โกรธ ต้องมีความมีเมตตาเป็นเบื้องต้น หลักความไม่เบียดเบียน ต้องสร้างความมีกรุณาให้เกิดขึ้น หลักของความอดทน คนในสังคมจะอยู่ร่วมกันได้ต้องพยายามสร้างหลักของความอดทน ความอดกลั้น และหลัก ความไม่คลาดจากธรรม ต้องมีการประพฤติปฏิบัติในธรรมอยู่เนืองๆ จะกระทำหน้าอย่างไรขอให้ถือธรรมเป็นใหญ่ สังคมมนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๔. คุณภาพชีวิตของประชาชนจะมีสันติสุขจะอยู่ร่วมกันได้โดยไม่มี ความขัดแย้ง ไม่มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก ไม่ต้องมีสีต่างๆ ที่กำลังเป็นอยู่ในสังคม คือจำเป็นต้องมีหลักของสาธารณธรรม ได้แก่ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้มีความเคารพ นับถือช่วยเหลือกันและกัน และสามัคคีพร้อมเพียงกัน อันจะทำให้คนสามารถอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขได้

๕. พระสงฆ์ปัจจุบันที่เข้ามาศึกษาการบริหารจัดการเชิงพุทธได้เข้าไปมีบทบาทที่สร้างบริบทการพัฒนาสู่ชุมชน โดยการทำความเข้าใจสร้างรายได้ สร้างคุณภาพชีวิตอยู่ด้วยฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนา มีวิถีชีวิตอย่างพอเพียง

๖. มองรัฐศาสตร์ ไม่ได้เข้ามาเชื่อม ขาดเครือข่าย รัฐนาวายังไม่รู้ว่าตนเองจะไปทิศทางไหน ถ้ามองว่า รัฐถามว่าประชาชนเห็นด้วยไหมในสถานการณ์ที่เป็นอยู่

๗. รัฐต้องเชื่อมโยงกับประชาชนว่าความต้องการที่รัฐจะดำเนินการอะไรต่างๆ ผลประโยชน์จะเกิดขึ้นกับประชาชนอย่างไร อันที่จริงศาสนาถือเป็นตัวเชื่อมอย่างดีที่จะสร้างความชอบธรรม ความยุติธรรม รัฐต้องนำพุทธบริหารมาใช้เพื่อก่อสันติสุขให้เกิดกับประชาชนอย่างทั่วถึง

๘. การแก้ไขปัญหาเพื่อคนในสังคมเกิดสันติสุขขั้นแรกต้องระดมนักการศาสนา ผู้นำรัฐต้องฟังเสียงของประชาชนด้วย โดยเฉพาะนักการศาสนา ปัจจุบันคนในสังคมกำลังจิตตก ไม่รู้ว่ากลุ่มใดพรรคพวกของใคร ระบบอุปถัมภ์ก็เข้ามา สุดท้ายรัฐก็ไม่สามารถจะบริหารจัดการอะไรได้ ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี ปัญหาที่ดินทำกิน หรือจะต้องรอไปตายที่ประชาคมอาเซียน

๙. รัฐต้องฟังเสียงของประชาชน โดยเฉพาะนักการศาสนาต้องเข้ามาเสนอแนะทางออกให้กับรัฐบาล ซึ่งนักการศาสนาต้องเข้ามาเสียสละจริงๆ ไม่ใช่หวังลาภ ยศหรืออำนาจอื่นๆ

เข้าไปเกี่ยวข้อง และรัฐต้องที่จะให้การสนับสนุนเพื่อความสมดุลที่จะทำให้เกิดสังคมแห่งสันติสุขหรือ การเกิดประชาธิปไตยเชิงพุทธ มีการปกครองด้วยฐานะหลักธรรมจะเป็นรัฐนาว่าที่เต็มไปด้วยความ เจริญผลประโยชน์เพื่อปวงประชาทุกหมู่เหล่า

๑๐. ประเด็นการนำหลักทางพุทธศาสนามาใช้ในปัจจุบันทางภาครัฐก็ยังไม่ได้นำ หลักทางศาสนาไปใช้ เพราะรัฐไม่ได้มีนโยบายนำเอาหลักธรรมไปใช้ แต่ถ้าจะส่งเสริมทาง พระพุทธศาสนา จะต้องมีการส่งเสริมเกี่ยวกับวาระแห่งชาติ ที่ผ่านมามีวันหยุดเพียงแต่เป็นวิธีการ แต่ ไม่ได้มีการรณรงค์ในการให้คนไปประพฤติปฏิบัติ มันต้องมีเนื้อหาในวันหยุด อย่าอ้างเอาเพียง พิธีกรรมอย่างเดียว

๑๑. หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธสามารถประยุกต์ใช้ได้ทุกมิติ ตามหลักธรรมที่กล่าวมา รวมทั้งระบบนิติศาสตร์และหลักตุลาการเพราะฐานเหล่านี้ หลักทางพระพุทธศาสนาได้วางกฎเกณฑ์ไว้ อย่างสมบูรณ์เพียงแต่หน่วยงาน กรม กอง ทั้งส่วนภาครัฐหรือเอกชน จะบูรณาการกับศาสตร์ต่างๆ ได้ อย่างมีประสิทธิภาพอย่างไร

๑๒. ในแง่การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่จำเป็นต้องนำ หลักธรรมมาบูรณาการ โดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งในปัจจุบัน จำเป็นต้องนำหลักสาราณียธรรมมา สร้างความปองดอง สร้างความชอบธรรม ไม่ได้มีการปฏิบัติโดยมอคติ ลำเอียงต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

๑๓. ประชาชนคือเจ้าของอำนาจอธิปไตย ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ประชาธิปไตย ๓ แต่เมื่อเกิดปัญหาในสังคมแล้ว แต่ยังไม่ได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ เพราะนักการเมืองเมื่อเข้าไปบริหารบ้านเมืองแล้ว มันจึงทำให้เกิดปัญหา จึงมองว่าพุทธศาสนากับ การเมืองไม่เกี่ยวข้องกัน

๑๔. ความจริงผู้บริหารต้องนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในทุกมิติเพื่อให้เกิดความผาสุก กับประชาชนทั่วหน้าประเด็นหลักที่ใช้หลักธรรมที่สังคมเกิดความขัดแย้ง ขาดความปองดอง ต้องมี สาราณียธรรมจำเป็นที่จะชี้วัดตัวบ่งชี้ในการเข้าไปแก้ปัญหาทุกด้าน

๑๕. หลักประชาธิปไตยมี ระบบคือเห็นด้วย และไม่เห็นด้วย มันก็ยังไม่สามารถ แก้ปัญหาได้ทั้งหมด จริงๆ แล้วหลักแก้ปัญหาคือหลักอริยสัจ๔ คือกระบวนการแก้ปัญหาความ ขัดแย้ง หรือการสร้าง ความปองดองแห่งชาติ

๑๖. ปัจจุบัน ต้องมีการเมืองแบบมีสติ การเมืองไม่มีธรรม มีแต่ความขัดแย้งมีแต่ จะแย่งอำนาจ ดังนั้นจึงมีการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน การเมืองที่ดีต้องเป็นการเมืองแบบมีธรรม การเมืองแบบมีสติ ซึ่งจะเป็นส่วนที่จะทำให้คนสังคมได้รับผลประโยชน์อย่างคุ้มค่า

๑๗. หลักของความมีเมตตาธรรมต่อกัน ทำให้ปัญหาความขัดแย้งลดน้อยลง แต่ ในปัจจุบันสิ่งที่สังคมไทยต้องตระหนักรู้ให้มากขึ้น เราจะพัฒนาฐานคิดให้สังคมเป็นสังคมของผู้รู้ หรือที่ เราพูดถึงคำว่า พุทธะ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่นและผู้เบิกบานได้อย่างไร

๑๘. การปกครองของไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน เรามีการบริหารงานที่อาศัย กระบวนการคิดจากหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก จะเห็นได้ว่าสถาบันสูงสุดที่พวก เราให้ความเคารพนับถือ องค์ครุสงฆ์ก็เข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมทำให้ช่วย แก้ปัญหาได้ เพราะพระพุทธศาสนาถือหลักอหิสาที่ไม่ให้เกิดการทะเลาะเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ จองเวรถือโทษกัน แต่ให้อยู่ร่วมกันด้วยหลักพรหมวิหารธรรม

๑๙. ปัญหาคุณภาพชีวิต ทางรอดของสังคมไทย เมื่อมองรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ๓ สถานการณ์ปัจจุบัน ทุกคนต้องมาพัฒนาปัญญาทางพุทธศาสนา ด้วยการยึดหลักหัวใจทาง พระพุทธศาสนา คือ การละเว้นความชั่ว การทำแต่ความดี และชำระจิตใจของตนเองให้ผ่องใส ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย สุดท้ายคือการไม่เข้าใจกฎของธรรมชาติ เพราะพุทธศาสนาให้ มรรคหรือหนทางเพื่อการแก้ปัญหาแต่เราอาจจะยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจหรือมีประสบการณ์ชีวิต ฐานคิดที่น้อยเกินไป จึงทำให้เราไม่สามารถข้ามพ้นความทุกข์เหล่านั้นได้

๒๐. รัฐศาสตร์เชิงพุทธศาสตร์ คือ บรรทัดฐานของการพัฒนาที่บูรณาการที่เอื้อ ต่อสันติสุขให้เกิดขึ้นกับคนทุกหมู่เหล่า พยายามเข้าใจแล้วนำไปประยุกต์ใช้ สิ่งที่เราถือว่าเป็น ปัญหาอันที่จริง อาจจะเป็นพุทธะที่เกิดขึ้นอยู่ในใจตนก็ได้

การประยุกต์หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธในระดับสังคมอาเซียน พบว่า

๑. หลักการประยุกต์หลักพุทธในประชาคมอาเซียน จะมีทำอย่างไร ถ้ามองใน ประเทศทางพุทธศาสนาที่เข้มแข็งมีไทย พม่า ลาว กัมพูชา ควรจะมีมุมมองสื่อสัมพันธ์กันอย่างไร ให้ เป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาของโลก

๒. ในมิติการสร้างเสริมความเข้มแข็ง การศึกษา ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่าย หินยานจำเป็นต้องร่วมมือกันสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดองค์กรของพุทธศาสนาโลกที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนที่มีผลกระทบต่อสังคมกว้างขวางขึ้น

๓. แม้แต่การเปิดประเทศเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การใช้หลักพุทธธรรมในการ บริหารจัดการ จำเป็นต้องใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ ในการปรับตัวที่จะอยู่ร่วมสังคมอย่างสันติสุข

๔. รัฐศาสตร์เชิงพุทธมีบทบาทในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะถ้ามี ความขัดแย้งในสังคม ไร้เสถียรภาพแล้ว ก็จะทำให้กระทบต่อเศรษฐกิจ กระทบต่อสังคมที่มีความขัดแย้ง จะ เป็นสังคมไม่มีสันติสุขจะเกิดขึ้นได้

๕. การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่กำลังจะก้าวเข้ามา มองว่ารัฐศาสตร์เชิงพุทธจะ มีทำอย่างไรในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่กำลังดำเนินการหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ

๖. ประเด็นหลักธรรมที่ต้องใช้เมื่อก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนคือหลักอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา ต้องนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาองค์กรทุกสัดส่วนเพื่อ ความสำเร็จของทุกคนในสังคม ซึ่งหลักการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ถือเป็นบรรทัดฐานของการ ปกครองคือใช้ระบบของหลักธรรมวินัยเป็นส่วนที่จะช่วยส่งเสริมให้การอยู่ร่วมกันของคนได้อย่างไม่มี ความขัดแย้ง

๗. หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย ยิ่งจะเข้าสู่ประชาคมอาเซียน จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีการสร้างพลังของความสำเร็จให้เกิดขึ้นเพื่อการแข่งขันในสังคมที่กว้างขึ้น ดังนั้น หลักอิทธิบาทธรรม ๔ คือหลักแห่งความสำเร็จต้องประยุกต์ใช้เพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีศักดิ์ศรี

ดังนั้น ข้อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของ ประชาชน นักวิชาการได้เสนอประเด็นหลักคือการพัฒนาตน การพัฒนาคนและการพัฒนางาน ซึ่ง การพัฒนาแต่ละระดับจำเป็นต้องมีฐานคิดทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักสัมมาทิฐิที่ เป็นหนทางแห่งความเจริญฝ่ายเดียว และสามารถเข้าไปแก้ไขปัญหาทั้งในระดับบุคคล ระดับองค์กร และสามารถแก้ไขปัญหาในระดับที่สูงขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความปรองดองในระดับชาติได้ จึงสรุปได้ว่ารัฐศาสตร์เชิงพุทธ จึงเป็นระบบการบริหารจัดการเมืองการปกครองรวมทั้งองค์กรยุทธธรรมที่ ถือเป็นรูปแบบโครงสร้างการปกครองที่สมบูรณ์ที่สุดเพราะกระบวนการคือการปฏิบัติการพุทธศาสตร์

เชิงพุทธธรรม ที่แก้ความทุกข์ให้กับมนุษย์ได้ และเป็นการพัฒนาฐานคิด องค์ความรู้ทางด้านปัญญา เพิ่มพูนวิชา จะเห็นได้ว่าสังคมใดที่มีคนผู้ทรงธรรม มีความเพียบพร้อมด้วยวิชา สังคมนั้นจะเกิดสันติสุข และสันติภาพพร้อมกับสันติวิธี

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑ อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ ๑ คือ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า การศึกษารัฐศาสตร์แนวพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ใช้ในการเมืองการปกครองทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ ตลอดจนการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางเศรษฐกิจและทางสังคม เช่น หลักธรรมที่ค้นพบ หลักทศพิธราชธรรม หลักสารณียธรรม ๖ กุศลกรรมบถ ๑๐ จักรวรรดิวัตร อปริหานิยธรรม สัปบุริสธรรม ๗ พรหมวิหาร ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สังคหวัตถุ ๔ อริยสัจ ๔ อคติ ๔ และหลักวินัยคือศีล ๕ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้จัดไว้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งง่ายต่อการนำไปประยุกต์ใช้ทั้งด้านการเมืองการปกครอง แม้แต่การแก้ไขปัญหาสังคม และเสริมสร้างความปรองดอง หลักธรรมทุกระดับสามารถช่วยในการพัฒนามนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ได้ ดังนั้นพระพุทธศาสนามีรากฐานทางการเมืองการปกครองโดยเฉพาะหลักพุทธธรรมที่ถือเป็นเครื่องมือหรือยุทธศาสตร์การบริหารจัดการตามที่พระพุทธองค์ได้ค้นพบ รัฐศาสตร์เชิงพุทธถือเป็นฐานการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยแบบไทย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของบรรพต วีระชัย ได้อธิบายไว้ว่าพระพุทธศาสนาก็เป็นแหล่งที่มาอันสำคัญขออำนาจทางการเมือง แต่ความเข้าใจโดยทั่วไปแล้ว คดีโลกกับคดีธรรมเป็นกระแสสวนทางกันอยู่ในที่ โดยเฉพาะกับการเมืองที่มีนัยเป็นไปในทางแสวงหาอำนาจด้วยแล้ว ย่อมจะไม่ลงกันสมกันกับพระพุทธศาสนาเลย แต่เพราะพระพุทธศาสนานั้นหมายถึง พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีนับอเนกประการถึง ๘๔,๐๐๐ หัวข้อ และพระธรรมเหล่านี้เกี่ยวข้องกับสรรพสิ่งชีวิตเริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนกระทั่งถึงความตาย และเกี่ยวข้องกับเรื่องอื่น ๆ อีกนานับประการ^๑ และนอกจากนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของสมบุรณ์ สุขสำราญ ได้อธิบายไว้ว่าการเมืองนั้นฝ่ายอาณาจักร และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาณาจักรไทยและวิถีชีวิตของคนไทย อันมีสถาบันหลักทั้ง ๓ ได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์นั้น สัมพันธ์กันมาตลอดเวลานับแต่โบราณ ซึ่งสมบุรณ์ สุขสำราญ ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรและอาณาจักรไว้ว่า ตามความคิดแบบจารีตนิยมของคนไทยนั้น ความคงอยู่และความต่อเนื่องของสังคมไทยตั้งอยู่บนรากฐานทางนามธรรมที่สำคัญ ๓ ประการ คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ รากฐานทางศาสนาอันได้แก่พระพุทธศาสนานั้นเป็นเสมือนหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมและพลังทางสังคมที่แทรกซ้อนวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในทุก ๆ ด้าน ทั้งวิถีชีวิตส่วนตัว และวิถีชีวิตทางสังคม ที่สำคัญก็คือ เป็นที่มาของวัฒนธรรมและมรดกแห่งชาติของชาวพุทธ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นสัญลักษณ์และพื้นฐานของความผูกพันของคนในชาติและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ ความคิดเช่นนี้ นำไปสู่ความเชื่อที่ว่า

^๑ บรรพต วีระชัย, ความคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนา ในทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐) หน้า ๑๑๕.

ความเจริญรุ่งเรืองของชาติและสถาบันของพระมหากษัตริย์ มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา และทำนองเดียวกัน ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา บ่งชี้ถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงไม่อาจจะแยกออกจากกันได้^๒

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ ๒ ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการปกครอง ด้านนิติศาสตร์ ด้านเศรษฐศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์มีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทุกมิติ นักวิชาการได้ให้ความสำคัญทั้งแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองและแนวคิดทางรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ซึ่งในกระบวนการคิดจะเห็นว่าองค์ความรู้ทั้งสองด้านสามารถนำมาประยุกต์กับการบริหารทางการเมืองการปกครองรวมถึงการจัดการทุกองค์กร หน่วยงาน กรม กองทั้งในเชิงบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายกระบวนการมีส่วนร่วม และสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนคือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ต้องถูกการแก้ไข แต่สิ่งที่นักวิชาการเสนอแนะโดยเฉพาะหลักธรรมสาราณียธรรม ๖ มีความจำเป็นต่อการสร้างความปรองดองแห่งชาติ ตลอดถึงหลักของสังคหวัตถุธรรม ที่จำเป็นต่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธถือเป็นหัวใจหลักที่เป็นบรรทัดฐานวิถีชีวิตของคนไทย และสังคมไทย การปฏิบัติตน และการดำเนินกิจกรรมที่สร้างสรรค์และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทุกด้าน เช่น พัฒนาด้านตน พัฒนาคณะ และพัฒนางาน จำเป็นต้องอาศัยฐานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นข้อวัตรและการปฏิบัติ ดังนั้น ทุกสถาบันได้แก่ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รวมทั้งสถาบันการปกครอง ต้องให้ความสำคัญกับหลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธถือเป็นหัวใจสำคัญที่นักการเมือง ผู้ปกครอง ผู้บริหารประเทศ หรือองค์กร จำต้องให้ความสำคัญแล้วนำมาไปปฏิบัติ อย่างไรก็ตามสถาบันหลัก ๓ ประการดังกล่าว จึงไม่อาจจะแยกออกจากกันได้ และพระพุทธศาสนานั้น นับว่าเป็นเครื่องมือที่แท้ที่จะทำให้เกิดความชอบธรรมในการปกครองหรือระบบการเมืองได้ ดังนั้นศาสนาจึงเป็นเรื่องของสังคมและการเมืองด้วย เมื่อพิจารณาในแง่พระพุทธศาสนาจะเกี่ยวข้องกับการเมืองได้ในลักษณะที่มีอยู่ในสังคมของมนุษย์ และดำรงอยู่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญหนึ่งของสังคมมนุษย์เท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของศาสตราจารย์พิเศษ อาจารย์จันทอง ประเสริฐที่ได้กล่าวไว้ในงาน พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง ว่า ทั้งสามสถาบันนี้ กำลังมีความเหนียวแน่น ยากที่จะแก้ไข โดยเฉพาะในสังคมไทยและได้เสนอแนวคิดไว้ให้พิจารณาในการปฏิบัติงานแบบพระพุทธเจ้าไว้ดังนี้ ในสมัยพุทธกาล พระพุทธศาสนาไม่ได้เกี่ยวกับการเมืองเลย พระพุทธเจ้าได้ทรงดำเนินการพระศาสนาอย่างอิสระไม่ขึ้นต่อพรรคการเมืองใดๆ หรือว่าต่อระบบการปกครองใดๆ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น พระองค์ทรงสามารถประกาศพระศาสนาไปได้ทุกประเทศแคว้นแคว้น ไม่เลือกว่าแคว้นนั้น ๆ จะมีการปกครองในระบบใด พระศาสนาสามารถชำระเข้าสู่จิตใจของประชาชนได้ทุกชาติชั้นวรรณะและทุกเพศทุกวัยในระยะเวลา ๔๕ ปี ที่พระพุทธองค์ทรง ประกาศพระศาสนา พระองค์ได้เสด็จจาริกจากแคว้นโน้นมาสู่แคว้นนี้ จากแคว้นนี้ไปสู่แคว้นโน้นอยู่ตลอดเวลา การดำเนินการเผยแผ่พระศาสนาของพระองค์ และบรรดาสาวกทั้งหลายมิได้ถูกแทรกแซงจากผู้ปกครองประเทศ และนักการเมืองใด ๆ ทั้งสิ้น พระองค์ทรงทำงานอย่างเป็นอิสระจริงๆ ทั้งนี้ก็ได้รับความอุปถัมภ์จากบรรดาผู้ปกครองประเทศและประชาชนด้วยดี แต่เป็นการให้ความอุปถัมภ์อย่างบริสุทธิ์ใจ

^๒ สมบูรณ์ สุขสำราญ, *พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง* (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗) หน้า ๓๙.

มิได้มีการเมืองมาปะปนเลย การเผยแพร่พระศาสนาจึงดำเนินไปด้วยดีและบริสุทธิ์ผุดผ่องยิ่ง หรือในการหาเสียงเลย พระศาสนาจึงสามารถทรงตัวอยู่ได้ด้วยดี และอย่างบริสุทธิ์ผุดผ่องตลอดมา^๓ นอกจากนี้รัฐศาสตร์เชิงพุทธในสมัยพุทธกาลยังถือเป็นการปกครองที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับหลักการปกครองระบบประชาธิปไตยในปัจจุบันได้ทั้งในส่วนของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายตุลาการ ลักษณะการปกครองเช่นนี้ก็มีแบบอย่างในพระพุทธานุศาสนานี้ ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ สุนทร ฌ รังษี กล่าวไว้ว่า^๔

๑. สังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดหาใช่สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้บัญญัติ อย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรมดังข้อความว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อข่มผู้เก้อยาก ๑ เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม ๑ เพื่อถือตามพระวินัย ๑”

๒. ด้านการบริหาร ในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มากนักพระพุทธรองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เอง โดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มขึ้นและมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกให้อุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้ โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มขึ้นอีก ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การกำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับให้สงฆ์เป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง ส่วนการบริหารคณะสงฆ์ในรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้นไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็มีได้ชัดพระวินัย

๓. ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางอาณาจักร มีกฎหรือระเบียบที่สังคมาวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคมาป้องกันไม่ให้มีการกระทำความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคมา ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีธรรมวินัยเป็นหลักทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์ และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดที่ร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศ สำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจไม่ถือว่าผิด

^๓ จ้านง ทองประเสริฐ, *แบบเรียนศาสนาสาสิก* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๒๐) หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

^๔ สุนทร ฌ รังษี, “สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์” *รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕ - ๖๐.

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ ๓ เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน พบว่า นักวิชาการได้เสนอประเด็นหลักคือการพัฒนาคน การพัฒนาคนและการพัฒนางาน ซึ่งการพัฒนาแต่ละระดับจำเป็นต้องมีฐานคิดทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักสัมมาทิฐิที่เป็นหนทางแห่งความเจริญฝ่ายเดียว และสามารถเข้าไปแก้ไขปัญหาทั้งในระดับบุคคล ระดับองค์กรและสามารถแก้ไขปัญหาในระดับที่สูงขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความปรองดองในระดับชาติได้ จึงสรุปได้ว่ารัฐศาสตร์เชิงพุทธ จึงเป็นระบบการบริหารการเมืองการปกครองรวมทั้งองค์กรยุติธรรมที่ถือเป็นรูปแบบโครงสร้างการปกครองที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะกระบวนการคือการปฏิบัติการพุทธศาสตร์เชิงพุทธธรรม ที่แก้ความทุกข์ให้กับมนุษย์ได้ และเป็นการพัฒนาฐานคิด องค์ความรู้ทางด้านปัญญา เพิ่มพูนวิชา จะเห็นได้ว่าสังคมใดที่มีคนผู้ทรงธรรม มีความเพียบพร้อมด้วยวิชา สังคมนั้นจะเกิดสันติสุข และสันติภาพพร้อมกับสันติวิธี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสอนเรื่องระบบการบริหาร การพัฒนาคน พัฒนางาน และพัฒนางาน ซึ่งคุณค่าของหลักพุทธธรรมมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเจริญก้าวหน้าทุกระดับขั้นของการพัฒนา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่บุคคลหมู่มาก และสอดคล้องกับทัศนะของปรีชา ช่างขวัญยืน^๕ ได้อธิบายว่า พระพุทธองค์มิได้ทรงสอนระบบการเมืองใหม่ แต่สอนธรรมที่จะทำให้ระบบการเมืองที่มีอยู่แล้วทั้งสองระบบ ดำเนินไปเพื่อความสุขแก่ประชาชนและไม่รุกรานกันในระหว่างรัฐ และด้วยเหตุที่ทรงต้องการเอาธรรมเป็นหลักปกครองจึงต้องทรงชี้ว่าระบบวรรณะนั้นไม่ถูกต้องในสองลักษณะ คือ ลักษณะแรกความสูงต่ำทางวรรณะที่ถือกำเนิดเป็นหลักนั้น ทรงแย้งด้วยหลักความประพฤติของบุคคล คือถือเอาการกระทำของบุคคลเป็นหลักวัดความสูงต่ำของคน ลักษณะที่สอง หน้าที่ตามวรรณะนั้นทรงชี้ว่าเกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่พราหมณ์นำมาอธิบายผิด โดยเฉพาะวรรณะกษัตริย์ ซึ่งพราหมณ์เน้นที่การทำสงคราม การสู้รบ ซึ่งเป็นเหตุแห่งการรุกรานนั้น ทรงอธิบายว่า แท้ที่จริงแล้วกษัตริย์มีหน้าที่ระงับข้อพิพาทของประชาชน และทำนุบำรุงประชาชนให้มีความสุข อย่างไรก็ตาม กระบวนการบริหารระบบรัฐศาสตร์ปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นการแสวงหาอำนาจในการปกครอง ซึ่งอำนาจเหล่านั้น ถ้าไม่ได้มาด้วยความชอบธรรม จะเป็นสาเหตุแห่งความแตกแยก ความสมัครสมานสามัคคี หรือไม่สามารถที่จะสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นกับคนในชาติได้ การแสวงหาอำนาจเช่นนี้เกิดขึ้นในสังคมไทยหลายยุคหลายสมัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิสุทธิ์ จรบบุรี ได้ศึกษาการรับรู้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังการรัฐประหาร ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ ระหว่างประชาชนในอำเภอแม่แตงกับประชาชนในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ประชาชนอำเภอแม่แตง ไม่แน่ใจต่อการทำรัฐประหารของพล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน พร้อมคณะคมช. ที่มีต่อรัฐบาล พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร แต่ประชาชนอำเภอสันกำแพงกลับมองว่า ไม่เห็นด้วยกับการกระทำดังกล่าว การบริหารประเทศของรัฐบาลพล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ประชาชนทั้งสองอำเภอไม่แน่ใจว่าแนวทางการบริหารประเทศ จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังการรัฐประหารและเกิดการยอมรับว่าเป็นประชาธิปไตยในสายตาต่างชาติ ประกอบกับไม่แน่ใจในการปฏิบัติงานของ คตส.ว่าจะกระทำการสอบสวนคดีของ พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร อย่างเที่ยงธรรมและเป็นกลาง รัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๕๕๐ ที่จัดทำขึ้นมาแทนฉบับปี ๒๕๔๐ นั้น ประชาชนทั้งสองอำเภอดังกล่าวต่างคิดเห็น

^๕ ปรีชา ช่างขวัญยืน, ทัศนคติทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๐๗.

ตรงกันว่า ไม่แน่ว่า กระบวนการในการแสดงความคิดเห็นในการแสดงออกของประชาชนจะมีความอิสระหรือเสรีหรือไม่ รัฐธรรมนูญจะให้สิทธิประโยชน์แก่ประชาชนได้มากกว่าฉบับปี ๒๕๔๐ จริงหรือ^๖ และสอดคล้องกับงานวิจัยของอิทธิศักดิ์ คณะเจริญ^๗ ได้ศึกษาเรื่อง พระพุทธศาสนากับการเมืองไทย ในระบอบประชาธิปไตย พบว่า การพัฒนาสถาบันการเมืองนั้น กระบวนการสำคัญที่สุดคือการพัฒนาคนและการพัฒนาคนนั้น สำคัญอยู่ที่การพัฒนาความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรมควบคู่กันไป โดยการพัฒนาต้องอาศัยหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเอาไว้ในแต่ละเรื่อง แล้วนำมาประยุกต์ให้เข้ากับกาลปัจจุบันสำหรับนักการเมือง หากนักการเมืองใช้หลักคำสอนมาใช้กับการพัฒนาตนเอง การพัฒนาการเมืองก็บรรลุเป้าหมาย การพัฒนาทางการเมืองการปกครองและแก้ไขปัญหาทางการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย นักการเมือง นักปกครอง นักบริหารและข้าราชการควรนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่มีลักษณะเป็นเสรีและเป็นประชาธิปไตยนี้ ไปประยุกต์ให้ใช้เหมาะสม ในแต่ละเรื่อง แต่ละกรณี และแต่ละสถานการณ์เพราะหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา นั้นมีทั้งเพื่อประโยชน์ขั้นต้น ขั้นกลางและประโยชน์ขั้นสูงสุด สามารถนำไปใช้ได้ตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของผู้นำไปใช้ หากมีจิตใจสุจริต และหวังดีต่อประชาชน และประเทศชาติ อันเป็นส่วนรวมของชาวไทยทุกคน นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของอานวย ยัสโยธา ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การแนะนำและการแก้ปัญหาทางสังคมและการเมืองของพระพุทธเจ้า” ผลการศึกษาจากหลักธรรมพบว่า แนวคิดเรื่องหลักบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีที่รู้จักในนาม “หลักธรรมาภิบาล” (Good governance) ที่ว่า ภาครัฐ ภาคธุรกิจ เอกชน และประชาชน จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้ จะต้องดำเนินตามหลักการพื้นฐานดังนี้ ๑) หลักนิติธรรม (The rule of law) คือ จะต้องปกครองโดยกฎหมาย มิใช่ตามอำเภอใจ (ที่เรียกว่า “อัตตาธิปไตย”) แต่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับอย่างเสมอภาค เป็นธรรม ยุติธรรม รัดกุมและรวดเร็ว ๒) หลักคุณธรรม (Morality) คือ จะต้องดำเนินการด้วยความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เปิดโอกาสให้แต่ละคนได้รับการพัฒนาตนเอง และให้มีความซื่อสัตย์ จริงใจ อุดหนุน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพโดยสุจริต ๓) หลักความโปร่งใส (Accountability) คือ จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารทางราชการ และสามารถตรวจสอบการกระทำของฝ่ายรัฐได้ ซึ่งจะช่วยป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันอีกทางหนึ่งด้วย ๔) หลักการมีส่วนร่วม (Participation) คือ จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและร่วมกระบวนการตัดสินใจในกิจการสำคัญของรัฐที่อาจส่งผลกระทบต่อพวกเขา หรือส่งผลกระทบต่อบ้านเมืองในวงกว้าง ๕) หลักความรับผิดชอบ (Responsibility) คือ จะต้องหาวิธีทำให้แต่ละฝ่ายตระหนักในสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงมีต่อรัฐ แต่ในขณะเดียวกันจะต้องตระหนักถึงสิทธิของผู้อื่น และเคารพในความเห็นที่แตกต่างกันของแต่ละฝ่ายอีกด้วย และ ๖) หลักความคุ้มค่า (Cost - effectiveness or Economy) คือ จะต้องรู้จักประหยัดและใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งรู้จักรักษาไว้ให้อุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

^๖ วิสุทธิ์ จรบบุรี, “การรับรู้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังการรัฐประหาร ๑๙ กันยายน ๒๕๕๙ ระหว่างประชาชนในอำเภอแม่แตงกับประชาชนในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๘๒.

^๗ อิทธิศักดิ์ คณะเจริญ พล.ต.อ. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล เรื่อง พระพุทธศาสนากับการเมืองในระบอบประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๐).

เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ถ้านำหลัก “โคนำผุงที่ไปตรง” (หลักแห่งความเป็นแบบอย่างที่ดี) หลัก “ธรรมราชา” (หลักแห่งความเป็นผู้นำที่ดีและฉลาดรอบรู้ในกิจการงานด้านการปกครอง) และ หลักการใช้อำนาจแบบ “ธรรมาธิปไตย” (หลักแห่งการใช้อำนาจอย่างเป็นธรรม) ที่พระพุทธเจ้าทรง แนะนำไว้เมื่อประมาณ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว มาประยุกต์เข้ากับ “หลักธรรมาภิบาล” ของโลกยุคใหม่ ก็ เชื่อได้ว่าจะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งทางสังคมและการเมืองลงได้เป็นอย่างดี^{๕๕} ผนวกกับงานวิจัยของ **พระมหามหรรณพพงศ์ กวีวิโส (ศรีสุเมธิตานนท์)** ทำการศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง การศึกษา เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสิทธิของจอห์น ล็อกกับพุทธปรัชญาเถรวาท โดยพบว่า มีหลักการที่เหมือนกัน และต่างกัน กล่าวคือพุทธปรัชญาเถรวาทจะเน้นเรื่องจิตมากกว่าวัตถุ และก็นำไปในการพัฒนาชีวิต ไปสู่ความเป็นอิสระหรือเจตจำนงค์แห่งพระอรหันต์ ส่วนของ จอห์น ล็อก เน้นเรื่องสิทธิไปในทางที่เป็น วัตถุหรือการดำรงอยู่ในสังคมการเมืองจะต้องใช้สิทธิที่ต้องอยู่ใต้กฎธรรมชาติ แต่ก็มีสิทธิที่เท่าเทียมกัน ในการแสวงหา ในเรื่องทรัพย์สิน การกำหนดระบอบการปกครองในสังคมของตน ประชาชนสามารถ คัดค้านในอำนาจที่ถูกละเมิดสิทธิ โดยการเรียกร้องสิทธิเพื่อปกป้องสิทธิของพลเมืองได้ ดังนั้น แนวคิดทั้งสองระบบถูกนำเสนอจากคนละมุมมอง โดยที่แนวคิดของจอห์น ล็อก เป็นมุมมองทาง การเมือง ที่มองทางโลก ที่ถือว่าถ้าสามารถแก้ปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมได้ ก็สามารถที่จะ แก้ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้เช่นกัน ในขณะที่แนวคิดของพุทธปรัชญาเป็นมุมมองทางธรรม มุมมองของศาสนา ที่สามารถจัดกิเลสตัณหาได้หมดสิ้นแล้วโดยถือว่าสาเหตุแห่งการละเมิดสิทธิที่ แท้จริงเกิดจากเงื่อนไขภายในตัวมนุษย์เอง ถ้ารู้จักอบรมบ่มจิตใจโดยการแก้ที่ตนเองหรือรักษาตนเอง ให้ดีก่อน ก็จะช่วยแก้ปัญหาละเมิดสิทธิของผู้อื่นในขณะเดียวกันด้วย^{๕๖}

ดังนั้นสรุปโดยภาพรวมหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทุกภาคส่วนจำเป็นต้องมีฐาน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าช่วย เพราะการที่จะแก้ไขปัญหาทุกอย่างมีแนวทางแก้ไขคือ จะต้อง ให้ความรู้กับประชาชนให้รู้เท่าทันสื่อ รู้เท่าทันนักการเมือง ให้ข้อคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล อิง ข้อมูลที่เป็นจริงมากกว่าใช้อารมณ์ และสร้างเป็นกระแสร่วมกันของคนทั้งชาติให้ทุกคนยึดธรรมเป็น ใหญ่คือ นำหลักธรรมความถูกต้องดีงาม ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ มาเป็นค่านิยมร่วมของ สังคม เป็นเครื่องนำทางสังคมไปสู่ทิศทางที่พึงประสงค์ ซึ่งจะทำให้นักการเมืองต้องประพฤติตนอยู่ใน กรอบของหลักธรรมนั้นด้วย เพราะมิฉะนั้นประชาชนจะไม่ยอมรับ โดยสรุปคือนำหลักธรรมาธิปไตยมา ประยุกต์ใช้กับหลักประชาธิปไตย เพื่อพัฒนาสังคมไทยแบบบูรณาการที่ยั่งยืนต่อไป

๕.๒.๒ สรุปผลการค้นพบจากการวิจัย

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเมื่อพิจารณาธรรมสำคัญๆ ที่เกี่ยวกับการปกครองแล้วจะ พบว่าคำสอนของพระพุทธองค์มีได้ทรงสอนแบบเป็นระบบที่ชัดเจนหรือเป็นปรัชญาการเมือง หากแต่ คำสอนนั้นเป็นไปเพื่อความสุขของประชาชน ซึ่งย่อมตั้งอยู่ในความดีงามตามหลักของพระพุทธศาสนา

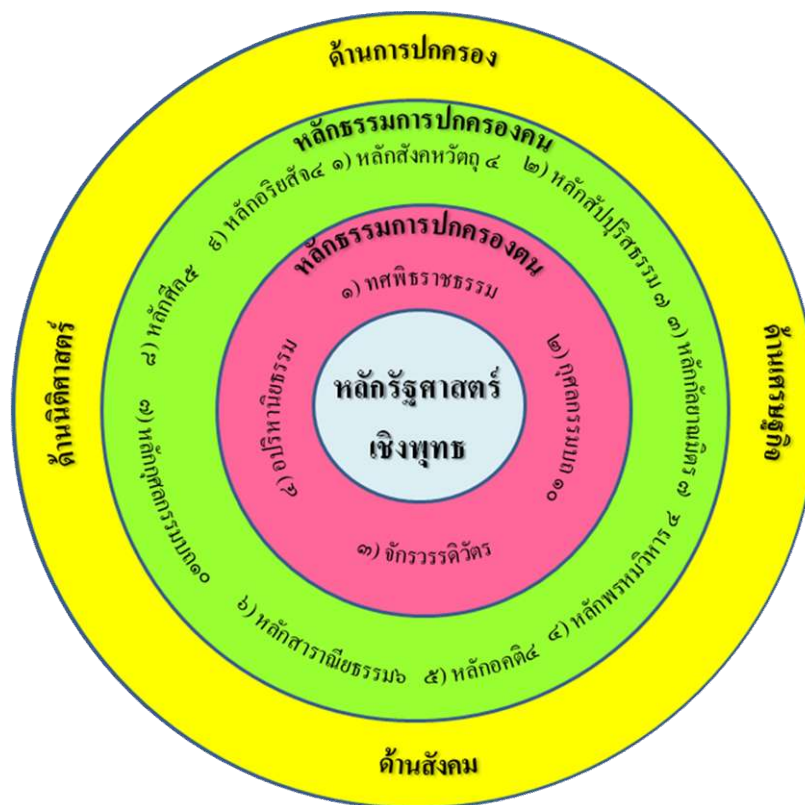
^{๕๕} อำนวย ยัสโยธา, การแนะนำและแก้ไขปัญหาทางสังคมและการเมืองของพระพุทธเจ้า, (ศูนย์พุทธ ศาสตร์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

^{๕๖} พระมหามหรรณพพงศ์ กวีวิโส (ศรีสุเมธิตานนท์), การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องสิทธิ ของ จอห์น ล็อก กับพุทธปรัชญาเถรวาท, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

อย่างไรก็ตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์มิได้มุ่งระบบการเมืองว่าระบบใดจะเป็นระบบที่ดีที่สุด จึงสามารถที่จะพิจารณาได้ว่าคำสอนของพระพุทธองค์เป็นหลักแห่งพระธรรมวินัยพระองค์ทรงให้ความสำคัญแก่บุคคลผู้มีหน้าที่ปกครองมากกว่าจะทรงเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง กล่าวคือ เมื่อบุคคลเป็นคนดีแล้ว การปกครองไม่ว่าระบอบใดย่อมดีด้วย เพราะจะทำให้ประชาชนมีความสุขอันเกิดจากผลแห่งการกระทำดีและการปกครองที่ดีของผู้ปกครอง

ดังนั้นการศึกษาค้นพบโดยภาพรวมจากกรอบแนวคิดและผลลัพธ์การวิจัย การวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย พบว่า หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธถือเป็นนวัตกรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระบบโครงสร้างการเมืองการปกครอง ด้านนิติศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปบูรณาการได้ทุกมิติ แต่ในบริบททางพระพุทธศาสนาให้น้ำหนักและความสำคัญการพัฒนาในระดับบุคคลเป็นเบื้องต้น คือ หลักธรรมการปกครองตน ได้แก่หลักทศพิธราชธรรม กุศลกรรมบถ ๑๐ จักรวรรดิวัตร และหลักอปริหานิยธรรม ซึ่งการพัฒนาจำเป็นต้องมีการปรับพฤติกรรมทั้งด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านระดับสติปัญญาเพื่อให้มีสภาวะองค์ธรรมได้เกิดขึ้นกับตน จากนั้นเมื่อมีความมั่นคงเข้มแข็งภายในจิตใจและจิตวิญญูณแล้ว จึงสามารถจะพัฒนาหลักธรรมในการปกครองคนในขั้นที่สูงขึ้น อันประกอบด้วยหลักสังคหวัตถุ ๔ หลักสัพปุริสธรรม ๗ หลักกัลยาณมิตร ๗ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักกอคติ ๔ หลักสาราณียธรรม ๖ หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ หลักศีล ๕ และหลักอริสัจ ๔ ซึ่งหลักการบริหารจัดการเชิงพุทธนี้ สามารถนำไปบูรณาการที่เอื้อต่อการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในชาติบ้านเมืองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่นำไปประยุกต์ด้านการปกครอง ด้านนิติศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม ดังนั้น นักการเมืองหรือนักรัฐศาสตร์ที่หวังเพื่อความเจริญแก่ตน แก่องค์กร เพื่อพัฒนาสังคมและประเทศชาติ จำเป็นอย่างยิ่งต้องใช้หลักพุทธธรรมเป็นตัวบ่งชี้และตัวชี้วัดของการพัฒนาในระดับตน ระดับสังคมและสูงสุดการสร้างสันติภาพให้เกิดในโลกยุคร่วมสมัย ดังภาพแผนภูมิดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐศาสตร์และรัฐศาสตร์เชิงพุทธในทัศนะของนักรัฐศาสตร์

แผนภาพที่ ๕.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐศาสตร์และรัฐศาสตร์เชิงพุทธในทัศนะของนักรัฐศาสตร์

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นพบในครั้งนี้

ในการวิจัยครั้งนี้ได้การศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทยสามารถจำแนกได้ดังนี้

๕.๓.๑.๑ ด้านการปกครอง พบว่า นักรัฐศาสตร์ให้ทัศนะว่าผู้นำควรมีหลักทศพิธราชธรรม หลักพรหมวิหารธรรม ซึ่งหลักการปกครองที่ดีต้องมีความบริสุทธิ์ยุติธรรม และส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรม มีความจำเป็นต่อการสร้างความปองดองในสังคมไทยให้มีสันติสุข ดังนั้นรัฐบาลต้องเห็นความสำคัญจำเป็นเร่งด่วนของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ควรสร้างแผนนโยบายเป็นวาระแห่งชาติรณรงค์เรื่องการปฏิบัติธรรมเพื่อความปองดองแห่งชาติ

๕.๓.๑.๒ ด้านนิติศาสตร์ พบว่า ผู้นำหรือผู้ปกครอง ควรยึดถือ หลักความยุติธรรม และหลักเมตตาธรรม ได้แก่หลักธรรมเกี่ยวกับศีล ๕ หลักอคติ ๕ และทศพิธราชธรรม ตัวอย่างหลักธรรมที่ใช้ในการตัดสินต้องมีหลักอคติธรรม ๔ คือ ความลำเอียง เป็นหลักสำคัญที่ผู้ปกครองทุกคนจะต้อง "ละเว้น" ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในระบอบใดก็ตาม เพราะหากไม่ละเว้นความลำเอียงแล้ว จะเกิดการแตกความสามัคคีกันอย่างรุนแรง จนผู้ปกครองไม่อาจจะควบคุมได้ นอกจากนั้นยังมีหลัก

ราชาธิปไตยและธรรมมาธิปไตย สามัคคีธรรม และหลักอภิธานิธรรมที่จำเป็นต้องใช้ในระบ
การเมืองการปกครอง

๕.๓.๑.๓ ด้านเศรษฐศาสตร์ พบว่า หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาคือหลัก
อิทธิบาท ๔ เป็นหลักแห่งความสำเร็จในหน้าที่การงานทุกระบบ ต้องมีการบูรณาการเกี่ยวกับด้าน
เศรษฐศาสตร์นอกจากนั้นยังมีหลักธรรมอื่นๆ โดยเฉพาะหลักการใช้จ่ายโภควิภาคมีการแบ่งการใช้จ่าย
อย่างเป็นระบบ เช่นหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ถือเป็นหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่สำคัญ
จำเป็นต้องนำมาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ดังนั้น ในการบูรณาการ
เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธคือกระบวนการแก้ปัญหาที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์อยู่รอดได้และมีท่าทีเกี่ยวกับชีวิต
ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความเข้าใจ

๕.๓.๑.๔ ด้านสังคมศาสตร์ พบว่า ควรมีหลักธรรมเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ
โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ ๔ องค์การทางพุทธศาสนาต้องเป็นหลักสำคัญไม่ให้มีการแตกแยก ไม่เอาไรต์
เอาเปรียบ ซึ่งองค์การทางพุทธศาสนาต้องเข้าไปจัดการความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในสังคมหรือประชาคม
อาเซียน เพราะหลักพุทธศาสนาถือกระบวนการแก้ปัญหาแบบสันติวิธี พยายามให้สังคมเกิดการ
ตระหนักรู้บทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ดังนั้น รัฐต้อง
จัดให้มีวาระแห่งชาติจัดกิจกรรมที่ใช้คำว่า “ควร” คือครอบครัว วัดและโรงเรียนต้องทำหน้าที่ของ
ตนเองให้สมบูรณ์

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าครั้งต่อไป

๕.๓.๒.๑ ควรวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และวิจัยเพื่อการพัฒนา
รูปแบบ โดยนำรูปแบบการพัฒนาประชาธิปไตยตามแนวพุทธศาสนาสู่ความเป็นผู้นำที่พึงประสงค์

๕.๓.๒.๒ ควรศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาสู่อนาคต : กรณีศึกษา
เปรียบเทียบรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่มีต่อบทบาทของผู้นำในระดับอาเซียน

๕.๓.๒.๓ ควรศึกษาสังคมสันติสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนาต่อการสร้างแหล่ง
การเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน กรณีศึกษา กลุ่มประเทศประชาคมอาเซียน

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาเตปิฎก** ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ:

หนังสือภาษาไทย

กนกศักดิ์ แก้วเทพและคณะ. **เศรษฐศาสตร์ธรรมิกราชา**. กรุงเทพมหานคร: คณะเศรษฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

กองวิชาการ สถาบันพัฒนาบุคลากร. **คุณานันทเถระผู้กอบกู้พระพุทธศาสนาในศรีลังกา**. ปทุมธานี:
มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๘.

กมล สุขพานิช. **ระบบการเมืองเปรียบเทียบ**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,
๒๕๓๒.

กมล ทองธรรมชาติ. **หลักประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ รศ.ดร. **รัฐศาสตร์กับการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: ตะเกียง, ๒๕๓๔.

กองวิชาการ อาศรมบัณฑิต. **สุขภาพนักสร้างบารมี**. ปทุมธานี: มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๙.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. และชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **ประชาธิปไตยของชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์พิมพ์แผนศสำนักพิมพ์, ๒๕๑๘.

คำนึ่ง ชัยสุวรรณรักษ์. **ประชาธิปไตยในวิถีชีวิตไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๖.

จิระโชค วีระสัย และคณะ. **รัฐศาสตร์ทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.

จิระโชค วีระสัยและคณะ. **รัฐศาสตร์ทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๔๐.

จิระโชค วีระสัย. **สังคมวิทยาการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๔๐.

จรินทร์ เทศวานิช. **หลักเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๑.

- จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. **สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- จรัสพงศ์ คลังกรณ์, ดร. **“ประชาธิปไตย”**. อยู่ธยา: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- จำนง ทองประเสริฐ. **แบบเรียนศาสนาสาธิต**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๒๐.
- ชรินทร์ สันประเสริฐ ดร. **“ระบบการเมืองการปกครอง.”** ใน มนุษย์กับสังคม. เอกสารการสอนชุดวิชา. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๘.
- ไชย ฦ พล. **การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๓๗.
- ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร. **พุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ ฉบับปรับปรุงใหม่ เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. **ลัทธิการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๗.
- เดโช สนวนานนท์. **พจนานุกรมศัพท์ทางการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: หน้าต่างสู่โลกกว้าง, ๒๕๔๕.
- दानุภา ไชยพรธรรม. **การเมืองการปกครอง (ฉบับชาวบ้าน)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มายิก, ๒๕๓๗.
- ทันตแพทย์สม สุจิรา. **ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐.
- เทพ สุนทรสารทูล. **พระเล่นการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด, ๒๕๓๑.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. **รัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: พูลสวัสดิ์การพิมพ์, ๒๕๓๕.
- ธนกาญจน์ ภัทรากาญจน์. **อนุภาค: ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับฟิสิกส์อนุภาค**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๓.
- ธีรวุฒิ โศภิชฎิกุล. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. ฉะเชิงเทรา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, ๒๕๔๙.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ทรรศนะทางการเมืองของพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สามัคคีสาส์น, ๒๕๔๐.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. **ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.
- ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. **นิติปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๔๑.
- ประภาเพ็ญ สุวรรณ. **ทัศนคติการวัด การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอนามัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วังบูรพา, ๒๕๔๖.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**. กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **เริ่มวิวัฒน์ที่กลางวิกฤติ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ซีวเกษม, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ๒๕๔๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **กรณีสันตือโคก**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตฺโต). **มองสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๖.
- พฤทธิสาน ชุมพล, ม.ร.ว.. **ระบบการเมือง: ความรู้เบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (๒๕๔๓ข)**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๓๘.
- การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์**. กรุงเทพมหานคร: คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, ๒๕๔๒.
- นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์. **พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ลิเบอร์ตี้เพรส, ๒๕๔๘.
- พระภาวนาวิริยคุณ. **รัฐศาสตร์เชิงพุทธและบทวิเคราะห์ทักษิณมิกส์**. ปทุมธานี: มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๖.
- พระมหา ดร. สมชาย ฐานวุฑฺโฒ. **มงคลชีวิต ฉบับธรรมทายาท**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- พร รัตน์สุวรรณ. **พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ, ๒๕๓๖.
- ไพรัช ธีชัยพงษ์. **หนังสือออนไลน์ หลุมดำ และบิกแบง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๙.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต). **พระสงฆ์กับการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระโสภณคุณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, ๒๕๒๘.
- พุทธทาสภิกขุ. **การเมืองกับธรรมะ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๓๑.

- พุทธทาสภิกขุ. **สังคมนิยมตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา**, ในอัมมิกสังคมนิยม, บรรยายแก่ คณะผู้
พิพากษา เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๑๘.
- พนม พงศ์ไพบูลย์, **รวมกฎหมายการศึกษา**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๔๖.
- มาลี บานชื่น. **แสงและทฤษฎีควอนตัม**. กรุงเทพมหานคร: สุรวีรียาสาน์น, ๒๕๓๑.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., และชาญวิทย์ เกตรศิริ, **ประชาธิปไตยของชาวบ้าน**, กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๑๘.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: อักษร-เจริญทัศน์,
๒๕๒๕.
- ระวี ภาวิไล. **โลกทัศน์ชีวิตทัศน์เปรียบเทียบวิทยาศาสตร์กับพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ
พุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร:
ราชบัณฑิตยสถาน, จัดพิมพ์เนื่องในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี, ๒๕๒๕.
- ณัชชาภัทร อุ่นตราจิต. **รัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- เดโช สนวนานนท์. **พจนานุกรมศัพท์ทางการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: หน้าต่างสู่โลกกว้าง, ๒๕๔๕.
- दानุภา ไชยพรธรรม. **การเมืองการปกครอง (ฉบับชาวบ้าน)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มายิก,
๒๕๓๗.
- นันทา โชติกะพุกกณะ. **มนุษย์กับการปกครอง ในสาขาวิชาศิลปศาสตร์**. เอกสารประกอบการ
สอนวิชามนุษย์.
- กับอารยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑.
- นันทา โชติกะพุกกณะ. **มนุษย์กับการปกครอง**. ในสาขาวิชาศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
เอกสารประกอบการสอนวิชา **มนุษย์กับอารยธรรม**, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
๒๕๔๑.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ และคนอื่นๆ. **รัฐประหาร ๑๙ กันยายน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ฟ้าเดียวกัน,
๒๕๕๐.
- บรรพต วีระสัย. **ความคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนา ในทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและ
สมัยกลาง**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน, ศ. **ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย เล่ม
ที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- ยูทธ์ ศักดิ์เดชยนต์. **กฎหมายกับสังคม ในสาขาวิชานิติศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช**,
เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายกับการเปลี่ยนแปลง. นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑.
- วรารคม ทีสุกะ. **สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ดวงแก้ว, ๒๕๓๙.
- สยาม ดำปรีดา, ผศ.. **สังคมกับการปกครอง**. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวัน, ๒๕๔๗.

- สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ. **การเมืองและการปกครองไทย**. กรุงเทพมหานคร: กิ่งจันทร์
การพิมพ์, ๒๕๓๐.
- _____. **การเมืองการปกครองไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑.
- สิทธิพันธ์ พุทธหุน. **ทฤษฎีพัฒนาการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.
- สุรพล สุยะพรหม. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬา
บรรณาการ, ๒๕๔๘.
- สุจริตรา อ่อนค้อม, รศ.ดร.. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก,
๒๕๔๕.
- สิทธิพันธ์ พุทธหุน. **ทฤษฎีพัฒนาการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.
- สุนทร ณ ริงสี. **“สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์” รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐.
- สมบัติ อารังอัญญวงศ์. **การเมือง: แนวคิดและการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: เสมา
ธรรม, ๒๕๕๐.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. **พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมือง งานวิจัยลำดับที่ ๒๕**.
กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง**. กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- สุวัฒนา เพชรทองคำ, คุณหญิง. **เอกสารวิจัยส่วนบุคคล เรื่อง ศาสนากับการพัฒนาจริยธรรม
นักการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- สุพิศวง ธรรมพันทา. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: ดิถีบุศโสตร์, ๒๕๔๐.
- สุรพล สุยะพรหม, ดร.. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬา
บรรณาการ, ๒๕๔๘.
- สมาชิกพิเศษ, **องค์การพระศาสนา**, พระนคร: การพิมพ์พานิชย์, ๒๕๙๓.
- สยาม คำปรีดา. **สังคมกับการปกครอง**. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวัน, ๒๕๑๗.
- สันต์ หัตถิรัตน์. **ศัพท์การเมือง**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สร้างสื่อ จำกัด, ๒๕๔๑.
- แสวง อุดมศรี. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- อุทัย หิรัญโต. **สารานุกรมศัพท์ทางรัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔.
- **สารานุกรมศัพท์ทางรัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์อักษรการพิมพ์, ๒๕๒๒.

หนังสือเอกสาร

เนชั่น สุดสัปดาห์ ปีที่ ๑๗ ฉบับ ๘๔๔ วันที่ ๑ ส.ค. ๕๑ หน้า ๕๔.

งานวิจัย/วิทยานิพนธ์

คัคพงษ์ ศรีพานิชย์, พ.ต.อ.. **“ทัศนคติต่อการเมืองระบบอุปถัมภ์และการพัฒนาประชาธิปไตยใน
ประเทศไทย: ศึกษากรณีข้าราชการตำรวจในสังกัดสำนักงานตำรวจสันติบาล**

- สำนักงานตำรวจแห่งชาติ”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.
- ชลัช จงสืบพันธ์. การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรม. วารสารพฤติกรรมศาสตร์. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (สิงหาคม ๒๕๓๗): ๖๒-๖๓.
- ชลธิชา ศาลิคุปต์. “สังคมและการเมือง”. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ๒๕๓๘
- ชูศักดิ์ กุศล. “การเมืองการบริหาร ศึกษาปฐมภูมิของการพัฒนาการทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๙-๒๕๔๐”. วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๓.
- เชาวนะ ไตรมาศ. แนวทางการออกแบบรัฐธรรมนูญใหม่ให้มีความสามารถทางการเมืองการปกครอง. (ม.ป.ป.).
- ตวิษา แยมสะอา. “ความคิดเห็นต่อประชาธิปไตยในสังคมไทย ของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.
- นิทัศน์ สุตสวัสดิ์, ร้อยเอก. “คุณสมบัติของผู้นำทางการเมืองของพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.
- นฤมล นิตยานนท์. “ความคาดหวังของแรงงานต่อบทบาทของนักการเมืองในพื้นที่: ศึกษาเฉพาะเขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ พัฒนาแรงงานและสวัสดิการ มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.
- บุหงา หาระพันธ์. “ความเข้าใจเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๔ ศึกษาเฉพาะกรณี โรงเรียนโยธินวิทยา อําเภอเมือง จังหวัดโยธิน”. สารนิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระคันสีธิ อัมลา และปริญญา อุ่ณฑิตเพชร, การบริหารเชิงพุทธ ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับบรรณานุกรม. การค้นคว้าอิสระ ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐.
- พระมหากฤตวิทย์ อธิภูฏาโน (สนธิสุข). ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระมหาวิช ธีระชาโต (ศรีพรหม). การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการเมืองในคัมภีร์ที่ขนิทาย. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระมหามหรรณพงค์ กวีวิโส (ศรีสุเมธิตานนท์). การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องสิทธิ ของจอห์น ล็อค กับพุทธปรัชญาเถรวาท. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระยุทธนา รมณียธมโม (แก้วกันหา). การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจํอดงค์กรรมสงฆ์ในสมัยพุทธกาล. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

- วันชัย สอนศิริ. “ทัศนคติของทนายความต่อบทบาทการปฏิรูปทางการเมือง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.
- วันทณีย์ พรรณศร. พุทธธรรมกับการเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตยในทัศนะพุทธทาสภิกขุ. การค้นคว้าอิสระ ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐.
- วิสุทธิ์ จรบุรี. “การรับรู้การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังการรัฐประหาร ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ ระหว่างประชาชนในอำเภอแม่แตงกับประชาชนในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.
- เยาวลักษณ์ อักษร. “การศึกษาบทบาทของครูสังคมศึกษา ในการพัฒนาคุณลักษณะประชาธิปไตยให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- อุทุมพร วิลาทอง. “ความรู้ ความเข้าใจและทัศนคติ เรื่อง การเมืองการปกครองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนในอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑.
- อรินทร์ นิตเศรษฐ์. “ความเข้าใจระบอบประชาธิปไตยของชาวชนบท : กรณีศึกษาประชาชนในอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน”. สารนิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- อภิวุฒิ พิมลแสงสุริยา. “ การเรียนรู้ทางการเมืองของเยาวชนไทย ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- อำนาจ ยัสโยธา. การแนะนำและแก้ไขปัญหาทางสังคมและการเมืองของพระพุทธเจ้า, ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

หนังสือภาษาอังกฤษ

- Carton Cylmer. *Internationla Political Science*. New York: Harper & Row Publishers, ๑๙๘๓.
- Michael G. Roskin and others. *Political Science: An Introduction*. New Jersey : prentice-Hall International, Inc. ๑๙๘๘.
- William P. Scott. *Dictionary of Sociology*. Delhi: General Book Depot, ๑๙๙๙.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
บทความวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธ
 ในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย
 AN ANALYSIS OF POLITICAL SCIENCE IN THE PERSPECTIVE OF BUDDHIST
 SCHOLARS IN POLITICAL SCIENCE IN THAILAND

ดร.พิเชฐ ทังโต, ผศ.ดร.ประยูร สุขะใจ^๑, นายอนุชา พลทะกุล^๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ และ เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน ๑๒ รูป/คน และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบสัมภาษณ์ ๑ ฉบับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ยร้อยละ และสถิติเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่าการศึกษารัฐศาสตร์แนวพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ใช้ในด้านการเมืองการปกครองทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ ตลอดจนการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางเศรษฐกิจและทางสังคม เช่น หลักธรรมที่ค้นพบ หลักทศพิธราชธรรม หลักสาราณียธรรม ๖ กุศลกรรมบถ ๑๐ จักรวรรดิวัตร อปริหานิยธรรม สัปปุริสธรรม ๗ พรหมวิหาร ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สังคหวัตถุ ๔ อริยสัจ ๔ อคติ ๔ และหลักวินัยคือ ศีล ๕ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้จัดไว้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งง่ายต่อการนำไปประยุกต์ใช้ทั้งด้านการเมืองการปกครอง การแก้ไขปัญหาสังคม และการเสริมสร้างความปรองดอง หลักธรรมทุกระดับสามารถช่วยในการพัฒนามนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ได้ ดังนั้น หลักพุทธธรรมสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือหรือกำหนดยุทธศาสตร์การบริหารจัดการตามทิศทางที่พระพุทธองค์ได้ค้นพบ รัฐศาสตร์เชิงพุทธจึงเป็นฐานแนวคิดด้านการเมืองการปกครองในระบอบธรรมมาธิปไตยได้

ผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ พบว่า ด้านการปกครอง ด้านนิติศาสตร์ ด้านเศรษฐศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์มีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทุกมิติ นักวิชาการได้ให้ความสำคัญทั้งแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองและแนวคิดทางรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ซึ่งในกระบวนการคิดจะเห็นว่าองค์ความรู้ทั้งสองด้านสามารถนำมาประยุกต์กับการบริหารทางการเมืองการปกครองรวมถึงการจัดการทุกองค์กร หน่วยงาน กองทัั้งในเชิงบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายกระบวนการมีส่วนร่วมและสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนคือปัญหาที่เกิดขึ้น ในสังคมปัจจุบัน ต้องถูกการแก้ไข แต่สิ่งที่นักวิชาการเสนอแนะ โดยเฉพาะหลักธรรมสาราณียธรรม ๖ มีความจำเป็นต่อการสร้างความปรองดองแห่งชาติ ตลอดจนหลักของสังคหวัตถุธรรม ที่จำเป็นต่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

^๑ คณะที่มงานวิจัย, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๒ นักวิจัยแทนผู้วิจัยหลังจากได้นำเสนอบทความวิจัยเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๖

ผลการวิจัย พบว่า ข้อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน นักวิชาการได้เสนอประเด็นหลักคือการพัฒนาคน การพัฒนาคนและการพัฒนางาน ซึ่งการพัฒนาแต่ละระดับจำเป็นอยู่อย่างยิ่งที่ต้องมีฐานคิดทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักสัมมาทิฐิที่เป็นหนทางแห่งความเจริญฝ่ายเดียว และสามารถเข้าไปแก้ไขปัญหาล้วนในระดับบุคคล ระดับองค์กรและสามารถแก้ไขปัญหาในระดับที่สูงขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นการสร้างความปรองดองในระดับชาติได้ เพราะการปฏิบัติกรยุทธศาสตร์เชิงพุทธที่ ช่วยแก้ความทุกข์ให้กับมนุษย์ได้ และเป็นการพัฒนาฐานคิด องค์ความรู้ทางด้านปัญญา เพิ่มพูนวิชา ซึ่งเอื้อให้ สังคมเกิดสันติสุข และสันติภาพอย่างสมดุล

คำสำคัญ : รัฐศาสตร์เชิงพุทธ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์

ABSTRACT

This is a qualitative research with the aim of studying the Buddhist principle of political science in the Tipitaka, studying the concept on Buddhist political science in the perspective of the academic scholars in political science and for presenting the ways of applying the Buddhist political science to upgrade the quality of life of the people from the purposive sampling group of 12 monks/laymen. And the tool used for this research is 1 interview-form. The statistic used for the research is an average percentage system and descriptive analysis.

The research's result is found that. –

The concept of the Buddhist political science appeared in the Tipitaka is found that the study of political science in the Tipitaka, especially the Buddhist principle used in administration of both legislation, and judiciary, including the application on the Dhamma principle and society such as the Dhamma principle that has been discovered i.e. (the ten) principles for the King, (the six) Saraniyadhammas, (the ten) Kusalakammadhammas, Principles for the Emperor, Aparihaniyadhammas, (the seven) Suppurisadhammas, (the four) Brahmma Viharas, (the seven) Kallayanamittadhammas, (the four) Sangahavatthus, (the four) Ariyasaccas, (the four) Aghatis and the principle of discipline, that is, the five precepts. It may be because the Buddhist principle has been categorized as a group which it is easy to apply for politics, solving the social problem, and promoting to create the reconciliation. The Buddhist principle of all levels can help to develop humans to liberate from all sufferings. So, the Buddhist principle can be used as the tool or stipulating the strategy of administration according to the direction discovered by the Buddha. The Buddhist political science is the thinking base of politics and administration of meritocracy.

The research's result is found that the idea about the Buddhist political science in the view point of the scholars on political science is found that the administration, jurisprudence, economics and social science have an accordance with

the Buddhist principle in all dimensions. The academic scholars realize the importance in the theoretical concept on political science and the Buddhist political science in which the conceptual paradigm can be seen that the knowledge of both sides can be applied with the political administration, including every organization, administration , institution , government, department, both in administration, management and the creation of network and participation process. And the urgent necessity is that the problem that occurs in current society must be solved. But the thing that the academic scholars have suggested about, especially, (the six) Saraniyadhammas necessary for creating the national reconciliation and also Sanghahavaddhudhamma necessary for entering the ASEAN Economy Community.

The research's result is found that the proposal on applying the Buddhist political science is to upgrade the quality of life of people. The academic scholars have presented the main aspect, that is, self-development. For humans development and working development in which each level of such development is necessary for having the thinking base on Buddhism, especially the Right Understanding which is the way of the sole prosperity and can solve the problem at the person and organization level as well as can solve the problem at higher level.

Besides, it is the creation of national reconciliation because the Buddhist strategy practice can solve the problem on the sufferings of all humans , and also the development of thinking base, intellectual knowledge, wisdom knowledge, the increase of knowledge that makes the society happy and peaceful equally.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น มิใช่จะเกิดขึ้นได้โดยอาศัยแต่เพียงรูปแบบเท่านั้น เพราะในประเทศที่ถือกันว่าเป็นต้นแบบของประชาธิปไตย เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาหรือประเทศอังกฤษ ก็ยังต้องอาศัยเวลาและกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงมาเป็นเวลานานกว่าจะมาถึงจุดที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะการสร้างจิตสำนึกทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่จะต้องอาศัยเวลา และการพิจารณาถึงพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละสังคม ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป และแนวความคิดตลอดจนรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่เรานำมาใช้ทุกวันนี้ เป็นรูปแบบตามแนวความคิดทฤษฎีของตะวันตกที่ผ่านกระบวนการของ วิวัฒนาการมาจนถึงระดับหนึ่ง ซึ่งหากจะเปรียบเทียบกับการปลูกต้นไม้แล้ว ระบบที่เรานำมาใช้ก็คือผลที่เกิดจากต้นไม้ประชาธิปไตยที่เติบโตและมั่นคงเต็มที่แล้วนั่นเอง ดังนั้น ถ้าเราต้องการผลเช่นนั้นก็ต้องสร้างรากฐานของต้นไม้ประชาธิปไตยให้มั่นคง โดยคำนึงถึงแนวความคิด และความเชื่อพื้นฐานของคนในสังคมเป็น หลักด้วยการมองตัวเราและสังคมของเราให้ชัดเจนขึ้น ซึ่งท่านพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์)

ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า วงวิชาการปัจจุบันของเราได้ศึกษามาแบบตะวันตก เมื่อจะหันกลับมาศึกษาเรื่องของไทยเราเอง เราก็จะมีกรอบความคิดแบบตะวันตกมาด้วย บางทีเราเลยมองตัวเราแบบที่ฝรั่งมอง^๓

ในสังคมไทย พุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีความสำคัญและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติเป็นที่มาและถ่ายทอดวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไทย กล่าวโดยรวมยอมรับพุทธศาสนาเป็นเสมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาติไทยทั้งทางด้านสังคมวัฒนธรรมและการเมือง^๔ ซึ่งส่วนที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนชาวพุทธมากที่สุด ได้แก่ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในรูปแบบต่าง ๆ ดังปรากฏในพระสูตร ในชาดกและนอกจากพระธรรมแล้วยังมีพระสงฆ์ วัดซึ่งเป็นส่วนประกอบที่เป็นรูปธรรมและเกี่ยวพันมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมอยู่ตลอดเวลา^๕

จากการศึกษาหลักการและแนวคิดรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อกระบวนการพัฒนาการเมืองการปกครอง ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าต้องมีการศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย เพราะผลจากการศึกษารัฐศาสตร์เชิงพุทธจะสามารถประเมินการเมืองการปกครองในปัจจุบันได้ และจะช่วยให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารความขัดแย้งในสังคม เพื่อสร้างความสมานฉันท์ที่เหมาะสมยิ่งขึ้นและยังผลให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ให้เป็นไปตามแผน นโยบาย ยุทธศาสตร์ของรัฐที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้ทุกประการ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
๒. เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์
๓. เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

๑. ทำให้ทราบถึงหลักการแนวคิดรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

^๓ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), มหาวิทยาลัยกบงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๘๑.

^๔ สมบูรณ์ สุขส ราราย, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๔.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

๒. ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย

๓. ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคการบริหารรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑.๑ ประชากร ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และนักวิชาการในเขตกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑล

๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา และนักวิชาการ ด้านรัฐศาสตร์แนวพุทธและผู้ที่เกี่ยวข้อง เลือกโดยวิธี การสุ่ม ตัวอย่าง แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๑๒ รูป/คน

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ แบ่งเนื้อหาและโครงสร้างแบบสัมภาษณ์ออกเป็น ๔ ขั้นตอน คือ

๒.๑ แบบบันทึก (Record Form) ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องบันทึกเทป ในการเก็บข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ และได้ถอดข้อความจากเครื่องบันทึกเทปออกมาเพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์พร้อมกันนี้ได้ทำการจดบันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร

๒.๒ แบบสังเกต (Observation) ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาข้อมูล โดยวิธีการสังเกตการณ์โดยการสัมภาษณ์บุคคลที่ให้การเก็บข้อมูลโดยการสังเกตการณ์อย่างเป็นทางการ กล่าวคือ ผู้วิจัยได้ออกสังเกตการณ์ตามประเด็นของงานวิจัย ขณะที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยสังเกตการณ์เรื่องอารมณ์ความรู้สึก และความตั้งใจในการให้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ

๒.๓ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ใช้แนวทางการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยการใช้แบบสัมภาษณ์ที่ออกแบบมาแล้ว และตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ โดยผู้ทำการวิจัยได้ทำการสอบถามข้อมูล โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีผลต่อการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางรัฐศาสตร์เชิงพุทธศาสนา

๓. วิธีการรวบรวมข้อมูล

โดยผู้ศึกษาใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เป็นการพูดคุยสนทนาพยายามที่จะตั้งประเด็นคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาที่มุ่งศึกษาเกี่ยวข้องมากที่สุด เป็นการพูดคุยสนทนาได้กำหนดคำถามไว้ โดยตั้งประเด็นคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาที่มุ่งศึกษาด้วยการเข้าไปติดตามอย่างต่อเนื่อง

๓.๑ ศึกษาจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก ภาษาบาลี และภาษาไทย ฎีกาต่าง ๆ และอรรถกถาทั้งหมด

๓.๒ ศึกษาจากข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) โดยศึกษาจากงานเขียนของ นักวิชาการ ตลอดจนผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา หนังสือ บทความ วารสาร หนังสือพิมพ์ วิทยานิพนธ์และ ผลงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓.๓ การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) ผู้บริหาร นักวิชาด้าน พระพุทธศาสนาและด้านรัฐศาสตร์ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน ๑๒ รูป/ คน ในการให้ ข้อมูลหลัก (Key-informant) ที่มีคุณสมบัติตามกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ บุคคลที่เต็มใจให้สัมภาษณ์ หรือ อาจสัมภาษณ์บุคคลใกล้ชิด โดยใช้โครงสร้างการสนทนาเป็น ๔ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐาน ของประชากรกลุ่มเป้าหมาย- ชื่อ (นามสกุล) - เพศ - อายุ - ระดับการศึกษา - ระดับการศึกษาทาง ภาษาบาลี- ตาแหน่งสถานภาพปัจจุบัน ส่วนที่ ๒ ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก ส่วนที่ ๓ ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้าน รัฐศาสตร์ และส่วนที่ ๔ เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของ ประชาชนและอภิปรายผลการวิจัย น ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกมาเรียบเรียงเพื่ออภิปราย ผลการวิจัย สรุปผลการวิจัย ที่ได้จากอภิปรายผล เพื่อเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นต่างๆ ดังนี้ วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ใช้วิธีวิเคราะห์แบบ บรรยาย (Descriptive Analysis) และวิเคราะห์ แนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน แยกตามปัจจัยส่วน บุคคล ใช้วิธีวิเคราะห์แบบค่าเฉลี่ยร้อยละและแบบพรรณนา (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

สรุปผลศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้าน รัฐศาสตร์ สรุปโดยภาพรวม พบว่า ด้านการปกครอง หลักการปกครองที่ดีต้องมีความบริสุทธิ์ยุติธรรม ให้อยู่ด้วยความยุติธรรมและหลักของความปองดอง คือหลักสาราณียธรรม มีความจำเป็นต่อการสร้าง ความปองดองให้สังคมไทยมีสันติสุขในปัจจุบัน ดังนั้นรัฐบาลต้องเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา และหลักการปกครองในพุทธศาสนาที่เป็นแบบอย่างที่ดีตัวอย่างสุทธอคัญญสูตรเกี่ยวกับการบริหาร ได้แก่ บริหารตนบริหารคนบริหารงาน ด้วยหลัก ๓ อย่าง คือ จักขุมา วิสัยทัศน์นักบริหารต้องมี วิสัยทัศน์วิทูโร คือนิสสยสัมปันโนคือการมีสัมพันธภาพที่ดี สปัจริศธรรม ๗ และหลักธรรมมาภิบาล ด้านนิติศาสตร์พบว่าหลักความยุติธรรมและหลักเมตตาธรรม มีหลักสาราณียธรรม ๖ คือ ๑) เมตตา ภาย กรรม การกระทำโดยทางกายที่ประกอบด้วยความเมตตาต่อผู้อื่นได้แก่การไม่ประทุษร้าย เบียดเบียนผู้อื่น ๒) เมตตาวจีกรรม การกระทำโดยทางวาจาที่ประกอบไปด้วยความเมตตาต่อผู้อื่น ๓) เมตตาโมกขกรรม การกระทำทางใจหรือความคิดที่ประกอบด้วยความเมตตาอันได้แก่ การคิดที่จะช่วย ให้อื่นพ้นทุกข์ ๔) สาธารณโภคี การรู้จักแบ่งปันทรัพย์สินที่ตนหามาได้ ด้วยความชอบธรรมให้แก่ผู้ ต้องการในโอกาสอันสมควร ๕) สีสสามัญญตา การรักษาศีลให้สม่ำเสมอ หรือเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ

การรักษาศีลให้เสมอกับคนอื่น และ ๖) ทิฐิสามัญญตา การมีความเห็นร่วมกับคนอื่นในทางที่ถูกต้อง ไม่ขัดแย้งกับเพื่อนด้วยมิจฉาทิฐิของตน รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ด้านเศรษฐศาสตร์พบว่า ๑) หลักความพอเพียงต้องพอตัวไม่จำเป็นต้องมีเงินก็ได้หลักมัชฌิมาปฏิปทา ควรมีการดำเนิน งานด้วย ทางสายกลาง ความพอดีแต่ตัว ต่อครอบครัว และ ๒) หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาได้แบ่งทุก ส่วนทั้งการปกครอง ด้านนิติศาสตร์สังคมศาสตร์และเศรษฐศาสตร์โดยเฉพาะหลักการใช้จ่ายโยคะวิภาค มีการแบ่งการใช้จ่ายอย่างเป็นระบบ หลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ถือเป็นหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ที่สำคัญจำเป็นต้องนำมาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ด้านสังคมศาสตร์พบว่า ต้องมีการฝึกอบรม เยาวชนต้องเอาใจใส่หลักคุณธรรมศีลธรรม ต้องไปรับยุทธศาสตร์การศึกษา ซึ่ง พระสงฆ์ต้องเข้ามามีบทบาทต่อการช่วยเหลือให้สังคมได้เข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้น และหลักทางพุทธศาสนากับอำนาจรัฐต้องเดินทางไปด้วยกันได้ ส่วนในมิติของการเข้าสู่ประชาคม อาเซียนทั้งพุทธศาสนาและศาสนาอื่นต้องเดินไปพร้อมกันได้ในแง่การปกครอง เศรษฐกิจและในทาง สังคม ในแง่ของการแข่งขันกันอย่างเสรีและเป็นธรรมไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน

อภิปรายผล

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ ๑ คือ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า การศึกษารัฐศาสตร์แนวพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ใช้ในด้านการเมืองการปกครองทั้งฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่าย ตุลาการ ตลอดถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางเศรษฐกิจและทางสังคม เช่น หลักธรรมที่ค้นพบ หลัก ทศพิธราชธรรม หลักสาราณียธรรม ๖ กุศลกรรมบถ ๑๐ จักรวรรดิวัตร อปรีหานิยธรรม สัปปริสธรรม ๗ พรหมวิหาร ๔ กัลยาณมิตรธรรม ๗ สังคหัตถุ ๔ อริยสัจ ๔ อคติ ๔ และหลักวินัยคือ ศีล ๕ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้จัดไว้เป็นหมวดหมู่ซึ่งง่ายต่อการนำไปประยุกต์ใช้ทั้ง ด้านการเมืองการปกครอง แม้แต่การแก้ไขปัญหาสังคม และเสริมสร้างความปรองดอง หลักธรรมทุก ระดับสามารถช่วยในการพัฒนามนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ได้ดังนั้นพระพุทธศาสนามีรากฐานทาง การเมืองการปกครองโดยเฉพาะหลักพุทธธรรมที่ถือเป็นเครื่องมือหรือยุทธศาสตร์การบริหารจัดการตาม ทิศทางที่พระพุทธองค์ได้ค้นพบ รัฐศาสตร์เชิงพุทธถือเป็นฐานการเมืองการปกครองในระบบ ประชาธิปไตยแบบไทย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของบรรพต วีระสัย ได้อธิบายไว้ว่า พระพุทธศาสนา ก็เป็นแหล่งที่มาอันสำคัญของอำนาจทางการเมือง แต่ความเข้าใจโดยทั่วไปแล้ว คดีโลกกับคดีธรรมเป็น กระแสสวนทางกันอยู่ในที่ โดยเฉพาะกับการเมืองที่มีนัยเป็นไปในทางแสวงหาอำนาจด้วยแล้ว ย่อมจะ ไม่ลงกันสมกันกับพระพุทธศาสนาเลย แต่เพราะพระพุทธศาสนานั้นหมายถึง พระธรรมคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า มีนับอเนกประการถึง ๘๔,๐๐๐ หัวข้อ และพระธรรมเหล่านี้เกี่ยวข้องกับสรรพสิ่งชีวิต เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนกระทั่งถึงความตาย และเกี่ยวข้องกับเรื่องอื่น ๆ อีกนานับประการ^๖

^๖ บรรพต วีระสัย, ความคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนา ในทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณ และสมัยกลาง (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐) หน้า ๑๑๕.

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ ๒ ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการปกครอง ด้านนิติศาสตร์ ด้านเศรษฐศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์มีความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทุกมิตินักวิชาการได้ให้ความสำคัญทั้งแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองและแนวคิดทางรัฐศาสตร์เชิงพุทธ ซึ่งในกระบวนการคิดจะเห็นว่าองค์ความรู้ทั้งสองด้านสามารถนำมาประยุกต์กับการบริหารทางการเมือง การปกครองรวมถึงการจัดการทุกองค์กร หน่วยงาน กรม กองทั้งในเชิงบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายกระบวนการมีส่วนร่วม และสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนคือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน ต้องถูกการแก้ไข แต่สิ่งที่นักวิชาการเสนอแนะโดยเฉพาะหลักธรรมสาราณียธรรม ๖ มีความจำเป็นต่อการสร้างความปรองดองแห่งชาติ ตลอดถึงหลักของสังคหวัตถุธรรม ที่จำเป็นต่อการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธถือเป็นหัวใจหลักที่เป็นบรรทัดฐานวิถีชีวิตของคนไทย และสังคมไทย การปฏิบัติตน และการดำเนินกิจกรรมที่สร้างสรรค์และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทุกด้าน เช่น พัฒนาด้านตน พัฒนาคณะ และพัฒนางาน จำเป็นต้องอาศัยฐานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นข้อวัตรและการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของศาสตราจารย์พิเศษ อาจารย์จางงัก ทองประเสริฐที่ได้กล่าวไว้ในงาน พระพุทธศาสนากับสังคมและการเมืองว่า ทั้งสามสถาบันนี้ กำลังมีความเหนียวแน่น ยากที่จะแก้ไข โดยเฉพาะในสังคมไทยและได้เสนอแนวคิดไว้ให้พิจารณาในการปฏิบัติงานแบบพระพุทธเจ้าไว้ดังนี้ ในสมัยพุทธกาล พระพุทธศาสนาไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองเลย พระพุทธเจ้าได้ทรงดำเนินการพระศาสนาอย่างอิสระไม่ขึ้นต่อพรรคการเมืองใด ๆ หรือว่าต่อระบบการปกครองใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น พระองค์ทรงสามารถประกาศพระศาสนาไปได้ทุกประเทศแคว้นแคว้น ไม่เลือกกว่าแคว้นนั้น ๆ จะมีการปกครองในระบบใด พระศาสนาสามารถเข้าแทรกเข้าสู่จิตใจของประชาชนได้ทุกชาติชั้นวรรณะและทุกเพศทุกวัยในระยะเวลา ๔๕ ปี ที่พระพุทธองค์ทรงประกาศพระศาสนา

การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ ๓ เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน พบว่า นักวิชาการได้เสนอประเด็นหลักคือการพัฒนาตนการพัฒนาคนและการพัฒนางาน ซึ่งการพัฒนาแต่ละระดับจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีฐานคิดทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักสัมมาทิฐิที่เป็นหนทางแห่งความเจริญฝ่ายเดียว และสามารถเข้าไปแก้ไขปัญหาทั้งในระดับบุคคล ระดับองค์กรและสามารถแก้ไขปัญหาในระดับที่สูงขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นการสร้างความปรองดองในระดับชาติได้ จึงสรุปได้ว่ารัฐศาสตร์เชิงพุทธ จึงเป็นระบบการบริหารการเมืองการปกครองรวมทั้งองค์กรยุติธรรมที่ถือเป็นรูปแบบโครงสร้างการปกครองที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะกระบวนการคือการปฏิบัติการยุทธศาสตร์เชิงพุทธธรรม ที่แก้ความทุกข์ให้กับมนุษย์ได้สอดคล้องกับทัศนะของปรีชา ช่างขวัญยืน^๗ ได้อธิบายว่า พระพุทธองค์มิได้ทรงสอนระบบการเมืองใหม่ แต่สอนธรรมที่จะทำให้ระบบการเมืองที่มีอยู่แล้วทั้งสองระบบ ดำเนินไปเพื่อความสุขแก่ประชาชนและไม่รุกรานกันในระหว่างรัฐ และด้วยเหตุที่ทรงต้องการเอาธรรมเป็นหลักปกครองจึงต้องทรงชี้ว่าระบบวรรณะนั้นไม่ถูกต้องในสองลักษณะ คือ ลักษณะแรกความสูงต่ำทางวรรณะที่ถือกำเนิดเป็นหลักนั้นทรงแย้งด้วยหลักความประพฤติของบุคคล คือถือเอาการกระทำของบุคคลเป็นหลักวัด

^๗ ปรีชา ช่างขวัญยืน, ธรรมชนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๐๗.

ความสูงต่ำของคน ลักษณะที่สอง หน้าที่ตามวรรณะนั้นทรงชี้ว่าเกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่พราหมณ์นำมาอธิบายผิดโดยเฉพาะวรรณะกษัตริย์ ซึ่งพราหมณ์เน้นที่การทำสงคราม การสู้รบ ซึ่งเป็นเหตุแห่งการรุกรานนั้น ทรงอธิบายว่า แท้ที่จริงแล้วกษัตริย์มีหน้าที่ระงับข้อพิพาทของประชาชน และทำนุบำรุงประชาชนให้มีความสุข

ดังนั้นการศึกษาค้นพบโดยภาพรวมจากกรอบแนวคิดและผลลัพธ์การวิจัย การวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย พบว่า หลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธถือเป็นนวัตกรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระบบโครงสร้างการเมืองการปกครอง ด้านนิติศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำไปบูรณาการได้ทุกมิติ แต่ในบริบททางพระพุทธศาสนาให้น้ำหนักและความสำคัญการพัฒนาในระดับบุคคลเป็นเบื้องต้นก่อน คือ หลักธรรมการปกครองตน ได้แก่หลักทศพิธราชธรรม กุศลกรรมบถ ๑๐ จักรวรรดิวัตร และหลักอปริหานิยธรรม ซึ่งการพัฒนาจำเป็นอย่างยิ่งผู้นำต้องมีการปรับพฤติกรรมทั้งด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านระดับสติปัญญาเพื่อให้มีสภาวะองค์ธรรมได้เกิดมีขึ้นกับตน จากนั้นเมื่อมีความมั่นคงเข้มแข็งภายในจิตใจและจิตวิญญาณแล้ว จึงสามารถจะพัฒนาหลักธรรมในการปกครองคนในขั้นที่สูงขึ้น อันประกอบด้วยหลักสังคหวัตถุ ๔ หลักสัพบุรีธรรม ๗ หลักกัลยาณมิตร ๗ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักอคติ ๔ หลักสาราณียธรรม ๖ หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ หลักศีล ๕ และหลักอริสัจ ๔ ซึ่งหลักการบริหารจัดการเชิงพุทธนี้ สามารถนำไปบูรณาการที่เอื้อต่อการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในชาติบ้านเมืองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่นำไปประยุกต์ด้านการปกครอง ด้านนิติศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม ดังนั้น นักการเมืองหรือนักรัฐศาสตร์ที่หวังเพื่อความเจริญแก่ตน แก่องค์กร เพื่อพัฒนาสังคมและประเทศชาติ จำเป็นอย่างยิ่งต้องใช้หลักพุทธธรรมเป็นตัวบ่งชี้และตัวชี้วัดของการพัฒนาในระดับตน ระดับสังคมและสูงสุดการ สร้างสันติภาพให้เกิดในโลกยุคร่วมสมัย

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นพบในครั้งนี้

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย พบว่า ด้านการปกครอง นักรัฐศาสตร์ให้ทัศนะว่าผู้นำควรมีหลักทศพิธราชธรรม หลักพรหมวิหารธรรม ซึ่งหลักการปกครองที่ดีต้องมีความบริสุทธิ์ยุติธรรม และส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรม มีความจำเป็นต่อการสร้างความปองดองในสังคมไทยให้มีสันติสุข ดังนั้นรัฐบาลต้องเห็นความสำคัญจำเป็นเร่งด่วนของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ควรสร้างแผนนโยบายเป็นวาระแห่งชาติรณรงค์เรื่องการปฏิบัติธรรมเพื่อความปองดองแห่งชาติ

ด้านนิติศาสตร์ พบว่า ผู้นำหรือผู้ปกครอง ควรยึดถือ หลักความยุติธรรมและหลักเมตตาธรรม ได้แก่หลักธรรมเกี่ยวกับศีล ๕ หลักอคติ ๔ และทศพิธราชธรรม ตัวอย่างหลักธรรมที่ใช้ในการตัดสินต้องมีหลักอคติธรรม ๔ คือ ความลำเอียง เป็นหลักสำคัญที่ผู้ปกครองทุกคนจะต้อง "ละเว้น" ไม่ว่าจะเป็นปการปกครองในระบบใดก็ตาม เพราะหากไม่ละเว้นความลำเอียงแล้ว จะเกิดการแตกความสามัคคีกันอย่างรุนแรง จนผู้ปกครองไม่อาจจะควบคุมได้ นอกจากนั้นยังมีหลักราชาธิปไตยและธรรมราชาธิปไตย สามัคคีธรรม และหลักอปริหานิยธรรมที่จำเป็นต้องใช้ในระบอบการเมืองการปกครอง

ด้านเศรษฐศาสตร์ พบว่า หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาคือหลักอิทธิบาท ๔ เป็นหลักแห่งความสำเร็จในหน้าที่การงานทุกระบบ ต้องมี การบูรณาการเกี่ยวกับด้านเศรษฐศาสตร์ นอกจากนั้นยังมีหลักธรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะหลักการใช้จ่าย โภควิภาคมีการแบ่งการใช้จ่ายอย่างเป็นระบบ เช่นหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ถือเป็นหลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธที่สำคัญจำเป็นต้องนำมาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ดังนั้น ในการบูรณาการเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธคือกระบวนการแก้ปัญหาที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์อยู่รอดได้และมีทำที่เกี่ยวกับชีวิตที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความเข้าใจ

ด้านสังคมศาสตร์พบว่า ควรมีหลักธรรมเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจโดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ ๔ องค์การทางพุทธศาสนาต้องเป็นหลักสำคัญไม่ให้มีการแตกแยก ไม่เอาไรต์เอาเปรียบ ซึ่งองค์การทางพุทธศาสนาต้องเข้าไปจัดการความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในสังคมหรือประชาคมอาเซียน เพราะหลักพุทธศาสนาถือกระบวนการแก้ปัญหาแบบสันติวิธี พยายามให้สังคมเกิดการตระหนักรู้บทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ดังนั้น รัฐต้องจัดให้มีวาระแห่งชาติจัดกิจกรรมที่ใช้คำว่า “ควร” คือครอบครัว วัดและโรงเรียนต้องทำหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์

๒. ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าครั้งต่อไป

๒.๑ ควรวิจัยเชิงปฏิบัติการ(Action Research) และวิจัยเพื่อการพัฒนารูปแบบ โดยนำรูปแบบการพัฒนาประชาธิปไตยตามแนวพุทธศาสนาสู่ความเป็นผู้นำที่พึงประสงค์

๒.๒ ควรศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาสู่อนาคต: กรณีศึกษาเปรียบเทียบรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่มีต่อบทบาทของผู้นำในระดับอาเซียน

๒.๓ ควรศึกษาสังคมสันติสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนาต่อการสร้างแหล่งการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน กรณีศึกษา กลุ่มประเทศประชาคมอาเซียน

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กนกศักดิ์ แก้วเทพและคณะ. เศรษฐศาสตร์ธรรมิกราชา. กรุงเทพมหานคร : คณะ เศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

กมล สุขพานิช. ระบบการเมืองเปรียบเทียบ. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒

กมล ทองธรรมชาติ. หลักประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๑๕.

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, รศ.ดร.. รัฐศาสตร์กับการเมือง. กรุงเทพมหานคร: ตะเกียง, ๒๕๓๔.

จิระโชค วีระสัย และคณะ. รัฐศาสตร์ทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๔๖.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. ทรรศนะทางการเมืองของพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สามัคคีสาส์น, ๒๕๔๐.

Carton Cylmer. **Internationla Political Science**. ZNew York: Harper& Row Publishers, 1983.

Michael G. Roskin and others. **Political Science: An Introduction**. New Jersey: prentice–Hall International, Inc. 1988.

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้สนับสนุนให้ทุนการวิจัย และขอขอบพระคุณอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่สละเวลาให้ความช่วยเหลือ ได้ตรวจงานวิจัยพร้อมทั้งตั้งข้อสังเกตและให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัยในเรื่องนี้ จึงทำให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลงได้ และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยทุก ๆ ท่านที่ได้ช่วยเหลือในการประสานงานและตรวจรูปเล่มให้มีความสมบูรณ์ ขอกราบ

ขอบพระคุณพระภิกษุสงฆ์และขอ ขอบคุณคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิที่ มีส่วนร่วมทุกๆ ท่าน ที่ได้ช่วยให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ และตอบข้อซักถามตามความเป็นจริง จนได้ข้อมูลเพื่อการทำวิจัยในครั้งนี้

ท้ายสุดนี้ คุณความดี คุณค่าและประโยชน์อันจะพึงมีจากการศึกษาค้นคว้าในการทำรายงานวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอตั้งกุศลจิต แก่ท่านผู้มีอุปการคุณ ท่านผู้สนับสนุนช่วยเหลือ ขอให้ทุกท่านจงมีความสุขตามหลักสัมมาทิฐิทุกประการ

ดร.พีเชษฐ ทั่งโต และคณะ

ภาคผนวก ข.

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูล ปฐมภูมิ/หัตถิยภูมิ จากพระไตรปิฎก หนังสือ เอกสาร และงานวิจัย	ทราบถึงข้อมูลอันเป็นหลักธรรมที่ สอดคล้องกับรัฐศาสตร์ด้านการ ปกครองที่ปรากฏอยู่ทั่วไปใน พระไตรปิฎก	ข้อที่ ๑	ทำให้สามารถวิเคราะห์ หลักธรรมของแต่ละ หมวดในเห็นชัดเจนถึง ความเกี่ยวข้องด้านการ ปกครอง
๒. การเก็บข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์	ทราบถึงข้อมูล ความคิดเห็นของ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ที่ แสดงออกต่อความเกี่ยวข้องกับ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่ง สามารถนำมาปรับใช้ได้ทั้งด้านการ ปกครอง ด้านเศรษฐศาสตร์ ด้าน นิติศาสตร์ และด้านสังคมศาสตร์	ข้อที่ ๒-๓	ทำให้เห็นว่าประโยชน์ จากการนำหลักธรรม มาใช้ นั้น มีมากมาย หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับ ผู้นำ/ผู้บริหารจะนำมา ปรับอย่างไร ด้วยวิธีใด และพอใจที่ยังระดับ คุณภาพชีวิตของ ประชาชนเพียงใด
๓. การวิเคราะห์ ผลการศึกษา	ทำให้ได้ทราบข้อมูลที่เด่นชัดขึ้น ถึง ความเป็นไปได้ต่อการนำหลักธรรม หลาย ๆ ข้อมาปรับใช้ต่อการดำเนิน ชีวิตของประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะ ชาวพุทธที่ซึ่งเคารพนับถืออยู่ก่อน แล้ว เมื่อผลการศึกษาระบุถึงความ เป็นไปได้ที่สามารถนำหลักธรรมมา ใช้เชิงรัฐศาสตร์ได้ ยิ่งเป็นการได้ ประโยชน์มากขึ้น จาก พระพุทธศาสนาและยังมีอิทธิพลด้าน การปกครองด้วย	ข้อที่ ๓	ผู้ปกครองและ ประชาชนสามารถยึด นำหลักธรรมมาเป็นตัว แบบในการบริหาร ปกครองซึ่งกันและกัน และทำให้คุณค่าของ พระพุทธศาสนาเพิ่ม มากขึ้นที่เป็นส่วนหนึ่ง ในการปกครองสมาชิก ของรัฐให้อยู่ร่วมกัน อย่างผาสุก ได้รับ ประโยชน์ในฐานะ พลเมือง และยัง สามารถปฏิบัติตาม หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาไป พร้อมกันอย่างลงตัว

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ (ต่อ)

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๔.การสรุปผล การศึกษา	เมื่อการศึกษาวิจัยดำเนินมาถึง กระบวนการสุดท้ายที่เป็นการ สรุปผลการศึกษา ทำให้ผู้วิจัยทราบ ได้อย่างถ่องแท้ว่า หลักธรรมหลาย ๆ หมวด และหลาย ๆ ข้อ นั้น มี ประโยชน์ และเกี่ยวข้องโดยตรงต่อ การปกครองตามหลักรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครอง อาทิ พระมหากษัตริย์ เจ้าเมือง นายก รัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี และ ผู้ปกครองตามลำดับชั้น ซึ่งทั้งหมดนี้ ล้วนอยู่ในฐานะผู้ปกครองโดยอำนาจ ทั้งสิ้น การปกครองจึงใช้ว่าจะยึดตาม แนวคิดของฝ่ายตะวันตกเท่านั้น หากแต่หลักธรรมทางศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนายัง สอดคล้องกับการปกครองทุกเมื่อ และปรากฏให้เห็นกันมาแล้วในอดีต ซึ่งต่างก็ยอมรับว่า พระพุทธศาสนา สามารถใช้เป็นแนวทางในการ ปกครองที่ดีได้	ข้อที่ ๑-๒-๓	ผู้ปกครองสามารถนำ หลักธรรมที่เกี่ยวข้อง ไปปรับใช้ให้เหมาะสม กับฐานะของตนได้ โดยจะทำให้เกิดความ น่าเชื่อถือทั้งต่อตนเอง และองค์กรได้ ซึ่งก็ เป็นไปตามหลักการ บริหารบ้านเมืองที่ดี ที่ ยึดหลักประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และ ตรวจสอบได้ ผลที่ ปรากฏ ก็ คือ อ ประสิทธิภาพต่อการ ให้บริการประชาชน อย่างเต็มความสามารถ และได้รับการยอมรับ จากประชาชนอย่าง ชอบธรรม

ภาคผนวก ค.

ตัวอย่างแบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์/แนวคำถาม

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์รัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทย

คำชี้แจง

การทำวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ และเพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน จึงได้ออกแบบแบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ขอความอนุเคราะห์ตอบแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการ ซึ่งคำถามประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน คือ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเกี่ยวกับอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาทั้งทางโลก ทางธรรม ตำแหน่งในการบริหารคณะสงฆ์และการบริหารงานทางการเมือง

ส่วนที่ ๒ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐศาสตร์

ส่วนที่ ๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของรัฐศาสตร์เชิงพุทธ

ส่วนที่ ๔ แนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

ส่วนที่ ๕ ข้อเสนอแนะเชิงรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์

โปรดตอบคำถามตามความเป็นจริง หรือตรงกับความคิดเห็นของท่านจริงๆ คำตอบของท่านจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาวิจัยนี้ ขอกราบขอบพระคุณและเจริญพรขอบคุณอย่างยิ่งในความกรุณาที่ท่านได้ตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมาย

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ที่ตรงกับความเป็นจริงที่สุด

๑. เพศ

๑. เพศบรรพชิต

๒. เพศฆราวาส

๒. อายุ.....ปี

๓. ระดับการศึกษาสายสามัญ

๑. ปริญญาโท

๒. ปริญญาเอก

๔. การศึกษาทางบาลี

๑. ประโยค ป.ธ. ๑ - ๒ ถึง ป.ธ. ๓

๒. ป.ธ.๔ - ๖

๓. ป.ธ. ๗ - ๙

๔. ไม่มี

๕. ตำแหน่งสถานภาพในปัจจุบัน

๑. อธิการบดี

๒. รองอธิการบดี

๓. คณาจารย์

๔. นักการเมือง

๕. นักวิชาการอิสระ

ส่วนที่ ๒ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐศาสตร์

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ ๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของรัฐศาสตร์เชิงพุทธ

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ ๔ แนวทางการประยุกต์ใช้รัฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๕ ข้อเสนอแนะเชิงรัฐศาสตร์เชิงพุทธในมุมมองของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณผู้ให้ความร่วมมือทุกท่าน

คณะผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

- ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) ดร. พิเชฐ ทังโต (หัวหน้าโครงการวิจัย)
(ภาษาอังกฤษ) Dr. Phichet Thangto
- หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน ๓ ๖๔๐๒ ๐๐๒๐๗ ๖๓ ๕
- ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มจร.
- ที่พักอาศัย
๔.๑ ที่พักอาศัยปัจจุบัน ๗๒๖ ซอย สังคมสงเคราะห์ ๖ ถนนลาดพร้าว แขวง
ลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๓๐
๔.๒ สถานที่ทำงาน **มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
- ประวัติการศึกษา
๕.๑ วุฒิการศึกษาทางศาสนา -นักธรรมเอก
๕.๒ วุฒิการศึกษาระดับอุดมศึกษา
ปริญญาตรี -คณะครุศาสตร์ (เอกบริหารการศึกษา)
จาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาโท -รัฐประศาสนศาสตร์ (บริหารรัฐกิจ)
จาก มหาวิทยาลัย ดร.บาร์บารัสซาเฮ็บ เอ็มเบ็ดการ์
มาร์ทวาดาร์ รัฐมหารัษฏะ ประเทศอินเดีย
(Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University India)
ปริญญาเอก -รัฐประศาสนศาสตร์ (บริหารรัฐกิจ)
จาก มหาวิทยาลัย ดร.บาร์บารัสซาเฮ็บ เอ็มเบ็ดการ์
มาร์ทวาดาร์ รัฐมหารัษฏะ ประเทศอินเดีย
(Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University India)
- ประสบการณ์
- ฝ่ายการตลาด บริษัทเอกชน
- วิทยากรการเลือกตั้งประจำกรุงเทพมหานคร
- กรรมการการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้งที่ ๑๗
(กกต.เขต) เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร

- สังเกตการณ์การเลือกตั้งท้องถิ่น รัฐมหารัชชตะ
ประเทศอินเดีย ปี พ.ศ. ๒๕๔๗
- ผู้ร่วมวิจัย เรื่อง “วัดผลประเมินผลหลักสูตรรัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มจร.

๗. ผลงานเอกสารประกอบการสอน

- รายวิชา ภาษากับการสื่อสาร
- รายวิชา ธรรมนิเทศ
- รายวิชา การบริหารงานสาธารณูปการ
- รายวิชา การปกครองและการบริหารในเขตนครหลวง
- รายวิชา วิทยาการบริหาร
- รายวิชา พระสงฆ์กับภาวะผู้นำ

๘. เกียรติบัตรที่ได้รับ

- กรรมการการเลือกตั้งประจำเขตเลือกตั้ง
ผู้ปฏิบัติงานดีเด่น

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) ผศ.ดร.ประยูร สุยะใจ (ผู้ร่วมวิจัย)
(ภาษาอังกฤษ) Asst. Prof. Dr. Prayoon Suyajai
๒. หมายเลขบัตรประชาชน ๓๕๒๐๑๐๐๘๐๙๐๘๑
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ / อาจารย์ประจำ
๔. สถานที่ทำงาน ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์
ม. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
บางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐ โทร. ๐๒-๔๓๔๕๕๙๓๙,
๐๒-๘๙๑๑๗๔๐ E-mail: prayun๔๕@mcu.ac.th
๕. ประวัติการศึกษา
- ๕.๑ ปริญญาตรี คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาจิตวิทยา (พธ.บ.)
สถาบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่จบ ๒๕๓๖
- ปริญญาตรี คณะสื่อสารมวลชน สาขา หนังสือพิมพ์ (B.J.)
สถาบัน Marathwada University India ปีที่จบ ๒๕๔๐
- ๕.๒ ปริญญาโท คณะจิตวิทยา สาขาจิตวิทยาคลินิก (M.A.)
สถาบัน Marathwada University India ปีที่จบ ๒๕๓๙
- ปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ สาขารัฐศาสตร์
สถาบัน Deemed University Pune India ปีที่จบ ๒๕๔๑
- ปริญญาโท คณะเศรษฐศาสตร์ สาขาเศรษฐศาสตร์
สถาบัน Deemed University Pune India ปีที่จบ ๒๕๔๓
- ปริญญาโท คณะศึกษาศาสตร์ สาขาจิตวิทยาการศึกษา
สถาบัน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ปีที่จบ
๒๕๔๘
- ๕.๓ ปริญญาเอก คณะจิตวิทยา สาขาวิชาจิตวิทยาคลินิก
สถาบัน Marathwada University India ปีที่จบ ๒๕๔๗
- ๕.๔ สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา)
: สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
- ๕.๕ ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ
- ๕.๕.๑ หัวหน้าโครงการวิจัย : -กระบวนการพัฒนาศักยภาพการยอมรับความตายของชาวพุทธ
ปีงบประมาณ ๒๕๕๐
(ผู้บริหารชุด โครงการ / หัวหน้าโครงการ)
-บทบาทและสมรรถนะของการบริหารทรัพยากรมนุษย์
ตามความคาดหวังของผู้บริหารระดับสูงของมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๕๑
(หัวหน้าโครงการ)

- ๕.๕.๒ งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : - ภาวะผู้นำของผู้บริหารในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารงานทางวิชาการ
ปีพิมพ์ ๒๕๔๘ (ผู้ร่วมวิจัย)
- องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อปัญหาการเรียนภาษาอังกฤษของนิสิต คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพิมพ์ ๒๕๔๘ (หัวหน้าโครงการ)
 - การศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยจิตสังคมต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.ปีพิมพ์ ๒๕๔๘ (หัวหน้าโครงการ)
 - การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เอื้อต่อการ พัฒนาชุมชน. ปีพิมพ์ ๒๕๔๘ (ผู้ร่วมวิจัย)
 - บทบาทของพระสงฆ์กับเศรษฐกิจพอเพียง. ปีพิมพ์ ๒๕๔๙ (หัวหน้าโครงการ)

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) นายอนุชา พละกุล
(ภาษาอังกฤษ) Mr. Anucha Palakul
๒. หมายเลขบัตรประชาชน ๑๓๔๑๑๐๐๐๙๒๐๗๘
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน -
๔. สถานที่ทำงาน -
- ที่อยู่อาศัย: ๑๔๑/๑ แขวงคลองสาน เขตคลองสาน กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐
- ติดต่อประสานงาน ๐๙๙-๙๖๙-๙๓๗๔, ๐๘๗-๓๗๔-๖๕๘๕
- E-mail Address : mahaa_puen29@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

๕.๑ วุฒิกการศึกษาทางศาสนา

- นักธรรมชั้น เอก
- เปรียญธรรม ๓ ประโยค

๕.๑ วุฒิกศึกษาระดับอุดมศึกษา

ปริญญาตรี

- ปี พ.ศ.๒๕๕๑ สำเร็จหลักสูตร พุทธศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิชาเอกการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปริญญาโท

- ปี พ.ศ.๒๕๕๗ สำเร็จหลักสูตร ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม วิชาเอกนโยบายและการวางแผนทางสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA)

๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ -

๗. ประสบการณ์การทำงาน -